BIULETYN
ARCHIWUM POLSKIEJ AKADEMII NAUK
NR 56

Warszawa 2015

Przygotowuje Komitet Redakcyjny w składzie
Joanna Arvaniti, Anita Chodkowska,
Hanna Krajewska, Hanna Szymczyk,
Mieczysław Wrzosek

Korekta
Joanna Arvaniti, Tomasz Rudzki

Tłumaczenie
Urszula Pawlik

Adres Redakcji
Archiwum PAN
Warszawa, ul. Nowy Świat 72

Wydano z dotacji Ministerstwa
Nauki i Szkolnictwa Wyższego

ISSN: 0551-3782

Skład, łamanie i druk
AMALKER
Warszawa, ul. Okrzei 21/4
www.amalker.com

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów występujących w inwentarzach 5

Joanna Arvaniti

Inwentarze archiwalne 7

Jarosław Matysiak

Materiały Heliodora Święcickiego 10

Katarzyna Banaś, Jarosław Matysiak

Materiały Jana Grochmalickiego 26

Jarosław Matysiak

Materiały Stefana Błachowskiego 36

Marek Ciara

Materiały Andrzeja Sołtana 94

Marek Ciara

Materiały Jerzego Pniewskiego 116

Marek Ciara

Materiały Bronisława Kuchowicza 132

Marek Ciara

Powstanie Instytutu Badań Jądrowych w Świerku w zbiorach PAN Archiwum w Warszawie 176

Katarzyna Słojkowska

„Pracę w Warszawie w warunkach gorszych nawet — ale dla swoich i wśród swoich — uważam za swój pierwszy obowiązek.” Sylwetka Jana Mariana Krassowskiego (1883–1947), dyrektora Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego 187

Katarzyna Słojkowska

„Trochę mi żal, że Lwów nasz zdradziłem dla Warszawy.” Kilka słów o Zygmuncie Orłowiczu (1897–1954) 194

Bartosz Borkowski

Aleksander Gieysztor we wspomnieniach ludzi nauki 201

Joanna Arvaniti

Wystawa „Albert Einstein. 60. rocznica śmierci genialnego uczonego” 213

Mateusz Sobeczko

Wojenne losy naukowców na podstawie materiałów zgromadzonych w PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach 220

Mateusz Sobeczko

Materiały do dziejów Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku w zasobie PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach 235

Izabela Gass

Spuścizna księcia Aleksandra Sapiehy w zbiorach Muzeum Polskiego w Rapperswilu 240

Joanna Arvaniti

Drogi do niepodległości Wandy z Bagińskich Pisarkowej--Chaciewiczowej „Tamary" i jej rodziny 248

Joanna Arvaniti, Anita Chodkowska

Wystawa „Tylko fotografie nie liczą się z czasem" 279

Joanna Arvaniti, Katarzyna Słojkowska

Wystawa „Gościli w Pałacu Staszica" 283

Joanna Arvaniti, Katarzyna Słojkowska

Wystawa „Warszawa moja miłość" 287

Anna Gruszczyńska

Konferencja naukowa z cyklu Warszawska Jesień Archiwalna „Warszawa ma wiele twarzy" 291

Dorota Piętka-Hadała

VI Warszawski Piknik Archiwalny 295

Anna Gruszczyńska

Archiwiści państw Grupy Wyszehradzkiej w Warszawie 299

Sprawozdanie z działalności PAN Archiwum w Warszawie w 2014 roku 302

Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–56 „Biuletynu Archiwum PAN" (układ chronologiczny) 325

Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–56 „Biuletynu Archiwum PAN" (układ alfabetyczny) 337

Summary 344

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW WYSTĘPUJĄCYCH W INWENTARZACH

AIG	Archiwum Izabeli Gass
AMPR	Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu
APAN	Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie
APW	Archiwum Państwowe w Warszawie
ARAB	Archiwum Rodzinne Alicji Budzyńskiej
ARJA	Archiwum Rodzinne Joanny Arvaniti
ARWP	Archiwum Rodzinne Walerego Pisarka
AWF	Akademia Wychowania Fizycznego
b.d.	brak daty
b.m.	brak miejsca
BN	Biblioteka Narodowa
b.p.	brak paginacji
b.t.	brak tytułu
CAW	Centralne Archiwum Wojskowe
CBW	Centralna Biblioteka Wojskowa
cz.	część
dop.	dopiski
dot.	dotyczący
dz.	dział
egz.	egzemplarz
fasc.	fascicule
fkp.	fotokopia
fot.	fotografia
IBJ	Instytut Badań Jądrowych
IBLPAN	Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk
IPN	Instytut Pamięci Narodowej
j.	jednostka
j.a.	jednostka archiwalna
j. ang.	język angielski
j. czes.	język czeski
j. esper.	język esperanto
j. franc.	język francuski
j. łac.	język łaciński
j. niem.	język niemiecki
j. pol.	język polski
j. ros.	język rosyjski
j. szw.	język szwedzki
j. wł.	język włoski
jw.	jak wyżej
k.	karta, kartka (w korespondencji)
KAPAN	Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach
kkp.	kserokopia
ks. nab.	księga nabytków
l.	luźne, list (w korespondencji)
masz.	maszynopis
m.b.	metr bieżący
m.in.	między innymi
mkf.	mikrofilm
NAC	Narodowe Archiwum Cyfrowe
nadb.	nadbitka
neg.	negatyw
nlb.	nieliczbowane
nr	numer
odb.	odbitka
odp.	odpowiedź
opr.	oprawne
oprac.	opracowane
PAN	Polska Akademia Nauk
PAU	Polska Akademia Umiejętności
pkt	punkt
pow.	powielany
poz.	pozycja
PW	Politechnika Warszawska
r.	recto, rok, rocznik
rec.	recenzja
RJP	Rada Języka Polskiego

rkp.	rękopis
rys.	rysunek
s.	strona
ss.	strony
sz.	szyte
t.	tom
tel.	telegram
TMCS	Towarzystwo Marii Curie-Skłodowskiej w Hołdzie
TNW	Towarzystwo Naukowe Warszawskie
TPN	Towarzystwo Przyjaciół Nauk
tzw.	tak zwany
UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
UJ	Uniwersytet Jagielloński
UP	Uniwersytet Poznański
UW	Uniwersytet Warszawski
v.	verso
vol.	wolumin
w.	wiek
wiz.	wizytówka
wyd.	wydanie
z.	zeszyt
zał.	załącznik
zapr.	zaproszenie
zaw.	zawiadomienie
zob.	zobacz

Joanna Arvaniti
Warszawa

INWENTARZE ARCHIWALNE

W związku ze zbliżającą się 100. rocznicą powołania w 1919 roku państwowego uniwersytetu w Poznaniu pod nazwą Wszechnica Piastowska (od 1920 roku Uniwersytet Poznański, od 1955 roku Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), obecnie trzeciej co do wielkości i prestiżu uczelni w Polsce, sięgającej korzeniami roku 1611, rozpoczynamy w 56. numerze „Biuletynu Archiwum Polskiej Akademii Nauk" cykl prezentacji inwentarzy założycieli, rektorów i profesorów UP, których materiały przechowywane są w Oddziale Poznańskim Archiwum Polskiej Akademii Nauk. W niniejszym roczniku publikujemy inwentarze: Heliodora Święcickiego, lekarza ginekologa, społecznika i filantropa, jednego z założycieli i pierwszego rektora UP (1919–1923), Jana Gabriela Grochmalickiego, zoologa, profesora i rektora UP w okresie międzywojennym (1926–1928), który zasłynął ze swojej aktywności i przedsiębiorczości, oraz Stefana Błachowskiego, psychologa, prorektora i pierwszego powojennego rektora uczelni, który objął tę zaszczytną funkcję zaraz po wznowieniu działalności placówki, po ustaniu działań wojennych w Poznaniu (1946–1948) i który, oprócz swojej pracy naukowo-pedagogicznej, zajął się odbudową spalonego przez Niemców Zakładu Psychologii oraz innych gmachów uniwersyteckich, a także domów mieszkalnych poznańskich profesorów.

Asumptem do opublikowania w 56. numerze „Biuletynu Archiwum Polskiej Akademii Nauk" inwentarzy trzech wybitnych polskich fizyków jądrowych jest 60. rocznica powołania do życia Instytutu Badań Jądrowych, którego organizatorem i pierwszym dyrektorem był profesor Andrzej Sołtan, współzałożyciel Zjednoczonego Instytutu Badań Jądrowych w Dubnej. Z IBJ wydzielono potem Instytut Problemów Jądrowych im. Andrzeja Sołtana. To właśnie jego inwentarz publikujemy w roczniku jako pierwszy spośród inwentarzy fizyków.

W niniejszym numerze prezentujemy też na podstawie zbiorów Archiwum Polskiej Akademii Nauk inwentarz Jerzego Pniewskiego, profesora w Zakładzie Fizyki Wielkich Energii w Instytucie Badań Jądrowych, eksperymentatora w dziedzinie fizyki jądra atomowego i cząstek elementarnych, którego odkrycia uznano za godne Nagrody Nobla, której Pniewski jednak nie otrzymał, oraz Bronisława Kuchowicza, zasłużonego profesora w Instytucie Badań Jądrowych w latach 1955–1963.

Inwentarzom towarzyszą ciekawe artykuły okolicznościowe, a także teksty popularyzujące zasób Archiwum Polskiej Akademii Nauk i jego oddziałów i prezentujące dokonania APAN w dziedzinie upowszechniania osiągnięć polskiej nauki w 2015 roku.

Konferencja naukowa z cyklu Warszawska Jesień Archiwalna *Warszawa ma wiele twarzy,* listopad 2015, fot. Bartosz Borkowski

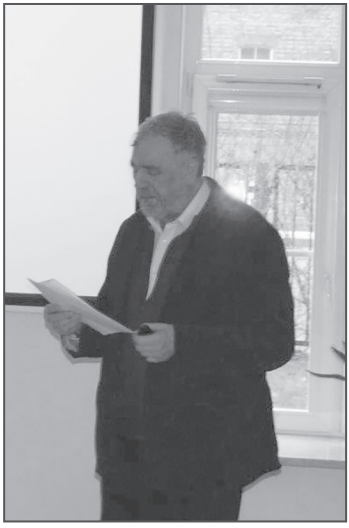

Konferencja naukowa z cyklu Warszawska Jesień Archiwalna *Warszawa ma wiele twarzy,* listopad 2015, fot. Bartosz Borkowski

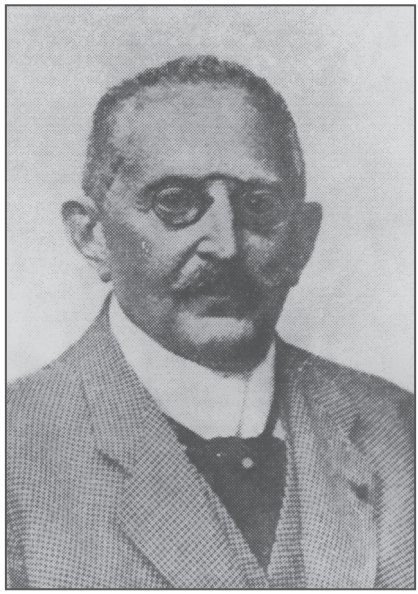

Heliodor Święcicki

Jarosław Matysiak
Poznań

MATERIAŁY HELIODORA ŚWIĘCICKIEGO (1854–1923) (P.III–85)

Heliodor Święcicki urodził się 3 lipca 1854 r. w Śremie jako drugi z sześciorga dzieci Tadeusza Święcickiego, lekarza, i Doroty Korytowskiej. Szkołę powszechną ukończył w Śremie. W 1863 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum Klasycznym. Egzamin maturalny zdał z wyróżnieniem we wrześniu 1873 r. W czasie nauki w Gimnazjum brał czynny udział w działaniach miejscowego koła filomackiego (kółko Marianów), które wchodziło w skład Towarzystwa Tomasza Zana.

W październiku 1873 r. rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu we Wrocławiu. Już w czasie studiów rozpoczął działalność naukową. W Zakładzie Fizjologii w 1876 r. wykonał pracę doświadczalną w ramach konkursu ogłoszonego przez Wydział Lekarski. Praca ta pt. *O tworzeniu się pepsyny u żab* (*Untersuchungen über die Bildung und Ausscheidung des Pepsins bei den Batrachiern*) została wydana drukiem w 1876 r. Był także autorem opracowania z historii medycyny, napisanej pod kierunkiem prof. H.E. Fischera, a poświęconej pielęgnowaniu dzieci w starożytności i we wczesnym średniowieczu *Zusammenstellung und Erläuterung der bei den griechischen Aertzten, namentlich bei Hippocrates, Gallen, Soranus und Oribasius sich findenden Angaben über die Pflege der Kinder und ihre Krankenheiten*. Praca ta została również nagrodzona w 1876 r. jako konkursowa przez Wydział Lekarski, a pierwsza jej część, wydrukowana w 1877 r. pod tytułem *Studyum historyczno-krytyczne o pielęgnowaniu niemowląt u Greków* (*Historisch--kritische Beleuchtung der Pflege der Kinder bei den Griechen*), została uznana za pracę doktorską. Na jej podstawie i po złożeniu egzaminów otrzymał w sierpniu 1877 r. tytuł doktora wraz z dyplomem absolwenta medycyny i chirurgii.

W trakcie studiów, od października 1875 r. do marca 1876 r., odbył obowiązkową służbę wojskową w Kompanii Sanitarnej Garnizonu Wrocławskiego. Angażował się także w prace Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. Towarzystwo powołało Sekcję Lekarską, której członkiem Zarządu był Heliodor Święcicki.

Po odbyciu obowiązkowych praktyk szpitalnych w czerwcu 1878 r. zdał z wynikiem celującym krajowy egzamin lekarski w Dreźnie. Następnie wyjechał na krótkie studia naukowe do Berlina i Lipska. W kwietniu 1879 r. zamieszkał w Poznaniu, gdzie rozpoczął specjalizację w Zakładzie Położniczym św. Elżbiety, w którym założył pierwszą przychodnię ginekologiczną.

W latach 1882–1884 (okresowo) Heliodor Święcicki pogłębiał swoją wiedzę naukową z zakresu ginekologii i położnictwa w klinikach w Dreźnie, Erlangen, Jenie, Berlinie i Lipsku.

Po powrocie do Poznania w styczniu 1885 r. otworzył prywatną klinikę ginekologiczno-położniczą. Skonstruował i zastosował w praktyce aparat do krótkotrwałego znieczulenia bólu za pomocą mieszaniny tlenu i podtlenku azotu. Jako pierwszy polski ginekolog stosował chemioterapię w leczeniu chorób kobiecych. Zorganizował pierwszą w Poznaniu i w Wielkopolsce przychodnię ginekologiczną.

W 1894 r. został kandydatem do objęcia Katedry Położnictwa i Ginekologii na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego, której to kandydatury jednak austriackie ministerstwo oświaty nie zaaprobowało.

Heliodor Święcicki był m.in. uczestnikiem III Zjazdu Lekarzy i Przyrodników w Poznaniu w czerwcu 1884 r., uczestnikiem VI Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Krakowie w lipcu 1891 r., organizatorem planowanego na lipiec 1898 r. VIII Ogólnopolskiego Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich, który miał być zorganizowany w Poznaniu i który na skutek sprzeciwu władz pruskich nie odbył się. W lipcu 1911 r. pełnił rolę przewodniczącego XI Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich, który miał miejsce w Krakowie.

W 1918 r. z jego inicjatywy zawiązała się Komisja Uniwersytecka, której celem było założenie uniwersytetu w stolicy Wielkopolski. Dzięki intensywnym staraniom Komisji w maju 1919 r. Uniwersytet Poznański rozpoczął oficjalnie działalność. Heliodor Święcicki został wybrany pierwszym rektorem uczelni. Urząd ten piastował do końca życia, będąc jeszcze wybieranym na cztery kolejne kadencje. W grudniu

1919 r. Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej mianowało go profesorem zwyczajnym ginekologii na Wydziale Lekarskim UP.

W 1888 r. był współzałożycielem, a w latach 1896–1897 oraz 1899–1906 redaktorem naczelnym „Nowin Lekarskich" — organu Wydziału Lekarskiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W latach 1895–1903 był redaktorem „Roczników PTPN". Ponadto w latach 1905–1923 zasiadał w Radzie Nadzorczej Drukarni „Dziennika Poznańskiego".

Heliodor Święcicki był członkiem licznych towarzystw naukowych, m.in. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 1878 członek, 1880–1885 bibliotekarz, a następnie sekretarz Wydziału Przyrodniczego, 1885–1886 sekretarz Wydziału Lekarskiego, 1886–1889 przewodniczący Wydziału Lekarskiego, 1889–1891 wiceprzewodniczący Wydziału Przyrodniczego, 1896–1902 przewodniczący Wydziału Lekarskiego, 1904–1915 wiceprezes WL, 1915–1923 prezes WL). Ponadto był członkiem Towarzystwa Lekarzy i Przyrodników Polskich w Petersburgu (od 1892), członkiem korespondentem Towarzystwa Lekarskiego w Pradze (od 1896).

Angażował się także w działalność społeczną. W latach 1895–1914 był przewodniczącym w Komitecie Poznańskim Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego, od 1890 r. był członkiem Zarządu Towarzystwa Oświaty Ludowej. W 1902 r. był współzałożycielem w Poznaniu Towarzystwa Pomocy Koleżeńskiej dla opieki nad ubogimi wdowami i sierotami po nieżyjących lekarzach, a w 1907 r. został prezesem Związku Polsko-Katolickich Towarzystw Dobroczynności.

W sierpniu 1923 r. nabył majątek ziemski Laski w południowej Wielkopolsce, który stał się podstawą Fundacji „Nauka i Praca", mającej na celu popieranie pracy naukowej przez udzielanie pomocy materialnej profesorom, docentom, asystentom i studiującej młodzieży na polskich uczelniach akademickich, następnie pomoc materialną dla kształcącej się młodzieży we wszelkich szkołach polskich, popieranie publikacji naukowych, a także udzielanie zasiłków wdowom i sierotom po zmarłych profesorach i docentach polskich szkół akademickich. Z funduszy prywatnych zakupił także działki w Poznaniu i okolicach, przeznaczając je na cele społeczne i publiczne, m.in. dla Uniwersytetu Poznańskiego.

Za swoją działalność naukową, zawodową i społeczną Heliodor Święcicki otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski Polonia Restituta (1921) oraz Legię Honorową (1922). W 1900 r. Uniwersytet

Jagielloński za zasługi naukowe nadał mu tytuł doktora honoris causa, a w 1913 r. w uznaniu jego wiedzy i osiągnięć rząd pruski przyznał mu tytuł profesora. W 1891 r. został członkiem honorowym naukowych towarzystw lekarskich w Krakowie, Lublinie, Łodzi, w 1914 r. został członkiem honorowym PTPN, a w 1922 r. członkiem honorowym Stowarzyszenia Lekarzy Polskich w Warszawie. Nadto był także od 1923 r. członkiem honorowym Towarzystwa Przemysłowego w Poznaniu.

Był autorem niemal 200 artykułów i rozpraw naukowych z różnych dziedzin nauk lekarskich i pokrewnych, m.in. z biologii, chemii, embriologii, fizjologii, histologii, etiologii i leczenia chorób ginekologicznych (*Przyczynek do etiologii przedwczesnego obumarcia płodu*), anatomii i patologii ogólnej, historii medycyny. W 1890 r. ukazał się zbiór jego prac naukowych pod wspólnym tytułem *Beiträge zur Physiologie und Gynaecologie*. Jego najgłośniejszą pracą, która przyniosła mu międzynarodowe uznanie, stała się rozprawa *O estetyce w medycynie* (1911). Rozprawa ta, omawiająca zagadnienia dotychczas w polskim piśmiennictwie lekarskim nieporuszane, została przetłumaczona na język francuski (1912) i esperanto (1913).

Był żonaty od 1886 r. z Heleną Dąbską, małżeństwo było bezdzietne.

Heliodor Święcicki zmarł 12 października 1923 r. w Poznaniu. Pochowany został w grobowcu rodzinnym na cmentarzu przy ulicy Bukowskiej w Poznaniu. W listopadzie 1946 r. szczątki Heliodora Święcickiego przeniesiono do kościoła św. Wojciecha w Poznaniu i złożono w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan.

Materiały Heliodora Święcickiego zostały zakupione przez Archiwum Polskiej Akademii Nauk w 1989 r. od Jolanty Stasiak (ks. nab. „B" 47). Spuścizna została wstępnie uporządkowana i zinwentaryzowana przez Romana Dąbrowskiego w latach 2008–2014. Wstęp do inwentarza i inwentarz opracował Jarosław Matysiak w 2014 r. Rozmiar zespołu wynosi 0,40 m.b. Spuścizna zawiera materiały z lat 1847–1952. Została podzielona na 4 zasadnicze grupy zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie.

Grupa I składa się z 9 jednostek z lat 1883–1939. Zawiera notatki i materiały warsztatowe z ginekologii, materiały związane z organizacją Uniwersytetu Poznańskiego i pełnieniem funkcji rektora, z praktyką lekarską, z przygotowaniem VIII Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich — jest to korespondencja wpływająca od niedoszłych uczestników. Jednostkę archiwalną zawierającą korespondencję wpływającą

od uczestników VIII Zjazdu zaopatrzono w aneks. Grupę zamykają 2 jednostki z materiałami związanymi z powołaniem i działalnością Fundacji „Nauka i Praca".

Grupa II, licząca 9 jednostek, zawiera materiały biograficzne i rodzinne z lat 1877–1952. Grupę zamyka zaopatrzona w aneks jednostka z artykułami prasowymi i opracowaniami poświęconymi H. Święcickiemu ułożonymi chronologicznie.

Korespondencja wychodząca i wpływająca z lat 1881–1931, zgromadzona w grupie III, składa się z 2 jednostek, w tym jest 1 jednostka korespondencji wychodzącej. Kopie pism wychodzących oraz listy wpływające ułożono alfabetycznie. Na uwagę zasługują listy od Franciszka Chłapowskiego, Stefana Dąbrowskiego, Romana Dmowskiego, Władysława Mickiewicza, Władysława St. Reymonta i Adama Wrzoska. Ciekawostką jest pismo wysłane z Sekretariatu Sądu Grodzkiego w Jutrosinie (Wielkopolska) z 1931 r. — 8 lat po śmierci Heliodora Święcickiego. Korespondencję wpływającą zaopatrzono w aneks.

Grupa IV składa się z 9 jednostek z lat 1847–1923, zawierających ordery nadane autorowi spuścizny, medale i odznaczenia pamiątkowe, ujęte w 2 aneksach, przedmioty związane z pełnieniem funkcji rektora i wykonywaniem zawodu lekarza, prace i nadbitki prac oraz artykułów, nadbitki prac i artykułów osób obcych, druki. Prace i nadbitki prac oraz artykułów twórcy spuścizny ułożono chronologicznie, natomiast nadbitki prac osób obcych i druki alfabetycznie wg nazwisk autorów. Całość ujęto w aneksach.

Ze spuścizny wyłączono opracowania ks. Stanisława Łukomskiego *Koźmin wielki i nowy. Monografia historyczna* oraz ks. Karola Mazurkiewicza *Początki Akademii Lubrańskiego w Poznaniu (1519–1535)* i włączono je do biblioteki podręcznej PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu.

W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu spuściźnie nadano sygnaturę P.III–85. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 86/0. Inwentarz liczy 29 jednostek archiwalnych. Dołączono do niego 6 aneksów.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Heliodora Święcickiego, PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, P.III–85, j. 10, 16, 18, 28.

2. *Heliodor Święcicki. W 90. rocznicę powstania Uniwersytetu Poznańskiego*, Poznań 2009.
3. Marciniak A., *Heliodor Święcicki 5 IV 1919–12 X 1923*, [w:] *Poczet rektorów Almae Matris Posnaniensis*, Poznań 2004, s. 15–25.
4. Musielak M., *Heliodor Święcicki (1853–1923)*, Poznań 2013.
5. Pihan-Kijasowa A., *Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007*, Poznań 2008, s. 418–419.
6. Stański M., *Heliodor Święcicki*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 757–758.

PRZEGLĄD ZAWARTOSCI INWENTARZA

pozycja inwentarza

I. Materiały warsztatowe, działalności organizacyjno--naukowej, zawodowej, społecznej **1–9**
II. Materiały biograficzne, rodzinne, o twórcy zespołu **10–18**
III. Korespondencja **19–20**
A.Wychodząca 19
B. Wpływająca 20
IV. Załączniki **21–29**
Aneksy **1–6**

I. MATERIAŁY WARSZTATOWE, DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ, ZAWODOWEJ, SPOŁECZNEJ

1. Ginekologia, chirurgia
   Notatki, materiały warsztatowe
   B.d., rkp., druk, j. niem., pol., l., k. 61
2. Uniwersytet Poznański
   Wykaz potrzeb uczelni, rachunki, pokwitowania, upoważnienia, zaświadczenia, notatki, artykuły i wycinki prasowe o Uniwersytecie Poznańskim, korespondencja
   1918–1923, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 83, fkp. 4
3. Jw.
   Potrzeby budowlane Wydziału Lekarskiego — plany, schematy rozmieszczenia budynków, memoranda
   1919, rkp., masz., l., k. 8

4. Jw.
   Projekt programu oraz tekst przemówienia powitalnego z okazji wizyty Józefa Piłsudskiego w Poznaniu w październiku 1919 r.
   1919, rkp., masz., l., k. 9
5. Jw.
   Inauguracje roku akademickiego, święta państwowe, rocznice, powitania oficjalnych gości — przemówienia
   1921–1923 i b.d., rkp., masz., j. franc., łac., pol., l., k. 51
6. VIII Zjazd Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu, lipiec 1898 r.
   Korespondencja w sprawie Zjazdu
   1898, rkp., druk, l., k. 122, zob. aneks 1
7. Praktyka lekarska
   Karty pacjentów, recepty, korespondencja
   1883 i b.d., rkp., druk, j. niem., pol., l., k. 16
8. Fundacja „Nauka i Praca”
   Akt założenia, Statut, Uchwała Rady Ministrów w sprawie zatwierdzenia Fundacji, notatki, artykuły i wycinki prasowe, korespondencja
   1923, rkp., masz., druk, l., k. 90
9. Jw.
   Wyciąg z konta, upomnienia, nakazy płatnicze, sprawozdanie wykonawcy testamentu H. Ś., mapy: powiatu kępińskiego (1:100000), okolic Rychtala i Byczyny (1:100000), korespondencja
   1923–1939, rkp., masz., druk, j. niem., pol., l., k. 62

II. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE, RODZINNE, O TWÓRCY ZESPOŁU

10. Dokumenty dotyczące przebiegu nauki i pracy
    Kopia dyplomu doktora medycyny i chirurgii, powołania, mianowania, wizytówka
    1877–1923, rkp., masz., druk, j. franc., łac., pol., l., k. 10
11. Notatki, zapiski osobiste
    1914–1923, rkp., druk, j. niem., pol., l. i sz., k. 291

12. Legia Honorowa
    Gratulacje z okazji przyznania orderu
    1922, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 25
13. Zdjęcia z żoną, rodziną, portretowe, z przyjaciółmi, gośćmi Uniwersytetu
    Fotografie, reprodukcje
    1900 i b.d., fot. 18
14. Sprawy majątkowe i finansowe
    Potwierdzenie nabycia spadku i kopia tegoż potwierdzenia, nakaz zapłaty, wyciągi bankowe, korespondencja bankowa i urzędowa
    1901–1923, rkp., masz., druk, j. niem., pol., l., k. 29
15. Dyspozycja majątku i odpis testamentu
    1922, 1923, rkp., masz., l., k. 11
16. Śmierć i pogrzeb
    Klepsydra, kondolencje, zawiadomienie, korespondencja, egzemplarze prasy poznańskiej i lekarskiej z artykułami o zgonie i uroczystościach pogrzebowych
    1923–1946, rkp., masz., druk, l., k. 109
17. Wyposażenie mieszkania w Poznaniu i pałacu w Laskach
    Spisy mebli
    1933 i b.d., rkp., masz., l., k. 20
18. Heliodor Święcicki
    Artykuły i wycinki prasowe, nadbitki prac i artykułów
    1901 i b.d., druk, l. i sz., k. 102, zob. aneks 2

III. KORESPONDENCJA

A. Wychodząca

19. Jezierski
    Kontrowicz W.
    Ratajski Cyryl
    Wachowiak Stanisław
    Zakrzewski Ksawery Faustyn Ignacy [?]
    1896–1923 i b.d., l., k. 72

B. Wpływająca

20. Osoby i instytucje B–Ż i nadawcy nieustaleni

1881–1931, rkp., masz., druk, j. franc., niem., pol., l., k. 109, zob. aneks 3

IV. ZAŁĄCZNIKI

21. Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski Polonia Restituta
    Legia Honorowa
    Ordery
22. Medale pamiątkowe
    1847–1906, sztuk 8, zob. aneks 4
23. Medale i odznaczenia pamiątkowe, order
    1910–1923, sztuk 9, zob. aneks 4
24. Biret rektorski
25. Stetoskop ciążowy
26. Ołówek
27. Heliodor Święcicki
    Prace, artykuły, sprawozdania
    1876–1922, druk, j. esper., franc., niem., pol., l. i sz., k. 179, zob. aneks 5
28. 2 pamiątki z wyjazdu do Monachium, drewniany stempelek litery A
29. Osoby obce
    Prace, nadbitki, druki
    1891–1923, rkp., masz., druk, j. łac., niem., pol., l. i sz., k. 194, zob. aneks 6

ANEKS 1

J. 6. VIII Zjazd Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu, lipiec 1898 r.

Baranowski Ignacy	l. 4
Beck Abraham Adolf	l. 1
Browicz Tadeusz	l. 1
Czarkowski Ludwik	l. 1
Gajkiewicz Władysław	l. 2
Gepner Bolesław	l. 1
Gorecki Ludwik	l. 1
Heryng Teodor	l. 4
Jakowski M.	l. 2

Jakubowski	l. 2
Janczewski	l. 1
Jakowski M.	l. 1
Janowski W.	l. 3
Joteyko Joséphine	l. 1
Kwaśnicki August	l. 5
Mielżyński Ludwik	l. 6
Natanson Władysław	l. 3
Noiczuk Kazimierz	l. 1
Nowak Julian	l. 1
Nusbaum Henryk	l. 2
Nusbaum Józef	l. 1
Ochorowicz Julian	l. 1
Ołtuszewski [Władysław?]	l. 2
Rejchnacz [?] Mikołaj	l. 1
Rutkowski Leon	l. 1
Rychliński Karol	l. 16
Rydygier Ludwik	l. 2
Strzemiński	l. 1
Wawrzyniak Piotr [?]	l. 1
Nadawcy nierustaleni	l. 10

ANEKS 2

J. 18. Heliodor Święcicki

Prof. dr med. Heliodor Święcicki, doktor honoris causa Wszechnicy Jagiellońskiej, członek honorowy Towarzystwa Warszawskiego, Krakowskiego itd. Prezes Tow. Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Z powodu czterdziestolecia pracy naukowej napisał dr Józef Jaworski, nadbitka z „Gazety Lekarskiej", 1916, nr 5 (31)

Uniwersytet w Poznaniu, „Tygodnik Ilustrowany", 1919, nr 21, s. 324–325

W. Noskowski, *Alma Mater Posnaniensis*, „Świat", 1921, nr 47, s. 5–6

W Uniwersytecie Piastowskim, „Świat", 1922, nr 11, s. 6–7

Inauguracja roku szkolnego 1922/23 w Uniwersytecie Poznańskim, „Dziennik Poznański", 1922, nr 231, s. 1–3

Pamiętnik Jubileuszowy Towarzystwa Przemysłowego w Poznaniu, Poznań 1923

Ku czci śp. Heliodora Święcickiego. Przemówienie wygłoszone przez J. M. rektora dr. Lisowskiego podczas uroczystości odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci śp. H. Święcickiego, „Dziennik Poznański", 1924, nr 108, s. 2–3

Ku czci założyciela poznańskiego uniwersytetu, „Gazeta Polska", 1936, s. 10

Co mówią nazwy ulic w Poznaniu XLII Ulica Rektora Święcickiego, „Kurier Poznański", 1936, nr 532, s. 8

M. Ćwirko-Godycki, *Stan organizacji Muzeum Archeologiczno-Antropologicznego im. Rektora Heliodora Święcickiego*, nadbitka z „Przeglądu Antropologicznego", 1936, t. X, s. 1–4

H. Hochlingierówna, *Życie i działalność naukowa Heliodora Święcickiego*, nadbitka ze „Sprawozdań Polskiej Akademii Umiejętności", 1952, t. L, nr 5, s. 295–298

ANEKS 3

J. 20. Osoby i instytucje B–Ż i nadawcy nieustaleni

Birkenmajer Ludwik	1923	wiz.
Bronikowski Józef	1923	l. 1
Brownsfordowie Kazimierzostwo	1922	l. 1
Bylicki Władysław	1921	l. 1
Chłapowski Franciszek	1923, b.d.	l. 1 +wiz.
Ciechanowski Stanisław, Łazarewicz Stanisław	1898, 1908	l. 3
Chrześcijański Związek Akademików w Polsce	1921	l. 1
Dąbrowski Stefan	1922, 1923	l. 2
Dobrzyńska-Rylicka	1923	wiz.
Dmowski Roman	1922	l. 1
Dufort Georges	1923	wiz.
Francuska Misja Wojskowa w Polsce	1921	l. 1
Gantkowski Paweł	1921	l .1
Grabowski Jan	1921	l. 1
Horoszkiewiczówna W. [?]	1923	l. 1
Joteyko Joséphine	1923	l. 1
Kanclerz Orderu Odrodzenia Polski	1922	l. 1
Kapuściński Bolesław	1919	l. 1
Karłowska z Braników [?]	1923	wiz.

Kayser Otto	1923	l. 1
Kleczkowik [?] A.		wiz.
Komitet Fundacji im St. Popowskiego	1923	l. 3
Komitet Wykonawczy Obrony Państwa	1921	l. 1
Konsulat Czechosłowacki w Poznaniu	1921	l. 1
Korab-Jasielski Kazimierz	1921	l. 1
Kostanecki Kazimierz	1915	tel.
Kurantowski Zygmunt	1921	tel.
„Librairie Hachette”	1923	l. 1
Mańkowski Henryk	1922	l. 1
Mestrezat W. [?]	b.d.	wiz.
Mickiewicz Władysław	1922	l. 1
Ognisko II O.S.U.P	1923	wiz.
Pawiński Józef	1920	wiz. +tel.
Pawlikiewiczowa Olga	1923	l. 1
Piotrowicz Ludwik	1922	l. 1
Pomorski Józef	1923	l. 1
Poselstwo Belgii w Warszawie	1923	l. 1
Prądzyński Józef	b.d.	wiz.
Prezydium Rady Ministrów	1921	l. 1
+Dekret Naczelnika Państwa o organizacji i czynnościach Kapituły oraz sposobie noszenia odznak Orderu Odrodzenia Polski		
Radziwiłłowa Jadwiga	1923	wiz.
Radziwiłłowa Karolowa	1922	wiz.
Recteor de Université de Genève	1923	l. 1
Reymont St. Władysław	1923	l. 1
+notatka o działalności naukowej profesora Emila Bourgeois’a		
Roztworowski Karol Hubert	1923	l. 1
Sekretariat Sądu Grodzkiego w Jutrosinie	1931	l. 1
Sędziak Jan	1923	l. 1
Sokolnicka Lucyna	b.d.	wiz.
Szołowski Gustaw	1923	l. 1
Szwantowscy Bronisławowie	1923	l. 1
Ślesiński	1923	l. 1

Towarzystwo Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego	1923	l. 1
Trawiński Władysław	1923	l. 1
	+odpisy życiorysów i świadectw	
Wachowiak Stanisław	1921, 1923	l.
„Winfridia" — Katholischen Studenten Verbindung	1881	zapr.
Wolski Klemens	b.d.	wiz.
Wrzosek Adam	1920, 1923	l. 2
Wybicki Józef	1922	tel.
Zabłocki Józef	1923	l. 1
Żakowski Stanisław	1921	l. 1
Żongołowicz Bronisław	1921	l. 2
Żółtowski Zygmunt	1919	l. 1
Nadawcy nieustaleni	1905–1923	l. 11

ANEKS 4

J. 22. Medale pamiątkowe

Ku czci księcia Adama Jerzego Czartoryskiego, 1847

Z okazji I Zjazdu Artystów i Literatów Polskich w Krakowie, 1883

3 medale pamiątkowe — złoty, srebrny i brązowy z okazji III Zjazdu Przyrodników i Lekarzy Polskich w Poznaniu, 1884

Z okazji I Zjazdu Prawników i Ekonomistów Polskich w Krakowie, 1887

Z okazji 500. rocznicy odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1900

Ku czci Aleksandra Volmera [?], 1906

J. 23. Medale i odznaczenia pamiątkowe, order

Medal z okazji wystawy *Czystość to zdrowie*, Warszawa 1910

Odznaka pamiątkowa VI Międzynarodowego Kongresu Gimnastycznego w Berlinie [?], 1912

Odznaka pamiątkowa I Zjazdu Higienistów Polskich we Lwowie, 1914

Medal z okazji otwarcia Uniwersytetu i Politechniki w Warszawie, 1915

Medal ku czci Macieja Leona Jakubowskiego, 1915 [?]

Medal pamiątkowy ku czci Józefa Brudzińskiego, pierwszego rektora Uniwersytetu Warszawskiego, 1917
Odznaka pamiątkowa ku czci II powstania śląskiego [?], 1920
Medal pamiątkowy „Pierwszemu Rektorowi Uniwersytetu Poznańskiego", 1923
Order [?] w kształcie wieńca, zawieszony na fioletowej wstążce o szerokości 38 mm, z umieszczoną pośrodku wstążki rozetką o średnicy 30 mm, upiętą z tejże wstążki

ANEKS 5

J. 27. Heliodor Święcicki
Untersuchung über die Bildung und Ausscheidung des Pepsins bei den Batrachiern, 1876
Historisch-kritische Beleuchtung der Pflege der Kinder bei den Griechen, 1877
Zur Bekämpfung des strafbaren Abortes, nadbitka z „Deutsche Medizinal-Zeitung", 1888, nr 23, s. 1–4
Nowszy kierunek w technice histologicznej, nadbitka z „Nowin Lekarskich", 1889, nr 1, s. 1–3
Cięcie cesarskie z powodu eklampsyi przy końcu ciąży, nadbitka z „Nowin Lekarskich", 1891, nr 6, s. 1–3
O operacyjach celem usunięcia tyłozgięć macicy, nadbitka z „Kroniki Lekarskiej", 1891, s 1–8
Die Beckenknochengeschwulst. Kaiserschnitt-Genesung, 1891
Przyczynki do fizyologii, ginekologii i położnictwa, 1891
O estetyce w medycynie, 1911
L'Esthetique dans la Médecine, 1912
Pri Estetiko en Medicino, 1913
Sprawozdanie z czynności Uniwersytetu Poznańskiego za rok akademicki 1920/21 wygłosił dnia 9 października 1921 r. w czasie uroczystego otwarcia w Uniwersytecie Poznańskim roku akademickiego 1921/22 prof. dr Heliodor Święcicki, Rektor Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1921
Sprawozdanie z czynności Uniwersytetu Poznańskiego za rok akademicki 1921/22 wygłosił dnia 8 października 1922 r. w czasie uroczystego otwarcia w Uniwersytecie Poznańskim roku akademickiego 1922/23 prof. dr Heliodor Święcicki, Rektor Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 1922

ANEKS 6

J. 29. Osoby obce

Eine neue deutsche Universität im Osten, „Posener Neueste Nachrichten", 1908, nr 2800

Grabowski Tadeusz Stanisław, *Memoriał w sprawie organizacji tzw. Instytutu Słowiańskiego*

Porządek ustanowienia pochodu podczas przeniesienia zwłok generałów śp. Wybickiego, Sokolnickiego, Kosińskiego, Niegolewskiego [do Krypty Zasłużonych Wielkopolan w podziemiach kościoła św. Wojciecha w Poznaniu] *w dniu 14 października 1923 r.*

Przemówienie J. M. Rektora Politechniki Lwowskiej prof. Juljana Fabiańskiego wygłoszone w auli 2 października na otwarcie roku naukowego 1922/23, odbitka z „Czasopisma Technicznego", 1922, nr 20, s. 1–9

Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1919/1920, Poznań 1920

Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1921/1922, Poznań 1922

Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1922/1923, Poznań 1923

„Wydawnictwo Związku Towarzystw Dobroczynnych", 1909, r. II

Żółkiewicz T., wypisy tematyki artykułów z „Gazety Lekarskiej"

Jan Grochmalicki

Katarzyna Banaś
Jarosław Matysiak
Poznań

MATERIAŁY JANA GROCHMALICKIEGO (1883–1936) (P.III–87)

Jan Grochmalicki urodził się 24 marca 1883 r. w Błażowej w wielodzietnej rodzinie organisty i rolnika Franciszka oraz jego żony Teresy z Bernhardów. Pierwsze cztery klasy szkoły powszechnej ukończył w rodzinnym miasteczku, a następnie od 1895 r. kształcił się w c.k. wyższym gimnazjum w Rzeszowie, gdzie zdał maturę w 1902 r. W latach 1902–1906 studiował biologię na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego, a w latach 1906–1908 medycynę na Wydziale Lekarskim tegoż uniwersytetu. W 1908 r. otrzymał tytuł doktora filozofii na podstawie pracy *Badania nad regeneracją soczewki ocznej u ryb*, napisanej pod kierunkiem prof. Józefa Nusbauma-Hilarowicza.

Od października 1906 r. do września 1914 r. był asystentem na Katedrze Zoologii Uniwersytetu Lwowskiego kierowanej przez prof. Nusbauma-Hilarowicza. Od 1910 r. pracował jako zastępca nauczyciela w oddziale równorzędnym (filii) c.k. IV Gimnazjum we Lwowie. Egzamin nauczycielski zdał w październiku 1913 r. przed c.k. Komisją Egzaminacyjną dla Nauczycieli Szkół Średnich we Lwowie i nadal pełnił w tamtejszym gimnazjum obowiązki nauczyciela, już kwalifikowanego, historii naturalnej (nauk przyrodniczych) do 1918 r.

W latach 1908–1914 prowadził intensywne badania naukowe i wspólnie z Benedyktem Dybowskim opublikował 14 prac badawczych z embriologii i z faunistyki (małżoraczki i ślimaki bajkalskie). W czerwcu 1914 r. przeprowadził kolokwium habilitacyjne z zakresu zoologii i embriologii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego na podstawie rozprawy *Przyczynki do historii rozwoju układu krwionośnego u ryb kostnoszkieletowych*, zatwierdzone w kwietniu 1916 r.

Po wybuchu 1. wojny światowej wstąpił ochotniczo do tzw. Legionu Wschodniego pod dowództwem gen. Józefa Hallera, a po jego rozwiązaniu we wrześniu 1914 r. przybył do Krakowa, gdzie w listopadzie został wcielony do armii austro-węgierskiej. Posiadając kwalifikacje do badań mikroskopowych, otrzymał przydział do laboratorium epidemiologicznego w roli bakteriologicznego asystenta. Następnie został kierownikiem ruchomej filii tegoż laboratorium.

W listopadzie 1918 r. we Lwowie zgłosił się do Wojska Polskiego, walczył w obronie miasta oraz pełnił funkcję kierownika Laboratorium Bakteriologicznego nr 1 we Lwowie.

W lutym 1919 r. Komisariat Naczelny Rady Ludowej w Poznaniu ofiarował Janowi Grochmalickiemu katedrę nadzwyczajną zoologii na powstającej Wszechnicy Piastowskiej, przemianowanej niebawem na Uniwersytet Poznański. W kwietniu 1919 r. Komisariat NRL mianował go profesorem zwyczajnym zoologii na Wydziale Filozoficznym UP (powtórnie został mianowany profesorem zwyczajnym zoologii przez Naczelnika Państwa w październiku 1921 r., a następnie przez prezydenta RP w listopadzie 1925 r.). Na tym stanowisku pozostał do końca życia.

Po przybyciu do Poznania przystąpił do tworzenia Zakładu Zoologii, jego biblioteki i muzeum, a współpracując z pierwszym rektorem Heliodorem Święcickim, organizował rozbudowę innych katedr i struktur powstającej uczelni. Senat akademicki powierzył Janowi Grochmalickiemu zadanie pozyskania dla uniwersyteckich instytutów i zakładów nowych budynków.

W 1919 r. był współorganizatorem Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich.

W czerwcu 1926 r. został wybrany na rektora. Funkcję tę pełnił w następnym roku akademickim 1927/1928. W roku akademickim 1928/1929 został prorektorem oraz referentem budżetowo-gospodarczym Senatu.

Działalność naukowo-dydaktyczna zmierzała przede wszystkim w kierunku rozwinięcia tematyki naukowej w prowadzonym przez niego Zakładzie Zoologii i wykształcenia dużego grona zoologów. Główną tematyką badawczą była fizjografia faunistyczna północno-zachodniej Polski, czyli Wielkopolski i Pomorza, oraz hydrobiologia. Był specjalistą głównie od bezkręgowców. Odkrył liczne, nowe dla polskiej fauny gatunki małżoraczków i innych skorupiaków oraz nicieni (*Cypris Nusbaumi nov. sp. nowy gatunek małżoraczka z rodziny grzępików Cypridae*, 1911), w tym

kilka nowych dla faunistyki (z B. Dybowskim) *Beiträge zur Kenntnis der Baikalmollusken. I. Baicaliidae. 1. Turribaicaliinae subf. Nova Untergattung: Gerstfeldtia*, *Godlewskia*, *Trachybaicalia*, 1913–1914, (z B. Dybowskim) *Nowa rodzina ślimaków bajkalskich* (Vladislaviidae, 1925). Osobną dziedziną naukowo-społeczną, do której wniósł znaczący wkład, była ochrona przyrody (*Do historii zabiegów o ochronę kozicy i świstaka w Tatrach*, 1929). Wśród 38 opublikowanych prac naukowych na uwagę zasługuje także *Historia faunistyki i systematyki zoologicznej w latach 1875–1925* (1931). Był także autorem kilku artykułów biograficznych o Benedykcie Dybowskim oraz recenzji i sprawozdań. Zasłużył się sprawie ochrony fauny tatrzańskiej i doprowadził do sprowadzenia ze Szwecji pierwszych egzemplarzy żubra do Puszczy Białowieskiej.

Uczestniczył w zjazdach lekarzy i przyrodników polskich: w X we Lwowie w 1907 r. i w XI w Krakowie w 1911 r.

Brał czynny udział w działalności stowarzyszeń naukowych i społecznych, do wybuchu 1. wojny światowej był czynnym prelegentem, propagatorem wiedzy przyrodniczej w rozmaitych towarzystwach i instytucjach, m.in. w Polskim Towarzystwie Pedagogicznym oraz w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich we Lwowie i na prowincji. Od 1908 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Przyrodniczego im. Kopernika i z ramienia jego Zarządu pod kierownictwem J. Nusbauma-Hilarowicza budował i wyposażał Stację Hydrobiologiczną nad Stawem Drozdowickim pod Gródkiem Jagiellońskim koło Lwowa. Od 1913 r. był także członkiem Zarządu i sekretarzem Muzeum im. Dzieduszyckich i z jego inspiracji zaczęły wychodzić w 1914 r. „Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich" oraz materiały z wykopalisk staruńskich.

W 1919 r. był współorganizatorem Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, w którym pełnił obowiązki sekretarza i skarbnika do 1921 r., a od 1922 r. przewodniczącego. W 1919 r. został członkiem Komisji Ochrony Przyrody. Od 1920 r. był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (PTPN), działał w Komisji Matematyczno-Przyrodniczej PTPN, a w latach 1924–1927 jej sekretarzem, od 1926 r. współpracownikiem Komisji Geograficznej PAU, członkiem korespondentem PAU od 1929 r. Był także m.in. pierwszym przewodniczącym Oddziału Poznańskiego Komitetu Ochrony Przyrody (1920) i pierwszym prezesem Polskiego Oddziału Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra, Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (1929), Zrzeszenia Profesorów i Docentów

UP, członkiem honorowym Bratniej Pomocy Studentów UP (1926) i Koła Przyrodników UP (1930).

W 1921 r. powierzono mu redakcję wydawnictwa „Prace Komisji Matematyczno-Przyrodniczej PTPN", był także redaktorem naczelnym czasopisma „Kosmos" (1924).

Jan Grochmalicki za działalność niepodległościową oraz za czynny udział w Drużynach Sokolich został w 1933 r. odznaczony Medalem Niepodległości oraz Krzyżem Obrony Lwowa.

Był żonaty od marca 1919 r. z Eleonorą Zofią z Witkiewiczów. Małżeństwo miało trzy córki: Annę Bożenę, Jadwigę Marię i Janinę Helenę.

Zmarł 15 kwietnia 1936 r. Pochowany został na cmentarzu św. Wojciecha w Poznaniu.

Materiały Jana Grochmalickiego zostały pozyskane w darze przez Archiwum PAN Oddział w Poznaniu od córki Marii Grochmalickiej--Mikołajczyk w latach 1995 i 2014 (ks. nab. „B" 126 oraz „B" 370). Spuścizna została uporządkowana i zinwentaryzowana przez Jarosława Matysiaka i praktykantkę Katarzynę Banaś w roku 2012, nowe materiały z 2014 r. włączył do spuścizny w tymże roku Jarosław Matysiak. Rozmiar zespołu wynosi 0,20 m.b. Spuścizna zawiera materiały z lat 1907–2009. Została ona podzielona na 5 zasadniczych grup zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie.

Grupa I składa się z 2 jednostek archiwalnych i zawiera spisy wykładów, wykłady wygłoszone na Uniwersytecie Lwowskim ok. 1914 r. oraz wypisy z literatury i notatki.

W grupie II, składającej się z 6 jednostek, znalazły się materiały z lat 1926–1928 dotyczące działalności organizacyjnej na Uniwersytecie Poznańskim, w Wielkopolskim Komitecie Uczczenia Juliusza Słowackiego oraz Wielkopolskim Komitecie Uczczenia Jana Kasprowicza. Materiały zostały uporządkowane rzeczowo i chronologicznie.

Grupa III, licząca 4 jednostki, zawiera materiały biograficzne, rodzinne, nominacje i dokumenty o twórcy zespołu z lat 1913–2009.

W grupie IV zgromadzona została korespondencja wychodząca i nieliczna wpływająca z lat 1911–1929, składająca się z 3 jednostek, są w tym 2 jednostki oryginalnej korespondencji Jana Grochmalickiego do prof. Benedykta Dybowskiego, które zostały wyłączone ze spuścizny Adama Wrzoska (P.III–70), przechowywanej w PAN

Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, i włączone do spuścizny J. Grochmalickiego podczas prac porządkowych w 2012 r.

Grupa V składa się z 3 jednostek zawierających nadbitki artykułów autora spuścizny oraz prace autorów obcych z lat 1907–1991. Nadbitki prac twórcy spuścizny ułożono chronologicznie i ujęto w aneksie, natomiast nadbitki prac osób obcych ułożono alfabetycznie wg nazwisk autorów.

Z zespołu wyłączono opracowanie *Koło Naukowe Przyrodników Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1995–2001* pod red. A. Nowosada (Poznań 2001) i włączono do biblioteki podręcznej PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu.

W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu spuściźnie nadano sygnaturę P.III–87. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 88/0. Inwentarz liczy 18 jednostek archiwalnych. Dołączono do niego 1 aneks.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Jana Grochmalickiego, PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, P.III–87, j. 9, 12.
2. Brzęk G., *Grochmalicki Jan Gabriel (1882–1936)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VIII, Warszawa-Kraków-Wrocław 1960, s. 582–583.
3. Dzięczkowski A., *Jan Grochmalicki 1 X 1926–31 VIII 1928*, [w:] *Poczet rektorów Almae Matris Posnaniensis*, Poznań 2004, s. 57–64.
4. Tegoż, *Grochmalicki Jan Gabriel (1883–1936)*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 230.
5. Śródka A., *Grochmalicki Jan Gabriel*, [w:] *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1994, s. 575–576.
6. Wróblewski A., *Grochmalicki Jan Gabriel (1883–1936)*, [w:] *Słownik biologów polskich*, Warszawa 1987, s. 195.

PRZEGLĄD ZAWARTOSCI INWENTARZA

		pozycja inwentarza
I.	**Materiały twórczości naukowej**	**1–2**
II.	**Materiały działalności organizacyjno-naukowej, społecznej**	**3–8**
III.	**Materiały biograficzne, rodzinne, o twórcy zespołu**	**9–12**

IV. Korespondencja **13–15**
A. Wychodząca 13–14
B. Wpływająca 15
V. Załączniki **16–18**
Aneks **1**

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. Systematyka kręgowców
   Spis wykładów, wykłady wygłoszone na Uniwersytecie Lwowskim
   Ok. 1914, rkp., l., k. 15
2. Fauna i flora
   Notatki, wypisy z literatury
   B.d., rkp., l., k. 8

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ, SPOŁECZNEJ

3. Uniwersytet Poznański
   Protokoły posiedzeń Senatu, blankiety, korespondencja
   1926–1928, rkp., masz., druk, l., k. 102
4. Wielkopolski Komitet Uczczenia Juliusza Słowackiego
   Projekty odezwy, lista członków Komitetu, afisze, korespondencja
   1927, rkp., masz., druk, l., k. 19
5. Wielkopolski Komitet Uczczenia Jana Kasprowicza
   Projekt Komitetu, lista członków, protokoły posiedzeń, odezwy, druki, korespondencja
   1926, rkp., masz., druk, l. i sz., k. 72 , fot. 1
6. Jw.
   Programy wieczornicy ku czci Jana Kasprowicza, korespondencja
   1927, rkp., masz., masz. pow., druk, l. i sz., k. 200

7. Jw.
   Programy wieczornicy ku czci Jana Kasprowicza, korespondencja
   1927, rkp., masz., masz. pow., druk, l., k. 73
8. Jw.
   Sprawozdania, korespondencja
   1928, rkp., masz., druk, l. i sz., k. 41, s. 14
   Druk: *Wielkopolska Janowi Kasprowiczowi. Sprawozdanie z działalności Wielkopolskiego Komitetu Uczczenia Jana Kasprowicza*

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE, RODZINNE, O TWÓRCY ZESPOŁU

9. Dokumenty osobiste i dotyczące pracy
   Świadectwo, dyplom, poświadczenia, zaświadczenia, mianowania, zgłoszenia, wyciągi, przebieg służby wojskowej, fotografie
   1913–1936, rkp., masz., kkp., druk, j. niem., pol., l., k. 24, fot. 3, fkp. 10
10. Śmierć i pogrzeb
    Klepsydra, zdjęcia z uroczystości pogrzebowej
    1936, kkp., druk, l., k. 2, fot. 6
11. Janina Grochmalicka-Mikołajczyk — córka
    Opracowanie *Listy profesora Benedyka Dybowskiego do jego wychowanka a mojego ojca profesora Jana Grochmalickiego*, korespondencja wpływająca
    2000, 2009, rkp., masz., kkp., druk, l., k. 29
12. Materiały o twórcy zespołu
    Artykuły wspomnieniowe
    1936–2006, kkp., druk, l. i sz., k. 31

IV. KORESPONDENCJA

A. Wychodząca

13. Benedykt Dybowski
    1911–1923, rkp., l., k. 154

14. Jw.
    1924–1929, rkp., masz., l., k. 111

B. Wpływająca

15. Dybowski Benedykt
    Karpowicz K.
    Skałkowski Adam
    1919–1929, rkp., masz., l., k. 7

V. ZAŁĄCZNIKI

16. Jan Grochmalicki
    Nadbitki prac i artykułów
    1907–1920, druk, j. niem., pol., l. i sz., k. 160, zob. aneks 1
17. Jw.
    Nadbitki prac i artykułów
    1921–1933, druk, j. franc., niem., pol., l. i sz., k. 248, zob. aneks 1
18. Krystyna Kowalska, Anna Mikłaszewska-Mroczkowska, *Benedykt Dybowski. Materiały biograficzno-bibliograficzne*, cz. 1
    Jan Julian Nowak, *Problemy administracyjne ochrony przyrody*
    Bolesław S. Szostakowicz, *Przegląd spuścizny Benedykta Dybowskiego dotyczącej Syberii*
    Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w roku 1914
    Wykaz najważniejszych dat z życia Benedykta Dybowskiego
    Prace i artykuły osób obcych
    1915–1991, rkp., kkp., druk, l. i sz., k. 85

ANEKS 1

J. 16. Jan Grochmalicki
Über die Linsenregeneration bei den Knochenfischen
Über Mißbildungen von Salamanderlarven im Mutterleib
Beiträge zur Entwicklungsgeschichte des Gefäßsystems bei den Knochenfischen
Cypris Nusbaumi nov. sp. nowy gatunek małżoraczka z rodziny grzępików (Cypridae)

Cypris nusbaumi nov. Spec., eine neue Ostracodenart aus einer Schwefelquelle
Zur Entwicklung des Gefäßsystems bei den Knochenfischen
Materiały do fauny skorupiaków krajowych. I. Ostracoda-Małżoraczki (Contribution à l'étude de la faune des Ostracodes de la Pologne)
Beiträge zur Kenntnis der Baikalmollusken. I. Baicaliidae. 1. Turribaicaliinae subf. Nova (z B. Dybowskim)
Beiträge zur Kenntnis der Süßwasserfauna Ost-Afrikas. Copepoda und Ostracoda
O pojawieniu się samców w rodzinie przekopnic

J. 17. Jw.
Przyczynki do znajomości fauny słodkowodnej wschodniej Afryki (*phyllopoda-liścionogie*)
Przyczynki do znajomości mięczaków Jeziora Bajkalskiego (Contributions à la connaissance des mollusques du lac Baical) rodzina: Baicaliidae (z B. Dybowskim)
Praca naukowa na prowincji w zakresie zoologii
Przyczynki do znajomości mięczaków Jeziora Bajkalskiego (Contributions à la connaissance des mollusques du lac Baical) Wladislaviidae nov. Fam. (z B. Dybowskim)
Bielactwo u perkoza dwuczubnego
Nowa rodzina ślimaków bajkalskich (Vladislaviidae) (z B. Dybowskim)
Professor Dr. Benedykt von Dybowski. Eine biographische Skizze
Do historii zabiegów o ochronę kozicy i świstaka w Tatrach
Benedykt de Nałęcz Dybowski 30 IV 1833–31 I 1930
Benedykt de Nałęcz Dybowski
Małżoraczki pokładów drugiego okresu międzylodowcowego w Szelągu pod Poznaniem
Historia faunistyki i systematyki zoologicznej w latach 1875–1925
Benedictus de Nałęcz Dybowski
Ochrona zwierząt niższych
Wyniki dziesięcioletniej hodowli żubra (Bison Bonasus L.) w Polsce

Stefan Błachowski

Jarosław Matysiak
Poznań

MATERIAŁY STEFANA BŁACHOWSKIEGO (1889–1962) (P.III–82)

Stefan Walerian Błachowski urodził się 19 maja 1889 r. w czeskiej Opawie jako syn Konstantego, lekarza sztabu generalnego armii austro-węgierskiej, oraz Marii z domu Niklas. W latach 1895–1899 uczęszczał do szkoły powszechnej, a w latach 1903–1907 uczył się w V Gimnazjum Miejskim im. Stanisława Staszica we Lwowie. Po otrzymaniu w czerwcu 1907 r. świadectwa dojrzałości podjął w tym samym roku studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego.

Studia odbywał pod kierunkiem profesora Kazimierza Twardowskiego. Dwa lata później, po krótkim pobycie na Uniwersytecie w Wiedniu, Stefan Błachowski rozpoczął jesienią 1909 r. na Uniwersytecie Jerzego Augusta w Getyndze studiowanie biologii i fizyki. Po uzyskaniu z początkiem 1913 r. tytułu doktora filozofii na podstawie pracy *Studien über den Binnenkontrast* (*Badania nad kontrastem wewnętrznym*), napisanej pod kierunkiem wybitnego psychofizyka niemieckiego prof. dra Georga Eliasa Müllera, przeniósł się do Wiednia, gdzie kontynuował studia przyrodnicze.

W tym okresie przeprowadził pionierskie w Polsce badania nad pamięcią, zdolnościami matematycznymi, typem wyobrażeniowym i rolą zainteresowania przy uczeniu się na pamięć u rachmistrzów i tzw. wirtuozów liczb: *O wirtuozach liczb* (1911), *Pamięć a świadomość* (1913), *O pamięci, jej wzlocie i kształceniu* (1913). Podsumowanie tych badań stanowiła rozprawa *Nastawienia i spostrzeżenia* (1917) mająca podstawowe, do dziś aktualne, znaczenie teoretyczne. Autor zanalizował dwa rodzaje nastawień: naiwne (ektrospektywne) i psychologiczne (introspektywne) oraz stwierdził, że człowiek najczęściej nastawia się

ektrospektywnie, a postawy introspektywne są zjawiskiem wtórnym, wyjątkowym i przemijającym.

Po powrocie do Lwowa w październiku 1913 r. Błachowski objął funkcję asystenta wolontariusza na seminarium psychologicznym Uniwersytetu Lwowskiego, a od stycznia 1914 r. przeszedł na etat asystenta w Zakładzie Psychologii i na seminarium psychologicznym tegoż Uniwersytetu.

W czasie 1. wojny światowej został powołany w 1915 r. do armii austro-węgierskiej i przydzielony do 30. Pułku Piechoty. W 1916 r., po przeniesieniu do rezerwy, powrócił na uczelnię lwowską i tam też habilitował się w grudniu 1917 r. z psychologii i pedagogiki eksperymentalnej na podstawie pracy *Nastawienia i spostrzeżenia (studium psychologiczne)*. W lutym 1918 r. przeszedł na stanowisko asystenta lwowskiej Biblioteki Uniwersyteckiej, na którym pozostał do lipca 1919 r.

Na przełomie 1918 i 1919 r. brał udział jako ochotnik w walkach polsko-ukraińskich o Lwów.

W czasie pracy w Bibliotece Uniwersyteckiej, korzystając z płatnego urlopu, zaangażował się w kwietniu 1919 r. jako wykładowca w Instytucie Psychologicznym Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Poznańskiego. Jednocześnie rozpoczął wykłady z psychologii na Katedrze Higieny Szkolnej i Teorii Wychowania Fizycznego Wydziału Filozoficznego UP, przemianowanej z czasem na Studium Wychowania Fizycznego (i przeniesionej od września 1922 r. na Wydział Lekarski UP), oraz w Centralnej Wojskowej Szkole Gimnastyki i Sportu w Poznaniu.

W lipcu 1919 r. na Uniwersytecie Poznańskim uzyskał nominację na profesora nadzwyczajnego psychologii. Jednocześnie powierzono mu kierownictwo Instytutu Psychologicznego. W roku akademickim 1919/1920, oprócz zajęć w swoim macierzystym Instytucie, brał udział w odczytach zorganizowanych przez Powszechne Wykłady Uniwersyteckie, a w roku akademickim 1920/1921 został wybrany na przewodniczącego Zarządu PWU.

W 1920 r., w czasie wojny polsko-bolszewickiej, służył jako ochotnik w 14. Pułku Artylerii Ciężkiej w stopniu kanoniera.

W październiku 1921 r. Stefan Błachowski został mianowany profesorem zwyczajnym psychologii. Rok 1922 spędził w Paryżu, oddając się tam pracy badawczej na Sorbonie i w Collège de France.

W latach 1927–1928 był delegatem do Senatu UP. W roku akademickim 1932/1933 wykładał psychologię na zaproszenie Uniwersytetu

im. Stefana Batorego w Wilnie. W latach 1934–1937 pełnił funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego UP, a w roku akademickim 1938/1939 był prorektorem Uniwersytetu Poznańskiego.

Aktywną działalność Stefana Błachowskiego przerwał wybuch 2. wojny światowej. W październiku 1939 r. został aresztowany przez władze okupacyjne i jako zakładnik wojenny umieszczony w ratuszu poznańskim. W listopadzie został osadzony w niemieckim obozie przejściowym dla wysiedlanej ludności polskiej (Lager Glowna), a następnie wywieziony do Generalnego Gubernatorstwa.

W latach 1940–1945 brał udział w pracach tajnego Uniwersytetu Ziem Zachodnich w Warszawie. Od maja 1943 r. do lutego 1944 r. pracował też w Biurze Zachodnim jako organizator szkolnictwa średniego i przewodniczący komisji egzaminacyjnych dla wszystkich stopni nauczania średniego. Działalność swoją prowadził pod fałszywym nazwiskiem Stefana Walerskiego.

Po powrocie do Poznania w marcu 1945 r. czynnie włączył się do odbudowy Uniwersytetu Poznańskiego. W latach 1945–1946 pełnił funkcję prorektora, a w latach 1946–1948 był rektorem uczelni. Nadzorował odbudowę głównych gmachów uczelni, Biblioteki Uniwersyteckiej oraz domów mieszkalnych dla profesorów. Za czasów jego kadencji zobowiązano studentów do ośmiu godzin pracy społecznej miesięcznie przy odbudowie miasta Poznania, a zwłaszcza budynków uniwersyteckich.

Jednocześnie reaktywował Zakład Psychologii Wydziału Humanistycznego. W 1952 r. objął kierownictwo Zespołu Katedr Psychologii Wychowawczej i Pedagogiki na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UP.

W 1945 r. podjął też na nowo wykłady i ćwiczenia w Studium Wychowania Fizycznego. Gdy w latach 1950–1951 na bazie tego Studium powstała odrębna Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego, Stefan Błachowski zorganizował tam Zakład Psychologii i pełnił funkcję jego kierownika aż do 1962 r. W 1953 r. uzyskał stopień naukowy doktora nauk psychologicznych.

Po przejściu na emeryturę we wrześniu 1960 r. przeniósł się na stałe do Warszawy. Nie zerwał jednak kontaktów z Poznaniem. Do 1962 r. jako tzw. profesor kontraktowy prowadził wykłady z psychologii w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Poznaniu.

W 1920 r. został członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (w latach 1948–1961 był sekretarzem Wydziału I Filologiczno-Filozoficznego PTPN). W latach 1921–1924 był członkiem Towarzystwa Filozoficznego w Poznaniu, a po zaprzestaniu działalności tego towarzystwa uczestniczył w pracach Poznańskiego Towarzystwa Filozoficznego, utworzonego w 1925 r. Był także współorganizatorem i prezesem Poznańskiego Towarzystwa Psychologicznego, założonego w 1929 r. W 1925 r. uczestniczył w powstaniu Polskiego Towarzystwa Antropologicznego. Od 1946 r. był członkiem korespondentem Wydziału Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności, a od 1948 r. członkiem czynnym Wydziału Lekarskiego PAU. Był członkiem Instytutu Naukowego Organizacji i Kierownictwa (od 1948), członkiem i wieloletnim przewodniczącym (1948–1962) Polskiego Towarzystwa Psychologicznego i jego Oddziału Poznańskiego, wiceprezesem Polskiego Towarzystwa Higieny Psychicznej (1959–1961). Oprócz tego należał do wielu międzynarodowych towarzystw naukowych: był m.in. członkiem honorowym Czeskiego Towarzystwa Psychotechnicznego, członkiem zarządów: Association Internationale de Psychologie Appliquée oraz Union Internationale de la Psychologie Scientifique.

Był także członkiem Rady Naukowej Ministerstwa Oświaty (194–1947), członkiem Sekcji Wychowania Fizycznego Rady Głównej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (od 1953), członkiem Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki (1953–1960). Brał poza tym udział w pracach Polskiej Akademii Nauk, m.in. jako członek Komitetu Nauk Pedagogicznych (1956–1959), Komitetu Wychowania Fizycznego przy Wydziale VI PAN (1958–1962), Komitetu Zagadnień Ekonomicznych i Społecznych Polski Ludowej (1959–1962).

Był także m.in. członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego, Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, Klubu Demokratycznej Profesury w Poznaniu.

Napisał ponad 100 artykułów, publikacji i opracowań. Do najbardziej znanych należą: *O niektórych związkach zachodzących między typami pamięciowymi* (1921), w której na podstawie przeprowadzonych badań eksperymentalnych nad procesem uczenia się u różnych typów ludzi w warunkach niekorzystnych wykazał, że współczynnik utrudnienia nie jest wystarczającym wskaźnikiem do klasyfikacji osób na tzw. wzrokowców i słuchowców, czy *Struktura typów wyobrażeniowych i pamięci liczb w świetle analizy przypadku wybitnych zdolności*

rachunkowych (1924). Zajmował się rolą wyobraźni, pamięci, erudycji, podświadomości, pomysłów w twórczości naukowej: *Zagadnienie twórczości naukowej* (1928).

Wspólnie z psychiatrą prof. Stefanem Borowieckim wyjaśniał naukowo przyczyny widzeń i ekstaz religijnych: *Epidemia psychiczna w Słupi pod Środą* (1928), *Sur la psychologie et psychopathologie de la suggestion* (1928). Na podstawie badania licznych przypadków wizjonerstwa wykazał u większości osób występowanie niedorozwoju umysłowego ze skłonnościami do histerii, dużej podatności na wpływy zewnętrzne i słaby krytycyzm: *The Magical Behavior of Children in Relation to School* (1937). Jako pierwszy wywołał eksperymentalne ekstazy i omamy religijne u osób z dużą podatnością na sugestię i wskazał na psychologiczny charakter i patologiczne podłoże występujących zjawisk: *O sztucznych ekstazach i widzeniach* (1938). Przeprowadził badania ankietowe nad związkami między przejawami myślenia magicznego u młodzieży szkolnej i akademickiej a specyfiką życia w określonych środowiskach: *Good Luck Letters. A Contribution to the Psychology of Magical Thinking* (1939).

W okresie powojennym zajmował się m.in. rozwojem psychologii w ZSRR: *Znaczenie badań profesora Pawłowa dla poznania człowieka* (1948), dziedzicznością i środowiskiem w rozwoju psychicznym człowieka: *Dziedziczność i środowisko w rozwoju psychicznym człowieka* oraz czynnikami psychicznymi w sporcie: *Rola psychicznych czynników w treningu sportowym* (1960).

Był czynnym uczestnikiem wielu kongresów psychologicznych w kraju i za granicą. M.in. w 1924 r. brał udział w VIII Kongresie Psychologicznym we Lwowie, w 1927 r. w VIII Międzynarodowym Zjeździe Psychologów w Groningen, w 1930 r. w VI Międzynarodowym Zjeździe Psychotechników w Barcelonie, w 1931 r. w VII Międzynarodowym Zjeździe Psychotechników w Moskwie (jako przewodniczący polskiej delegacji należał do Prezydium tego Zjazdu). Uczestniczył także w X Międzynarodowym Zjeździe Psychologów w Kopenhadze w 1932 r. jako przedstawiciel rządu polskiego oraz uniwersytetów: Jagiellońskiego i Poznańskiego, należał do komisji kwalifikującej odczyty na VIII Międzynarodowy Zjazd Psychotechniczny w Pradze w 1934 r., był reprezentantem Polski w hiszpańskim komitecie organizacyjnym XI Międzynarodowego Zjazdu Psychologicznego w Madrycie. Między innymi we wrześniu 1949 r. brał udział w IX Międzynarodowym

Kongresie Psychotechnicznym w Bernie, w kwietniu 1958 r. uczestniczył w Międzynarodowym Kongresie Psychologii Stosowanej w Rzymie, w październiku 1958 r. w Kongresie Psychologów Niemieckich w Mannheim.

W 1930 r. objął stanowisko redaktora naczelnego „Kwartalnika Psychologicznego" (11 opublikowanych tomów do 1939 r.), organu Poznańskiego Towarzystwa Psychologicznego. W tym samym roku, obok Floriana Znanieckiego jako redaktora naczelnego, Józefa Chałasińskiego i Ludwika Jaksy-Bykowskiego, wszedł w skład Komitetu Redakcyjnego „Przeglądu Socjologicznego" — pierwszego polskiego czasopisma socjologicznego. W 1932 r. został współredaktorem międzynarodowych wydawnictw „Character and Personality" oraz „Psychological Register". Po 1945 r. wrócił także do pracy redaktorskiej i przystąpił do wznowienia „Kwartalnika Psychologicznego" (XIII tomu, z materiału tomu XII, przygotowanego przed wojną, a zniszczonego przez okupanta). Tom XIII został wydany w 1947 r., a tom XIV w 1948 r. W 1952 r. przekształcił „Kwartalnik Psychologiczny" (łącznie z pismem „Psychologia Wychowawcza", w którym był członkiem rady redakcyjnej) w „Przegląd Psychologiczny".

Został odznaczony Krzyżem Oficerskim, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Dziesięciolecia PRL. Był także laureatem Indywidualnej Nagrody Państwowej I stopnia. We wrześniu 1961 r., w trakcie obrad XXXII Walnego Zgromadzenia Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, nadano mu godność członka honorowego.

Stefan Błachowski był człowiekiem o szerokich horyzontach intelektualnych. Interesował się muzyką (grał na kilku instrumentach), malarstwem, grywał w tenisa, uprawiał żeglarstwo, narciarstwo, łyżwiarstwo.

Był żonaty od kwietnia 1914 r. z Marią Elbracht-Hülseweh (1887–1969), z którą miał dwoje dzieci: syna Romana i córkę Danutę.

Zmarł po ciężkiej chorobie 31 stycznia 1962 r. Pochowany został 3 lutego 1962 r. na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Materiały Stefana Błachowskiego zostały pozyskane w darze przez Archiwum PAN Oddział w Poznaniu w latach 1991–1996, (ks. nab. „B" 129, 131, 138, 147, 152, 179). Spuścizna została uporządkowana i zinwentaryzowana przez Jarosława Matysiaka w latach 2012–2013. Rozmiar zespołu wynosi 2,10 m.b. Spuścizna zawiera materiały z lat 1911–2009. Została podzielona na 7 zasadniczych grup zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w PAN Archiwum w Warszawie.

Grupa I, licząca 44 jednostki archiwalne i zawierająca materiały z lat 1945–1961, została podzielona na 4 podgrupy: A. Opracowania, B. Artykuły, hasła, referaty, C. Wykłady, odczyty, recenzje, D. Przemówienia okolicznościowe, wywiady, materiały warsztatowe. Archiwalia zostały uporządkowane chronologicznie i rzeczowo.

W podgrupie pierwszej, liczącej 9 jednostek archiwalnych, znajdują się rękopisy oraz maszynopisy opracowań. W skład drugiej podgrupy, składającej się z 12 j.a., wchodzą artykuły i referaty ułożone w porządku rzeczowo-chronologicznym, poświęcone m.in. wybitnym polskim psychologom, roli psychologii w pedagogice, w wychowaniu fizycznym i sporcie. Materiały podgrupy trzeciej, liczące 20 j.a., składają się z tekstów wykładów, odczytów i referatów wygłoszonych przez autora spuścizny m.in.: na Uniwersytecie Poznańskim, uniwersytetach niemieckich, konferencjach krajowych i międzynarodowych. W skład podgrupy czwartej, składającej się z 3 j.a., wchodzą teksty przemówień okolicznościowych, wywiady udzielone przez autora spuścizny oraz materiały warsztatowe zawierające dokumenty o życiu i działalności naukowej prof. Stefana Baleya.

Grupa II, licząca 66 jednostek i zawierająca materiały archiwalne z lat 1945–1962, podzielona została na następujące podgrupy: A. Działalność organizacyjno-naukowa, B. Udział w kongresach, sympozjach, zjazdach, seminariach, wyjazdy naukowe, C. Działalność dydaktyczna, D. Działalność redakcyjna i wydawnicza, E. Działalność społeczna. Do uporządkowania zastosowano układ chronologiczny i rzeczowy.

W podgrupie pierwszej, liczącej 38 j.a., umieszczone zostały m.in. materiały z okresu pracy Stefana Błachowskiego na Uniwersytecie Poznańskim/Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Poznaniu, komitetach działających w ramach Polskiej Akademii Nauk, towarzystwach naukowych, m.in. w Polskim Towarzystwie Psychiatrycznym, Association Internationale de Psychotechnique, Polskiej Akademii Umiejętności, Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, zespołach badawczych.

W podgrupie drugiej, liczącej 13 j.a., znajdują się materiały dotyczące udziału w krajowych i międzynarodowych sesjach i konferencjach naukowych oraz wyjazdach naukowych, kursach. Są to m.in.: teksty referatów i wykładów, zaproszenia, programy, listy uczestników, foldery, korespondencja, a także fotografie prof. Błachowskiego i innych uczestników sesji i konferencji naukowych. Jednostka 86 zawiera materiały dotyczące

uczestnictwa w XVI Międzynarodowym Kongresie Psychologii, Bonn 31 lipca–6 sierpnia 1960, w którym Błachowski ostatecznie nie uczestniczył.

W podgrupie trzeciej, składającej się z 7 j.a., znajdują się oceny prac magisterskich, doktorskich, habilitacyjnych, oceny działalności zawodowej i naukowej w związku z nominacją na wyższy stopień naukowy. Całość została zaopatrzona w aneksy.

Podgrupa czwarta, licząca 9 jednostek archiwalnych, składa się z dokumentacji dotyczącej działalności wydawniczej, w tym są umowy i korespondencja z wydawnictwami oraz redakcjami czasopism. Wykaz wydawnictw i redakcji współpracujących ze Stefanem Błachowskim, opracowany alfabetycznie, ujęty został w aneksach.

W piątej podgrupie, liczącej 8 j.a., znalazły się materiały dotyczące działalności społecznej autora spuścizny, m.in. w Polskim Towarzystwie do Walki z Kalectwem, Towarzystwie Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych, Klubie Demokratycznej Profesury.

Grupa III, licząca 9 jednostek, zawiera materiały biograficzne z lat 1914–1961, m.in. życiorysy oraz wykaz prac własnych, świadectwa szkolne, dokumenty osobiste, notatki, dyplomy, nominacje, wspomnienie. Grypę zamykają jednostki z fotografiami oraz korespondencją w sprawach emerytalno-rentowych.

Korespondencja wychodząca i wpływająca z lat 1927–1961, zgromadzona w grupie IV, składa się z 10 jednostek archiwalnych, w tym są 2 jednostki korespondencji wychodzącej. Kopie pism wychodzących oraz listy wpływające ułożono alfabetycznie. Całość zaopatrzono w aneksy.

Grupa V, licząca 2 jednostki, zawiera materiały z lat 1946–2009 dotyczące twórcy zespołu i rodziny. Są to artykuły i wycinki prasowe — całość ułożona chronologicznie. Grupę zamyka odpis świadectwa ukończenia liceum ogólnokształcącego krewnego Stefana Błachowskiego — Eugeniusza Błachowskiego.

W grupie VI, liczącej 4 j.a., umieszczono materiały osób obcych z lat 1945–1952. Są to m.in.: tekst przemówienia, życiorys, wizytówki, notatki, korespondencja.

Grupę VII — Załączniki, liczącą 31 j.a. i pochodzącą z lat 1911–1962, podzielono na dwie podgrupy: A. Prace i artykuły, B. Druki. W pierwszej podgrupie, liczącej 28 j.a., umieszczono artykuły prasowe i nadbitki prac Stefana Błachowskiego, prace i opracowania innych osób. Prace i nadbitki autorstwa twórcy spuścizny ułożono chronologicznie, natomiast

prace i artykuły osób obcych alfabetycznie, wg nazwisk autorów. Całość ujęto w aneksach. W podgrupie drugiej, liczącej 4 j.a., umieszczono m.in. nadbitki prac i artykułów innych osób (nierzadko z dedykacjami autorów), wszelkiego rodzaju druki oraz tekst protokołu konferencji profesorów filozofii, która odbyła się w Zakopanem w 1947 r.

W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu spuściźnie nadano sygnaturę P.III–82. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 83/0. Inwentarz liczy 176 jednostek archiwalnych. Dołączono do niego 14 aneksów.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Stefana Błachowskiego, PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, P.III–82, j. 120, 122.
2. Błachowski Stefan, teczka personalna, Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 126/3/41, 191/1, 15/611/3.
3. Głombik Cz., *Stefan Błachowski w Getyndze*, [w:] *Tradycja i postęp. Studia z historii filozofii*, Poznań 1997, s. 133–160.
4. Hornowski B., *Życie i działalność prof. dra Stefana Błachowskiego*, „Przegląd Psychologiczny", 1963, nr 6, s. 7–29.
5. Stachowski R., *Stefan Błachowski. Założyciel poznańskiej psychologii*, [w:] Stefan Błachowski, *Założyciel poznańskiej psychologii*, Poznań 2001, s. 9–42.
6. Śródka A., *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1994, t. I, s. 159–161.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

		pozycja inwentarza
I.	**Materiały twórczości naukowej**	**1–44**
	A. Opracowania	1–9
	B. Artykuły, hasła, referaty	10–21
	C. Wykłady, odczyty, recenzje	22–41
	D. Przemówienia okolicznościowe, wywiady, materiały warsztatowe	42–44
II.	**Materiały działalności organizacyjno-naukowej, dydaktycznej, redakcyjnej, wydawniczej, społecznej**	**45–119**
	A. Działalność organizacyjno-naukowa	45–82
	B. Udział w kongresach, sympozjach, zjazdach, seminariach, wyjazdy naukowe, kursy	83–95

C. Działalność dydaktyczna 96–102
D. Działalność redakcyjna i wydawnicza 103–111
E. Działalność społeczna 112–119
III. Materiały biograficzne 120–128
IV Korespondencja 129–138
A. Wychodząca 129–130
B. Wpływająca 131–138
IV. Materiały o twórcy zespołu, rodzinne 139–140
VI. Materiały osób obcych 141–144
VII. Załączniki 145–176
A. Prace i artykuły 146–172
B. Druki 173–176
Aneksy 1–14

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Opracowania

1. *Psychologia uczenia się*
   Praca
   Po 1948 i b.d., rkp., masz., l., k. 46
2. *Założenia teoretyczne dialektycznej radzieckiej psychologii*
   Praca
   Ok. 1949, rkp., l., k. 35
3. *Wrażenia słuchowe*
   Praca
   Po 1955, rkp., masz., l., k. 143
4. *Główne zagadnienia i kierunki filozofii*
   Praca
   Ok. 1957, rkp., l. k. 60
5. *Psychologia pamięci*
   Praca
   B.d., rkp., masz., l., k. 52
6. *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*
   Rozwój zdolności uczenia się u młodzieży i dorosłych
   Prace
   B.d., rkp., l., k. 93

7. *Psychologia myślenia* [?]
   Fragmenty pracy z poprawkami autorskimi
   B.d., rkp., masz., l., k. 339
8. Jw.
   Fragmenty pracy
   B.d., masz., j. franc., l., k. 253
9. *Psychologiczne podstawy etyki*
   Wstęp do pracy [?] z poprawkami autorskimi
   B.d., rkp., masz., l., k. 18

B. Artykuły, hasła, referaty

10. *Magia a szkoła*
    Artykuł
    1946, rkp., l., k. 23
    Druk: (pod zmienionym tytułem *Praktyki magiczne w szkołach*), „Problemy", 1946, t. II, nr 5 (6), s. 33–38
11. *Władysław Witwicki. Wspomnienie pośmiertne*
    Władysław Witwicki
    Artykuł, hasło do słownika tematycznego [?]
    1948, 1949, rkp., masz., l., k. 15
    Druk: poz. 1 „Ruch Filozoficzny", 1948, t. XVI
12. *Stefan Baley. Życie i dzieło*
    Fragmenty artykułu
    Ok. 1955, rkp., l., k. 90
13. *W dziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*
    Artykuł z poprawkami autorskimi
    1959, rkp., masz., l., k. 25
    Druk: „Przegląd Psychologiczny", 1959, t. III
14. *O pojęciu zainteresowania*
    Artykuł z poprawkami autorskimi
    1960, rkp., masz., l., k. 14
    Druk: „Wychowanie Fizyczne i Sport", 1960, t. IV, nr 2
15. *Perspektywiczny* [*proces badań ?*] *w dziedzinie wychowania fizycznego*
    Fragment artykułu
    Ok. 1960, masz., l., k. 9
16. *Psychologia w naukach pedagogicznych*
    Artykuł [?]
    B.d., rkp., sz., k. 15

17. […] *développement de l'individualité*
    Artykuł z poprawkami autorskimi
    B.d., rkp., masz., j. franc., l., k. 8
18. *Estetyka*
    Hasło do Encyklopedii [?]
    B.d., rkp., l., k. 14
19. *Działalność oświatowa „Czytelnika" jako funkcja społeczna w ustroju demokratycznym*
    Referat z poprawkami autorskim wygłoszony na Wojewódzkim Zjeździe „Czytelnika" w Poznaniu 14 grudnia 1947
    1947, rkp., masz., l., k. 10
20. *O działalności naukowej Władysława Heinricha*
    Referat i streszczenie referatu wygłoszonego 20 grudnia 1958 w Polskiej Akademii Nauk Oddział w Krakowie, korespondencja
    1958–1959, rkp., masz., l., k. 43
    Druk: „Biuletyn Informacyjny Oddziału Poznańskiego Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa", sierpień 1958
21. *Z psychologii wychowania fizycznego i sportu*
    Referat [?]
    1960, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 41
    Druk: „Komitet Kultury Fizycznej PAN — Wychowanie Fizyczne i Sport"

C. Wykłady, odczyty, recenzje

22. *Z psychologii uczenia się*
    Z psychologii uczenia się II. Pamiętanie i zapominanie
    Wykład w Bibliotece Miejskiej w Poznaniu 30 maja 1945, korespondencja
    1945, rkp., masz., l., k. 33
23. *O diagnozie charakteru i temperamentu*
    Wykład w Bibliotece Miejskiej w Poznaniu 13 czerwca 1945, korespondencja
    1945, rkp., masz., l., k. 39
24. *Psychologia ogólna,* cz. 1 i 2
    Wykłady na Uniwersytecie Poznańskim
    1948–1949, rkp., l., k. 181

25. *Przemiany charakterologiczne w okresie dojrzewania*
    Wykład na kursie dokształcającym dla lekarzy Ubezpieczalni Społecznej 11 grudnia 1949
    1949, rkp., l., k. 26
26. *Żywot człowieka*
    Rola psychicznych czynników w treningu sportowym
    Typy wyobrażeniowe
    Psychologia uczuć
    Wykłady [?]
    B.d., rkp., l., k. 56
27. *Metody badań testowych*
    Wykłady [?], notatki
    B.d., rkp., masz., l., k. 78
28. *Frenologia i fizjonomika jako źródło poznawania psychiki ludzkiej*
    Jak ludzie śpią?
    Odczyty wygłoszone w Bibliotece Miejskiej w Poznaniu 14 kwietnia oraz 12 maja 1945, korespondencja
    1945, rkp., masz., l., k. 49
29. *Psychologia pedagogiczna*
    Odczyt [?]
    Po 1945, rkp., masz., l., k. 35
30. *Z psychologii twórczości naukowej*
    Odczyt wygłoszony na posiedzeniu Koła Naukoznawczego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 15 marca 1947
    1947, rkp., masz., l., k. 18
31. *Dziedziczność i środowisko w rozwoju uzdolnień człowieka*
    Odczyt wygłoszony w Bydgoszczy 17 stycznia 1948 oraz w Toruniu 18 stycznia 1948 w ramach odczytów popularnonaukowych
    1948, rkp., l., k. 64
32. *Osobowość człowieka*
    Odczyt wygłoszony w Inowrocławiu 17 stycznia 1948 oraz we Włocławku 18 stycznia 1948 w ramach odczytów popularnonaukowych
    1948, rkp., l., k. 21
33. *Dzieci trudne do wychowania*
    Odczyt wygłoszony na zebraniu Ligi Kobiet w Poznaniu 13 lipca 1949
    1949, rkp., masz., l., k. 20

34. *Dziedziczność i środowisko w rozwoju psychicznym człowieka*
    Odczyt wygłoszony na Walnym Zebraniu Polskiego Towarzystwa Filozoficznego w Poznaniu 30 marca 1949 oraz na posiedzeniu naukowym Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego Oddział w Poznaniu 25 października 1950
    1949, 1950, rkp., l., k. 22
35. *O teoretycznych założeniach psychologii radzieckiej*
    Odczyt wygłoszony w Poznańskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Psychologicznego 15 października 1949
    1949, rkp., l., k. 17
36. *Marzenia senne w świetle psychologii*
    Odczyt wygłoszony 6 listopada 1949 w Domu Żołnierza w Poznaniu
    1949, rkp., l., k. 13
37. *Znaczenie Wielkiej Rewolucji Październikowej dla psychologii*
    Odczyt [?]
    Ok. 1953, rkp., l., k. 26
38. *Znaczenie nauki Pawłowa dla psychologii*
    Odczyt wygłoszony 28 grudnia 1954 w cyklu wykładów popularnonaukowych Akademii Medycznej w Poznaniu, korespondencja
    1954, masz., l., k. 16
39. *Dziesięciolecie Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*
    Odczyt wygłoszony w siedzibie Oddziału w Poznaniu [?] 19 maja 1959
    1959, rkp., l., k. 22
40. *Z psychologii muzyki*
    Odczyt [?]
    B.d., rkp., l., k. 13
41. Recenzje
    Teksty, korespondencja
    1948–1950, rkp., masz., druk, j. ang., pol., l., k. 27, zob. aneks 1

D. Przemówienia okolicznościowe, wywiady, materiały warsztatowe

42. Przemówienia okolicznościowe, m.in. wygłoszone na pogrzebie prof. Stefana Dąbrowskiego przed Aulą Uniwersytetu Poznańskiego 26 marca 1947 i na Walnym Zebraniu Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w maju 1959
    1946–1961 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 119
43. Wywiady i komentarze prasowe
    Teksty wypowiedzi, wycinki prasowe
    1945–1948, masz., druk, l., k. 17
44. Stefan Baley
    Życiorys, bibliografia prac, wspomnienia: Olgi Baley, Heleny Porębskiej, Józefy Romanicowej o Stefanie Baleyu, notatki, korespondencja
    1952–1955 i b.d., rkp., masz., druk, l. i sz., j. franc., pol., k. 150

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ, DYDAKTYCZNEJ, REDAKCYJNEJ, WYDAWNICZEJ, SPOŁECZNEJ

A. Działalność organizacyjno-naukowa

45. Prorektor Uniwersytetu Poznańskiego
    Protokoły, sprawozdania, referaty, preliminarze budżetowe, korespondencja dotycząca odbudowy Uniwersytetu Poznańskiego
    1945–1946, rkp., masz., l., k. 89
46. Jw.
    Zaproszenia, korespondencja
    1945–1946, rkp., masz., druk, l., k. 79
47. Rektor Uniwersytetu Poznańskiego
    Zaproszenia, korespondencja
    1946, rkp., masz., druk, j. ang., pol., l., k. 93
48. Jw.
    Zaproszenia, korespondencja
    1947 styczeń–czerwiec, rkp., masz., druk, l., k. 199

49. Jw.
    Zaproszenia, korespondencja
    1947 lipiec–grudzień, rkp., masz., druk, l., k. 85
50. Prorektor Uniwersytetu Poznańskiego
    Zaproszenia, korespondencja
    1948 i b.d., rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 138
51. Rada Rektorów Szkół Akademickich
    Opinie, wnioski, uwagi, tezy referatów, korespondencja
    1946–1947, rkp., masz., masz. pow., l., k. 66
52. Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Poznańskiego Katedra Psychologii
    Programy i projekty zajęć, umowy-zlecenia, zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
    1945–1955, rkp., masz., masz. pow., j. ang., pol., l., k. 147
53. Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza Katedra Psychologii
    Programy i projekty zajęć, umowy-zlecenia, zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
    1956–1961 i b.d., rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 268
54. Jw.
    Notatki, tabele, wykresy do wykładów, ćwiczeń [?] *Metody statystyczne*
    1960 i b.d., rkp., masz., l., k. 212
55. Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego w Poznaniu
    Tymczasowy Statut, plany studiów, zaproszenia, korespondencja
    1951–1961, rkp., masz., l., k. 91
56. Polskie Towarzystwo Psychiatryczne
    Pokwitowania opłaty składek członkowskich, korespondencja
    1946–1961, rkp., masz., druk, l., k. 14
57. Association Internationale de Psychotechnique
    Statut, karty członkowskie, programy działalności, druki, zawiadomienia, korespondencja
    1947–1961, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 156
58. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
    Projekty Statutu i Statut, protokoły posiedzeń, sprawozdania, zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
    1947–1962, rkp., masz., druk, l., k. 247

59. Jw. Zespół badawczy dla badania myślenia i mowy dzieci przy PTPN
    Protokoły, korespondencja
    1954–1957, rkp., masz., l., k. 18
60. Polska Akademia Umiejętności
    Okólniki, zaproszenia, zawiadomienia, porządek posiedzeń, korespondencja
    1948–1957, rkp., masz., masz. pow., l., k. 41
61. Polskie Towarzystwo Psychologiczne
    Programy, zaproszenia, teksty przemówień, korespondencja
    1950–1961, rkp., masz., druk, l., k. 53
62. Polskie Towarzystwo Psychologiczne Oddział w Poznaniu
    Spis członków, druki, korespondencja
    1949–1960, rkp., masz., masz. pow., l., k. 11
63. International Union of Scientific Psychology
    Statut, biuletyny, korespondencja
    1957–1961, masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 150
64. Polska Akademia Nauk Wydział I Nauk Społecznych
    Zaproszenia, korespondencja
    1954–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 21
65. Polska Akademia Nauk Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego
    Protokoły, tekst autoreferatu, zaproszenia, zawiadomienia, korespondencja
    1960–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 24
66. Polska Akademia Nauk Biuro Kształcenia i Doskonalenia Kadr Naukowych
    Sprawozdania, protokoły, zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
    1960–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 83
67. Polska Akademia Nauk Pracownia Ogólnych Problemów Organizacji Pracy
    Protokoły, notatki, korespondencja
    1958, rkp., masz., masz. pow., l., k. 23
68. Polska Akademia Nauk Komitet Nauk Pedagogicznych i Psychologicznych

Sprawozdania, porządki obrad, zawiadomienia, korespondencja
1953–1956, rkp., masz., masz. pow., l. i sz., k. 160

69. Jw.
Sprawozdania, porządki obrad, zawiadomienia, korespondencja
1957–1961, rkp., masz., masz. pow., l. i sz., k. 145

70. Polska Akademia Nauk Komitet Higieny Psychicznej i Psychiatrii Dziecięcej
Protokoły, zawiadomienia, notatki, korespondencja
1958–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 67

71. Polska Akademia Nauk Komitet Wychowania Fizycznego przy Wydziale VI PAN
Protokoły posiedzeń, zawiadomienia, korespondencja
1958–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 42

72. Polska Akademia Nauk Komisja Zaburzeń Mowy przy Wydziale VI PAN
Program konferencji, zawiadomienia
1960–1961, rkp., masz., l., k. 14

73. Instytut Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego
Wytyczne do badań naukowych, zawiadomienia, korespondencja
1952–1953, rkp., masz., l., k. 8

74. Instytut Naukowy Kultury Fizycznej
Plan pracy, protokół, ankiety, zawiadomienia, korespondencja
1959–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 36

75. Państwowy Instytut Higieny Psychicznej
Projekty Statutu Państwowej Akademickiej Szkoły Higieny Psychicznej, teksty referatów, notatki, zawiadomienia, korespondencja, w tym korespondencja dotycząca projektów utworzenia tej uczelni
1945–1947, rkp., masz., l., k. 77

76. Główny Komitet Kultury Fizycznej Centralny Zarząd Szkolenia Kadr
Plany studiów uczelni wychowania fizycznego, protokoły, korespondencja
1953–1959, rkp., masz., masz. pow., l., k. 73

77. Biuro Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki
    Protokoły i kalendarze posiedzeń, zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
    1955–1961, rkp., masz., masz. pow., druk, l., k. 98
78. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Oddział w Poznaniu
    Plan prac, sprawozdanie finansowe, druki, korespondencja
    1949–1958, rkp., masz., masz. pow., druk, l. i sz., k. 88
79. Ośrodek Badań Penitencjarnych Rada Programowa
    Plan pracy Ośrodka na 1962, notatki, korespondencja
    1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 17
80. Zespół Podręcznikowy Profesorów Psychologii
    Protokoły posiedzeń, korespondencja
    1953, rkp., masz., l., k. 55
81. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego Zespół Rzeczoznawców Pedagogiki i Psychologii Rady Głównej
    Projekty programów wykładów i ćwiczeń z psychologii
    1956–1961, masz., masz. pow., l., k. 292
82. Jw.
    Projekty, program obrad, korespondencja
    1956–1961, rkp., masz., masz. pow., druk, l., k. 33+fkp. 2

B. Udział w kongresach, sympozjach, zjazdach, seminariach, wyjazdy naukowe, kursy

83. IX Międzynarodowy Kongres Psychotechniczny, Berno 12–17 września 1949
    Program, druki konferencyjne, korespondencja
    1949, masz., druk, j. franc., l. i sz., k. 19
84. I Kongres Nauki Polskiej 29 czerwca–2 lipca 1951
    Regulamin obrad, informator dla uczestników, komunikaty, druki, korespondencja
    1950–1951, masz., masz. pow., druk, l. i sz., k. 228
85. XV Międzynarodowy Kongres Psychologii, Bruksela 28 lipca–3 sierpnia 1957
    Materiały konferencyjne, sprawozdanie, rachunki, korespondencja
    1957, masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 63
86. XVI Międzynarodowy Kongres Psychologii, Bonn 31 lipca–6 sierpnia 1960

Zaproszenie, program, korespondencja
1959–1960, masz., druk, j. niem., pol., l., k. 15

87. XIII Międzynarodowy Kongres Psychologii Stosowanej, Rzym 9–14 kwietnia 1958
Program, materiały konferencyjne, teksty referatów, druki, foldery, ulotki, sprawozdanie, korespondencja
1957–1958, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., niem., pol., wł., l. i sz., k. 176

88. Kongres Naukowy Psychologów Niemieckich, Mannheim 1–31 października 1958
Program, zezwolenia, wnioski, korespondencja
1958, rkp., masz., j. niem., pol., l., k. 37+fkp. 2

89. I Międzynarodowe Sympozjum Wychowania Fizycznego, Warszawa 10–12 lutego 1959
Programy, treści wykładów
1959, masz., masz. pow., j. franc., niem., pol., l., k. 73

90. Ogólnopolski Zjazd Oświatowy, Łódź 18–22 czerwca 1945
Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny ZNP, Łódź 14–16 lutego 1946
Sprawozdanie, zaproszenia, karta uczestnictwa, karta noclegowa
1945, 1946, rkp., masz. pow., druk, l., k. 13

91. Międzynarodowy Zjazd Psychologów, Edynburg 23–29 lipca 1948
Program, formularze, korespondencja
1947–1948, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., pol., l., k. 17

92. Semaines Internationales d'Etudes pour l'Enfance Victime de la Guerre (SEPEG), Warszawa 23–28 maja 1948
Zaproszenie, program, teksty referatów, korespondencja
1948, rkp., masz., masz. pow., j. franc., niem., pol., l., k. 42

93. Wyjazd naukowy do Wielkiej Brytanii, 6 października–12 listopada 1946
Druki, notatki, korespondencja
1946, rkp., masz., druk, j. ang., pol., l., k. 57

94. Wyjazd na miesięczny pobyt do NRD oraz na sympozjum poświęcone problematyce psychologii rozwojowej, Berlin 26–29 sierpnia 1960 (niezrealizowany)
Program, korespondencja
1960, rkp., masz., druk, j. niem., pol., l., k. 11

95. Kurs Psychologów i Lekarzy Poradnictwa Zawodowego, 6–17 grudnia 1960
    Rozkład zajęć, wykresy, notatki
    1960, rkp., masz., masz. pow., l., k. 15

B. Działalność dydaktyczna

96. Prace magisterskie i doktorskie wykonane pod kierunkiem S. B. na UAM i AWF w Poznaniu
    Wykaz, tematy, plany i projekty
    1949–1952, rkp., l. i sz., k. 32
97. Magisteria
    Ocena rozprawy magisterskiej Stefanii Wesołowskiej pt. „O poznawaniu cudzych przeżyć psychicznych”, korespondencja
    1952, masz., l., k. 5
98. Doktoraty
    Opinie, recenzje, korespondencja
    1955–1961, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 132, zob. aneks 2
99. Rozprawy habilitacyjne, działalność i dorobek pracowników nauki B–K
    Oceny i opinie w związku z nadawaniem tytułów i stopni naukowych, korespondencja
    1949–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 245, zob. aneks 3
100. Jw. L–M
    Oceny i opinie w związku z nadawaniem tytułów i stopni naukowych, korespondencja
    1949–1960 i b.d., rkp., masz., masz. pow., l., k. 217, zob. aneks 3
101. Jw. N–S
    Oceny i opinie w związku z nadawaniem tytułów i stopni naukowych, korespondencja
    1945–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 190, zob. aneks 3
102. Jw. T–Ż
    Oceny i opinie w związku z nadawaniem tytułów i stopni naukowych, korespondencja
    1947–1961, rkp., masz., masz. pow., l., k. 137, zob. aneks 3

C. Działalność redakcyjna i wydawnicza

103. Komitet Wydawniczy Pism Kazimierza Twardowskiego
Sprawozdanie, notatki, zaproszenia, korespondencja, fot. Kazimierza Twardowskiego
1961, rkp., masz., l., k. 12
104. Prace przeznaczone do druku
Recenzje i opinie, korespondencja
1952–1962 i b.d., rkp., masz., l., k. 249, zob. aneks 4
105. Kontakty z redakcjami czasopism, gazet, wydawnictw
Umowy wydawnicze, recenzje, korespondencja
1945–1961, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 180+s. 47, zob. aneks 5
106. Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”
Sprawozdania, projekt uchwały, zaproszenia, zawiadomienia, korespondencja
1948–1962, rkp., masz., masz. pow., druk, l., k. 23
107. Państwowe Wydawnictwo Naukowe
Umowy redaktorskie, recenzje prac przeznaczonych do druku, korespondencja
1955–1961, rkp., masz., druk, l., k. 214, zob. aneks 6
108. Jw.
Korespondencja
1961 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 64
109. „Przegląd Psychologiczny”
Umowy redaktorskie, korespondencja
1945–1959, rkp., masz., druk, j. niem., pol., l., k. 149
110. „Przegląd Psychologiczny”
Umowy redaktorskie, korespondencja
1960–1961, rkp., masz., druk, l., k. 131
111. „Psychological Abstracts”
Korespondencja
1939–1951, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 21

D. Działalność społeczna

112. Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznej
Program konferencji, zaproszenia, zawiadomienia, korespondencja
1959–1961, rkp., masz., druk, l., k. 17

113. Polskie Towarzystwo do Walki z Kalectwem
Statut, zaproszenia, druki, materiały propagandowe, korespondencja
1960–1961, rkp., masz. pow., druk, l., k. 41
114. Koło Towarzystwa Przyjaciół Organizacji Narodów Zjednoczonych
Protokoły, korespondencja
1946, rkp., masz., l., k. 6
115. Towarzystwo Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych
Statut, odezwy, pokwitowania, korespondencja
1948–1950, rkp., masz., masz. pow., l., k. 37+s. 23
116. Wojewódzki Obywatelski Komitet Odbudowy, Dom Żołnierza w Poznaniu
Zawiadomienia, korespondencja
1949, rkp., masz., masz. pow., l., k. 9
117. Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
Projekt Statutu, mandat delegata, tekst przemówienia, zaproszenie, korespondencja
1949–1961, rkp., masz., masz. pow., druk, l. i sz., k. 17+s. 24
118. Klub Demokratycznej Profesury
Sprawozdanie, zawiadomienia, biuletyny, korespondencja
1950–1952, rkp., masz., masz. pow., l., k. 17
119. Towarzystwo Filharmonii Robotniczej w Poznaniu
Statut, karta wstępu, bilet, korespondencja
1947–1961, rkp., masz., druk, l., k. 36

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

120. Życiorys, ankiety personalne, charakterystyki, kwestionariusz, kwestionariusze paszportowe, zestawienie prac
1946–1960, rkp., masz., masz. pow., kkp., l., k. 36
121. Dokumenty osobiste
Legitymacje, legitymacje członkowskie, zaświadczenia, przepustki, karty wypisu ze szpitala, wizytówki
1914–1961 i b.d., rkp., masz., druk, j. franc., niem., pol., szw., l. i sz., k. 85
122. Dokumenty przebiegu pracy
Powołania, nominacje, zatwierdzenia, podziękowania, odwołania, rezygnacje, przeszeregowania płacowe, nagrody, korespondencja

1923–1961, rkp., masz., masz. pow., druk, j. czes., pol., l., k. 117

123. 35. rocznica działalności naukowej
Życzenia, gratulacje
1949, rkp., masz., l., k. 5

124. 70. rocznica urodzin i 45. rocznica działalności naukowej
Życzenia, gratulacje, artykuły i wycinki prasowe, fotografie
1959, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 87, fot. 3

125. Uniwersytet Poznański
Notatki dotyczące przemówień na uroczystościach, jubileuszach, z okazji przyjazdu oficjalnych gości i delegacji, spotkaniach okolicznościowych i towarzyskich, pracy na Uniwersytecie
1945–1948, rkp., masz., l. i sz., k. 46

126. *Wspomnienia o podróży z Ostrowca Kieleckiego do Lublina w dniach od 26 I do 4 II 1945*
Notatka dotycząca posiedzenia Rady Wydziału Humanistycznego UP z 26 listopada 1949
Wykaz wypożyczonych i zwróconych książęk biblioteki prywatnej [?]
Wspomnienie, notatki
1945–1960 i b.d., rkp., masz., l., k. 59

127. Fotografie
Portretowe, z współpracownikami, absolwentami, z uroczystości
1948–1958, fot. 8

128. Sprawy emerytalno-rentowe, mieszkaniowe
Korespondencja
1956–1958, rkp., masz., druk, l., k. 5

IV. KORESPONDENCJA

A. Wychodząca

129. Osoby i instytucje A–P
1927–1961, rkp., masz., j. ang., niem., pol., l., k. 235, zob. aneks 7

130. Jw. R–Z i adresaci nieustaleni
1945–1961, rkp., masz., j. ang., niem., pol., l., k. 138, zob. aneks 7

B. Wpływająca

131. Osoby i instytucje A–C
1945–1961, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., niem., pol., l. i sz., k. 116+s. 24, zob. aneks 8
132. Jw. D–J
1945–1961, rkp., masz., druk, j. ang., czes., franc., niem., pol., l., k. 173, zob. aneks 8
133. Jw. K
1946–1961, rkp., masz., druk, j. ang., niem., pol., l., k. 147, zob. aneks 8
134. Jw. L–N
1945–1961, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 207, zob. aneks 8
135. Jw. O–R
1945–1961, rkp., masz., druk, j. franc., niem., pol., l., k. 173, zob. aneks 8
136. Jw. S–T
1945–1961, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 256, zob. aneks 8
137. Jw. V–W
1947–1961, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 76, zob. aneks 8
138. Jw. Z–Ż i nadawcy nieustaleni
1945–1961, rkp., masz., druk, l., k. 208, zob. aneks 8

V. MATERIAŁY O TWÓRCY ZESPOŁU, RODZINNE

139. Stefan Błachowski
Artykuły prasowe, nekrologi, klepsydra
1956–2009, kkp., druk, l. i sz., k. 77
140. Eugeniusz Błachowski — bratanek [?]
Odpis świadectwa ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego
1946, rkp., masz., l., k. 1

VI. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

141. Kowalski Stanisław
Odpisy korespondencji na temat działalności w Polskim Instytucie Socjologicznym
1947–1952, rkp., masz., l., k. 5
142. Sajdak Jan
Oświadczenie, korespondencja w sprawach emerytalno-rentowych
1947–1949, rkp., masz., l., k. 6
143. Stopa Roman
Życiorys, spis publikacji, rozpraw drukowanych, artykułów i referatów
Po 1950, rkp., masz., l., k. 3
144. Walkowicz T. Leon
Tekst przemówienia, wizytówka, artykuły i wycinki prasowe
1945, masz., druk, l., k. 4

VII. ZAŁĄCZNIKI

A. Prace i artykuły

145. Stefan Błachowski
Artykuły prasowe, nadbitki prac
1911–1960, masz. pow., druk, l. i sz., k. 96, zob. aneks 9
146. Artykuły, opracowania, referaty osób obcych B–P
1953–1957 i b.d., rkp., masz., masz. pow., l. i sz., k. 168, zob. aneks 10
147. Jw. R–Z
1952–1961 i b.d., rkp., masz., masz. pow., j. ang., pol., l. i sz., k. 134, zob. aneks 10
148. Szkolnictwo muzyczne w Polsce
Artykuły, referaty, materiały pomocnicze, testy, korespondencja
1955–1956 i b.d., rkp., masz., masz. pow., l. i sz., k. 230, zob. aneks 11
149. Sesja naukowa poświęcona zagadnieniom dydaktyki szkół wyższych, Katowice 7–9 listopada 1958
Teksty referatów
1958, druk, sz., k. 135

150. Krajowa Narada Psychiatrów Polskich, Branice 1–3 czerwca 1960
Teksty referatów, korespondencja
1960, masz. pow., l. i sz., k. 205, zob. aneks 12
151. Kultura fizyczna w Polsce
Referaty, przegląd piśmiennictwa polskiego z zakresu kultury fizycznej
1961 i b.d., masz. pow., l. i sz., k. 154, zob. aneks 13
152. Baley Stefan, *Nauka Pawłowa a współczesna psychologia*
Praca
B.d., masz., l., k. 57
153. Barcikowski Wacław, *Strach w życiu indywidualnym i społecznym*
Tekst pracy z poprawkami autorskimi, korespondencja
1962, rkp., masz., l., k. 52
154. Dąbrowska Eugenia, *Intrapsychiczne dynamizmy w samowychowaniu*, praca magisterska
B.d., rkp., masz., l. i sz., k. 42
155. Dobrzyńska-Rybicka Ludwika, *Referat w sprawie działalności naukowej ks. docenta dr. Kazimierza Kowalskiego*
Tekst referatu
B.d., rkp., masz., l., k. 14
156. Górski Franciszek
Autoreferat, ankieta, *Materiały z narady na temat „Socjalistycznej kultury pracy”*, *Kultura pracy a zagadnienia wydajności i jakości produkcji*
1960, 1961, rkp., masz., masz. pow., l. i sz., k. 46
157. Gryglewska Barbara, *Psychologiczna analiza stanów przedstartowych*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra Bolesława Hornowskiego
1961, masz., sz., k. 64
158. Krajewski Tadeusz, *O związku wad wymowy z błędami ortograficznymi (Badania eksperymentalne)*
Praca z poprawkami autorskimi
Ok. 1953, rkp., masz., sz., k. 87+s. 86
159. Kreutz Mieczysław, *Fizjologiczny mechanizm ruchów dowolnych według teorii Pawłowa*
Tekst pracy z poprawkami autorskimi
1954, rkp., masz., l., k. 139
160. Pieter Józef, *Psychologia ogólna*
Praca, cz. 2
1961, masz. pow., l., k. 140

161. Jw.
Praca, cz. 2, ciąg dalszy
1961, masz. pow., l., k 141–268
162. Jw.
Praca, cz. 3
1961, masz. pow., l., k. 1–157
163. Jw.
Praca, cz. 3, ciąg dalszy
1961, masz. pow., l., k. 158–291
164. Rubinsztejn Siergiej Leonidowicz, *Podstawy psychologii ogólnej*
Rozdział XIII: *Uczucia*, notatki i wypisy S. B., korespondencja
Po 1946, 1952, rkp., masz., l., k. 166
165. Tegoż, *Rozwój myślenia u dziecka*
Praca
B.d., masz., l., k. 124
166. Tegoż, *Historia psychologii*
Fragmenty pracy
B.d., masz., l., k. 136
167. Szuman Stefan, *Zagadnienia psychologii uczuć w świetle nauki Pawłowa*
Tekst pracy z poprawkami autorskimi
Ok. 1955, rkp., masz., j. pol., ros., l., k. 79
168. Sikora Jadwiga
Projekt organizacji Specjalnego Zakładu Karno-Badawczo--Resocjalizacyjnego dla recydywistów, korespondencja
1960, masz., l., k. 5
169. Tomaszewski Tadeusz, *Reakcje negatywne*
Praca z poprawkami autorskimi
1946, rkp., masz., l., k. 113
170. Wapienik Karol, *Zasady doboru i oceny pracowników na stanowiskach suwnicowych w przemyśle*
Praca
1960, masz., l., k. 129
171. Witwicki Tadeusz, *Badania praktycznej sprawności umysłowej metodą wkładanek*
Praca
1950, masz., l., k. 143

172. N.N., *Krytyka rozdziału „Astrologia”* (cz. 2 — *Wiary modne*) *z pracy „Rozmowy paryskie” (Pallotinum, Poznań 1960) ks. prof. dr. Pawła Siwka TJ, przeprowadzona w formie korespondencji z autorem*
Tekst pracy z poprawkami autorskimi
1960, masz., l., k. 87

B. Druki

173. Nadbitki prac osób obcych B–Z
1921–1959, druk, j. ang., niem., pol., l. i sz., k. 157, zob. aneks 14
174. Druki, foldery reklamowe, artykuły i wycinki prasowe
1935–1962, masz. pow., druk, j. ang., franc., pol., l. i sz., k. 172+s. 56
175. Antropologia fizyczna [?]
Fotografie głów ludzkich (3 ujęcia — każde z innej strony) wraz z opisem
Przed 1939 [?], rkp., druk, j. niem., l., k. 54
176. Konferencja Profesorów Filozofii, Zakopane 16–19 lutego 1947
Protokół obrad
1947, masz., l., k. 3

ANEKS 1

J. 41. Recenzje
Bilikiewicz Tadeusz, *Psychologia marzenia sennego*, *Księgarnia Gdańska, Gdańsk 1948*, *s. 325*
Mackworth N.H., *Researches on the measurement of human performance (Badania dotyczące pomiaru zachowania się ludzi) Medical research council special raport series no*, *Londyn 1950 s. 156*
Feliks-Maria, Kazimerz Nowowiejscy, *książka o Feliksie Nowowiejskim*
Śliwińska Klementyna, *Towarzyska gra geograficzna: Wędrówka po Wielkopolsce i ziemi lubuskiej*
Władysław Witwicki, *Wiadomości z Psychologii*, *„Zeszyty III–X”*, *Wiedza Powszechna-Czytelnik*, *1948*
Znamierowski Czesław, *Oceny i normy*

ANEKS 2

J.98. Doktoraty

Zofia Babska, *Kształtowanie się sygnalizacyjnej funkcji cech wyglądu przedmiotów we wczesnej entogenezie*

Jan Dobrowolski, *Próba charakterystyki psychologicznej młodzieży pracującej*

Karol Dziaduszko, *Polskie szkolnictwo artystyczne (1945–1955)*

Jadwiga Godlewska-Różycka, *Analiza percepcji metodą Ravena*

Barbara Gryglewska, *Psychologiczna analiza stanów przedstartowych*

Bolesław Hornowski, *Analiza skali testów percepcyjnych „Matrix" w świetle badań eksperymentalnych*

Bolesław Hornowski, *Z badań nad percepcją metodą Ravena*

Aleksander Hulk, *Studium nad doborem czynności w przemyśle dla ciężko poszkodowanych inwalidów (inwalidzi ociemniali, z uszkodzeniami kończyn górnych i dolnych*)

Halina Kalwaryjska, *Cele studiów słuchaczy psychologii (na tle niektórych danych środowiskowych)*

Tadeusz Krajewski, *O związku wad wymowy z błędami ortograficznymi (badania eksperymentalne)*

Konstanty Lech, *Łączenie teorii z praktyką w nauczaniu*

Regina Łapińska, *Poglądy młodzieży na wzajemne stosunki między dziewczętami i chłopcami w klasach koedukacyjnych*

Bolesław Maroszek, *Więź społeczna a przestępczość młodzieży*

Natalia Reuttowa, *Ocena identycznych odcinków czasu przez dzieci w wieku szkolnym*

Janusz Reykowski, *Prawidłowość zmiany zachowania człowieka w trudnej sytuacji (z zagadnień teorii motywacji)*

Halina Spionek, *Analiza psychologiczna niektórych trudności wychowawczych i przestępczości nieletnich*

Florian Śpiewak, *Analiza zawodów górniczych (studium czynnika ludzkiego w procesach produkcji górniczej)*

Maria Tyszkowa, *Praca szkolna dziecka i główne determinujące ją czynniki*

Karol Wapienik, *Analiza psychologiczna pracy i racjonalizacja szkolenia kandydatów do zawodów wielkopiecowych-garowych*

Lidia Wołoszynowa, *O przeżyciach przyrody. Analiza psychologiczna i znaczenie w życiu*

Wanda Jadwiga Zielińska, *Znaczenie psychologicznej diagnostyki dla celów śledczych*
Zygmunt Zimny, *O psychicznych funkcjach w działaniu planowym (na podstawie analizy materiałów uzyskanych w rozgrywce końcówki szachowej)*
Oskar Żawrocki, *Badania nad samorzutnym momentem wśród młodzieży akademickiej na podstawie pomiarów biometrycznych, sprawnościowych i testowych*

ANEKS 3

J. 99. Rozprawy habilitacyjne, działalność i dorobek pracowników nauki B–K
Jan Bohucki
Janina Budkiewicz
Józef M. Chomiński
Kazimierz Dąbrowski
Bolesław Dembecki
Janina Doroszewska
Hieronim Feicht
Maria Grzywak-Kaczyńska
Edmund Harwas
Władysław Heinrich
Bolesław Hornowski
Stefan Kaczmarek
Józef Konopnicki
Stanisław Kowalski
Tadeusz Krajewski
Witold Kruk-Ołpiński
Józef Kwiatek

J. 100. Jw. L–M
Andrzej Lewicki
Zofia Lissa
Stefania Łobaczewska
Józef Madeja
Władysława Mielcarska

J.101. Jw. N–S
Tadeusz Nowogrodzki
Józef Pieter
Roman Przezwański

Józef Radzicki
Helena Słoniewska
Konstanty Sobolski
Halina Spionek-Pelcowa
Maria Szczepańska
Alina Szemińska
Włodzimierz Szewczuk

J.102. Jw. T–Ż
Tadeusz Tomaszewski
Marian Wachowski
Jakub Wachtel
Adam Wiegner
Tadeusz Witwicki
Lidia Wołoszyn
Stefan Wołoszyn
Zygmunt Zimny
Maria Żebrowska

ANEKS 4

J. 104. Prace przeznaczone do druku

Bolesław Hornowski, *Badanie zdolności myślenia testem percepcyjnym „Matrix" Ravena*

Feliks Korniszewski, *Psychologia ogólna i rozwojowa wraz z elementami psychologii dorosłych*

Stanisław Kowalski, *Krytyka burżuazyjnych teorii osobowości*

Tegoż, *Zagadnienie osobowości w psychologii marksistowskiej*

Tegoż, *Przyczynek do zagadnienia faz rozwoju myślenia i języka dziecka*

Piotr Lortsch, *Analiza I etapu skuteczności elementów reklamy na XXIX MTP w oparciu o wyniki liczbowe badań zespołu dr. Z. Zimnego*

Władysława Mielczarska, *Przeżycie oporu i jego stosunek do woli*

Józef Pieter, *Psychologia uczenia się i nauczania*

Tegoż, *Słownik psychologiczny*

Tegoż, *Psychologia nauczania*

Maksymilian Siemieński, *Problematyka szkoły wyższej*

Tegoż, *Społeczne i psychofizjologiczne uwarunkowanie procesu uczenia się studenta w szkole wyższej*

Włodzimierz Szewczuk, *Z badań nad myśleniem. Rozumienie zdania*
Tegoż, *Psychologiczne podstawy dydaktyki pracy kierowców suwnic*
Tegoż, *Badania eksperymentalne nad rozumieniem zdań*
Tegoż, *Podręcznik psychologii ogólnej*, t. 1
Stefan Szuman, *Obraz psychicznego rozwoju dziecka do lat siedmiu*
Zygmunt Zimny, *O badaniach uwagi*

ANEKS 5

J.105. Kontakty z redakcjami czasopism, gazet, wydawnictw
Biographical Encyklopedia of the World
Dział Wydawnictw UAM
„Gawein"
„Gazeta Poznańska"
Encyklopedia katolicka
Komitet Redakcyjny Biblioteki Klasyków Filozofii przy Państwowym Wydawnictwie Naukowym
„Kronika Miasta Poznania"
„Minerwa Polska"
„Nasza Księgarnia"
„Nowa Szkoła"
Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych
„Polski Tygodnik Lekarski"
„Problemy"
Presses Universitaires de France
„Psychologia Wychowawcza"
„Przegląd Więziennictwa"
„Rocznik Pedagogiczny"
„Ruch Filozoficzny"
„Wiedza Powszechna"
„Wyboje"
Wydawnictwo Zachodnie
„Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego"
„Życie Nauki"
„Życie Szkoły"

ANEKS 6

J. 107. Państwowe Wydawnictwo Naukowe

Przedmowa do 3. wydania [*Psychologii wychowawczej w zarysie* Stefana Baleya], 1957

Uwagi o tablicy dotyczącej hasła „Dziecko”, planowanego do *Encyklopedii podręcznej* jako hasło „Dziecko”, 1957

W sprawie przekładu na język polski leksykonu psychologicznego P.R. Hofstättera pt. „Psychologie” Fischer Bücherei, Frankfurt am Main, 1957–1958

Opinia o pracy J. i N. Reuttów pt. „Badania osobowości metodą TAT Murraya”

Opinia o książce Rex and Margaret Knight „A modern introduction to psychology”

London, University Tutorial Press, 1957, 5. wydanie, 1959

Uwagi do projektu zestawu haseł z psychologii [planowanych do *Encyklopedii powszechnej PWN*], 1960

Ocena pracy St. Kowalskiego, *„Rozwój mowy i myślenia dziecka w sytuacjach społeczno-wychowawczych przedszkola”*, 1960

ANEKS 7

J. 129. Osoby i instytucje A–P

Abel	1947	l. 3
Aleksandrowicz J.	1955	l. 1
Ambasada Polska w Londynie	1946, 1956	l. 2
Ambasador of Great Britain	1965	l. 1
Arbeitsstelle für experimentelle und angewandte Psychologie der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin	1956	l. 1
Babiak	1946	l. 1
Baley Stefan	1951	l. 2
Bartlett F.G.	b.d.	l. 1
Baumgarten-Tramer Franziska	1946, 1949	l. 2
Bingham Walter V.	1947	l. 1
Biuro Konferencji Instytutów Ziem Zachodnich przy Kuratorium Instytutu Zachodniego	1959	l. 1
Błachowski Roman	1960	l. 1
Bolechowski Feliks	1956	l. 1
Bożowicz L.I.	1961	l. 1

Cape Jonathan	1958	l. 1
Choynowski Mieczysław	1957, 1958, 1960	l. 4
Czeżowski Tadeusz	1946, 1952, 1957, 1959, b.d.	l. 6
Davenport N.D.	1947	l. 1
Dąbrowska Eugenia	1953	l. 1
	+spis 11 prac magisterskich	
Dey S.C.	1958	l. 1
Dębicka Elżbieta	1950, 1952	l. 2
Dobrowolski Jan	1959	l. 1
Doleżal Jan	1957	l. 1
Drever James	1957	l. 1
Dryjski Albert	1946, 1955	l. 2
Drzal Irena	1960	l. 1
Duijker H.C.J.	1956	l. 3 +zał.
Dybowski M.	1957, 1958	l. 2
Dyrekcja Instytutu Zachodniego	1960	zapr.
Dyrekcja Muzeum Archeologicznego w Poznaniu	1960	zapr.
Dyrektor Administracyjny UAM w Poznaniu	1961	l. 1
Dyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu i dyrektor Centralnego Biura Wystaw Artystycznych w Warszawie	1959	zapr.
Dyrektor Państwowego Instytutu Higieny Psychicznej	1946	l. 1
Feldkeller Paul	b.d.	l. 1
Galon Rajmund	1959	l. 1
Geblewicz Eugeniusz	1945, 1960–1961	l. 4
Geblewiczowa Maria	1959	l. 1
Gerstmann Stanisław	1955–1957	l. 5
Główny Komitet Organizacyjny Konferencji Naukowej Młodych Pedagogów, Psychologów i Historyków Wychowania	1953	l. 1
Godlewska Różycka J.	1947	l. 1
Gottschaldt Kurt	1955–1957	l. 4
Górski Kazimierz	1958	l. 1
Grochmalicki Jan	1927	l. 1
Gutkowska Elżbieta	1947	l. 2

Hogrefe C.J.	1960	l. 1
Hornowski B.	1961	l. 1
Howorka [?]	1961	l. 1
Hulek Aleksander	1949, 1953	l. 2
Ingarden Roman	1958	l. 1
Instytut Medycyny Pracy Pracownia Psychologiczna	1960	l. 1
Instytut Nauk Pedagogicznych UW	1959	l. 1
Instytut Psychoneurologiczny w Pruszkowie	1959	l. 1
Jankowiak Józef	1949	l. 1
Kaczyńska Maria	1960	l. 3
Katzenstein Betti	1956	l. 1
Kelly H.J.	1959	l. 1
Kisker George W.	1949	l. 1
Klemensiewicz Zenon	1958	l. 1
Klix F.	1961	l. 1
Kokular J.	1949	l. 1
Kolczycka Zofia	1961	l. 1
Kołodziejska Hanna	1947	l. 1
Komitet do Spraw Radiofonii, Polskie Radio	1957	l.1
Komitet Organizacyjny Konferencji Naukowo--Technicznej NOT-PAN na temat stanu i metod wzmożenia wydajności pracy w gospodarce narodowej	1960	l. 1
Komitet Współpracy Kulturalnej z Zagranicą	1951	l. 1
Korniszewski Feliks	1959, 1960	l. 3
Kreutz Mieczysław	1958	l. 1
Kruk-Ołpiński W.	1961	l. 1
Kulczycka Józefa	1960	l. 1
Kurator Okręgu Szkolnego w Poznaniu	1959	l. 1
Laurie R. Douglas	1947 [?]	l .1
Leontiew	b.d.	l. 2
Lerle Ernst	1959	l. 1
Lewicki Andrzej	1953–1961	l. 10
Lifwynn Foundation Wesport Conn.	1947	l. 1
Lissa Zofia	1957, 1959	l. 3
Łączkowska Maria	1960	l. 1
Makowska Janina	1960	l. 1

Michotte A.	1947 [?]	l. 1
Minister Szkolnictwa Wyższego	1955–1956	l. 3
Ministerstwo Finansów Departament Zagraniczny	1952	l. 1
Ministerstwo Oświaty	1946, 1947	l. 2
Ministerstwo Spraw Zagranicznych	1949, 1958	l. 2
Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego	1951–1956	l. 12
+projekty programów szczegółowych wykładów i ćwiczeń z psychologii ogólnej dla I–III roku studiów uniwersyteckich, formularze		
Ministerstwo Zdrowia Wydział Chorób Układu Nerwowego	1960	l. 1
Müller Ditlev	1960	l. 1
Nelson Warren L.	1959	l. 1
Nowowiejski Feliks	1956	l. 1
Okręgowy Urząd Likwidacyjny Biuro Obwodowe w Poznaniu	1947	l. 1
Państwowa Filharmonia w Poznaniu	1961	l. 1
Pastuszka Józef	1945–1957, b.d.	l. 4
Pavčič Marjan	1961	l. 1
Pieter Józef	1957–1961	l. 5
Podstawowa Organizacja Partyjna Uniwersytetu Poznańskiego	1953	l. 1
Politechnika Śląska im. Wincentego Pstrowskiego Rektorat w Gliwicach	1958	l. 1
Polski Ośrodek Badawczy w Londynie	1961	l. 1
Polskie Towarzystwo Filozoficzne	1959	l. 1
Prezes Polskiej Akademii Nauk	1957	l. 1
Prezydium Rady Narodowej m. Poznania Urząd Spraw Wewnętrznych	1958	l. 1
Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu Wydział Społeczno-Administracyjny	1955	l. 1
Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu Wydział Społeczno-Administracyjny	1955	l. 1
Pronko	1959	l. 2

	Przybylski Bernard	1945	l. 1
	Purski Roman	1958	l. 1
J. 130.	Jw. R–Z i adresaci nieustaleni		
	Radiometer	1959	l. 1
	Radwański Janusz	1958	l. 1
	Radzicki Józef	1959	l. 1
	+uwagi do rozdziału *Psychologiczne podstawy korzystania z usług znachora*		
	Rejonowa Dyrekcja Poczt i Telegrafów	1950	l. 1
	Reuttowie	1954	l. 1
	Rudnicki Mikołaj	1947	l. 1
	Runge Stanisław	1945	l. 1
	Russell Roger W.	1961	l. 1
	Samolewska Wiesława	1958	l. 1
	Schaff Adam	1953	l. 1
	Schjelderup-Ebbe Th.	1960	l. 1
	Seiffert Arpadne	1956	l. 1
	Sekreta Mirosław	1959	l. 1
	Siemieński Maksymilian	1959	l. 1
	Słoniewska Helena	1958–1960	l. 4
	Smirnow A.A.	1959–1961	l. 3
	Squadron Leader Assistant Air Attache	b.d.	l. 1
	Strzembosz Tomasz	1959	l. 1
	Suchoń Stefan	1961	l. 1
	Szeligowski Tadeusz	1961	l. 1
	Szewczuk Włodzimierz	1951–1960	l. 6
	Szkoła Podoficerska M.O.	1958	l. 1
	Szmyd Jan	1959	l. 1
	Szuman Stefan	1952–1959	l. 8
	Śpiewak Florian	1951–1953	l. 3
	The British Council	1946	l. 1
	+spis aparatury, książek i czasopism otrzymanych od British Council		
	Tomaszewski Tadeusz	1949–1958	l. 6
	Towarzystwo Naukowe w Toruniu	1961	l. 1
	White Mary Alice	1959	l. 1
	Wiegner Adam	1946	l. 1
	Wielkopolski Związek Śpiewaczy	1960	l. 1

Włodarski Ziemowit	1960	l. 1
Wojewódzki Wydział Kultury i Sztuki, Poznań	b.d.	l. 1
Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach	1957	l. 1
Zaleski Stefan	1947	l. 1
Zarząd Towarzystwa Polsko-Szwedzkiego	1951	l. 1
Zawadzki Bohdan	1959	l. 1
Zaworski Tadeusz	1959	l. 1
Ziembiński Stanisław	1961	l. 1
Ziemnowicz Mieczysław	1955, 1959	l. 2
Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie	1958	l. 1
Żawrocki Oskar	1959–1961	l. 4
Żebrowska Maria	1950–1961	l. 20
Adresaci nieustaleni	1949–1960, b.d.	l. 8

ANEKS 8

J. 131. Jw. Osoby i instytucje A–C

Abel	1946	l. 1
Akademia Handlowa w Poznaniu	1945	l. 1
Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie	1961	zapr. na sesję naukowo-metodyczną +programy sesji
Akademicki Związek Sportowy w Poznaniu	1945	l. 1
Association Polono-Française de Poznań	1946, 1949	l. 2
Baley Stefan	1948–1951	l. 4 +kopia pisma do Ministerstwa Oświaty
Barcikowski Wacław	1961	l. 1
Baumgarten-Tramer Franziska	1945–1960	l. 6 +fragm. „National-Zeitung” z 1945
Beckinghem Gertrude T.	1948, b.d.	l. 3
Biegański Tadeusz	b.d.	wiz.
Bielawski Oskar	1946, 1956	l. 2
Biuro Konferencji Instytutów Ziem Zachodnich przy Kuratorium Instytutu Zachodniego +ankieta	1959	l. 1
Biuro Prezydialne Krajowej Rady Narodowej	1946	l. 1
Blumenfeld Walter	1948	1.1

	Błachowski Roman	1945–1960	l. 3
	Bortoherka [?] Janina	1961	l. 1
	Bosak Bożena	1958	l. 1
		(w tym 2 odpisy)	
	Bratnia Pomoc Stowarzyszenie Studentek i Studentów Akademii Handlowej w Poznaniu	1945	zapr.
	Brożek Josef (Lehigh University)	1959	l. 2 +2 notatki
	Budkiewicz Janina	1960	l. 2
	Budohoska Wanda	1960	l.1
	Cape Jonathan	1958	l. 1
	Caritas Academica	1947	l.1
	Carroll Nicholas	b.d.	wiz.
	Centralne Biuro Wystaw Artystycznych	1960	zapr.
	Chalosiński/Chałosiński [?]	b.d.	l. 1
	Ciesielski Władysław	1959	l. 1
	Choynowski Mieczysław	1957–1961	l. 13
		+wyjątek z artykułu prof. Błachowskiego	
	Czeżowski Tadeusz	1945–1961	l. 33
J.132.	Jw. D–J		
	Dąbrowska E.	1961	l. 1
	Dąbrowski Stefan	1945–1946	l. 3
	Däumling A.M.	1960	l. 1
		+program kolokwium na XVI Międzynarodowym Kongresie Psychologów w Bonn 31.07–06.08.1960	
	Departament Spraw Społecznych Narody Zjednoczone	1949	l. 2
	Dey S.C.	1957, 1958	l. 2
	Dębicka/Dąbicka Elżbieta	1950, 1952	l. 2
	Dobrowolski Jan	1959	l. 1
	Doležal Jan	1957	l. 1
	Douglas Laurie	1946, 1947	l. 2 +zał.
	Drever James	1957	l. 1
	Dryjski Albert	1955	l. 2
	Drzal Irena	1960	l. 1

Duijker H.C.J.	1956	l. 4
Dybowski M.	1957, 1958	l. 2
Dyrekcja Instytutu Zachodniego	1960	zapr.
Dyrekcja Muzeum Archeologicznego	1960	zapr.
Dyrektor Administracyjny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	1961	l. 1
Dyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu	1959	zapr.
Dyrektor Państwowego Instytutu Higieny Psychicznej	1946	l. 1
Dziekanat Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu	1960	l. 1
Dziekanat Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Poznańskiego	1945	l. 1
Faulkner Joan	1947	l. 1
Feldkeller Paul	1948, 1953	l. 2
Fijałkowski Stanisław	1947	l. 1
Galon Rajmund	1959	l. 1
Geblewicz Eugeniusz	194–1961	l. 4
Gerstmann Stanisław	1955–1957	l. 6
Gierulanka Danuta	1952	l. 1
Główny Komitet Organizacyjny Konferencji Naukowej Młodych Pedagogów, Psychologów i Historyków Wychowania	1953	l. 1
Godlewska-Różycka I.	1947	l. 1
Godorowski K.	1960	l. 2 +zał.
Gogol Zofia, Machowska Janina	1958	l. 1
Grot [?] Leokadia	1960	l. 1
Gottschaldt Kurt	1955–1957	l. 4
Górecka Krystyna	1945	l. 1
Górska Celina	1947	wiz.
Górski Franciszek	1957	l. 1
Górski Kazimierz	1958	l. 1
Gruszecka A.	1949	l. 1
Hackl Karl	1946	l. 1
Harwas Edmund	1961	l. 1
Henke B. Antoni	1960	l. 1

	Hogrefe C.J.	1959–1960	l. 3
	Hornowscy Stanisława i B.	1960–1961	l. 9
	Hulek Aleksander	1949–1953	l. 4
	Ingarden Roman	1945–1959	l. 6
		+fragm. artykułu „Trybuny Ludu” z 14 lutego 1958	
	Insitut International de Philosophie +„Bibliographie de la Philosophie”	1948	l. 2
	Jarosz Marek	1960	l. 1
		+program sympozjum na temat psychonerwic, Łódź 15–17	
	Jaskłowscy Jan i Maria i inni	1948	zapr.
J.133.	Jw. K		
	Kaczkowska [?]	1961	l. 1
	Kaczyńska Maria	1957–1961,	l. 6
	Kamieński	1957	l. 1
	Katz Dawid	1946, 1947	l. 2
	Kisker George W.	1949	l. 1
	Klix F.	1961	l. 1
		+zapr. na kolokwium do Jeny	
	Knothe E.J.	1959	l. 1
	Kołodziejska Hanna	1947	l. 1
	Komisja Okręgowa Zrzeszenia Studentów Polskich w Poznaniu	1953	l. 1
	Komitet Badań nad Zagadnieniami Społecznymi Polski Ludowej PAN	1960	l. 1
	Komitet Budowy Pomnika A. Mickiewicza w Poznaniu i Dyrekcja Muzeum Wielkopolskiego	1948	zapr.
	Komitet Nauk Fizjologicznych PAN i Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Fizjologicznego	1961	zapr.
	Komitet do Spraw Radiofonii Polskie Radio Rozgłośnia w Poznaniu	1957	l. 1
	Komitet Obywatelski Obwodu Wyborczego nr 16	1947	zapr.

Komitet Organizacyjny Konferencji Naukowo-Technicznej NOT-PAN na temat stanu i metod wzmożenia wydajności pracy w gospodarce narodowej	1959, 1960	l. 1
		+tekst referatu Mieczysława Choynowskiego *Psychologiczne czynniki wydajności pracy*
Komitet Organizacyjny Międzynarodowych Konkursów im. Henryka Wieniawskiego w Poznaniu	1961	l. 1
		+sprawozdanie, plan pracy
Komitet Organizacyjny Obchodu XV-lecia Szkół Artystycznych m. Poznania	1960	l. 1
Komitet Uczelniany PZPR przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	1959	l. 1
Komitet Współpracy Kulturalnej z Zagranicą	1951	l. 1
Komitet Wykonawczy Polskiego Komitetu Obrońców Pokoju	1950	l. 1
Konsulat Generalny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Londynie	1960	l. 1
Korniszewski Feliks	1959–1961	l. 8
		+program konferencji nauczycieli przedmiotów pedagogicznych Warszawa 23–28.02.1959
Kosiccy	b.d.	l. 1
Kosowski Józef	1957	l. 1
Kostrzewski Józef	1946	l. 1
Kowalski Stanisław	1960, 1961	l. 3
Kozłowska Iza	1957	l. 1
Kreutz Mieczysław	1947–1959	l. 19
Królikowska A.	1960	l. 1
Kruk-Ołpiński Witold	1954–1961	l. 5
		+*Badania naukowe przeprowadzone przez Zakład Psychologii W.S.W.F. we Wrocławiu i W.S.P. w Opolu* i ankieta
Kuceła [?] Elsa	1951	l. 1
Kujawska Katarzyna	1964, 1960, b.d.	l. 3
Kulczycka Józefa	1960	l. 1

	Kuratorium Poznańskiego Okręgu Szkolnego w Poznaniu Okręgowy Ośrodek Metodyczny Sekcja Rysunku i Pracy Ręcznej i Centralne Biuro Wystaw Artystycznych, Poznań	b.d.	zapr.
	Kwiecińscy	1960	l. 1
J. 134.	Jw. L–N		
	Labuda Alberta	b.d.	l. 1
	Lakner Leon	1946	l. 1
	Lakowski R.	1958	l. 1
	Langfeld S. Herbert	1947	l. 1
	Lasek T.	1946	l. 1
	Lax Ruth F.	1958	l. 1
	Lech Kazimierz	1959, 1960	l. 2
	Lerle Ernst	1959–1960	l. 4
	Leontev	b.d.	tel.
	Lewandowski Wacław	1961	l. 1
	Lewicki Andrzej	1950–1960	l. 53 +sprawozdanie, zaświadczenie lekarskie
	Lissa Zofia	1957, 1959,	l. 3
	London Ivan D.	1948	l. 1
	Łukomska Antonina	1959–1961	l. 6
	Maciejewska Czesława	1958, 1959	l. 1 +pokwitowania długu
	Mailloux Noël	1961	l. 1
	McClelland W.C.	1961	l. 1
	Małecki Jarosław	1947	l. 1
	Małkowska Janina	1960	l. 2
	Maucorps Paul H.	1948	l. 1
	Michotte Albert	1947, 1957	l. 2
	Miejski Komitet Akcji Pomocy Zimowej	1947	zapr.
	Miejski Komitet Obchodu 150. rocznicy Urodzin Adama Mickiewicza w Poznaniu	1949	l. 1
	Mielczarska Wł.	1958	l. 1
	Mięcherski [?]	1960	l. 1
	Minister Szkolnictwa Wyższego	1953	l. 1 +zał.
	Ministerstwo Finansów	1952	l. 1 +zał.

	Ministerstwo Handlu Zagranicznego	1949	l. 2
	Ministerstwo Kultury i Sztuki	1958	l. 1
	Ministerstwo Oświaty	1959, 1960	l. 2
	Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej	1949	l. 1
	Ministerstwo Spraw Zagranicznych	1949, 1958	l. 2
	Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego	1950–1955	l. 12 +projekty programów szczegółowych wykładów i ćwiczeń z psychologii ogólnej dla I–III roku studiów uniwersyteckich, formularze
	Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej i inni	1960, 1961	l. 2 +zapr.
	Mliccy Józef i Antonina	1945	zaw.
	Morawscy	1943	l. 1
	Morgan	1947	l. 1
	Narodowy Instytut Postępu	1945	l. 1
	Naukowe Towarzystwo Pedagogiczne w Krakowie	1949, 1958	l. 2 +zał.
	Nawroczyński J. Bogdan	1949	l.1
	Nelson L. Warren	1959	l.1
	Nowowiejski F.M.	1958	l.1
J. 135.	Jw. O–R		
	Oddział Grodzki Związku Nauczycielstwa Polskiego w Poznaniu	1949	zapr.
	Okręgowy Urząd Likwidacyjny	1947	l. 1
	Olszewska [?] Gertruda	1960	l. 3
	Ormian Haim	1959	1. 1
	Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych	1960	zaw.
	Paillard J.	1961	l. 1 +plan pracy Section de Psychologie expérimentale et Comportement animal Union Internationale des Sciences Biologiques
	Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie	b.d.	zaw.
	Państwowa Filharmonia w Poznaniu	1949–1961	l. 4

Państwowy Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Dziekance p. Gniezno	1954	l. 1
Państwowy Zakład Wychowawczy Dzieci Niewidomych w Owińskach	1961	l. 1 +program konferencji
Parandowski Jan	1945	l. 1
Parodi D.	1939	l. 1
Pastuszka Jerzy	1952, 1957	l. 2
Pavčič Marian	1961	l. 1
Pieter Józef	1948–1961	l. 25 +1 tel., umowa wydawnicza, kopia listu J. Pietera do Tadeusza Witwickiego, ocena pracy dra Zygmunta Zimnego pt. *Analiza konstrukcji tekstu percepcyjnego J.C. Ravena*
Piotrowski Zygmunt	1959	l. 1
Podkomitet Odbudowy Pomnika Adama Mickiewicza w Poznaniu	1949	l. 1
Podsekretarz Stanu Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego	1955, 1956	l. 1
Polska Izba Handlu Zagranicznego	1960	l. 1 +zał.
Polski Instytut Socjologiczny	1945, 1947	1. 2
Polski Komitet Obrońców Pokoju Komitet Wykonawczy	1950	zapr.
Polskie Towarzystwo Filozoficzne	1959	l. 1
Polskie Towarzystwo Popierania Współpracy Naukowej z Francją, Oddział w Poznaniu	1961	l. 1
Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Oddział w Poznaniu	1960, 1961	l. 2
Polski Instytut Socjologiczny	1945	l. 1
Porębska M.	1961	l. 2
Poznański Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki Prezydium Rady Naukowej m. Poznania	1961	l. 1 +zał.
Pracownia Psychometryczna PAN	1960, 1961	l. 2
Prezes Polskiej Akademii Nauk	1957	zapr.

Prezes Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Neurologicznego	1950	l. 1
Prezes Związku Kompozytorów Polskich oraz dyrektor Państwowej Filharmonii Poznańskiej	b.d.	zapr.
Prezydent st. Miasta Poznania	1947	zapr.
Prezydium Rady Narodowej m. Poznania	1958–1961	l. 3 +zał.
Prezydium Wojewódzkiej Rady Kultury	1948	l. 1
Pronko N.H.	1959	l. 4
Przełacznikowa Maria	1956	l. 1
Przewodniczący Komitetu Uczelnianego Obrońców Pokoju Uniwersytetu Poznańskiego	b.d.	l. 1
Przybylski Bernard OP	b.d.	l. 1
Purski Roman	1958	l. 1
Radwański Janusz	1958	l. 2
Radzicki Józef	1959	l. 1
Rektor Akademii Handlowej w Poznaniu	1948	zapr.
Rektor i Senat Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	1949–1961	zapr. 6
Rektor Wydziału Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie	1959	l. 1
Rektor Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu	1959	l. 1
Reuttowie Józef i Natalia	1951–1961	l. 24 +ocena pracy Marii Geblewiczowej
Rosemann Barbara	1960–1961	l. 3
Rosiński Stefan	1947	l. 1
Roykiewicz Andrzej	1961	l. 1 +plan pracy doktorskiej
Rozłuscy Józef i Małgorzata	1945	l. 1
Róg-Mazurek Feliks	b.d.	wiz.
Rubin Edgar	1946	l. 1
Rudnik-Kruszewska [?] Hanna	1958	l. 1
Runge Stanisław	1945	l. 2
Rutkowski Lucjan	1960	l. 1
Rykowski Bronisław	1960	l. 2 +2 zał.

J.136. Jw. S–T

„Sabena" Lignes Aériennes Belges	1958	l. 1
+program Międzynarodowego Kongresu		
„Rorschach" Sąd Powiatowy w Poznaniu	1952	l. 1
Schjelderup-Ebbe Thomas	1959, 1960	l. 2
Scheffs Zbigniew	1955	l. 1
Schramm Wiktor	1945	l. 1
Schwarz Jan	1960	l. 1
Science and Freedom Committee	b.d.	l. 1
Sekcja Pracowników Nauki przy Zarządzenie Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Poznaniu	b.d.	zapr.
Sekreta Mirosław	1946–1961	l. 5
+życiorys		
Sekretariat Duszpasterstwa Akademickiego w Poznaniu	1945	l. 1
+zapr.		
Selmowiczowa Krystyna	1960	l. 1
Siwek Paul TJ	1950	l. 2
Skard Gruda	1960	l. 1
Skarwy Zbigniew	1957	l. 1
Skurzewska J., Woźniak E.	1960	l. 1
Słoniewska Helena	1952–1961	l. 6
Słonecka Walentyna	1961	l. 1
Smirnow	1959–1960, b.d.	l. 4
Smolka Franciszek	1945–1946	l. 3
Sośnicki R.	1953–1955	l. 7
Spionek Halina	1960	l. 1
Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domów Jednorodzinnych Pracowników Naukowych Politechniki Warszawskiej	1959	l. 1
Stańscy	1959	l. 1
Stronnictwo Demokratyczne Centralny Komitet Rada Kulturalno-Oświatowa	1950	l. 1
+tekst wypowiedzi Błachowskiego w formie listu na temat pokoju		
Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego	1949	zapr.
Suchoń Stefan	1961	l. 1

		+informacje dotyczące pracy Zakładu Psychologii Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Krakowie Symfoniczna
Orkiestra Objazdowa TFR w Poznaniu	1960	zapr.
Syz Hans	1957	l. 1
Szalay Jadwiga	1954	l. 1
Szewczuk Włodzimierz	1950–1960	l. 22
Szmyd Jan	1959	l. 1
Szmydt Jadwiga		
Szuman Stefan	1948–1961	l. 59
		+spis prac drukowanych S. Szumana +kopie listów adresowanych do niego
Szuman Wanda	1955	l. 1
Śląsko-Dąbrowskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk	1950	l. 1
Śpiewak Florian	1949–1957	l. 16 +zał.
Świś Zygmunt	1961	l. 2
		+wykresy średnich czasu reakcji prostej u bokserów, wyniki badań
Tatarkiewicz Władysław	1947–1958	l. 3
The British Council	1946–1959	l. 4
The Polish Consul General	1956	l. 1
The Polish Library	1958	l. 1
The Polish Research Centre	1961	l. 1
Tomaszewski Tadeusz	1950–1958	l. 5 +zał.
Towarzystwo Naukowe w Toruniu	1956–1961	1. 3
Towarzystwo Naukowe Warszawskie	1947	zapr.
Towarzystwo Polsko-Szwedzkie	1946, 1951	l. 2
Towarzystwo Polsko-Węgierskie	1959	l. 1
Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza Okręg Wielkopolski	1947	l. 1
Towarzystwo Wiedzy Powszechnej	1958	l. 1
Towarzystwo Współpracy Kulturalnej	b.d.	zapr.
Trojan Leon	1960	l. 1
Tync Stanisław	1948–1949	l. 3
Tyszka (Tyszkowa) M.	1960–1961	l. 4

J. 137. Jw. V–W

Viaud G.	1958, 1959	l. 3
		+program konferencji, która odbyła się 31 marca–3 kwietnia 1958 we Florencji oraz program pracy Section de Psychologie Expérimentale et Comportement Animals de l'I.U.B.S.
Waligórska Janina	1947	l.
Wawrzyiczyk [?] St.	1958	l. 1
Westerlund Gunnar	1960,1961	l. 2
Węgrzynowicz Elżbieta	1960	l. 1
White Mary Alice, Harris Myron W.	1959	l. 2
Widajewicz Józef	b. d.	wiz.
Wiesiołek Edmund	1961	l. 1
Witniewska [?] H.	1960	l. 1
Witwicki Tadeusz	1961	l. 4
Wiśniewolski Józef	1961	l. 1 +zał.
Włodarczyk Kazimierz	1960–1961	l. 4
Wojciechowska Maria	1960	l. 6
Wojewódzki Komitet Organizacyjny Kongresu Zjednoczonego Organizacji Kombatanckich	1949	l. 1
Wojewódzki Ośrodek Metodyczny Szkół i Zakładów Specjalnych Okręgu Szkolnego w Poznaniu	1961	l. 1
Wolff Karl	b.d.	wiz.
Wołoszynowie Stefan i Lidia	1947–1961	l. 11
Wróbel Tadeusz	1955	l. 1
Wydział VI Nauk Medycznych PAN	1958	l. 1
Wydział Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	1954	l. 1
Wydział Filologiczny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	1957	l. 1
Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego	1961	l. 2
Wydział Konsularny Misji Politycznej Rzeczypospolitej Polskiej w Wiedniu	1949	1. 1
Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach	1957–1960	l. 3

J. 138. Jw. Z–Ż i nadawcy nieustaleni

Zajankowska [?] A.	1958	l. 1
Zając J.	1960–1961	l. 3
Zajączkowicz [?] Henryk	1958	l. 1
Zakład Medycyny i Psychologii Pracy Głównego Instytutu Górnictwa	1949–1960	l. 3 +protokół
Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Poznaniu	1960	l. 1
Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Poznaniu	b.d.	życzenia
Zawadzki Bohdan	1947–1959	l. 4 +zał.
Zaworska Zofia	1948	l. 1
Zaworski Tadeusz	1960	l. 1
Zawrocki	b.d.	tel.
Zbierowski Witold	1960–1961, b.d.	l. 15
Zielińska Wanda	1945	l. 1
Ziemnowicz Mieczysław	1959	l. 1
Zimny Zygmunt	1959	l. 1
Zjednoczenie Polskich Zespołów Instrumentalnych Zarząd Oddział w Poznaniu	1957–1961	l. 6 +2 zapr.
Znaniecki Florian	1949	l. 1
Zotschew	b.d.	l. 1
Związek Nauczycielstwa Polskiego Zarząd Główny	1945–1948, b.d.	l. 4
Związek Polskich Artystów Plastyków Centralne Biuro Wystaw Artystycznych	1959–1960	zapr.
Żawrocki Oskar	1959–1961	l. 8 +zał. +ankiety, pokwitowanie, odpis listu do dziekana AWF w Warszawie (3 sztuki)
Żebrowska Leopolda	1947	l. 1
Żebrowska Maria	1950–1961	l. 37 +odpisy listów do M. Kreutza i A. Bromberga

+odpis odpowiedzi
Nadawcy nieustaleni 1945–1961 l. 36
+puste koperty

ANEKS 9

J. 145. Stefan Błachowski
Zjawiska kontrastu optycznego u anomalnych trichromatów, 1911
Ideał akademika. Z przemówienia końcowego J. M. rektora St. Błachowskiego na inauguracji UP, „Głos Wielkopolski", 1947
Uniwersytet Poznański włącza się w krąg sił walczących o równość i sprawiedliwość Społeczną, „Głos Wielkopolski", 1947
Na drodze ku demokracji ludowej. W trzechlecie odrodzonego Uniwersytetu Poznańskiego Entuzjazm łamie wszelkie przeszkody, „Gazeta Zachodnia", 1948, nr 112, s. 4
Wstęp w „Jednodniówce Koła Lekarsko-Dentystycznego Studentów Uniwersytetu Poznańskiego, maj 1948, s. 1
Znaczenie badań profesora Pawłowa dla poznania człowieka, „Gazeta Literacko-Naukowa" — dodatek niedzielny do „Gazety Zachodniej", 1948, nr 293, s. 2
Dziedziczność i środowisko w rozwoju psychicznym człowieka, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za I i II kwartał 1949", s. 56–57
O pojęciu zainteresowania, „Wychowanie Fizyczne i Sport", 1960, t. IV, nr. 2, s. 135–143
Z psychologii wychowania fizycznego i sportu, 1960

ANEKS 10

J. 146. Artykuły, opracowania, referaty osób obcych B–P
Baley Stefan, *Zasadnicze rozważania nad pojęciem uczenia się*
Hornowski Bolesław, *Psychologiczne podstawy kształtowania naukowego poglądu na świat dzieci i młodzieży*
Iwanow A.G., Smolenskij, *O badaniu współpracy pierwszego i drugiego układu sygnałów kory mózgowej*
Kotarbiński Tadeusz, *O tłumaczeniu polskim „Zeszytów Filozoficznych" Lenina*
Kroński Tadeusz, *Niektóre problemy metodologii historii filozofii w „Zeszytach Filozoficznych" Lenina*

Missiuro Włodzimierz, *Etapy rozwojowe reaktywności odruchowej u dziecka w aspekcie przejawów uspołeczniania*
Nowiński Czesław, *Problematyka stosunku tego, co jednostkowe i tego, co ogólne w świetle „Zeszytów Filozoficznych" Lenina*
Porębska Maria, *Analiza procesu rozwiązywania arytmetycznych zadań tekstowych*

J. 147. Jw. R–Z
Rubinsztajn S.L., *Nauka J.P. Pawłowa i pewne zagadnienia przebudowy psychologii*
Szewczuk Włodzimierz, *Zagadnienia pamięci w nauce Pawłowa*,
Tegoż, *A. Smirnow „Psychologia zapamiętywania"* (tytuł oryginału *Psichołogija zapaminanija*)
Takala Martti, *Personality characteristics of trained school children*
Wołoszyn Stefan, *O poglądach i postawie pedagogicznej Janusza Korczaka*
Zimny Zygmunt, *O orzecznictwie psychologicznym w sprawie przydatności zawodowej maszynistów parowozowych*
Tegoż, *O metodzie doboru pracowników*
Tegoż, *O badaniach uwagi*

ANEKS 11

J. 148. Szkolnictwo muzyczne w Polsce
Jędrzejowska Maria, *Kształcenie słuchu jako podstawa rozwoju uzdolnień muzycznych*
Nowaczyk Erwin, *Problem organizacji egzaminów wstępnych do szkół muzycznych*
Tegoż, *Zagadnienie selekcji kandydatów do szkół muzycznych*
Tegoż, *Dotychczasowe sposoby badania i oceny uzdolnienia muzycznego stosowane w polskim szkolnictwie muzycznym*
Stefanowie Zbigniew i Irena, *Fizjologia wyższych czynności nerwowych a zasady badania i kształcenia uzdolnień muzycznych*
Szuman Stefan, *Istota, kierunki i struktura uzdolnień muzycznych*
Materiały pomocnicze dla nauczycieli szkół artystycznych i ognisk, z. 1
Materiały pomocnicze dla nauczycieli szkół artystycznych i ognisk, z. 2, *Projekt programu nauki gry na skrzypcach*
Whistler S. Harvaj, Thorpe P. Louis, *Test uzdolnienia muzycznego*

ANEKS 12

J. 150. Krajowa Narada Psychiatrów Polskich, Branice 1–3 czerwca 1960

Batawia S., Uszkiewiczowa L., *Orzecznictwo sądowo-psychiatryczne. Stan opieki psychiatrycznej w zakładach penitencjarnych*
Bilikiewicz T., *Historyczny szkic rozwoju polskiej psychiatrii*
Tegoż, *Zagadnienia psychogeriatrii*
Bojakowski W., *Budownictwo psychiatryczne w Polsce*
Cwynar S., *Psychiatryczne lecznictwo zamknięte*
Dąbrowski K., Zajączkowski H., *Podstawowe zagadnienia higieny psychicznej*
Dreszer R., Schrammowa H., Jus A., *Zagadnienia naukowe i dydaktyczne w polskiej psychiatrii*
Frąckowiak T., Leder S., *Nerwice i psychoterapia*
Jackowiak Z., *Stan i problemy terapii zajęciowej w psychiatrii polskiej*
Jaroszewski Z., *Rozwój form opieki psychiatrycznej i pożądana struktura organizacyjna tej opieki w Polsce*
Jaroszyński J., *Ustawa psychiatryczna*
Kaczanowski F., *O hitlerowskiej zagładzie chorych psychicznie*
Kaczanowski F., *Stosunek środowiska społecznego do chorego psychicznie i zagadnienia oświaty sanitarnej z zakresu psychiatrii*
Kaczyński M., *Teoria psychofizjologiczna prof. Mazurkiewicza*
Kołakowska T., Wardaszko H., Gerard K., *Stan lecznictwa farmakologicznego*
Kuligowski Z., *Zagadnienie neurologiczne w lecznictwie psychiatrycznym*
Kulisiewicz T., *Lecznictwo przeciwalkoholowe otwarte*
Laskowska D., Zimny S., *Zestawienie wyników ankiety dotyczącej badań laboratoryjnych wykonywanych w szpitalach i sanatoriach neuropsychiatrycznych*
Marzyński M., *Lecznictwo przeciwalkoholowe zamknięte*
Marzyński M., Siuchnińska H., *Asystenci społeczni*
Mastalerz-Wilkans H., *Opieka psychiatryczna otwarta (Poradnie zdrowia psychicznego)*
Ostaszewska Jadwiga, *Psychologia kliniczna w psychiatrii*
Pieskow W., *Opieka nad psychicznie chorymi ze strony społeczeństwa*
Siuchnińska H., *Pielęgniarstwo psychiatryczne*

Szymańska, Stomma, Popielarska, *Rys historyczny rozwoju psychiatrii dziecięcej w Polsce*
Statut Stowarzyszenia Niesienia Pomocy Psychicznie Chorym w Łodzi

ANEKS 13

J. 151. Kultura fizyczna w Polsce
Denisiuk Ludwik, *Dzisiejszy stan badań nad sprawnością fizyczną młodzieży szkolnej w Polsce*
Kacprzak Marcin, *Opieka nad zdrowiem dzieci szkolnych w Polsce*
Kopczyńska Jadwiga, *Wiek rozwojowy w aspekcie procesów kostnienia*
Koziński Edward, *Ocena wydolności czynnościowej organizmu dzieci i młodzieży*
Majewski Zygmunt, *Informacja naukowa w zakresie kultury fizycznej prowadzona przez INKF*
Milicer Halina, *Badania nad fizycznym rozwojem* młodzieży
Tejże, *Investigation on the Physical Development of Youth*
Missiuro Włodzimierz, *Studies on the Developmental Stages of Children's Reflex Reactivity*
Simon E., Israel M.D., *Correlations between Morphological Development and Functional Efficiency in Adolescents*
Wroczyński Ryszard, Demel Maciej, *Tendencje rozwojowe wychowania fizycznego w Polsce na tle założeń reformy szkolnej*
Streszczenie wniosków europejskich seminariów zorganizowanych w 1961 roku przez komitet badawczy Międzynarodowej Rady Sportu i Wychowania Fizycznego, *Przegląd Piśmiennictwa Polskiego z zakresu Kultury Fizycznej*

ANEKS 14

J. 173. Nadbitki prac osób obcych B–Z
Baley Stefan, *O stosowaniu psycholecznictwa w nagminnem zapaleniu mózgu*, „Przewodnik Lekarski", 1921, nr 12, s. 143–148
Tegoż, *O zastosowaniu przysłony wirującej przy badaniu kontrastu kolorów. Przyczynek do techniki i metodyki eksperymentów psychologicznych*, 1922
Tegoż, *Mitteilung zum Problem der Gestaltauffassung bei Kindern*, 1928
Byczyńska Maria, *Zagadnienia psychologiczne w rehabilitacji chorych po złamaniu kręgosłupa z porażeniami*, 1959
Tejże, *Psychika inwalidy*, 1959

Falski Marian, *Zasadnicza reforma ustroju szkolnictwa*
Frankowski E., *Organizacja nauki i szkół wyższych w ZSRR*, 1948
Grabowski Tadeusz, *Dwa przyczynki do dziejów polskiej literatury innowierczej w. XVI i XVII*, 1946
Jaxa-Bykowski Ludwik, *Z rozważań nad rozmieszczeniem typów antropologicznych*, 1947
Tegoż, *Z badań nad profilem intelektualnym typów rasowych wśród naszej powojennej m*łodzieży szkolnej, 1947
Pieter Józef, *Wykład w szkole wyższej*, 1957
Przemówienia na uroczystej akademii ku czci śp. prof. dra Jana Mazurkiewicza w sali Kolumnowej Uniwersytetu Warszawskiego dnia 25 kwietnia 1948 r.,1948
Syz Hans, *New perspectives in behavior study: A phylobiological reorientation*, 1951
Ziemnowicz Mieczysław, *Stefan Baley na tle współczesnej epoki*, 1955

Inauguracja roku akademickiego w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Poznaniu; Stefan Błachowski 4. od lewej, 4 października 1958, Materiały Stefana Bachowskiego, APAN, P.III–82, j. 127

Poznań, 31. X. 1926.

Kochany Panie Kolego!

Bardzo się zmartwiłem wiadomością o chorobie Pańskiego synka. Wiem dobrze, jakie się ma przejścia duchowe, kiedy dziecko choruje i dlatego współczucie moje z Państwem jest naprawdę żywe. Mam jednak nadzieję, że obecnie niebezpieczeństwo już minęło i życzę rychłego powrotu do zdrowia pełnego.

Szumanowi przedstawiłem stan rzeczy w myśl Pańskiego listu. On dobrze zresztą rozumie, że sprawa katedry nie jest zbyt prostą sprawą i bardzo spokojnie na wszystko się zapatruje. Powiedziałem mu, że po zadecydowaniu na jego korzyść musiałby pójść zaraz do Warszawy, na co on ostatecznie by się musiał zgodzić i coby oczywiście uczynił. Rzekłem mu również, że ma groźnego kandydata, który ma znaczne szanse.

List Stefana Błachowskiego do Bogdana Nawroczyńskiego, 1926, Materiały Bogdana Nawroczyńskiego, APAN, III –213, j. 48

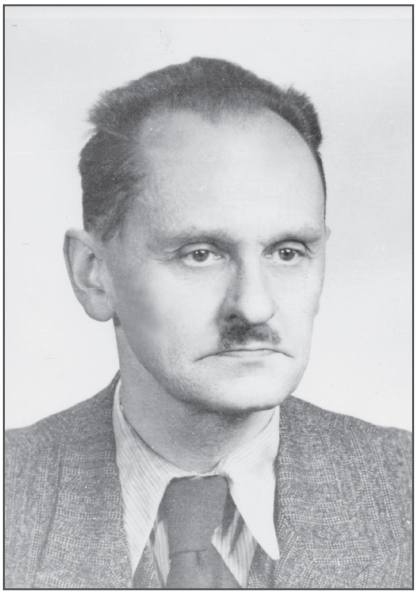

Andrzej Sołtan

Marek Ciara
Warszawa

MATERIAŁY ANDRZEJA SOŁTANA (1897–1959) III–96

Andrzej Sołtan urodził się 25 listopada 1897 r. w Warszawie. Był synem Wiktora Sołtana, inżyniera zatrudnionego na stanowisku naczelnika na Łódzkiej Kolei Żelaznej, i Amelii Marii z Weyssenhoffów.

Początkowo uczył się w domu, następnie, w latach 1909–1915, w Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Warszawie. Po maturze, w latach 1915–1917, kształcił się w Korpusie Paziów w Piotrogrodzie, a następnie do 1918 r. pełnił służbę w Pułku Grenadierów Gwardii. W 1918 r. wrócił do Polski i rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. W kontynuacji studiów przeszkodziła mu wojna. Andrzej Sołtan został zmobilizowany i przydzielony do służby pomocniczej w Wojsku Polskim, gdzie pełnił do końca 1919 r. służbę w Komisji Gospodarczej w Departamencie II Ministerstwa Spraw Wojskowych w Warszawie. W styczniu 1920 r. otrzymał bezterminowy urlop z wojska w celu kontynuacji studiów.

Do 1926 r. studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Uczestniczył w seminarium z fizyki doświadczalnej u profesora Stefana Pieńkowskiego i seminarium z fizyki teoretycznej u profesora Czesława Białobrzeskiego. Studia ukończył, uzyskując 26 listopada 1926 r. doktorat na podstawie egzaminu i dysertacji wykonanej pod kierunkiem Stefana Pieńkowskiego *Widmo pasmowe rtęci i warunki jego występowania.* W 1939 r. habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie pracy *Zderzenia prędkich neutronów z jądrami atomowymi*, uzyskując stopień docenta fizyki doświadczalnej.

Dwukrotnie otrzymał stypendium Fundacji Rockefellera na wyjazdy do wiodących ośrodków naukowych w dziedzinie fizyki. W roku akademickim 1927/1928 przebywał w Laboratorium Maurice'a de

Broglie'a w Paryżu, będącym wówczas jednym z najważniejszych ośrodków badań nad fizyką promieni Roentgena. Wynikiem studiów w laboratorium były prace opublikowane w 1927 r. we współautorstwie z Jeanem Thibautem *Mesures spectrographiques dans le domaine intermediaire* i *Recherches spectrographiques dans le domaine intermediaire.*

W 1932 r. wyjechał na rok do Kalifornijskiego Instytutu Technologicznego (California Institute of Technology) w Pasadenie. Dyrektorem Laboratorium Kellogga w Pasadenie był Robert Andrews Millikan, laureat Nagrody Nobla z fizyki w 1923 r., którą otrzymał za prace nad elementarnym ładunkiem elektrycznym i badania zjawiska fotoelektrycznego. Andrzej Sołtan uczestniczył w pionierskich badaniach naukowych w zakresie fizyki jądrowej. Razem z Horace Richardem Crane'm i Charlesem Christianem Lauritsenem otrzymał po raz pierwszy strumień neutronów w sposób „sztuczny", to jest bez udziału pierwiastków alfa — promieniotwórczych.

W 1921 r. równolegle ze studiami rozpoczął pracę na stanowisku asystenta w powstającym wówczas na Uniwersytecie Warszawskim Zakładzie Fizyki Doświadczalnej, którego twórcą i dyrektorem był Stefan Pieńkowski. Zakład mieścił się w Warszawie przy ul. Hożej 69. W latach 1928–1939 pracował na stanowisku adiunkta, a w 1939 r. został powołany na stanowisko docenta.

Po powrocie z Paryża jako współpracownik Stefana Pieńkowskiego uczestniczył w intensywnej rozbudowie Zakładu Fizyki Doświadczalnej. Zorganizował w Instytucie laboratorium do badań w dziedzinie fizyki jądrowej. W 1937 r. skonstruował pierwszy w Polsce akcelerator kaskadowy, co umożliwiło prowadzenie prac nad neutronami. Wyniki tych doświadczeń stały się podstawą jego pracy habilitacyjnej.

1 maja 1939 r. podjął pracę w Polskich Zakładach Philipsa w Warszawie przy ul. Karolkowej 32/44 na stanowisku kierownika pracowni fizycznej.

W końcu sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do wojska. Pełnił służbę wojskową w stopniu porucznika w Kompanii Przeciwlotniczej w Łomży. Po kapitulacji oddziału powrócił do Warszawy. W czasie okupacji Andrzej Sołtan wykładał fizykę na działających konspiracyjnie uczelniach: Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Ziem Zachodnich. Prowadził również zajęcia z tego przedmiotu dla uczennic Gimnazjum im. Cecylii Plater-Zyberkówny w Warszawie.

W 1942 r. Polskie Zakłady Philipsa wznowiły działalność i Andrzej Sołtan ponownie podjął pracę na stanowisku kierownika laboratorium fizycznego. W tajemnicy przed władzami niemieckimi rozpoczął pracę nad budową pierwszego w Polsce cyklotronu. Wybuch powstania zastał go w Skolimowie, skąd dojeżdżał do pracy w zakładach Philipsa. Na początku września 1944 r. przeniósł się na teren zakładu. W październiku 1944 r. zakłady Philipsa razem z pracownikami zostały ewakuowane do filii w Wiedniu i tam urządzenia zakładu wraz z cyklotronem uległy zniszczeniu podczas bombardowania.

Po wojnie został zatrudniony na Politechnice Łódzkiej, gdzie od roku akademickiego 1945/1946 wykładał fizykę na Katedrze Fizyki Technicznej na Wydziale Elektrycznym.

W lutym 1947 r. Andrzej Sołtan objął stanowisko profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Warszawskim. Przeniósł się na stałe do Warszawy i zamieszkał razem z rodziną w budynku Instytutu Fizyki Teoretycznej przy ul. Hożej 69. Oprócz zajęć na Uniwersytecie Warszawskim aż do 1953 r. prowadził wykłady na Politechnice Łódzkiej jako profesor kontraktowy. W 1951 r. został profesorem zwyczajnym.

W okresie okupacji szkoły wyższe zostały zamknięte. Zakład Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Warszawskiego został ograbiony z wyposażenia. Aparatura naukowo-badawcza, w tym zbudowany przez Andrzeja Sołtana akcelerator, została wywieziona do Niemiec. Po zakończeniu wojny odbudowano i rozbudowano Zakład Fizyki Doświadczalnej, wznosząc nowe duże pomieszczenie, tzw. Halę Atomową. Umieszczono w niej akcelerator zakupiony przez Andrzeja Sołtana dzięki dotacji rządowej w szwajcarskiej firmie Emil Haefely and Cie w Bazylei. W roku akademickim 1947/1948 został utworzony Zakład Atomistyki, którego kierownikiem został Andrzej Sołtan. 1 września 1952 r. Andrzej Sołtan został kierownikiem Katedry Atomistyki na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Warszawskiego, którą kierował do końca życia.

W 1953 r. w Polskiej Akademii Nauk powstał Instytut Fizyki, w którym Andrzej Sołtan objął stanowisko kierownika Zakładu Izotopów Promieniotwórczych.

W 1955 r. Prezydium Rządu na wniosek Prezydium Polskiej Akademii Nauk powołało Instytut Badań Jądrowych. Andrzej Sołtan został mianowany dyrektorem naczelnym Instytutu i kierownikiem Zakładu Fizyki i Energetyki Jądrowej, od r. 1956 — Zakładu Fizyki Jądra Atomowego. Pod kierunkiem Andrzeja Sołtana i przy jego udziale prowadzono badania

dotyczące: fizyki neutronów, spektrometrii jądrowej, spektrometrii beta, reakcji jądrowych niskich energii, techniki pomiarowej z zakresu fizyki jądra atomowego. Po wprowadzeniu w Instytucie Badań Jądrowych tzw. pionów naukowych fizyki i chemii w październiku 1958 r. został zastępcą dyrektora naczelnego ds. fizyki. W marcu 1958 r. zrezygnował ze stanowiska dyrektora naczelnego Instytutu Badań Jądrowych w Świerku, zachowując stanowisko przewodniczącego Rady Naukowej i kierownictwo Zakładu Izotopów.

W 1956 r. powstał w ZSRR Zjednoczony Instytut Badań Jądrowych w Dubnej. Andrzej Sołtan brał udział w konferencji założycielskiej, a następnie zasiadał w jego Radzie Naukowej. Niezależnie od pracy naukowej i dydaktycznej zajmował się popularyzacją wiedzy o fizyce jądrowej. Ta dziedzina kojarzyła się wówczas z bronią masowej zagłady. Andrzej Sołtan w odczytach, wywiadach i artykułach dla prasy popularnej starał się przybliżyć wiedzę o pokojowym zastosowaniu energii jądrowej.

Był konstruktorem urządzeń z zakresu fizyki jądrowej i doświadczalnej. Skonstruował między innymi: nowy model kapilarnej łukowej lampy rtęciowej do badań spektroskopowych (1929), akcelerator kaskadowy (1937) i cyklotron (1942–1944).

Andrzej Sołtan był członkiem prezydium Państwowej Rady ds. Pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej. Brał udział w pracach Komitetu ds. Pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej przy Prezydium PAN i w sierpniu 1955 r., jako członek delegacji polskiej, uczestniczył w konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Genewie, wygłaszając referat *O metodzie pomiaru zawartości uranu i toru w minerałach za pomocą emulsji jądrowych*. W 1958 r. został wiceprzewodniczącym Ogólnopolskiego Komitetu Pokoju i brał udział w kolejnej konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Genewie. W 1959 r. wystąpił na Sesji Jubileuszowej Światowej Rady Pokoju w Sztokholmie, wygłaszając referat o konieczności nieskrępowanej wymiany informacji dla rozwoju nauki.

Andrzej Sołtan był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego od 1945 r., Polskiej Akademii Umiejętności od 1948 r., Polskiej Akademii Nauk od 1952 r. W Prezydium Polskiej Akademii Nauk zasiadał w latach 1955–1959. Należał do towarzystw naukowych: Polskiego Towarzystwa Fizycznego, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika, Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Unii Chemii Czystej i Stosowanej. Andrzej Sołtan

otrzymał liczne odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1954), Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1957), Order Sztandaru Pracy 1. klasy (pośmiertnie, 1959). W 1958 r. został laureatem Nagrody Naukowej im. Włodzimierza Pietrzaka Stowarzyszenia PAX.

W 1939 r. zawarł związek małżeński z Martą Euzebią z Kowalewskich (1909–1992), z zawodu fizykiem, pracownikiem naukowo-dydaktycznym na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego. Miał czworo dzieci: Magdalenę (1940), Adama (1943), Wojciecha (1945) i Andrzeja (1949).

Zmarł 10 grudnia 1959 r. w Warszawie. Pochowany został w Alei Zasłużonych na cmentarzu Powązkowskim. Instytutowi Badań Jądrowych w Otwocku-Świerku nadano w 1959 r. imię Andrzeja Sołtana. Jego imię nosi również ulica w Otwocku, prowadząca do Narodowego Centrum Badań Jądrowych, ulica w Warszawie, na Bemowie, oraz jedno z audytoriów na Politechnice Łódzkiej.

Materiały archiwalne Andrzeja Sołtana zostały zakupione od Marty Sołtan — żony twórcy spuścizny — w 1960 r. i wpisane do księgi nabytków pod numerem 279. Spuściznę uporządkował i inwentarz napisał Marek Ciara w 2014 r. Rozmiar zespołu wynosi 1 m.b. akt. Materiały spuścizny uporządkowano zgodnie z obowiązującymi w PAN Archiwum w Warszawie *Wytycznymi opracowania spuścizn po uczonych.*

Spuścizna zawiera materiały z lat 1941–1959 i niedatowane. Podzielono je na 6 grup tematycznych. Najliczniejsza w zespole grupa I liczy 39 jednostek i zawiera materiały twórczości naukowej z lat 1941–1959 i niedatowane. Materiały podzielono na podgrupy: A. Opracowania, artykuły, referaty (1–6), B. Wykłady (7–12), C. Recenzje (13), D. Projekty techniczne (14–18), E. Prace popularnonaukowe (19–20), F. Przemówienia okolicznościowe (21–22) i G. Materiały warsztatowe (23–39). Materiały grupy I ułożono w układzie rzeczowo-alfabetycznym.

Grupę II tworzą materiały działalności organizacyjno-naukowej, dydaktycznej, opiniującej, redakcyjnej i wydawniczej z lat 1945–1959 w jednostkach 40–57. Podzielono je na 3 podgrupy: A. Działalność organizacyjno-naukowa (40–51), B. Działalność dydaktyczna i opiniująca (52–54), C. Działalność redakcyjna i wydawnicza (55–56).

Na grupę III składa się jedna jednostka (57), zawierająca nieliczne materiały biograficzne z lat 1945–1953: curriculum vitae, spis publikacji, fragment życiorysu, upoważnienia do odbioru uposażenia, zaświadczenie lekarskie i korespondencja z urzędami w sprawach mieszkaniowych.

W grupie IV w 2 jednostkach (58–59) znalazła się korespondencja z lat 1945–1957 i niedatowana, w tym bruliony listów wychodzących.

Grupa V zawiera materiały rodzinne; w jednostce 60 umieszczono materiały z lat 1946–1954 dotyczące Marty Sołtan — żony twórcy spuścizny: oświadczenie o zarobkach i nieliczna korespondencja.

W grupie VI znajdują się w jednostce 61 materiały osób obcych z lat 1949–1955. Są to artykuły uczonych dotyczące fizyki jądra atomowego i energetyki jądrowej.

Materiały Andrzeja Sołtana w PAN Archiwum w Warszawie mają sygnaturę III–96. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 214. Inwentarz składa się z 61 jednostek uzupełnionych 8 aneksami.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Andrzeja Sołtana, PAN Archiwum w Warszawie, III–96, j. 57.
2. Minerwa Polska, PAN Archiwum w Warszawie, I–8.
3. Plucińska H., *Andrzej Sołtan 1897–1959: monografia bio-bibliograficzna*, Otwock-Świerk 1991.
4. Ratyński W., *Sołtan Andrzej*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Warszawa-Kraków 2001, t. XL, s. 351–354.
5. *Sołtan Andrzej Maria Antoni Stanisław*, [w:] Śródka A., *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1998, t. IV, s. 151–152.
6. http://ifd.fuw.edu.pl/instytut/informacje-ogolne/historia-ifd, 9 września 2015.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	**1–39**
A. Opracowania, artykuły, referaty	1–6
B. Wykłady	7–12
C. Recenzje	13
D. Projekty techniczne	14–18
E. Prace popularnonaukowe	19–20
F. Przemówienia okolicznościowe	21–22
G. Materiały wasztatowe	23–39

II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej, dydaktycznej, opiniującej, redakcyjnej i wydawniczej 40–56
A. Działalność organizacyjno-naukowa 40–51
B. Działalność dydaktyczna i opiniująca 52–54
C. Działalność redakcyjna i wydawnicza 55–56
III. Materiały biograficzne 57
IV. Korespondencja 58–59
V. Materiały rodzinne 60
VI. Materiały osób obcych 61
Aneksy 1–8

MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Opracowania, artykuły, referaty

1. *Promieniotwórczość*, *uzupełnienia*
   Wstęp do opracowania Marii Skłodowskiej-Curie *Promieniotwórczość*
   Opracowania
   1951, rkp., masz., l., k. 22
2. *Energia atomowa i sposoby jej wykorzystania*
   Opracowanie
   B.d., rkp., masz., l., k. 30
3. Fizyka
   Opracowanie, fragmenty
   B.d., rkp., masz., l., k. 47
4. Fizyka jądrowa
   Opracowania, fragmenty
   B.d., rkp., k. 67
5. *Badania doświadczalne nad właściwościami uranu*
   Nowe źródło energii
   Pierwsze posiedzenie Rady Naukowej Zjednoczonego Instytutu Badań Jądrowych
   Pokojowe wykorzystanie energii jądrowej
   Wyniki obliczeń efektywnego działania na organizmy ludzkie promieniowania produktów rozszczepienia uranu 235 przy wybuchu bomby uranowej
   Artykuły
   B.d., rkp., masz., l., k. 22

6. Fizyka
   Referaty
   1947–1958 i b.d., rkp., masz., l., k. 142, zob. aneks 1

B. Wykłady

7. *Fizyka*
   Wykłady na tajnych kompletach, na Uniwersytecie Warszawskim, tekst, konspekty, notatki
   1944–1955 i b.d., rkp., l., k. 95
8. *Fizyka jądra atomowego*
   Metody eksperymentalne fizyki jądra atomowego
   Metody i technika pomiarowa fizyki jądrowej
   Momenty jądrowe
   Wykłady na Uniwersytecie Warszawskim, tekst, konspekty, notatki
   1946–1958 i b.d., rkp., l., k. 249
9. *Fizyka plazmy*
   Promienie X
   Promieniowanie y
   Teoria Gamowa oraz Cantona i Gurneya
   Termoemisja
   Wykłady na Uniwersytecie Warszawskim, konspekty, notatki
   1947–1960, rkp., l., k. 46
10. *Kurs fizyki według wykładów prof. dra A. Sołtana dla Wydziału Lekarskiego i Stomatologicznego Uniwersytetu Łódzkiego w r. akademickim 1945/1946. Opracowała mgr fizyki M. Sołtanowa*
    Wykłady na Uniwersytecie Łódzkim, tekst
    1945–1946, rkp., masz., l., k. 116
11. *Ewolucja produktów rozszczepienia*
    Fizyka
    Fizyka promieni X
    Fizyka techniczna
    Fizyka współczesna
    Wykłady na Politechnice Łódzkiej, konspekty, notatki
    1945–1953 i b.d., rkp., l., k. 195
12. *Wykład inauguracyjny na kursie inżynierii jądrowej Instytutu Badań Jądrowych*
    Jądro atomowe

Wykłady w Otwocku
Wykłady dla pracowników Instytutu Badań Jądrowych, konspekty, notatki
1955–1957, rkp., l., k. 24

C. Recenzje

13. A.J. Cahn Dabbs, D. Hall, D.J. Hughes, *Delayed Neutrons from Fussion of U 235*
Paul A.M Dirac, *The Principle of Quantum Mechanics*
J.A. Janik, *Investigation of the Methyl Alcohol by the Sentering of Thermal Neutrons*
M. Skłodowska-Curie, *Piotr Curie*
Recenzje
1945–1953, rkp., j. ang., pol., l., k. 11

D. Projekty techniczne

14. Cyklotron
Rysunki techniczne, obliczenia, korespondencja, notatki, fotografie generatora
1941–1951 i b.d., rkp., l., k. 91, fot. 3
15. Cyklotron
Rysunki techniczne, obliczenia, protokół posiedzenia, notatki
1942 i b.d., rkp., j. franc., pol., l., k. 211
16. Cyklotron
Rysunki techniczne, obliczenia, notatki
B.d., rkp., l., k. 84
17. Pompa dyfuzyjna
Rysunki techniczne, obliczenia
1942 i b.d., rkp., l., k. 14
18. Komora jonizacyjna
Rysunki techniczne, obliczenia, korespondencja
1947 i b.d., rkp., l., k. 38, fot. 2

E. Prace popularnonaukowe

19. *Atomy*
Jądro atomowe
Pojęcia podstawowe fizyki współczesnej

Wrażenia z podróży do Włoch i Szwajcarii
Odczyty
1948–1956, rkp., l., k. 7

20. Fizyka jądra atomowego
Artykuły w prasie popularnej, audycje radiowe, wywiady
1950–1959 i b.d., rkp., masz., l., k. 28, zob. aneks 2

F. Przemówienia okolicznościowe

21. Fizycy
Przemówienia okolicznościowe
1948–1958 i b.d., rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 27, zob. aneks 3

22. Instytut Badań Jądrowych, Zjednoczony Instytut Badań Jądrowych w Dubnej
Przemówienia
1955–1958 i b.d., rkp., masz., l., k. 45, zob. aneks 4

G. Materiały warsztatowe

23. Zakłady Philipsa w Warszawie
Notatki, obliczenia
1941–1944, rkp., opr., k. 242

24. Wyniki pomiarów
Notatki, obliczenia
1950–1954, rkp., l., k. 19

25. Fizyka
Notatki, obliczenia
B.d., rkp., l., k. 117

26. Jw.
Notatki, obliczenia
B.d., rkp., l., k. 147

27. Jw.
Notatki, obliczenia
B.d., rkp., l., k. 122

28. Jw.
Notatki, obliczenia
B.d., rkp., l., k. 105

29. Jw.
Notatki, obliczenia
B.d., rkp., l., k. 137

30. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 130
31. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 138
32. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 111
33. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 108
34. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 118
35. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 122
36. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 127
37. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 116
38. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 118
39. Jw.
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 126

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO--NAUKOWEJ, DYDAKTYCZNEJ, OPINIUJĄEJ, REDAKCYJNEJ I WYDAWNICZEJ

A. Działalność organizacyjno-naukowa

40. Uniwersytet Warszawski, Zakład Fizyki Doświadczalnej, Instytut Fizyki Doświadczalnej

Protokoły posiedzeń Komisji Zakupów, preliminarz wydatków, sprawozdania, plany
1947–1958 i b.d., rkp., masz., l., k. 136

41. Jw.
Korespondencja służbowa dotycząca współpracy z Wojskowym Instytutem Technicznym i Instytutem Naftowym, zamówienia na materiały
1947–195 i b.d., rkp., masz., l., k. 87

42. Jw.
Korespondencja służbowa z dziekanem, rektorem UW, kwesturą, lista pracowników, ankieta, notatka
1948–1959 i b.d., rkp., masz., l., k. 84

43. Jw.
Opinie o pracownikach naukowych, zaświadczenie o okresie zatrudnienia
1953–1959 i b.d., rkp., masz., l., k. 37

44. Politechnika Łódzka, Uniwersytet Łódzki
Regulamin studiów, sprawozdanie, program wykładów, korespondencja służbowa
1945–1955 i b.d., rkp., masz., l., k. 47

45. Polska Akademia Nauk, Instytut Fizyki, Zakład Izotopów Promieniotwórczych
Porządek dzienny zebrania, lista pracowników, protokoły posiedzeń Zakładu Izotopów Promieniotwórczych, opinie o pracownikach naukowych, notatki służbowe, korespondencja służbowa
1953–1956 i b.d., l., k. 106

46. Instytut Badań Jądrowych w Świerku
Rada Naukowa Instytutu — porządek obrad i notatki, posiedzenia kolegium — notatki, memoriały dotyczące budowy reaktora i działalności Instytutu
1955–1959 i b.d., rkp., masz., l., k. 109

47. Jw.
Sprawozdania, plan badań naukowych, narady robocze Zakładu I — lista obecności i porządek obrad, program zwiedzania Instytutu, korespondencja służbowa, notatki dotyczące praktyk pracowników w zagranicznych ośrodkach badawczych
1956–1959 i b.d., rkp., masz., l., k. 135

48. Zjednoczony Instytut Badań Jądrowych w Dubnej
    Rada Naukowa Instytutu — porządek obrad i notatki, korespondencja służbowa
    1956–1958 i b.d., rkp., masz., l., k. 21
49. Polskie Towarzystwo Fizyczne
    Sprawozdania finansowe Zarządu, lista obecności, porządek obrad Zarządu, Statut Oddziału Łódzkiego, korespondencja
    1949–1955 i b.d., rkp., masz., l., k. 16
50. Międzynarodowa Konferencja w Genewie
    Sprawozdanie, notatki
    1955, rkp., masz., l., k. 27
51. Konferencje i obchody rocznicowe
    Lista uczestników, program, sprawozdanie, korespondencja, notatki
    1947–1959, rkp., masz., l., k. 49, zob. aneks 5

B. Działalność dydaktyczna i opiniująca

52. Politechnika Łódzka, Uniwersytet Warszawski — działalność dydaktyczna
    Listy obecności, oceny egzaminacyjne, programy, tematy seminaryjne, tematy prac magisterskich, zawiadomienia o terminie zajęć
    1945–1958 i b.d., rkp., masz., l., k. 248
53. Uniwersytet Warszawski
    Recenzje prac doktorskich
    1953 i b.d., rkp., masz., l., k. 20
54. Centralna Komisja Kwalifikacyjna
    Wyniki ankiety w sprawie obsady katedry, opinie w sprawie przyznania nagrody państwowej, oceny dorobku naukowego, korespondencja
    1948–1958 i b.d., rkp., masz., l., k. 33

C. Działalność redakcyjna i wydawnicza

55. Redakcje i wydawnictwa
    Korekta, opinia, korespondencja
    1949–1957 i b.d., rkp., masz., l., k. 33, zob. aneks 6
56. Alicja Dorabialska, *Promieniotwórczość naturalna*
    L. Biernacki, *Postępy wiedzy o energii atomowej w Stanach Zjednoczonych*

L. Biernacki, *Rury fluoryzujące*
Irena Joliot-Curie, *Les radioelements naturel*
S. J., *Budowa jądra atomowego*
Recenzje wydawnicze
1951–1953 i b.d., rkp., masz., l., k. 10

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

57. Biografia, publikacje, materiały gospodarcze
Życiorys, dane biograficzne, spis publikacji, korespondencja z Urzędem Skarbowym, Komisją do Rozdziału Mieszkań, zaświadczenie lekarskie, upoważnienia do odbioru wynagrodzenia
1945–1953 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 32

IV. KORESPONDENCJA

58. Korespondencja wychodząca. Osoby i instytucje A–Z i adresaci nieustaleni
Bruliony listów
1945–1957 i b.d., rkp., masz., j, ang., franc., pol., l., k. 177, zob. aneks 7
59. Korespondencja wpływająca. Nadawcy nieustaleni
B.d., rkp., l., k. 3

V. MATERIAŁY RODZINNE

60. Marta Sołtan
Oświadczenie o dochodach, listy do A. S., Genowefy Szymańskiej, nieznanego adresata, curriculum vitae
1946–1954 i b.d., rkp., masz., l., k. 7

VI. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

61. Fizyka jądra atomowego, energetyka jądrowa
Opracowania, artykuły, wywiad
1949–1955 i b.d., rkp., masz., l., k. 60, zob. aneks 8

ANEKS 1

J. 6. Fizyka

Badania doświadczalne nad właściwościami mezonu, 1947
Nowe hipotezy o składowej pierwotnej promieniowania kosmicznego, 1947
Problemy stojące przed fizyką, 1947
Synchrotron, 1947
$E=mc^2$, 1948
Podstawowe zjawisko rozszczepienia przez neutrony, 1948
Akceleratory, 1949
Energia atomowa i jej zastosowania, 1950
Momenty magnetyczne jąder atomowych, 1950
Promienie x i γ, 1950
Nukleony, 1951
Tematyka prac GIFT związana z potrzebami przemysłu, 1951
Pochłanianie promieni γ przez jądro, 1952
Akceleratory liniowe, 1953
Elektrony o bardzo wielkich prędkościach, 1953
Zderzenia nukleonów, 1953
Oddziaływanie neutron–elektron, 1954
Podstawy fizyczne zamiany energii jądra atomowego na ciepło, 1954
Reaktory jądrowe, 1954
Co nam dała Konferencja Genewska w sprawie pokojowego wykorzystania energii jądrowej, 1955
Jądro atomowe jako źródło energii, 1955
O przemianach jądrowych, 1955
Promieniotwórczość naturalna i sztuczna, 1955
Samorzutne przemiany jąder atomowych, 1955
Do czego służą reaktory atomowe, 1956
Otrzymywanie najwyższych energii, 1956
Działanie i skutki wybuchów nuklearnych, 1957
Metody akceleracji cząstek, 1957
Wybuch bomby atomowej, 1958
Działanie bomby atomowej i jego skutki, b.d.
Energia atomowa i sposoby jej wykorzystania, b.d.
Energia atomowa w służbie pokoju, b.d.
Fizyka jądra atomowego, b.d.

Istotne cechy reakcji termonuklearnych, b.d.
Nowe źródło energii, b.d.
Otto Hahn, b.d.
Perspektywy rozwoju fizyki jądra atomowego w Polsce, b.d.
Projekt prac z dziedziny fizyki plazmy, b.d.
Promieniotwórczość a nietrwała równowaga jąder atomowych, b.d.
Wpływ czynników zewnętrznych na przemiany jądrowe, b.d.

ANEKS 2

J. 20. Fizyka jądra atomowego
Apel sztokholmski, 1950
Dzieło naukowe Marii Skłodowskiej-Curie, 1954
Do młodych zapaleńców, 1955
Piotr Curie, 1956
Największe osiągnięcie ubiegłych 15 lat, 1959
Energia przemian promieniotwórczych i możliwości jej wykorzystania, b.d.
Ewolucja poglądów na trwałość atomu od czasu odkrycia promieniotwórczości do chwili obecnej, b.d.
Promieniotwórczość substancji radioaktywnych wytworzonych przy wybuchu bomby atomowej, b.d.

ANEKS 3

J. 21. Fizycy
Allocution a une reunion en l'honneur de M. et Mme Joliot, 1948
Przemówienie na pogrzebie Konstantego Zakrzewskiego, 1948
Przemówienie nad grobem Czesława Białobrzeskiego dnia 16 października 1953
Przemówienie na pogrzebie Stefana Pieńkowskiego, 1953
Przemówienie na akademii w pierwszą rocznicę śmierci Stefana Pieńkowskiego, 1954
Dzieło naukowe Marii Skłodowskiej-Curie, 1954
Joliot-Curie Fryderyk, przemówienie po śmierci, 1958
Działalność naukowa Fryderyka Joliot-Curie, 1958
Przemówienie przy nadawaniu profesorowi C.F. Powellowi dyplomu doktora honoris causa, 1958
Ignacy Filiński, b.d.
M. Perrin, b.d.

ANEKS 4

J. 22. Instytut Badań Jądrowych, Zjednoczony Instytut Badań Jądrowych w Dubnej
Ośrodki naukowo-badawcze fizyki jądrowej w ZSRR, 1955
Instytut Badań Jądrowych, 1956
Przemówienie na uroczystości oficjalnego uruchomienia reaktora EWA w Świerku 14 VI 1958
Energia atomowa w służbie pokoju, b.d.
Fizyka jądra atomowego w Polsce i perspektywy jej rozwoju, b.d.
Nowe zadania przed szkolnictwem wyższym, b.d.
Plan prac nad wykorzystaniem energii jądrowej w Polsce, b.d.
Pokojowe wykorzystanie energii jądrowej, b.d.
Rozwój badań jądrowych w Polsce, b.d.
Rozwój Instytutu Badań Jądrowych, b.d.

ANEKS 5

J. 51. Konferencje i obchody rocznicowe
Zjazd dyskusyjny fizyków, Warszawa 1947
Fizyka jądra atomowego, Birmingham 1948
Konferencja dyskusyjna fizyków *Rozszczepienie jądrowe*, Warszawa 1948
XIII Zjazd Fizyków Polskich *Drogi badań ciała stałego*, Warszawa 1949
Kongres Fizyki Jądra Atomowego, Bazylea 1949
XIV Zjazd Fizyków Polskich, Poznań 1952
Technika eksperymentalna fizyki jądrowej, Kraków 1953
Obchody uroczystości ku czci Marii Skłodowskiej-Curie, Warszawa 1953–1954
XVI Zjazd Fizyków Polskich, Toruń 1959

ANEKS 6

J. 55. Redakcje i wydawnictwa
„Acta Geophysica Polonica”
„Acta Physica Polonica”
„Archiwum Budowy Maszyn”
„Biuletyn PAN”
„McGraw-Hill International Corp.”

Państwowe Wydawnictwa Gospodarcze
Państwowe Wydawnictwa Techniczne
Państwowe Wydawnictwo Naukowe

ANEKS 7

J. 58. Korespondencja wychodząca. Osoby i instytucje A–Z i adresaci nieustaleni

Amaldi Edoardo	b.d.	l. 1
ATA Scientific Progress Ltd.	b.d.	l. 2
Betts T.J.	b.d.	l. 1
Bidwell	b.d.	l. 1
Blandy W.H.P	b.d.	l. 1
Burr George H.	b.d.	l. 1
Carbonnel Eric de	1957	l. 1
Centralny Zarząd Gazownictwa	1954	l. 1
Chojecki Mieczysław	1945	l. 1
Commisariat a l'Energie Atomique	b.d.	l. 1
Conseil Europeen pour la Recherche Nucleaire	b.d.	l. 1
Detouf Jean Francois	b.d.	l. 1
Dobrzański A.	b.d.	l. 1
Domański T.	b.d.	l. 1
Duval R.	b.d.	l. 1
L'Electronique Appliquee	b.d.	l. 1
Emil Haefely and Cie	b.d.	l. 3
Express Wieczorny	b.d.	l. 2
Fabryka Porcelany Boguchwała	b.d.	l. 1
Główny Instytut Chemii Przemysłowej	1951	l. 1
Goldschmidt B.	b.d.	l. 2
Gunther	b.d.	l. 1
Halliday D.	b.d.	l. 1
Huber P.	1949, b.d.	l. 3
Hurwic Józef, Kemula Wiktor	b.d.	l. 1
Imperial Chemical Industries	b.d.	l. 1
Joliot-Curie Frederic	b.d.	l. 1
Jurkiewicz Leopold	b.d.	l. 1
Kelly H.J.	b.d.	l. 1
Konsulat Francji	b.d.	l. 1
Markiewicz Jerzy	b.d.	l. 1

McLeod W., Trend R.,	1953	l. 1
Mięsowicz Marian	b.d.	l. 1
Ministerstwo Obrony Narodowej	b.d.	l. 1
Ministerstwo Oświaty	1946–1947, b.d.	l. 6
Ministerstwo Przemysłu i Handlu	1948	l. 1
Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego	b.d.	l. 1
Mock W.	b.d.	l. 1
Montgelas Yolande	b.d.	l. 1
Natanson Ludwik	1947	l. 1
Niewodniczański Henryk	b.d.	l. 1
Norsk Hydro-Elektrisk Kvaelstofaktieselskab	b.d.	l. 5
Novobatzky Karl	b.d.	l. 1
Nowacki P.	b.d.	l. 1
Nunberg M.	b.d.	l. 1
Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych	b.d.	l. 2
Pollard William G.	b.d.	l. 1
Polski Komitet Festiwalowy	b.d.	l. 1
Prezydium Rady Narodowej m. Warszawy	b.d.	l. 2
Renau J.	b.d.	l. 1
Ribeiro	b.d.	l. 1
Robinson	b.d.	l. 1
Rönell G. Antikvarisk Bokhandel	b.d.	l. 2
RUCH	1957	l. 1
Savić P.	b.d.	l. 1
Schmidt Barbara	b.d.	l. 1
Schneltz B.	b.d.	l. 1
Selis	b.d.	l. 1
Slatis	b.d.	l. 1
Smith	b.d.	l. 2
Sobiński J.	b.d.	l. 1
Societatea de Stiinte Matematice si Fizice, Bukareszt	b.d.	l. 1
Stopczyk Bronisława	b.d.	l. 1
Stowarzyszenie Mechaników w Pruszkowie	b.d.	l. 1
Sujkowski Ziemowit	b.d.	l. 1
Szczeniowski S.	b.d.	l. 1
Szkoła Podstawowa TPD nr 7 w Warszawie	1953	l. 1

Szymanowicz	b.d.	l. 1
Szymanowski W.	b.d.	l. 1
Szymańska Genowefa	b.d.	l. 1
Świętosławski Wojciech	b.d.	l. 1
Tracerlab. Inc. Boston	b.d.	l. 1
Wojskowy Instytut Techniczny	b.d.	l. 2
Zakłady Koksochemiczne HAJDUKI w Chorzowie	1953	l. 1
Adresaci nieustaleni	1945–1948, b.d.	l. 76

ANEKS 8

61. Fizyka jądra atomowego, energetyka jądrowa

Marian Danysz, Zdzisław Wilhelmi, *Pomiar wydajności źródeł elektronów*

T. Domański, J. Łada, *Układ do pomiarów krótkich czasów życia*

Jan Grębski, *Skład pierwiastkowy i gęstości niektórych materiałów*

Władysław Ney, *Zagadnienie energetyki na konferencji genewskiej (8–20 VIII 1955)*

Zdzisław Wilhelmi, *Projekt elektromagnesu cyklotronu D–17–150*

Wywiad z rektorem Uniwersytetu Warszawskiego

1

Prace Instytutu Badań Jądrowych Polskiej Akademii Nauk.

W połowie roku 1955 został utworzony Instytut Badań Jądrowych Polskiej Akademii Nauk.

Instytut posiadać będzie jako swe podstawowe wyposażenie reaktor jądrowy eksperymentalny o mocy 2000 kW oraz cyklotron dający strumień deuteronów o energii powyżej 12 milionów elektronovoltów; aparaty te są już częściowo dostarczone ze Związku Radzieckiego. Reaktor zostanie umieszczony w pobliżu Warszawy, cyklotron w Krakowie. Budowa niektórych gmachów Instytutu jest rozpoczęta.

Celem Instytutu są badania podstawowe z zakresu fizyki jądra atomowego, w szczególności fizyki neutronowej; dalej - prace radiochemiczne, studia z zakresu fizyki i technolgii reaktorowej oraz elektroniki w zastosowaniu do problemów jądrowych. Prace z zakresu fizyki jądra atomowego obejmują również zagadnienia zderzeń największych energii obserwowanych w promieniowaniu kosmicznym. W roku 1957 Instytut przystąpi do produkcji izotopów promieniotwórczych na użytek zarówno badawczy w chemii, biologii, medycynie, jak i dla celów przemysłowych.

Prócz tych dwóch, wymienionych wyżej, wielkich obiektów, tj reaktora i cyklotronu, Instytut posiada urządzenia, które należały do laboratoriów fizyki jądrowej Instytutu Fizyki Polskiej Akademii Nauk. Laboratoria te weszły w skład Instytutu Badań Jądrowych. W szczególności kończy się budowę dwóch akceleratorów cząstek naładowanych. Są to: mały cyklotron o średnicy nabiegunników elektromagnesu około 50 cm, budowany w Krakowie, oraz budowany w Warszawie aparat typu van de Graaffa na energie około 4 milionów elektronovoltów.

To ostatnie urządzenie umożliwi rozszerzenie zakresu prowadzonych prac badawczych, gdyż dotychczas w Polsce rozpo-

Sprawozdanie z prac Instytutu Badań Jądrowych, [1956], Materiały Andrzeja Sołtana, APAN, III–96, j. 46

Jerzy Pniewski

Marek Ciara
Warszawa

MATERIAŁY JERZEGO PNIEWSKIEGO (1913–1989) (III–301)

Jerzy Pniewski urodził się 1 czerwca 1913 r. w Płocku. Był synem Henryka, nauczyciela matematyki w Gimnazjum im. Stanisława Małachowskiego w Płocku, i Amelii z Babeckich. W 1930 r. ukończył Gimnazjum im. Stanisława Małachowskiego w Płocku i rozpoczął studia w zakresie matematyki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończył je w 1936 r. po przedstawieniu pracy magisterskiej z zakresu matematyki *O pewnych zagadnieniach tyczących się funkcyj symetrycznych*, napisanej pod kierunkiem Stefana Mazurkiewicza. W latach 1933–1938 studiował fizykę na Uniwersytecie Warszawskim.

Pod kierunkiem Stefana Pieńkowskiego napisał w 1938 r. pracę magisterską z zakresu fizyki *Badania rozkładu w skrzydłach otrzymanych w widmie rozproszenia cieczy* CS_2, CCl_4, $CHCl_3$.

W 1951 r. uzyskał doktorat na podstawie dysertacji *Badania spektrograficzne promieniowania β RaE w obszarze małych energii metodą klisz jądrowych*, napisanej pod kierunkiem Stefana Pieńkowskiego. W latach 1948–1950 był na stażu na Uniwersytecie w Liverpoolu, gdzie studiował fizykę jądrową pod kierunkiem Józefa Rotblata i W. Skinnera.

W latach 1935–1987 pracował na Uniwersytecie Warszawskim kolejno na stanowiskach: asystenta (1935–1939), starszego asystenta (1939–1945), adiunkta (1945–1953), profesora nadzwyczajnego (1954–1963) i profesora zwyczajnego (od 1963). Był dyrektorem Instytutu Fizyki Doświadczalnej (1953–1958 i 1962–1975) i dziekanem Wydziału Fizyki (1975–1981). W okresie okupacji niemieckiej prowadził wykłady z fizyki dla studentów Wydziału Farmaceutycznego, Wydziału Lekarskiego i Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Tajnego Uniwersytetu Warszawskiego oraz na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym

i Wydziale Lekarskim Tajnego Uniwersytetu Ziem Zachodnich (1941–1944). Po upadku powstania warszawskiego wykładał fizykę na Akademickich Kursach w Kielcach. W latach 1945–1948 wykładał fizykę doświadczalną w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, fizykę cząstek elementarnych i fizykę jądra atomowego na Uniwersytecie Warszawskim (1953–1989).

W Instytucie Badań Jądrowych w Świerku pod Warszawą Jerzy Pniewski pracował w latach 1955–1972 na stanowiskach profesora Zakładu Fizyki Wielkich Energii i kierownika Działu Szkolenia. Zajmował się fizyką cząstek elementarnych i fizyką jądra atomowego.

Razem ze współpracownikiem Marianem Danyszem, profesorem fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, był współodkrywcą hiperjąder (1952), podwójnych hiperjąder (1963) i izomerii hiperjądrowej. Kandydatura Jerzego Pniewskiego i Mariana Danysza była kilkakrotnie, ale bez powodzenia, zgłaszana do Nagrody Nobla z fizyki.

Jerzy Pniewski był jednym z projektantów budowy cyklotronu ciężkich jonów U200 w 1970 r., współorganizatorem Środowiskowego Laboratorium Ciężkich Jonów w Warszawie w latach 70. Był jednym z organizatorów VII Międzynarodowej Konferencji poświęconej fizyce hiperjąder w Jabłonnie w 1979 r. Brał udział w sesji plenarnej UNESCO w New Delhi w 1956 r., na której zgłosił wniosek o zniesienie embarga na zakup aparatury badawczej do badań nad fizyką jądrową. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Płockiego (1970), Akademii Nauk w Heidelbergu (1971) i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1982).

W 1966 r. otrzymał zespołową Nagrodę Państwową I stopnia za prace z zakresu fizyki hiperjąder. Doktoraty honoris causa przyznały mu uniwersytety w Lyonie (1975) i w Heidelbergu (1980). Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim (1954) i Krzyżem Komandorskim (1974) Orderu Odrodzenia Polski.

Jerzy Pniewski zawarł związek małżeński z Marią Magdaleną Chojnacką.

Zmarł w Warszawie 16 czerwca 1989 r. Pochowany został na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Materiały archiwalne Jerzego Pniewskiego wpłynęły do Archiwum PAN w 1990 r. w formie darowizny Marii Magdaleny Pniewskiej — żony twórcy spuścizny. Zostały wpisane w księdze nabytków pod numerem 1974. Spuściznę uporządkował i inwentarz opracował Marek Ciara w 2015 r. Materiały spuścizny uporządkowano zgodnie

z obowiązującymi w PAN Archiwum w Warszawie *Wytycznymi opracowania spuścizn po uczonych.* Ze spuścizny wydzielono cztery fotografie do Zbioru Fotografii: dwie fotografie portretowe Jerzego Pniewskiego, sygnatura XIV–371, oraz fotografie Czesława Białobrzeskiego, IV–125, i Mieczysława Wolfkego, XV–8.

Spuścizna zawiera materiały z lat 1952–1989. Podzielono ją na 6 grup tematycznych. Grupa I liczy 16 jednostek i zawiera materiały twórczości naukowej z lat 1966–1987 i niedatowane. Ułożono je w porządku chronologicznym i rzeczowym, z wyjątkiem niedatowanych materiałów warsztatowych, które ułożono w porządku alfabetycznym. Materiały podzielono na podgrupy: A. Artykuły, referaty (1–3), B. Prace popularnonaukowe i przemówienia okolicznościowe (4–5) oraz C. Materiały warsztatowe (6–16). Na grupę tę składają się artykuły i referaty z fizyki jądra atomowego i spektroskopii hiperjądrowej, prace popularnonaukowe i materiały warsztatowe dotyczące tych dziedzin fizyki. W podgrupie zawierającej materiały warsztatowe zachowano tytuły jednostek nadane przez twórcę spuścizny. Znajdują się tu obliczenia i notatki dotyczące spektroskopii hiperjądrowej.

Grupę II — Materiały działalności z lat 1956–1987 w jednostkach 17–33 — podzielono na 3 podgrupy: A. Działalność organizacyjno-naukowa (17–28), B. Działalność dydaktyczna i opiniująca (29–32) i C. Działalność wydawnicza (33). W podgrupie A umieszczono materiały działalności w Instytucie Fizyki Doświadczalnej UW, Polskiej Akademii Nauk, Instytucie Badań Jądrowych w Świerku, Zjednoczonym Instytucie Badań Jądrowych w Dubnej, Europejskiej Organizacji Badań Jądrowych CERN w Genewie, Polskim Towarzystwie Fizycznym oraz na konferencjach naukowych. W podgrupie B znalazły się materiały działalności dydaktycznej w Instytucie Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Warszawskiego i działalności opiniującej. Podgrupa C zawiera korespondencję z wydawnictwem i redakcjami czasopism.

Na grupę III składają się 2 jednostki (34–35), zawierające nieliczne materiały biograficzne z lat 1973–1986, autożyciorys, spis publikacji, materiały dotyczące doktoratów honoris causa i nagród przyznanych twórcy spuścizny.

W grupie IV znajduje się w 2 jednostkach (36–37) korespondencja wychodząca i wpływająca z lat 1964–1989.

W grupie V — Materiały osób obcych — w jednostce 38 znajduje się korespondencja osób obcych z lat 1952–1983.

W grupie VI — Załączniki — znajdują się w jednostkach 39–40 nadbitki opracowań, artykułów i referatów twórcy zespołu i osób obcych z lat 1962–1985.

W PAN Archiwum w Warszawie spuściźnie nadano sygnaturę III–301. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 414. Objętość spuścizny wynosi 0,4 m.b. Inwentarz składa się z 40 jednostek, do których dołączono 10 aneksów.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Jerzego Pniewskiego, PAN Archiwum w Warszawie, III–301, j. 34, 35.
2. Pniewski Jerzy, teczka akt pracowniczych, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, K.3394.
3. Pniewski J., *Wspomnienia autobiograficzne*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki", 1988, nr 2, s. 257–344.
4. *Pniewski Jerzy Maria*, [w:] Śródka A., *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1997, t. III, s. 439–441.
5. *Pniewski Jerzy*, [w:] *Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa 2004, t. XXI, s. 204.
6. Wróblewski A.K., *Fizyka w Polsce wczoraj, dziś i jutro*, referat na XXXV Zjeździe Fizyków Polskich w Białymstoku, 1999, http://www.fuw.edu.pl/~ajduk/zjazd/akw.htm, 6 października 2015.
7. Zakrzewski J.A., *Odkrycie hiperjąder*, „Wiedza i Życie", 1996, nr 2, s. 36–39.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

		pozycja inwentarza
I.	**Materiały twórczości naukowej**	**1–16**
	A. Artykuły, referaty	1–3
	B. Prace popularnonaukowe i przemówienia okolicznościowe	4–5
	C. Materiały warsztatowe	6–16
II.	**Materiały działalności twórcy spuścizny**	**17–33**
	A. Działalność organizacyjno-naukowa	17–28
	B. Działalność dydaktyczna i opiniująca	29–32
	C. Działalność wydawnicza	33
III.	**Materiały biograficzne**	**34–35**

IV. Korespondencja 36–37
V. Materiały osób obcych 38
VI. Załączniki 39–40
Aneksy 1–10

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Artykuły, referaty

1. Fizyka jądra atomowego
   Artykuły
   1966–1978 i b.d., j. ang., pol., l., k. 97, fot. 5, zob. aneks 1
2. *Hypernuclei*
   Hypernuclei and hypernuclear spectroscopy
   Medical Physics School on Radiotherapy. Introductory talk
   Introductory talk by J. P., Departament of Physics, Warsaw University, Warsaw
   Post dinner talk, Międzynarodowa Konferencja w Jabłonnie w 1979
   Referaty
   1969–1979 i b.d., j. ang., l., k. 64
3. *Warszawskie środowisko fizyków okresu międzywojennego*
   Referat wygłoszony na sesji *Szkolnictwo Wyższe i Nauka w Warszawie* 23–24 lutego 1984, zorganizowanej przez Archiwum m.st. Warszawy i Muzeum Historyczne m.st. Warszawy
   1984, rkp., masz., l., k. 37

B. Prace popularnonaukowe i przemówienia okolicznościowe

4. Fizyka jądra atomowego
   Artykuły dla prasy popularnej, wywiady, audycje radiowe i telewizyjne
   1967–1987 i b.d., rkp., masz., l., k. 38, zob. aneks 2
5. Wystąpienia i mowy
   Przemówienia okolicznościowe
   1972–1986 i b.d., rkp., masz., l., k. 22, zob. aneks 3

C. Materiały warsztatowe

6. *Archiwum. ^{7}He, ^{1}He (draft), ^{10}Be, ^{10}B, ^{11}B. Pierwsze prace o rezonansie*
   Notatki, obliczenia
   B.d., rkp., l., k. 35
7. *Bilanse energetyczne różnych rozpadów HF oraz oddziaływań HF 2*
   Notatki, obliczenia
   B.d., rkp., l., k. 16
8. *Kinematyka rozpadu π^o. Rachunek Monte Carlo dla $\pi^o_{57} + \pi^o_{100} \rightarrow 4\,\gamma$*
   Notatki, obliczenia
   B.d., rkp., l., k. 94
9. *Pomocnicze materiały do artykułu II & III do „Postępów Fizyki”*
   Notatki
   B.d., rkp., l., k. 33
10. *Rachunki do $^{10}_{11}Be$*
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 27
11. Różne materiały rachunkowe przygotowane w CERN
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 34
12. *Rysunki — stany wzbudzone*
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 18+fkp. 9
13. *SKM 200. Próba współpracy z Bowenem*
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 38
14. *Spektroskopia hiperjądrowa*
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 13+fkp. 27
15. Jw.
    Notatki do wykładów
    B.d., rkp., l, k. 19
16. *Zasięg — energia, dane aktualne dla gęstości d=3,9*
    Notatki, obliczenia
    B.d., rkp., l., k. 54

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI TWÓRCY SPUŚCIZNY

A. Działalność organizacyjno-naukowa

17. Uniwersytet Warszawski, Instytut Fizyki Doświadczalnej
    Projekty zakupu aparatury naukowej, opis projektu badawczego, sprawozdania z wyjazdów służbowych, opinie o pracownikach administracyjnych
    1965–1975 i b.d., rkp., masz., l., k. 38
18. Jw.
    Memoriały w sprawie rozwoju badań w dziedzinie fizyki w Polsce
    1966–1973 i b.d., rkp., masz., l., k. 119
19. Jw.
    Doktoraty honoris causa, Nikołaj Bogolubow i Eric Burhop, uzasadnienie wniosku, laudacja, wycinki z prasy, korespondencja
    1974–1980, rkp., masz. druk, j. ang., pol., ros., l., k. 41
20. Polska Akademia Nauk
    Komitet Fizyki PAN, protokół posiedzenia Prezydium, Prezydium PAN, protokół posiedzenia, plan posiedzeń plenarnych Wydziału III
    1965–1979, masz., l., k. 145
21. Jw.
    Wybory członków krajowych i zagranicznych PAN, wnioski z uzasadnieniem
    1970–1989 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 92
22. Jw.
    Plan koordynacyjny, program badań podstawowych, protokół Komisji Uchwał i Wniosków powołanej przez Zgromadzenie Ogólne
    1964–1985, masz., druk, l., sz., k. 92
23. Zjednoczony Instytut Badań Jądrowych w Dubnej
    Sprawozdania z pobytu służbowego w Instytucie, projekt eksperymentu
    1967–1983, rkp., masz., j. pol., ros., l., k. 19
24. Instytut Badań Jądrowych
    Spis tematów badawczych, notatka dotycząca organizacji Instytutu, zawiadomienie
    1970–1975 i b.d., masz., l., k. 47

25. Jw.
    Podział Instytutu, lista osób zwolnionych z pracy, list protestacyjny pracowników, korespondencja
    1983, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 41
26. Europejska Organizacja Badań Jądrowych CERN w Genewie
    Sprawozdania z pobytu służbowego w CERN
    1965–1974, rkp., masz., l., k. 19
27. Polskie Towarzystwo Fizyczne
    Przyznanie Medalu PTF im. Mariana Smoluchowskiego dla Wictora Weisskopfa i Zdzisława Wilhelmiego, wnioski, uzasadnienie, przemówienie
    1977 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 14
28. Konferencje naukowe i uroczystości rocznicowe
    Zaproszenia, program, korespondencja
    1970–1986, rkp., masz., druk, j. ang., pol., ros., l., k. 52, zob. aneks 4

B. Działalność dydaktyczna i opiniująca

29. Prace magisterskie, doktorskie i habilitacyjne
    Recenzje
    1973–1980, rkp., masz., l., k. 25, zob. aneks 5
30. Nagroda Nobla
    Regulamin, spis laureatów, propozycje kandydatów
    1956–1984, rkp., masz., druk, j. ang., pol., l., k. 49
31. Fizycy polscy
    Wnioski o odznaczenia, nagrody i awanse, opinie
    1959–1987 i b.d., rkp., masz., l., k. 60, zob. aneks 6
32. Davis Donald Henry
    Gal Avraham
    Lynen Ulrich
    Shugar David
    Zeldovich J.B.
    Opinie o fizykach zagranicznych
    1965–1985, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 79

C. Działalność wydawnicza

33. „Annual Review of Nuclear Science”
    Gordon And Breach Science Publishers Ltd

„Przegląd Techniczny”
Korespondencja z wydawnictwem i redakcjami czasopism
1967–1984, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 37

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

34. Autobiografia, spis publikacji naukowych i konferencji naukowych
1982 i b.d., masz., j. ang., pol., l., k. 18
35. Doktoraty honoris causa Uniwersytetu w Lyonie i Heidelbergu
Medal im. Mikołaja Kopernika Akademii Nauk ZSRR
Nagroda im. Jurzykowskich
Przemówienia, zawiadomienia, korespondencja
1973–1986, rkp., masz., j. ang., pol., ros., l., k. 37

IV. KORESPONDENCJA

36. Korespondencja wychodząca. Osoby B–Z i adresci nieustaleni
1964–1988 i b.d., j. ang., pol., l., k. 85, zob. aneks 7
37. Korespondencja wpływająca. Osoby B–Z i nadawcy nieustaleni
1970–1989 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 69, zob. aneks 8

V. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

38. Korespondencja wychodząca osób obcych
1952–1983 i b.d., rkp., kkp., j. ang., pol., l., k. 31, zob. aneks 9

VI. ZAŁĄCZNIKI

39. *Aktualne problemy fizyki jądrowej w Polsce*
Warszawskie środowisko fizyków okresu międzywojennego
Nadbitki artykułów Jerzego Pniewskiego
1965–1985, druk, l., k. 22
Druk: poz. 1. „Postępy Techniki Jądrowej”, 1965, s. 989
poz. 2. „Postępy Fizyki”, 1985, t. XXXVI, z. 1, s. 51
40. Biologia, fizyka, matematyka, polityka naukowa
Opracowania, artykuły i referaty osób obcych
1962–1983, rkp., masz., druk, k. 92, zob. aneks 10

ANEKS 1

J. 1. Fizyka jądra atomowego

Działalność Oddziału Warszawskiego Zakładu Fizyki Wielkich Energii Instytutu Badań Jądrowych. Historia powstania Zakładu, główne kierunki badań, 1965
Hiperjądra, 1966
Hiperjądra, 1976
Hypernuclear spectroskopy, 1978
Fizyka hiperjądrowa, b.d.
Hiperjądra, b.d.
Hiperjądra — dziwne jądra atomowe, b.d.
Jak odkryliśmy hiperjądra, b.d.
Marian Danysz, J. P., *Silnie wzbudzone jądro atomowe o długim czasie życia*, b.d.
Spektroskopia hiperjądrowa, b.d.

ANEKS 2

J. 4. Fizyka jądra atomowego

100. rocznica urodzin Marii Skłodowskiej-Curie, 1967
Grzegorz Białkowski, 1971
II Kongres Nauki Polskiej, 1973
Energia atomowa, 1975
Fizyka, 1978
Maria Skłodowska-Curie 1867–1934. W pięćdziesiątą rocznicę śmierci, 1984
Warszawska Szkoła Fizyki, 1987
Odkrycie hiperjąder, b.d.

ANEKS 3

J. 5. Wystąpienia i mowy

Spotkanie na UW z ministrem Janem Kaczmarkiem, 1972
Przemówienie J. Pniewskiego z okazji wręczenia maturzystom Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku medalu „Diligentiae”, 1973
Przemówienie na pogrzebie Bohdana Karczewskiego, 1978
Przemówienie J. Pniewskiego na otwarcie konwersatorium w dniu 20 listopada 1978 (poświęcone 25. rocznicy śmierci Stefana Pieńkowskiego)

Opening address IUPAP Meeting 2.10.79
Przemówienie na pogrzebie Władysława Kapuścińskiego, 1979
Przemówienie na uroczystości 800-lecia Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Małachowskiego w Płocku, 1980
Przemówienie na pogrzebie Erica Burhopa, 1980
Przemówienie na pogrzebie Aleksandra Jabłońskiego, 1980
Przemówienie na pogrzebie Jana Kępy, 1980
Przemówienie wygłoszone w dniu 11 kwietnia 1981 r. w imieniu pracowników Uniwersytetu Warszawskiego przez Jerzego Pniewskiego w związku z odsłonięciem na dziedzińcu UW tablicy upamiętniającej wydarzenia marcowe 1968 r.
Przemówienie na pogrzebie Andrzeja Felucha, 1984
Przemówienie na pogrzebie Leonarda Sosnowskiego, 1986
Deutsche Kultur-Woche, b.d.

ANEKS 4

J. 28. Konferencje naukowe i uroczystości rocznicowe
Duality and Symmetry in Hadron Physics, Tel Awiw 1971
Few Particle Problems in the Nuclear Interaction, Los Angeles 1972
Kaon-Nucleus Interaction and Hypernuclei, Moskwa 1977
Meson-Nuclear Physics, Houston 1979
History of Particle Physics, Paryż 1982
Dietiektory Czerienkowa i ich primienienije w naukie i tiechnikie, Moskwa 1984
Particles and Nuclei, Heidelberg 1984
Hypernuclear and Kaon Physics, Upton 1985
600-lecie Uniwersytetu w Heidelbergu, Heidelberg 1986
Gordon Cenference on Photonuclear Reactions, Plymouth 1986
Science Culture and Peace, Erice 1986

ANEKS 5

J. 29. Prace magisterskie, doktorskie i habilitacyjne
Jacek Ciborowski, *Badanie wybranych własności naładowanych mezonów K*
Piotr Dłużewski, *Identyfikacja i wyznaczanie energii wiązania hiperjądra C*
Danuta Kiełczewska, *Oddziaływania w stanach końcowych wybranych hiperjąder*

Ewa Makowska, *Produkcja lekkich fragmentów w oddziaływaniach protonów wielkich energii z ciężkimi jądrami*
Henryk Piekarz, *Spektroskopia gamma hiperjąder*
Teresa Tymieniecka, *Energia wiązania hiperjąder p-powłokowych*
Elżbieta Zawistowska, *Konwersja* $\Lambda\sum$ *w hipertrycie i innych hiperjądrach*

ANEKS 6

J. 31. Fizycy polscy
Budzanowski Andrzej
Chojnacki Piotr
Czyż Wiesław
Gajewski Wojciech
Gierula Jerzy
Golański Andrzej
Hauptman Eryk
Hrynkiewicz Andrzej
Janik Jerzy
Jurkiewicz Leopold
Kraińska-Miszczyk M.
Łaniecki W.
Massalski Jerzy
Mazur Józef
Mierzecki Roman
Mięsowicz Marian
Mościcki Władysław
Natanson Ludwik
Piekarz Jadwiga
Rayski Jerzy
Rouppert Stanisław
Skaliński Tadeusz
Wycech Sławomir
Zawadzki Aleksander
Żuk Włodzimierz

ANEKS 7

J. 36. Korespondencja wychodząca. Osoby B–Z i adresaci nieustaleni
Bedjidian Marc 1980 l. 1

Bonafini	b.d.	l. 1
Bressani Tullio	1970–1988, b.d.	l. 4
Burhop Winnie	1980	l. 1
Cahn Robert, Goldhaber Gerson	1987	l. 1
Chrien Robert E.	1981	l. 1
Conversi	1985	l. 1
Cuntz C.L.	1976	l. 1
Czerenkow Paweł	b.d.	l. 1
Dalitz Richard H.	1977–1987, b.d.	l. 6
Davis Donald H.	1979–1987	l. 7
Flerov Georgij	1988	l. 1
Giovannini	1970	l. 2
Halley J. Woods	1977	l. 1
Jeżowska-Trzebiatowska Bogusława	b.d.	l. 1
Krecker U.	1970	l. 1
Landau Rubin H.	b.d.	l. 1
Lanius K.	b.d.	l. 1
Lock Owen	b.d.	l. 1
Palevsky Henry	1977	l. 1
Perrin Francis	1971	l. 1
Povh Bogdan	1970–1978, b.d.	l. 6
Sacton Jean	1969–1979, b.d.	l. 8
Schopper Herwig	1984, 1988	l. 2
Slaus Ivo	1971–1972	l. 3
Voelker Soergel	1982–1983	l. 3
Swings P.	1964	l. 1
Szymańscy Teresa i Jacek	1986	l. 1
Vucković Jovica	1977	l. 1
Weidenmüller H.A.	1983	l. 1
Weisskopf Victor	1988	l. 1
Zichichi Antonino	1988, b.d.	l. 2
Adresaci nieustaleni	1965–1983, b.d.	l. 4

ANEKS 8

J. 37. Korespondencja wpływająca. Osoby B–Z i nadawcy nieustaleni

Bressani Tullio	1988	l. 2
Burhop Eric	1979	l. 1
Burhop Winnie	1979–1980	l. 3
Cahn Robert, Goldhaber Gerson	1987	l. 1

Chrien Robert E.	1981	l. 1
Dalitz Richard H.	1970–1980	l. 6
Davis Donald H.	1981–1987	l. 5
Debono T.	1980	l. 1
Dłużewski Piotr	1978	l. 1
Filimonov V.A.	1971	l. 1
Flerov Georgij	1988	l. 1
Friedlander M.W.	1988	l. 1
Krecker U.	1970	l. 1
Landau Rubin H.	1981	l. 1
Martin David	1986	l. 1
Maze Roland	1971	l. 1
Neeman Yuval	b.d.	l. 1
Olds Glenn A.	1977	l. 1
Perrin Francis	1971	l. 2
Povh Bogdan	1989	l. 1
Putlitz Gisbert	1983	l. 1
Rosiński Jan	1977	l. 1
Rubinstein Hector	1972	l. 1
Sacton Jean	1970	l. 1
Sekido Yataro	1986	l. 1
Slaus Ivo	1971–1972	l. 4
Soergel Voelker	1983, 1984	l. 2
Szymański Jacek	1980	l. 1
Tamm Igor	1983, 1984	l. 2
Ziemińscy Daria i Andrzej	1985	l. 1
Zimmerman William	1976	l. 1
Nadawcy nieustaleni	1971–1984, b.d.	l. 5

ANEKS 9

J. 38. Korespondencja wychodząca osób obcych

Boven Theodor do Okonova Edgara	1978	l. 1
Dalitz Richard H. do Davisa Donalda H.	1982	l. 2
Davis Donald H. do Dalitza Richarda H.	1982–1983	l. 3
Davis Donald H. do Monturela Alexa	1983	l. 1
Gottstein K. do Danysza Mariana	1952	l. 1
Powell Cecil Frank do Danysza Mariana	1952	l. 1

Rybicki Zygmunt do Heymana i Burhopa
Winnie b.d. l. 1

ANEKS 10

J. 40. Biologia, fizyka, matematyka, polityka naukowa

Bedjidian M., Filipkowski A., Grossiord J., Guichard A., Gusakow M., Majewski S., Piekarz H., Piekarz J., Pizzi J. R., *The* γ — *transitions in mass number 4 hypernuclei*

Beniston M.J., Davis Donald, *The Production and Decay of a* Λ *B* ^{12} *Hyperfragment*

Danysz Marian, *Korelacja pędów par mezonów pi*

Fetisow V.N., Kozlov M.I., Lebiediew A.I., *On the possibility of Hypernucleus Prodction by High Energy Protons and Electrons*

Kaptar L.P., Titow A.I., *Obrazowanije bystrych gipierjadier pri stołknowienijach relitiwistskich jonow s jadrami*

Kenyon I.R., *The kinematic analysis of* π — *mesonically decaying hypernuclei by a computer programme*

Lasota A., *Matematyka a nauki biologiczne*

Nield K.J., Bowen T., Cable G.D., *Production of hypernuclei in a 2.1 GeV/nucleon oxygen beam*

O aktualnych problemach polityki naukowej i zadaniach nauki na rzecz rozwoju gospodarki, oświaty i kultury narodowej. Konspekt raportu partyjno-rządowej Komisji dla Unowocześniania Systemu Gospodarki i Państwa

Urbanek Adam, *Redukcjonizm w biologii współczesnej*

Rewolucja kulturalna w IBJ, Warszawa 1983, wydawnictwo drugiego obiegu

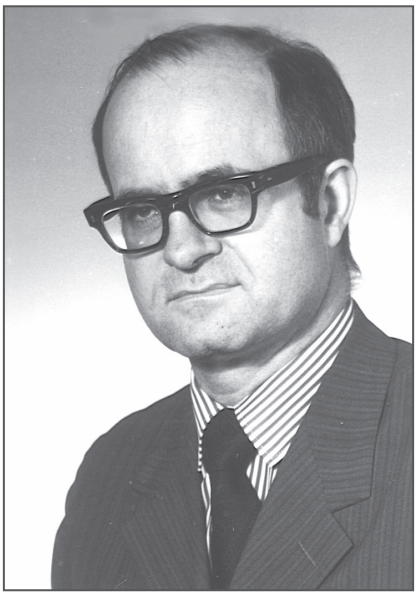

Bronisław Kuchowicz

Marek Ciara
Warszawa

MATERIAŁY BRONISŁAWA KUCHOWICZA (1932–1978) (III–384)

Bronisław Kuchowicz urodził się 8 maja 1932 r. w Gnieźnie. Jego rodzicami byli Marian Kuchowicz, urzędnik Zarządu Miejskiego w Gnieźnie, uczestnik powstania wielkopolskiego, i Władysława z Koneckich, maszynistka w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gnieźnie. Podczas okupacji uczył się na tajnych kompletach. Po zakończeniu wojny uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego w Gnieźnie, które ukończył w 1950 r.

W latach 1950–1953 studiował fizykę na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii na Uniwersytecie Poznańskim, a następnie fizykę i matematykę na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując w 1955 r. stopień magistra fizyki.

W 1967 r. otrzymał tytuł doktora na podstawie dysertacji *Ruch i statystyka neutrin w materii supergęstej*, napisanej pod kierunkiem profesora Stanisława Kielicha z Uniwersytetu Poznańskiego. W 1977 r. uzyskał habilitację na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, przedstawiając pracę *Pewne modele kosmologiczne z płynem Weyssenhoffa.*

Bronisław Kuchowicz pracował w Instytucie Badań Jądrowych w latach 1955–1963, początkowo w Zakładzie Fizyki Jądrowej, następnie w Zakładzie Teorii Jądra Atomowego. Zajmował się tam obliczeniami związanymi z przygotowaniami konstrukcji akceleratora liniowego protonów. Za prace z dziedziny przemiany beta otrzymał w 1959 r. nagrodę III stopnia Państwowej Rady ds. Wykorzystania Energii Jądrowej. W 1960 r. przebywał na 9-miesięcznym stażu naukowym w Laboratorium Fizyki Teoretycznej w Zjednoczonym Instytucie Badań Jądrowych w Dubnej. W latach 1963–1965 pracował w Ośrodku Informacji o Energii Jądrowej Pełnomocnika Rządu ds.

Wykorzystania Energii Jądrowej na stanowisku kierownika sekcji informacji. Jednocześnie w latach 1962–1978 pracował na Wydziale Chemii Uniwersytetu Warszawskiego; był kolejno na stanowiskach: asystenta w latach 1962–1964, starszego asystenta w latach 1964–1967 i adiunkta od 1967 r. Prowadził wykłady z fizyki jądrowej i matematyki stosowanej. W latach 1969–1977 pełnił obowiązki kierownika Podyplomowego Studium Radiochemii w Instytucie Podstawowych Problemów Chemii na Wydziale Chemii Uniwersytetu Warszawskiego.

W listopadzie 1977 r. został zatrudniony w Centrum Astronomicznym im. Mikołaja Kopernika PAN w Warszawie na stanowisku adiunkta, gdzie pracował do końca życia.

Dorobek naukowy i popularyzatorski Bronisława Kuchowicza obejmuje około 200 książek i artykułów. Zakres jego prac naukowych obejmował astrofizykę i fizykę neutrin, problemy syntezy pierwiastków oraz kosmologię. Ponadto zajmował się opracowywaniem przeglądów bibliograficznych z astrofizyki.

Należał do Polskiego Towarzystwa Astronomicznego, Polskiego Towarzystwa Fizycznego i Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii. Przez kilka kadencji zasiadał w Zarządzie Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Fizycznego, m.in. na stanowisku wiceprezesa w latach 1971–1975.

Bronisław Kuchowicz żył samotnie. Zmarł 3 czerwca 1978 r. Pochowany został na cmentarzu na Powązkach w Warszawie.

Materiały Bronisława Kuchowicza zostały przekazane drogą darowizny przez Centrum Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika Polskiej Akademii Nauk w 2003 r. W księdze nabytków zapisane zostały pod numerem 2430. Spuściznę uporządkował i inwentarz napisał Marek Ciara w 2013 r. Rozmiar zespołu wynosi 0,6 m.b. Materiały spuścizny uporządkowano zgodnie z obowiązującymi w PAN Archiwum w Warszawie *Wytycznymi opracowania spuścizn po uczonych.*

Materiały spuścizny podzielono na 6 głównych grup. W grupie I materiałów twórczości naukowej, składającej się tylko z jednej jednostki, umieszczono referat i artykuły dotyczące fizyki i astrofizyki z lat 1968–1974.

W grupie II, zawierającej materiały działalności organizacyjno-naukowej, dydaktycznej i wydawniczej, pochodzące z lat 1957–1978, znalazły się w 7 jednostkach (2–8) materiały działalności na Uniwersytecie Warszawskim, w towarzystwach naukowych, na konferencjach

i sympozjach, w Centrum Informacji o Energii Jądrowej oraz korespondencja z redakcjami czasopism naukowych i wydawnictw.

III grupa to materiały biograficzne twórcy spuścizny z lat 1951–1978 w 5 jednostkach (9–14), na które składają się: życiorys, spisy publikacji, funeralia, dokumenty dotyczące studiów, uzyskania doktoratu i habilitacji, przebiegu zatrudnienia, notatki z wykładów z fizyki na Uniwersytecie Poznańskim oraz materiały gospodarcze i finansowe.

Najliczniejszą, IV grupę w spuściźnie, tworzy bogata korespondencja wychodząca i wpływająca zawarta w 13 jednostkach (15–27) z lat 1957–1977. Bronisław Kuchowicz zajmujący się nową dziedziną wiedzy, jaką była wówczas fizyka neutrin, utrzymywał kontakty z licznymi fizykami w wielu krajach świata, m.in. z Raymondem Davisem juniorem, laureatem Nagrody Nobla z fizyki w 2002 r., Williamem Alfredem Fowlerem, laureatem Nagrody Nobla w 1983 r., Frederickiem Reinesem, laureatem Nagrody Nobla w 1995 r.

Na V grupę składają się umieszczone w 2 jednostkach (28–29) materiały osób obcych z lat 1967–1974: artykuły, curriculum vitae i spis publikacji.

W grupie VI, również w 2 jednostkach (30–31), znalazły się prace i nadbitki artykułów twórcy spuścizny i osób obcych z lat 1953–1977.

Materiały Bronisława Kuchowicza w PAN Archiwum w Warszawie mają sygnaturę III–384. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 679. Inwentarz składa się z 31 jednostek uzupełnionych 7 aneksami.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Bronisława Kuchowicza, PAN Archiwum w Warszawie, III–384, j. 9–11.
2. Kuchowicz Bronisław, teczka akt pracowniczych, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, K.9383.
3. Strugalski Z., *Bronisław Kuchowicz (1932–1978)*, „Postępy Fizyki", 1979, t. XXX, z. 3, s. 239–242.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

pozycja inwentarza

I. Materiały twórczości naukowej **1**
II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej, dydaktycznej i wydawniczej **2–8**

III. Materiały biograficzne 9–14
IV. Korespondencja 15–27
A. Wychodząca 15–19
B. Wpływająca 20–27
V. Materiały osób obcych 28–29
VI. Załączniki 30–31
Aneksy 1–7

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. Fizyka, astrofizyka
   Artykuły, referat
   1968–1974 i b.d., rkp., masz., j. ang., niem., pol., ros., l., k. 104, zob. aneks 1

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ, DYDAKTYCZNEJ I WYDAWNICZEJ

2. Uniwersytet Warszawski
   Instrukcja dla wyjeżdżających za granicę, plan wyjazdów na międzynarodowe sympozja, plan badań naukowych, sprawozdanie, podanie, korespondencja
   1965–1974, masz., j. ang., pol., l., k. 48
3. Towarzystwa naukowe
   Zawiadomienie, lista i charakterystyka kandydatów do Zarządu, statut, korespondencja
   1965–1974 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 58, zob. aneks 2
4. Konferencje i sympozja
   Zaproszenia, programy, lista uczestników, korespondencja
   1957–1972, masz., druk, j. ang. franc., pol., ros., wł., l., k. 131, zob. aneks 3
5. Jw.
   Zaproszenia, programy, plakat, korespondencja
   1973–1978, masz., druk, j. ang., niem., pol., ros., l., k. 112, zob. aneks 3
6. Centrum Informacji o Energii Jądrowej przy Pełnomocniku Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej

Notatka służbowa, korespondencja
1965–1971 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 40

7. Redakcje i wydawnictwa
Korespondencja
1965–1975 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., k. 151, zob. aneks 4

8. Jw.
Korespondencja
1965–1975 i b.d., rkp., masz., l., k. 177, zob. aneks 4

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

9. Biografia
Życiorys, kwestionariusze, spisy publikacji, odpis aktu zgonu, nekrolog
1965–1978 i b.d., rkp., masz., l., k. 103

10. Magisterium, doktorat, habilitacja
Odpis dyplomu ukończenia studiów, wszczęcie przewodu doktorskiego, recenzje pracy doktorskiej, odpis dyplomu doktorskiego, protokół kolokwium habilitacyjnego, decyzja Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Naukowych, podanie o stypendium podoktorskie, korespondencja
1953–1977, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 48

11. Dokumentacja przebiegu zatrudnienia
Podania, umowy o pracę w Centrum Astronomicznym PAN, zgoda na przeniesienie służbowe, opinia
1965–1977, masz., kkp., l., k. 8

12. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Notatki z wykładów z fizyki na I roku studiów
1951, rkp., l., k. 110

13. Jw.
Notatki z wykładów z fizyki na II roku studiów
1951–1952, rkp., l., k. 255

14. Materiały gospodarcze i finansowe
Kwity celne, książeczka oszczędnościowa, spis wydatków
1962–1977 i b.d., rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., wł., l., k. 38

IV. KORESPONDENCJA

A. Korespondencja wychodząca

15. Osoby i instytucje A–F
    1965–1975, masz., j. ang., niem., pol., l., k. 336, zob. aneks 5
16. Osoby i instytucje G–L
    1966–1977, masz., j. ang., niem., pol., l., k. 374, zob. aneks 5
17. Osoby i instytucje M–R
    1964–1976, masz., j. ang., niem., pol., l., k. 233, zob. aneks 5
18. Osoby i instytucje S–Ż
    1966–1977, masz., j. ang., niem., pol., ros., l., k. 318, zob. aneks 5
19. Adresaci nieustaleni
    1966–1975 i b.d., rkp., masz., j. ang., niem., pol., ros., l., k. 28

B. Korespondencja wpływająca

20. Osoby i instytucje A–C
    1965–1975 i b.d., rkp., masz., j. ang., franc., niem., pol., l., k. 127, zob. aneks 6
21. Osoby i instytucje D–F
    1966–1975, rkp., masz., j. ang., niem., pol., l., k. 97, zob. aneks 6
22. Osoby i instytucje G–H
    1957–1975 i b.d., rkp., masz., j. ang., niem., pol., l., k. 154, zob. aneks 6
23. Osoby i instytucje I–L
    1966–1975, rkp., masz., j. ang., niem., pol., l., k. 107, zob. aneks 6
24. Osoby i instytucje M–Q
    1965–1975, rkp., masz., j. ang., niem., pol., wł., l., sz., k. 110, zob. aneks 6
25. Osoby i instytucje R–S
    1965–1975, rkp., masz., j. ang., niem., pol., ros., l., sz., k. 223, zob. aneks 6
26. Osoby i instytucje T–Ż
    1965–1975, rkp., masz., j. ang., franc., niem., pol., ros., l., sz., k. 179, zob. aneks 6

27. Nadawcy nieustaleni
    1966–1975 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., ros., l., k. 39

V. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

28. Michał Heller, *On the interpretative Paradox in Cosmology*
    Albert Szpilewski, *Blef? Nauczno-fantasticzeskij opyt*
    Albert Szpilewski, *Priedielnaja skorost' w prirodie i kritierij bezmasowosti elemientarnych czastic*
    Artykuły
    B.d., rkp., masz., j. ang., ros., l., k. 17
29. Kornelius Lanczos
    Hayakawa Satio
    Valerie Wynne
    Curriculum vitae, spis publikacji, nekrolog
    1967–1974, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 16

VI. ZAŁĄCZNIKI

30. Fizyka
    Prace i nadbitki artykułów B. K.
    1959–1977, druk, j. ang., niem., pol., l., sz., k. 293, zob. aneks 7
31. Louis de Broglie, *Sur les veritables ideas de base de la mecanique ondulatoire*
    S. Marinov, *The velocity of lights is direction dependent*
    Walter Weizel, *Ableitung der quantenmechanischen Wellengleichung der Mehrteilchensystems aus einem klassischen Modell*
    Walter Weizel, *Ableitung der Quantentheorie aus einem klassischen Modell*
    Artykuły
    1953–1974, druk, j. ang., niem., pol., l., k. 22
    Druk:
    poz. 1. „C. R. Acad. Sc.", 1973, t. 277, s. 71–73
    poz. 2. „Czechoslovak Journal of Physics", 1974, vol. B 24, s. 965–970
    poz. 3. „Zeitschrift für Physik", 1954, Bd. 136, s. 582–604
    poz. 4. „Zeitschrift für Physik", 1953, Bd. 135, s. 270–273

ANEKS 1

J. 1. Fizyka, astrofizyka

Materialistyczna koncepcja świata w świetle osiągnięć współczesnej fizyki, 1968

The generalized equation for radial pulsations of a relativistic sphere, 1973

Obobszczenije modieli Fridmana s kruczenijem i bez singularnostiej, 1974

Should matter endow with an exterior massive vector field collapse only to back a black hole?, 1974

Cambridge Astronomical Survey 1974. Preliminary Resultsi, b.d.

Degenerate neutrinos as missing mass in the clusters of galaxies, b.d.

Did the biological evolution take place the conditions of a slowly diminishing gravity, b.d.

Formulae for a neutrino gas with zero rest mass, b.d.

Kosmologia, b.d.

Motion and statistics of neutrinos in superdense matter, b.d.

Nebulium — pierwiastek, którego nie ma, b.d.

Nejtrino, rimnowa gieometrija i kruczenije, b.d.

On a synthesis of the classical concepts of space and time. Some historical remarks, b.d.

Równanie izotropii we współrzędnych izotropowych, b.d.

Spin and torsion prevent singularities in cosmological models, b.d.

Sztuczne satelity, b.d.

The solar neutrino discrepancy, b.d.

Über die Bedeutung einer Abnahme der Schwerkraft für die biologische Etwicklung, b.d.

J. Kiełbasiński, B. Kuchowicz, *On the neutrino energy output of highly evolved*, b.d.

D. Schramm, B. Kuchowicz, *Superheavy elements the process speculiar A stars*, b.d.

ANEKS 2

J. 3. Towarzystwa naukowe

European Physical Society

International Astronomical Union

International Society on General Reltivity and Gravitation

International Society for the Study of Time

Junior Astronomical Society
Meteoritical Society
Polskie Towarzystwo Fizyczne
Polskie Towarzystwo Miłośników Astronomii
Royal Astronomical Society

ANEKS 3

J. 4. Konferencje i sympozja
Summer Meeting on Nuclear Reactions, Mali Lošinj 1957
International School of Physics „Enrico Fermi", Varenna 1965
Conference sur les Constantes Nucleaires, Paryż 1966
Ecole d'Ete de Physique Theorique, Grenoble 1966
International Symposium on Meteorite Research, Wiedeń 1968
Neutrino Physics and Neutrino Astrophysics, Moskwa 1968
Sympozjum z okazji 125-lecia urodzin Iwana Osipowicza Jarkowskiego (1844–1902), Moskwa 1969
60th Anniverasary of birthday and the scientific and pedagogical activities of the professor A.Z. Petrov, Kijów 1970
Astrofizyka Neutrinowa i Nukleosynteza, Kilonia 1970
Fifth Texas Symposium on Relativistic Astrophysics, Austin 1970
Aktualne zagadnienia rozwoju astronautyki oraz jej zastosowań naukowych i praktycznych, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień ważnych dla dalszego rozwoju nauki i techniki, Warszawa 1971
Seminaire de Relatvite, Bruksela 1971
Space Biology Conference, Houston 1971
III Radziecka Konferencja Grawitacyjna, Erewań 1972
XV Międzynarodowa Konferencja Promieniowania Kosmicznego, Sofia 1972
100-lecie Akademii Umiejętności w Krakowie, Kraków 1972
Fourth „Cambridge" Conference on Relativity, Cambridge 1972
International Conference on Photonuclear Reactions and Applications, 1972
Neutrino Conference, Balatonfüred 1972
Second Windsor Cenference on Relativistic Physics, Windsor (Kanada) 1972
Sixth Texas Symposium on Relativistic Astrophysics, Nowy Jork 1972
Symposium sur L' Origine du Systeme Solaire, Nicea 1972

J. 5. Jw.
Promieniowanie kosmiczne Słońca i jego wnikanie do magnetosfery Ziemi, Leningrad 1973
Summer Session on Theoretical Astrophysics, Triest 1973
Symposium on Applications of Nuclear Data in Science and Technology, Paryż 1973
Fifth Cambridge Conference on Relativity, Cambridge 1974
International Conference on Neutrino Physics and Astrophysics, Philadelphia 1974
Międzynarodowe Seminarium *Uskorienije czastic i jadiernyje reakcii w kosmosie*, Leningrad 1974
Pochodzenie i rozpowszechnienie pierwiastków chemicznych, Cambridge 1974
Second European Conference on Cosmic Plasma Physics, Abingdon 1974
Seventh International Conference of Gravitation and Relativity, Tel Aviv 1974
XIV International Cosmic Ray Conference, Monachium 1975
Conference on Status and Future of Solar Neutrino Research, Upton 1975
Gross Properties of Nuclei and Nuclear Excitations, International Workschop, Hirschegg 1975
Neutrino 1975, Balatonfüred 1975
Theoretical Workshop on Astrophysical Environments for Element Productions, Aspen 1976
VIII Międzynarodowa Konferencja Dotycząca Ogólnej Teorii Względności i Grawitacji, Waterloo (Kanada) 1977
15 International Cosmic Ray Conference, Płowdiw 1977
Neutrinos — 1978. International Conference on Neutrino Physics and Neutrino Astrophysics, West Lafayette 1978
Workshop on Few — Body Problems in Nuclear Physics, Miramare 1978

ANEKS 4

J. 7. Redakcje i wydawnictwa
„Academic Press”
„Acta Physica Polonica”
„Annalen der Physik”

„Astronomy and Astrophysics Abstracts”
„Astrophysical Letters”
„Astrophysics and Space Science”
„Atomic Energy Review”
Blackwell Scientific Publications
Bristol Publishing Office
„Canadian Journal of Physics”
„Centaurus”
„Contemporary Physics”
„Current Sciences”
„Die Naturwissenschaften”
„Endeavour”
„Experientia”
Fisher Knight and Company
„Fortschritte der Physic”
W.H. Freeman and Company
„General Relativity and Gravitation”
Gordon and Breach Inc.
Indian National Science Academy. Publication Section
„International Journal of Theoretical Physics”
Izdatielstwo „Nauka”
„Journal of Physics”
„Journal of Mathematical and Physical Sciences”
„Journal of Scientific Controversy”
„Journal of the History of Ideas”

J. 8. Jw.
„Nature”
„Naturwissenschaften”
North Holland Publishing Company
„Nuclear Astrophysics”
„Nuclear Instruments and Methods”
„Nuovo Cimento”
„Philosophers Index”
„Philosophia Naturalis”
„Physics”
„Physics Letters A”
Plenum Publishing Company
„Problemy”

„Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society”
„Reviews of Modern Physics”
„Science”
„Science Journal”
„Science Progress”
„Scientia”
„Sky and Telescope”
„Space Science Reviews”
„Synthese”
„The Observatory”
„Urania”
„Wiadomości Matematyczne”
„Wszechświat”
„Zeitschrift für Naturforschung”
„Zentralblatt für Mathematik”
„Żurnał Ekspierimientalnoj i Tieorieticzeskoj Fiziki”

ANEKS 5

J.15. Osoby i instytucje A–F

Abak Mehmet	1975	l. 2
Academy of Science of the Ukrainian SSR	1971	l. 5
Adler S.L.	1977	l. 1
Ahmed S.A.S.	1974	l. 2
Aichelburg P.C.	1972–1974	l. 3
Akulov N.S.	1967	l. 1
Aldersley S.J.	1977	l. 1
Aller Margo F.	1972	l. 1
American Institute of Physics	1977	l. 1
Anders Edward	1975	l. 1
Anderson Ina M.	1974	l. 1
Anderson P.W.	1972	l. 1
Andouze Jean	1969	l. 1
Arai Kenjo	1977	l. 1
Arber N.J.	1973	l. 1
Arnett D.	1967	l. 1
Arnold James R.	1967	l. 1
Arp Halton	1970, 1971	l. 2
Ashbrook	1971	l. 1
Ashby D.E.T.F.	1971	l. 2

Ashkin A.	1971	l. 1
Astronomisches Kechen-Institut	1972	l. 1
Aurela A.M.	1971–1973	l. 4
Bagge E.	1971–1976	l. 5
Bahcall J.N.	1967, 1977	l. 2
Bain Christine A.	1970, 1973	l. 2
Baker Library (Hanover, USA)	1968	l. 1
Bandyopadhyay Pratul	1970–1976	l. 5
Banerjee B.	1970, 1976	l. 2
Banerji S.	1971	l. 1
Baranov A.A.	1973	l. 1
Barcza S.	1970	l. 1
Bardeen James M.	1970	l. 1
Bardis Panos D.	1974, 1976	l. 2
Barnes A.	1972, 1975	l. 2
Barnothy J.M.	1970	l. 1
Barredo Joseph G.	1967	l. 1
Barry George W.	1974	l. 1
Bassett Robertt	1968	l. 1
Baym Gordon	1977	l. 1
Beck F.	1973, 1974	l. 2
Beck Jessie I.	1970	l. 3
Beck Clark R.	1974	l. 1
Beer H.	1975	l. 1
Berezinsky V.S.	1975	l. 1
Berger K.	1977	l. 1
Bergh Sidney van den	1970	l. 1
Bernstein Jeremy	1971	l. 1
Bertaux J.L.	1976	l. 1
Bertotti B.	1971	l.1
Bessant Larry	1971	l. 1
Bethe Hans A.	1967	l. 1
Bhandari S.M.	1969	l. 1
Bienlein J.K. (CERN)	1966, 1968	l. 2
Blaga Liviu	1966, 1968	l. 2
Bleyer Ulrich	1974	l. 1
Bludman Sidney A.	1973–1977	l. 7
Boccaletti D.	1966	l. 1

Bogoyavlensky O.I.	1976, 1977	l. 2
Bohm Arno	1973	l. 1
Böhm-Vitense Erica	1966, 1967	l. 2
Bonnor W.B.	1973	l. 1
Borchsenius	b.d.	l. 1
Börner G.	1970, 1971	l. 2
Borzeszkowski H.H.	1975	l. 1
Boschke F.	1970–1974	l. 5
Bourne D.	1970	l. 1
Boury A.	1969	l. 1
Boyer R.H.	1970	l. 1
Brans Carl H.	1975	l. 1
Bray Marcel	1976	l. 1
Brill Dieter	1976	l. 1
British Embassy	1972	l. 1
Broglie Louis de	1974	l. 2
Brookhaven National Library	1967	l. 1
Broulik B.	1971, 1972	l. 2
Brownell D.H.	1972	l. 1
Bruce C.E.R.	1967–1970	l. 3
Buchdale H.A.	1966–1967	l. 3
Buford Price P.	1972	l. 1
Burbidge Geoffrey	1967	l. 1
Burstein Paul	1974	l. 1
Butcher Harvey R.	1977	l. 1
Buttimore Nigel	1972	l. 1
Byelorussian State University, Mińsk	1976	l. 2
Calamai Giulio	1970	l. 1
Caldirola P.	1977	l. 1
California Institute of Technology	1970–1975	l. 5
Calvini P.	1976	l. 1
Cameron A.G.W.	1967–1972	l. 6
Carey S.	1976	l. 1
Caso Carlo	1974	l. 1
Catalano F.	1973	l. 1
CERN, Scientific Information Service	1967–1974	l. 3
Chabas Jose	1974	l. 1
Chambeilayne J.	1966	l. 1

Chamberlain Joseph W.	1976, 1977	l. 2
Chan Yau Wa	1971	l. 1
Chandrasekhar Subrahmanyan	1967	l. 1
Chapline George F.	1976	l. 1
Chaudhuri Probhas Ray	1971, 1972	l. 2
Chernin A.	1971	l. 1
Cherry R.D.	1972	l. 1
Chesnokov V.I.	1974, 1977	l. 2
Chiu H.Y.	1967	l. 1
Chiuderi Claudio	1970	l. 1
Christensen-Dalsgaard J.	1975	l. 1
Chuhay Georgia	1972	l. 1
Clarke Roy S. Jr	1970	l. 1
Clayton Donald D.	1967, 1968	l. 2
Clutton-Brock Martin	1975, 1976	l. 2
Cohen J.M.	1970	l. 1
Cohen R.	1971	l. 1
Colgate Stirling A.	1970	l. 1
Colling A.	1970	l. 1
Collins C.B.	1970, 1976	l. 2
Collinson C.D.	1972	l. 1
Comide F.M.	1973	l. 1
Comite de Gravitation et Relativite	1968	l. 2
Comridge J.T.	1966	l. 1
Conti Peter S.	1971, 1972	l. 2
Conti Roberto	1970–1971	l. 3
Conversi M.	1973	l. 1
Corben H.C.	1976, 1977	l. 2
Cosper John H.	1968	l. 1
Cotterill R.	1974	l. 1
Cowan Clyde	1967, 1970	l. 2
Cowley Charles R.	1973, 1974	l. 2
Cozzi Claudio	1969	l. 1
Crumeyrolle Albert	1975–1976	l. 3
Curtis M.F.	1971	l. 2
Cushing James T.	1967	l. 1
Dallaporta N.	1972	l. 1
Das A.	1970	l. 2

Date T.H.	1974, 1976	l. 2
Datta Bidyut Kumar	1973	l. 1
Davis D.N.	1971	l. 1
Davis Raymond Jr	1968–1977	l. 9
Davis Talmadge M.	1974, 1975	l. 2
Dearborn	1976	l. 2
Defouw Richard J.	1971	l. 2
Delano Michael D.	1971	l. 1
Delgarno A.	1976	l. 1
Demaret J.P.	1972	l. 1
Demarque Pierre	1966–1972	l. 4
Denus Sławomir	1974	l. 1
Deppert Wolfgang	1970–1975	l. 12
Dergachew V.A.	1976	l. 1
Deser S.	1972–1973	l. 3
Deutsch Martha S.	1973	l. 1
Devinney Edward J. Jr	1971, 1972	l. 2
Dewitt Cecile	1966	l. 1
Dezsö L.	1970	l. 1
Diesendorf M.O.	1970	l. 1
Dietz Robert	1971	l. 2
Dilworth C.	1967	l. 1
Dirac Paul	1977	l. 1
Djie Herman	1974, 1976	l. 2
Dobrzycki Jerzy	1977	l. 1
Dolan Joseph F.	1971	l. 1
Dolginov A.Z.	1977	l. 1
Domogatskii G.V.	1976	l. 1
Donkov A.	1972	l. 1
Douglas M.	1971	l. 1
Downes D.	1971	l. 1
Dreux N.	1972	l. 1
Dudley H.C.	1972–1977	l. 8
Dudley Observatory	1974	l. 1
Dufour J.G.	1977	l. 1
Duorah H.L.	1971, 1972	l. 2
Dürr H.P.	1974	l. 1
Ecole d'Ete de Physique Theorique	1966	l. 1

	Edmonds James	1974	l. 1
	Edwards Terry W.	1974	l. 1
	Ekins Judith M.	1972	l. 1
	Ellis G.F.R.	1975	l. 1
	Endean V.G.	1971	l. 1
	Epstein Richard	1976	l. 1
	European Space Research Organisation	1972	l. 1
	Evans Robert B.	1972	l. 1
	Farnsworth Dawid	1976, 1977	l. 2
	Felsher Murray	1972	l. 1
	Fetter A.L.	1971	l. 1
	Finch Michael R.	1977	l. 1
	Fiorini E.	1976	l. 1
	Fireman E.L.	1967	l. 1
	Fisher Dorothy G.	1973–1976	l. 4
	Flerov G.N.	1971	l. 1
	Flitton S.P.	1975	l. 1
	Flowers Elliott	1974	l. 1
	Fowler William Alfred	1967–1977	l. 9
	Fox Raymond	1971	l. 1
	Fracassini M.	1972	l. 1
	Frampton Robert V.	1968	l. 1
	Frank B.	1972	l. 1
	Fraser J.T.	1972, 1976	l. 2
	Freeman W.H.	1973	l. 2
	Fricke B.	1972	l. 1
	Fritze K.	1973	l. 1
	Fronsdal Christian	1976	l. 1
	Fubini S.	1977	l. 1
	Fujii Kanji	1976	l. 2
	Fukui Takao	1976	l. 1
	Funke Harald	1974	l. 1
	Futami Yasuhiko	1977	l. 1
J. 16.	Jw. G–L		
	Gabel Norman	1974	l. 1
	Gale J.S.	1976	l. 1
	Galeotti Piero	1975	l. 1
	Gallino R.	1966–1977	l. 3

Galvao Carlos A.P.	1975, 1976	l. 2
Gałkiewicz T.	1970–1971	l. 3
Ganesan A.S.	1968	l. 1
Garbaczewski Piotr	1977	l. 1
Garron J.P.	1967	l. 1
Garstang R.H.	1975	l. 1
Geiss J.	1973	l. 1
Georgelin Y.M.	1967	l. 1
Gerlach Ulrich H.	1972, 1977	l. 2
Geyer B.	1974	l. 1
Gibbons G.W.	1971	l. 1
Gierula Jerzy	1971	l. 1
Giljam Virginia	1977	l. 1
Goodinson F.A.	1972	l. 1
Gordon Joel	1968	l. 1
Gordon Leonard	1973, 1974	l. 2
Gourdin M.	1966	l. 1
Góra Edwin K.	1977	l. 1
Graaf Tjerd de	1968–1974	l. 39
Gralevska A.	1967	l. 1
Gratton L.	1965–1967	l. 3
Gravesse N.	1967	l. 2
Gravity Research Fundation	1975	l. 1
Green H.S.	1973	l. 1
Greenberg J.M.	1974, 1975	l. 2
Greenhill J.G.	1971	l. 1
Greenstein	1977	l. 1
Greenstein Jesse L.	1967	l. 1
Gribbin John.	1970, 1975	l. 2
Griffiths J.B.	1970–1976, b.d.	l. 9
Gryziński Michał	1974	l. 1
Gualdi C.	1966	l. 1
Haar D.	1967–1975	l. 5
Hagedorn R.	1970	l. 1
Hakim Remi	1967	l. 1
Halberd Melvyn	1976	l. 1
Hall Graham	1977	l. 1
Hamende A.M.	1970	l. 1

Hamoui A.	1974	l. 1
Hansen Carl J.	1974	l. 1
Harder Allen	1973	l. 1
Harrison Edward. R.	1966–1970	l. 7
Harrison T.G.	1976	l. 1
Hartle James B.	1970	l. 1
Hartnet Marie	1974	l. 2
Haubold Hans Joachim	1975–1977	l. 3
Hauge Øivind	1974	l. 1
Hayakawa Satio	1967, 1968	l. 2
Hayashi Chushiro	1967	l. 1
Hayashi K.	1973	l. 2
Haymes	1973, 1974	l. 2
Hecht Hartmut	1973, 1974	l. 2
Hehl Friedrich	1973, 1977	l. 11
Heilmaier Erich Paul	1970	l. 1
Heintzmann Hans	1969–1973	l. 12
Held A.	1975–1977	l. 6
Heller Michał	1965–1975	l. 3
Hepp K.	1974	l. 3
Herring	1970	l. 1
Heuvel E.P.	1974	l. 1
Heyde Paul van der	1975	l. 2
Hilf E.R.	1976	l. 1
Hills J.G.	1970	l. 1
Hintenberger H.	1967	l. 1
Hintikka J.	1968	l. 1
Hjärne Leif	1972, 1973	l. 2
Hoare M.R.	1970	l. 1
Hohenberg C.M.	1970	l. 1
Hokkyo Noboru	1972	l. 1
Holton Gerald	1971	l. 1
Horak Z.	1969, 1970	l. 2
Horvath J.I.	1969–1970	l. 4
Hoyle Fred	1967–1972	l. 3
Hugenholtz N.M.	1973	l. 1
Hughes Harold K.	1975	l. 2
Hughston Lane P.	1975	l. 1

Hyravy Cyril	1976	l. 1
Iben Icko	1973	l. 1
Inomata A.	1972	l. 1
Institute for Nuclear Research, Sofia	1977	l. 1
Institute of Physics, Bristol	1975	l. 2
Institute of Mathematical Ssciences	1971	l. 1
Institute of Theoretical Astronomy	1972	l. 1
Isaev G.V.	1975	l. 1
Isham C.J.	1971	l. 2
Israel Werner	1970–1976	l. 4
Ivanenko D.D.	1972–1976	l. 3
Ivata K.	1966	l. 2
Iverson G.J.	1972	l. 1
Jaakkola Toivo	1972, 1973	l. 2
Jackson J.D.	1972	l. 1
Jacobs Kenneth C.	1976	l. 1
Jaffe Jack	1971–1976	l. 11
Jager C.	1973, 1974	l. 2
Janossy Lajos	1976	l. 1
Jaschek Mercedes	1970	l. 3
Jaswon M.A.	1970	l. 1
Jedwab J.	1968	l. 1
John R.W.	1977	l. 1
Jordan Pacual	1970–1971	l. 3
Joss Paul C.	1975	l. 1
Kabis Syed	1970	l. 1
Kafka Peter	1970	l. 1
Kaiser T.B.	1972	l. 1
Kaliski S.	1973	l. 1
Kamath V.A.	1970	l. 1
Kaminisi Keisuke	1976	l. 1
Kantowski Ronald	1966–1970	l. 4
Kasper U.	1976	l. 1
Katayama Y.	1973	l. 1
Katz A.	1971	l. 1
Kaufmn Sheldon E.	1972	l. 1
Kerlick George David	1976	l. 1
Keskinen Raimo	1966, 1967	l. 2

Khrapko R.I.	1967	l. 1
Kichenassamy S.	1966, 1967	l. 2
Kielich Stanisław	1966–1971	l. 3
Kielwein S.	1970	l. 1
Kiernan M.A. Mc	1977	l. 1
Kim Y.S.	1970	l. 2
Kirzhnits D.A.	1971	l. 1
Klebesadel Ray W.	1973	l. 1
Klemperer William	1974	l. 1
Kein Oskar	1971	l. 1
Klimp A	1969	l. 1
Klotz A.H.	1977	l. 1
Knutsen Henning	1977	l. 2
Koch-Light Laboratories Ltd.	1971	l. 1
Kocharov G.E.	1966–1977	l. 17
Koebke K.	1970	l. 1
Kokubo Hiroshi	1975	l. 1
Komarek Kurt L.	1969	l. 1
Komitet Kopernikowski	1973	l. 1
Konshin V.	1970	l. 1
Kopal Zdenek	1974–1975	l. 5
Kopczyński W.	1974	l. 1
Kranys	1973, 1977	l. 2
Kuhn Hans	1976	l. 1
Kumar Satish	1975	l..1
Künzle H.P.	1972	l. 1
Kushwaha	1967	l. 1
Kyoto University, Faculty of Sciences	1971	l. 1
Lal D.	1966–1972	l. 5
Lanczos Cornelius	1973	l. 1
Landovitz L.F.	1975	l. 1
Landsberg P.	1970–1974	l. 3
Lanford W.A.	1973	l. 1
Lang Kenneth R.	1973	l. 4
Larson Richard B.	1972	l. 1
Lavrukhina A.K.	1967–1974	l. 5
Lawrence John K.	1972–1976	l. 3
Lawrence Radiation Laboratory Library	1967	l. 1

Layzer D.	1973	l. 1
Leibovitz Clement	1970	l. 1
Leiter Darryl	1977	l. 1
Lemmel H.D.	1966–1970	l. 5
Leray Jean	1973	l. 2
Letellier P.S.	1976	l. 1
Leung Y.C.	1972	l. 1
Levy-Leblond J.M.	1970	l. 1
Lichnerowicz Andre	1967	l. 1
Lichti Giselher	1975	l. 2
Liebscher D.E.	1970, 1971	l. 2
Lincoln Read A.	1967	l. 1
Lingenfelter R.E.	1970	l. 1
Linke K.	1977	l. 1
Littlewood D.E.	1973	l. 2
Lochak G.	1976	l. 2
Lohsen E.	1976	l. 1
Longair M.S.	1977	l. 1
Low Frank J.	1970	l. 1
Ludwig Garry	1974	l. 1
Luke S.K.	1972	l. 1
Łunc H.	1967	l. 1
J. 17. Jw. M–R		
Maeder A.	1974	l. 1
Maksymowicz A.	1976	l. 4
Malin S.	1975	l. 1
Manesi L.	1969	l. 1
Manuel Oliver K.	1972, 1977	l. 2
Markov M.	1966–1977	l. 3
Marx G.	1971–1977	l. 8
Masewich Ałła	1970	l. 1
Masłowski Józef	1970, 1971	l. 2
Matzner R.A.	1972	l. 1
McClelland J.	1977	l. 1
McCrea W.H.	1970	l. 1
McIntosh C.B.G.	1973	l. 1
McKiernan M.A.	1977	l. 1
McVittie G.C.	1970–1971	l. 3

Meadows A.J.	1970, 1971	l. 2
Mehra A.L.	1968, 1973	l. 2
Meier H.	1969	l. 1
Meldner Heiner W.	1972	l. 1
Menciner Sally	1976, 1977	l. 2
Mercier Andre	1968–1974	l. 7
Mergentaler Jan	1971	l. 1
Meurers Joseph	1968	l. 1
Micoulaut R.	1972	l. 1
Mikaelyan L.A.	1972	l. 1
Miller Bonnie D.	1977	l. 1
Miller J.G.	1977	l. 1
Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego	1970	l. 1
Misra R.M.	1970, 1972	l. 2
Missana M.	1972	l. 1
Mityanok V.V.	1977	l. 1
Miyamoto Y.	1967	l. 1
Moffat J.W.	1977	l. 2
Mojica T.	1969	l. 1
Moret-Bailly Françoise	1967	l. 1
Mori K.	1976	l. 1
Morris Thomas G.	1970	l. 1
Moser Leslie S.	1972	l. 1
Muratoff Helen	1970	l. 1
Musgrove A.R.	1976	l. 1
Nagel B.	1973	l. 1
Nagy Miroslav	1974	l. 1
Nakano T.	1971	l. 1
Naranan S.	1971	l. 2
Narasimhan V.S.	1972	l. 1
National Institute of Sciences of India	1970	l. 1
National Reference Library of Science and Invention	1968	l. 1
Neiman V.B.	1970–1976	l. 9
Nergaard Christian Fredrik	1974	l. 1
Nester James	1976	l. 3
Nishida Minora	1967, 1975	l. 2

Nix J.R.	1971–1976	l. 3
Novello Mario	1972–1976	l. 8
Novotny Ekkehard	1976	l. 1
O'Connell F.O.	1970, 1971	l. 2
Ogawa Y.	1970	l. 1
Ögelman Hakki	1971	l. 1
Ohyama M.	1974	l. 1
Oktem F.	1972	l. 1
Okulov	1967, 1968	l. 2
Oleson Maurice	1976	l. 1
Omote Minoru	1973	l. 1
Orear Jay	1974	l. 1
Østgard E.	1974	l. 1
Ovshinsky Stanford R.	1970	l. 1
Pacini Franco	1967	l. 1
Pagel B.E.J.	1970	l. 1
Pagels Heinz	1976	l. 1
Pakvasa S.	1973	l. 1
Palmer R.G.	1976	l. 1
Pandharipande V.R.	1977	l. 1
Pandres Dave Jr	1976, 1977	l. 2
Parkin D.W.	1976	l. 1
Paszewski Adam	1973	l. 1
Patel L.K.	1976	l. 1
Pavlov N.V.	1977	l. 1
Peat Raymond	1973	l. 1
Pedersen Olaf	1968	l. 1
Peebles P.J.E.	1971, 1977	l. 2
Pellegrini F.	1974	l. 1
Penrose R.	1972	l. 1
Perez-Rossi M.	1970	l. 1
Perkins W.A.	1973	l. 1
Picker Harvey S.	1976, 1977	l. 2
Pinkau K.	1975	l. 2
Piragas K.A.	1973	l. 1
Pittsyn D.A.	1977	l. 2
Pizella G.	1970	l. 1
Plebański Jerzy	1974–1976	l. 4

Pohl Adolf	1966, 1969	l. 2
Ponce M.A.	1974	l. 1
Pontecorvo Bruno	1965, 1977	l. 2
Pounder C.	1971	l. 1
Povinec P.	1970, 1976	l. 2
Prasad P.B.V.	1976–1977	l. 3
Prasanna A.R.	1973–1974	l. 5
Preston George	1974, 1977	l. 2
Price Russ G.	1969	l. 1
Puget J.L.	1971	l. 1
Quinton Arthur	1975	l. 1
Rabinovitz J.	1971	l. 1
Ramm C.A.	1970, 1972	l. 2
Rao M.N.	1970	l. 1
Rao J. Krishna	1972	l. 1
Rasool S.I.	1973	l. 1
Rastall P.	1977	l. 1
Ray John R.	1976–1977	l. 3
Raychaudhuri Probhas	1972–1976	l. 8
Rayner S.A.	1972	l. 1
Reddi B.V.	1976	l. 1
Rees Martin	1971–1974	l. 8
Reeves Hubert	1966–1975	l. 6
Reichley P.E.	1972	l. 2
Reiff Theodore R.	1976	l. 1
Reines Frederick	1967–1977	l. 15
Rice-Evans Peter	1971, 1972	l. 2
Ricke B.	1971	l. 1
Rideout George M.	1973–1975	l. 6
Romanov Y.I.	1976	l. 1
Rosa Rui	1970	l. 1
Rosenberg J.	1967	l. 1
Ross Dennis K.	1973	l. 2
Rothkirch Lutz	1968–1973	l. 4
Rothwell P.L.	1976	l. 1
Roxburgh I.W.	1975	l. 1
Ruderfer Martin	1972–1973	l. 4
Ruderman M.A.	1972	l. 1

	Ruffini Remo	1970, 1971	l. 2
	Russell Dale	1971	l. 1
J. 18.	Jw. S–Ż		
	Saakian G.S.	1966–1969	l. 3
	Sabbata Venzo de	1965–1972	l. 83
	Sack Noam	1966	l. 1
	Sagan Carl	1969	l. 1
	Saggion Antonio	1966	l. 1
	Sak Joseph	1976	l. 1
	Salam Abdus	1977	l. 1
	Salić Nicolaus	1967–1977	l. 3
	Salpeter E.E.	1967–1972	l. 3
	Sanberg Vernon D.	1976	l. 1
	Sarkar S.	1967	l. 1
	Sarma G.N.	1967	l. 1
	Sato Katsuhiko	1973	l. 1
	Schatzman E.	1967–1971	l. 3
	Shepley C.	1970	l. 2
	Schiff L.	1970	l. 1
	Schiff H.	1975	l. 1
	Schimming Rainer	1974	l. 1
	Schmitt R.A.	1967	l. 1
	Schramm D.N.	1971–1977	l. 27
	Schückling E.L.	1972	l. 1
	Schulman L.S.	1971	l. 1
	Schüssler M.	1977	l. 2
	Schwarzschild Martin	1967, 1974	l. 2
	Scott J.C.W.	1967	l. 1
	Sekine Matsuo	1974	l. 1
	Semikoz V.B.	1971	l. 1
	Setti G.	1971	l. 1
	Schange Helen L.	1972	l. 1
	Shapiro Maurice	1977	l. 4
	Shevchenko	1965	l. 1
	Shishkin G.V.	1966–1970	l. 4
	Silva L.N.K. de	1970	l. 1
	Simmer Jan	1970	l. 4
	Sidhu D.P.	1977	l. 1

Singh T.	1976	l. 1
Skinner Ray	1973–1977	l. 3
Skotnicki J.	1970	l. 1
Smith Harlan J.	1969	l. 1
Smoluchowski Roman	1970–1973	l. 3
Sobiczewski A.	1971, 1972	l. 2
Soffel Michael	1977	l. 1
Sokolov A.A.	1976	l. 1
Somogyi A.J.	1977	l. 1
Souriau Jean-Marie	1967	l. 1
Spall Dale	1969	l. 1
Srivastava Sushill K.	1976	l. 1
Stothers R.	1976	l. 1
Stanyukowich K.P.	1971	l. 2
Starbunov Y.N.	1974	l. 1
Stawikowski Antoni	1971	l. 1
Stecker F.W.	1971–1974	l. 4
Sterrekundig Institut	1966	l. 1
Stevens Rebecca	1970	l. 1
Storzer D.	1970	l. 1
Stothers R.	1970	l. 1
Stowe Keith S.	1974, 1975	l. 2
Strittmatter P.A.	1971, 1972	l. 2
Strugalski Zbigniew	1970–1977, b.d.	l. 6
Strzałkowski A.	1974	l. 1
Subramanian R.R.	1976	l. 2
Suess H.E.	1967, 1974	l. 2
Suzuki Akira	1977	l. 1
Syal P.P.	1977	l. 1
Sykes J.B.	1970	l. 1
Sylwester Janusz	1971	l. 1
Synge J.L.	1966–1970	l. 3
Szalay Aleksander	1974	l. 1
Szamosi G.	1967, 1972	l. 2
Szeged University	1970	l. 1
Szekeres P.	1974	l. 1
Szpilewski Albert	1966–1971	l. 19
Taketani M.	1967	l. 1

Tamagaki Ryozo	1976	l. 1
Tanskannen P.	1973	l. 1
Tarling D.H.	1971	l. 1
Teixeira A.F.	1977	l. 1
Tennakone Kirthi	1973	l. 1
Theodoridis George	1970	l. 2
Throop Ann	1974	l. 1
Tolar J.	1974	l. 1
Tomimatsu Akiro	1973	l. 1
Tomita K.	1977	l. 1
Tooper Robert	1967–1967	l. 4
Toro Tibor	1966, 1976	l. 2
Tranah David	1975	l. 1
Treder H.J.	1969–1976	l. 5
Trimble Viginia	1971–1977	l. 6
Trivedi B.M.P.	1972	l. 1
Trollope J.R.	1972	l. 1
Truran James	1970–1976	l. 6
Tsuda Hiroshi	1967	l. 1
Tupper B.O.J.	1971	l. 1
Turło Zygmunt	1971	l. 1
Turner B.E.	1971	l. 1
Ulbticht Tilo	1976	l. 1
Universidad Catolica de Chile	1970	l. 1
Universität Giessen	1972	l. 1
Universität Graz	1976	l. 1
Université Liège	1967	l. 1
Universiteit Amsterdam	1970	l. 1
University of Califonia	1967, 1972	l. 2
University of Cambridge	1972	l. 1
University of Colorado	1970	l. 1
University of Hawaii	1974	l. 1
Unsöld Albrecht	1976	l. 1
Uttar Pradesh State Observatory	1972	l. 1
Utiyama Ryoyu	1977	l. 1
Vaidya P.C.	1966–1973	l. 9
Vajk Peter	1971	l. 1
Vandermeulen J.	1966	l. 1

Varekamp F.H.	1974, 1975	l. 2
Veio Fredrick N.	1971	l. 1
Venkatavaradan V.S.	1971	l. 1
Verbeure F.	1972	l. 1
Vignato A.	1976	l. 1
Vilhu Osmi	1967, 1968	l. 2
Volkoff G.M.	1967	l. 1
Wahlquist H.D.	1972	l. 1
Wainwright J.	1970–1977	l. 5
Wald Robert M.	1971, 1972	l. 2
Wallerstein George	1967, 1968	l. 2
Wdowiak Thomas	1970	l. 1
Weidemann Volker	1969–1977	l. 19
Weingarten Don	1977	l. 1
Weiss Werner W.	1975–1976	l. 4
Weizel W.	1971	l. 1
Wesson Paul S.	1975	l. 1
Wheeler John Archibald	1966–1977	l. 10
Wheeler John Craig	1976	l. 1
Whitfield George	1972	l. 1
Wiczkowski-Naschitz M.	1969	l. 1
Wielding T.	1966	l. 1
Wiener Philip P.	1967	l. 1
Wilkins Daniel C.	1972	l. 1
Wilson Robert E.	1972	l. 1
Wilson Sunya	1970	l. 1
Wilson S.J.	1970	l. 1
Wimmers W.H.	1976	l. 1
Winicour Jeffrey	1976	l. 1
Wolff Sidney C.	1966, 1975	l. 2
Woolley M.L.	1974	l. 2
Woosley S.E.	1972–1977	l. 4
Wyler A.	1971	l. 1
Wyman Max	1966–1967	l. 5
Wynne Valerie	1971	l. 3
Yeivin Y.	1966	l. 1
Yeivin Z.	1970	l. 1
Young David S.	1976	l. 1

Yock P.	1971	l. 1
Zabrš J.	1974	l. 1
Zanichelli Nicola	1965	l. 1
Zatsepin G.T.	1968–1977	l. 12
Zaykov R.	1967	l. 1
Zähringer J.	1967	l. 1
Zeh H.D.	1974	l. 1
Zeldowich Jakow Borisowicz	1967–1975	l. 4
Ziman J.M.	1968, 1972	l. 2
Zwicky F.	1967	l. 1
Żytkow Anna	1975	l. 1

ANEKS 6

J. 20. Osoby i instytucje A–C

Abak Mehmet	1975	l. 1
Abbot Frank	1971	l. 2
Abdullah F.	1966	l. 1
Academy of Sciences, Bratysława	1974	l. 1
Ahmed S.A.S.	1974	l. 2
Aichelburg P.C.	1973, 1974	l. 2
Akademia Nauk ZSRR, Obserwatorium Astrofizyczne	1968	l. 1
Akułow Nikołaj	1967	l. 1
Aller Margo F.	1971, 1972	l. 2
Ałaszi Z.	1970	l. 1
Amman D.C.	1969	l. 1
Anderson David L.	1970	l. 1
Andouje Jean	b.d.	l. 1
Ansari S.M.	1973	l. 1
Archer James	1971	l. 1
Arp Halton	1971	l. 1
Audretsch Jürgen	1969, 1972	l. 2
Aurela Asko	1971–1972	l. 3
Australian National University, Canberra	1966	l. 1
Baber W.B.	1970	l. 1
Bagayatkar A.V.	1966	l. 1
Bagge E.	1973–1975	l. 5
Bagnall R.H.	1969	l. 1

Bahcall John	b.d.	l. 1
Bally	1967	l. 1
Bandyopadhyay Pratul	1970–1973	l. 6
Banerjee A.	1972	l. 1
Banerji S.	1971	l. 1
Barcza S.	1970	l. 1
Batista Antonio Brasil	1971	l. 1
Beck Jessie I.	1970	l. 2
Bellandi T.	1975	l. 1
Bergmann	1966	l. 1
Bhandari S.M.	b.d.	l. 1
Blaga Liviu	1966	l. 1
Blanariu Drogos	1974	l. 1
Bludman Sidney A.	1973, 1974	l. 2
Boccaletti Dino	1966, 1967	l. 2
Böckhoff K.H.	1969	l. 1
Bohaček Ivan	1970	l. 1
Böhm-Vitense Erika	1965	l. 1
Bonnor W.B.	1968, 1974	l. 2
Börner Gerhard	1971	l. 1
Boury A.	1970	l. 1
Bragesh	1973	l. 1
Braunbek W.	1967	l. 1
Briegleb W.	1971	l. 1
Brinkman M.	1969	l. 1
Bruce C.E.R.	1967	l. 1
Buchdahl	1967	l. 1
Bultimore Nigel	1972	l. 1
Burkhardt R.	1975	l. 1
Burman R.	1971, 1972	l. 2
Burstein Paul	1974	l. 2
Burton F.G.	1970	l. 1
Butrymowicz D.B.	1969	l. 1
Calamai Giulio	1970, b.d.	l. 2
California Institute of Technology, Pasadena	1973, b.d.	l. 2
California State College	1970	l. 1
Cameron A.G.W.	1967	l. 1

	Carmeli M.	1975	l. 1
	Cawley Robert G.	1972	l. 1
	Celander D.R.	1971	l. 1
	Centre Detudes Nucleaires De Saclay	1973	l. 1
	CERN	1965–1974	l. 11
	Chabas Jose	1974	l. 2
	Chelle D.	1972	l. 1
	Chisholm J.S.R.	1967	l. 1
	Chou Tai L.	b.d.	l. 1
	Clark T.G.	1969, 1972	l. 2
	Clayton D.D.	1967	l. 1
	Clemson University	1972	l. 1
	Combridge J.T.	1966	l. 1
	Conell Robert	1967	l. 1
	Conti Roberto	1970	l. 3
	Cornell University	1967	l. 1
	Coterill R.	1974	l. 1
	Cowgill U.	1971	l. 1
	Cowley Charles	1973	l. 1
	Cozzi Claudio	1969	l. 2
J. 21.	Jw. D–F		
	Date T.H.	1972–1974	l. 3
	Davis Raymond Jr	1968–1972	l. 4
	Davis Talmadge M.	1974, 1975	l. 2
	Decker	1971	l. 1
	Defouw Richard J.	1971	l. 1
	Demarque Pierre	1967	l. 1
	Demiański Marek	b.d.	l. 2
	Deo B.B.	1974, 1975	l. 2
	Deppert Wolfgang	1970–1975	l. 7
	Derrick G.H.	1969	l. 1
	Deutsch Martha S.	1973	l. 1
	Deutsches Elektronen Synchrotron DESY	1966	l. 1
	Dewitt Cecile	1965, 1966	l. 2
	Dilworth C.	1967	l. 1
	Dittrich J.	1973	l. 1
	Donkov A.	1972	l. 1
	Doss Manfred	1971	l. 1

	Dreux N.	1972	l. 1
	Drobyszewski	1974	l. 1
	Dudley H.C.	1973	l. 2
	Dudley Observatory	1970–1974	l. 5
	Dürr H.P	1974	l. 1
	Edmonds James	1974	l. 2
	Ehlers Jürgen	1974	l. 1
	Ekins Judith	1972	l. 1
	Faulkes Martin	1969	l. 1
	Felsher Murray	1971, 1972	l. 2
	Fireman Edward	1967	l. 1
	Forbes Jack E.	1967	l. 2
	Forrester Dave	1971, 1974	l. 2
	Fowler William Alfred	1967–1974	l. 13
	Fracassini Massimo	1972	l. 1
	Frampton Robert V.	1968	l. 2
	Franke B.	1973	l. 1
	Frenkel A.	1972	l. 1
	Fricke B.	1972	l. 3
	Funakoshi H.	1971	l. 1
	Funke Harald	1974	l. 1
J. 22.	Jw. G–H		
	Galvao Carlos A.P.	b.d.	l. 1
	Gałązka	b.d.	l. 1
	Georgelin J.M.	1957	l. 1
	Gerbal	1968	l. 1
	Gerharz R.	1969	l. 1
	Git Moshe	1967	l. 1
	Glick Richard E.	1973	l. 1
	Gliner E.B.	1969	l. 2
	Gordon Leonhard	1973, 1974	l. 2
	Gourdin Michel	1966	l. 1
	Graaf Tjerd de	1968–1974, b.d.	l. 35
	Graf W.	1975	l. 1
	Gräff K.	1969	l. 1
	Gratton L.	1965, 1967	l. 2
	Grevesse N.	1967, 1968	l. 2
	Gravity Research Foundation	1973–1975	l. 5

Greenberg Philip T.	1975	l. 1
Griffin John	1969	l. 1
Grffiths G.B.	1971–1974	l. 8
Gros Monique	1971	l. 1
Gualdi Carlo	b.d.	l. 1
Gurav B.S.	1974	l. 1
Haberler Peter	1967	l. 1
Hahn B.	1967	l. 1
Hajnal Ferenc	1969	l. 1
Halbwachs	1968	l. 1
Halpern B.	1971	l. 1
Hamilton Donald R.	1967	l. 1
Hamoul A.	1974	l. 1
Harrison Edward R.	1968–1970	l. 4
Harrison Pratt M.S.	1971	l. 1
Hartmann George C.	1971	l. 1
Harvey A.L.	1974	l. 1
Hasselbach F.	1969	l. 1
Hawking S.W.	1974	l. 1
Haymes Robert C.	1973	l. 1
Hayoshi K.	1973	l. 1
Hecht Hartmut	1974	l. 1
Hecker W.	1975	l. 1
Hehl Friedrich	1969–1975	l. 9
Heilmaier Erich Paul	1970	l. 2
Heinke A.	1972	l. 1
Heintymann Hans	1968–1973, b.d.	l. 10
Heller Michał	1965–1971	l. 6
Hensley James	1974	l. 1
Hepp K.	1973, 1974	l. 2
Heuvel E.P. van den	1974	l. 2
Heyashi K.	1973	l. 1
Heyde Paul van den	1975	l. 1
Heyden F.J.	1967	l. 1
Hoard Allen G.	1969	l. 1
Höche Karl	1973, 1975	l. 2
Horak Z.	1969	l. 1
Horvath J.I.	1969, 1970	l. 2

	Hugenholz N.M.	1973	l. 1
	Hughes Harold K.	1975	l. 2
	Humble S.	1966	l. 1
J. 23.	Jw. I–L		
	Ifzal S.M.	1969	l. 1
	Ingvarson Per	1970	l. 1
	Institute du Radium Orsay	1971	l. 1
	Institut für Angewandte Zoologie	b.d.	l. 1
	Institute of Astrophysics, Tokyo	1967	l. 1
	Institute of Theoretical Astronomy	1972	l. 2
	International Atomic Energy Agency	1969–1970	l. 5
	International Latitude Observatory	1967–1969	l. 3
	Isham C.J.	b.d.	l. 1
	Israel Werner	1970–1974	l. 3
	Iwata K.	1966	l. 1
	Jaakkola Toivo	1973	l. 1
	Jaffe Jack	1973–1974	l. 6
	Jaffey A.H.	1969, 1971	l. 2
	Jammer M.	1970	l. 1
	Janouch F.	1967	l. 1
	Jansen C.	1971	l. 1
	Jonge A.	1973	l. 1
	Jordan Pascual	1970, 1971	l. 2
	Kämpfer D.	1972	l. 1
	Kantowski Ronald	1966, 1970	l. 2
	Kaplan B.Z.	1975	l. 1
	Kaufman Douglas	1966	l. 1
	Kaufman Sheldon	1972	l. 1
	Kaul R.D.	1969	l. 1
	Keskinen Raimo	1966–1967	l. 3
	Khas Z.	1969	l. 1
	Kielich Stanisław	1967, b.d.	l. 3
	Kielwein G.	1970	l. 1
	Kim Y.S.	1970, b.d.	l. 2
	Kirżnic D.	1971	l. 1
	Kitt Peak National Observatory	1969, 1972	l. 2
	Koczarow G.E.	1966–1974	l. 4
	Komarch K.	1969	l. 1

	Kramer Ditrich	1974	l. 1
	Kranys M.	1973	l. 1
	Krishna Rao J.	1972	l. 1
	Kühn M.	1974	l. 1
	Kumar Satish	1974	l. 1
	Lanczos Cornelius	1973	l. 1
	Landsberg P.J.	1974	l. 1
	Lang Bruno	1972	l. 2
	Lang Kenneth R.	1973	l. 2
	Lawrence John K.	1973	l. 2
	Ledin George Jr	1973	l. 1
	Leeuven W.A.	1975	l. 1
	Leibowitz Clement	1967–1970	l. 4
	Lemmel Hans	1966, 1970	l. 2
	Leray Jean	1973	l. 1
	Levine James	1974	l. 1
	Letellier Patricio	1973	l. 1
	Lichti Giselher	1974	l. 1
	Lincoln Read A.	1967	l. 1
J. 24.	Jw. M–Q		
	Mahajan Anil	1974	l. 1
	Maheshwari N.L.	1968	l. 1
	Maia M.W.	1974	l. 1
	Malin Shimon	1974, 1975	l. 2
	Mann A.	1969	l. 1
	Manuel Oliver K.	1972	l. 1
	Marcazzan	1973	l. 1
	Marouchian Kevork	1969	l. 1
	Maslowski J.	1968–1970	l. 3
	Matsuo Sekine	1974	l. 1
	Mayo O.	1971	l. 1
	Meadows A.J.	1970, 1972	l. 2
	Mehra A.L.	b.d.	l. 1
	Meier H.	1969	l. 1
	Meldner Heiner	1972	l. 1
	Menge P.	1971	l. 1
	Mercier Andre	1968–1970	l. 5
	Mitton Simon	1974	l. 1

Möbius Peter	1969	l. 1
Modugno Marco	1969	l. 2
Mojica T.	1969	l. 1
Molton P.M.	1972	l. 1
Morgan Thomas	1970	l. 1
Musgrave John	1972	l. 1
Nagoya University	1966	l. 1
Nagy Miroslav	1974	l. 1
National Aeronautic and Space Administration	1966–1974	l. 16
Neyman J.	1967, b.d.	l. 2
Nix J.R.	1971, 1973	l. 2
Novello Mario	1972–1975	l. 7
Novoseller D.	1973	l. 1
Nowacki W.	1969	l. 1
Nurzyński Jan	1972	l. 2
Ögelmann Hakki	1971	l. 1
Ohio State University	1970	l. 1
Ohnishi Teruki	1974	l. 1
Okulov Yu	1967	l. 1
Osservatorio Astrofisico di Catania	1973	l. 1
Peat Raymond	1973	l. 1
Person Philip	1971	l. 1
Peschke Alfredo	1973	l. 1
Pfeifer Viktor	1972, 1974	l. 2
Pfister H.	1969	l. 1
Piccioni Oreste	1966	l. 1
Piragas K.	1972–1973	l. 3
Pirani Felix	1966	l. 1
Plebański Jerzy	1974	l. 1
Pohl Adolf	1966	l. 2
Pontecorvo Bruno	1965	l. 1
Pontifica Universidad Catolica de Chile	1970–1971	l. 4
Pounder C.	1970	l. 1
Povinec P.	1972	l. 1
Poupa O.	1971	l. 1
Prasanna A.R.	1972–1974	l. 3
Price Buford P.	1971	l. 1

	Price James H.	1971	l. 1
	Quevedo W.C.	1971	l. 1
J. 25.	Jw. R–S		
	Rabinowicz Joseph	1971	l. 1
	Rafael E.	1975	l. 1
	Rajagopal R.	1971	l. 1
	Ramakrishnan P.	1969	l. 1
	Ramm Colin	b.d.	l. 1
	Raychanduri Probhas	1972–1974	l. 8
	Read Michel	1971	l. 1
	Rees Martin	1971–1974, b.d.	l. 6
	Reeves Hubert	1967–1974, b.d.	l. 5
	Reines Frederick	1966–1970	l. 8
	Revill J.A.	1974–1975	l. 7
	Righini G.	1967	l. 1
	Rockefeller Foundation	1968	l. 1
	Rosa Rui	1970	l. 1
	Rosenberg J.	1966	l. 1
	Ross Dennis K.	1973	l. 2
	Ruderfer Martin	1972–1973	l. 4
	Ruffini Remo	1971	l. 1
	Rutherford High Energy Laboratory	1966	l. 1
	Saakian G.S.	1969, b.d.	l. 2
	Sabbata Venzo	1965–1975	l. 49
	Sack Noam	1965	l. 1
	Sagan Carl	1969	l. 1
	Salić N.	1973, 1974	l. 2
	Salpeter E.E.	1972	l. 1
	Szalay Aleksander S.	1973	l. 1
	Sardar Patel University, Vallabh Vidyanagar, India	1972	l. 1
	Sawyer Ralph A.	1966	l. 1
	Schramm David N.	1971–1975	l. 13
	Scott James C.W.	1967	l. 1
	Schimming Reiner	1974	l. 1
	Shishkin G.V.	1966	l. 1
	Simmer J.	1970	l. 2
	Seidan Z.F.	1968	l. 1

	Sengupta N.D.	1975	l. 1
	Sheridan Roger	1971	l. 1
	Shkarofsky I.P.	1969	l. 1
	Skotnicky J.	1970	l. 1
	Smith Harlan J.	1968, 1970	l. 2
	Smoluchowski Roman	1970, 1974	l. 2
	Sobiczewski Adam	1971, 1972	l. 2
	Solomon Philip M.	1974	l. 1
	Sostegno Pietro	1969	l. 1
	Spale Dale	1968	l. 1
	Sreenivasan S.R.	1971, 1973	l. 2
	Stanley Ronald	1971	l. 1
	Stańkowski Antoni	1966	l. 1
	State University of New York	1971	l. 1
	Stauffer A.D.	1969	l. 1
	Steiner Frank	1967	l. 1
	Stoker P.H.	1974	l. 1
	Stowe Keith	1974	l. 1
	Strugalski Zbigniew	1965	l. 1
	Strzałkowski Adam	1965, 1974	l. 2
	Štukowsky Robert	1971	l. 1
	Subotowicz Mieczysław	1965–1967	l. 9
	Suhonen Esko	1966	l. 1
	Sulak L.R.	1974	l. 1
	Sylwester Janusz	1970	l. 1
	Swami S.P.	1971, 1973	l. 2
	Sziszkin G.W.	1968	l. 1
	Szpilewski Albert	1966–1975, b.d.	l. 29
J. 26.	Jw. T–Ż		
	Taggi Franco	1971	l. 1
	Tanskanen P.	1973	l. 1
	Tata Institute of Fundamental Research	1965–1974	l. 11
	Tauber G.	1968	l. 3
	Taylor T.B.	1969	l. 1
	Technische Hochschule, Monachium	1969	l. 1
	Tennakone Kirthi	1973	l. 1
	Theodoridis George C.	1970	l. 1
	Till Lothar	1969	l. 1

Tobach E.	1971	l. 1
Tolar J.	1974	l. 1
Tooper Robert	1966	l. 1
Toro T.	1966	l. 1
Tranah David	1975	l. 1
Treder Hans-Jürgen	1975	l. 1
Trimble Virginia	1972–1974	l. 3
Trivedi B.M.P.	1972	l. 1
Truran J.W.	1970,1973	l. 2
Turner James	1969	l. 1
United States Department of Interior	1972	l. 1
Universidad Nacional de la Plata	1970, 1972	l. 2
Universität Dortmund	1975	l. 1
Université de Liège	1967, b.d.	l. 4
University College of North Wales, Bangor	1973, b.d.	l. 2
University of Alberta, Edmonton	1972	l. 1
University of Calgary	1970	l. 1
University of California, Livermore	1968	l. 1
University of Cambridge	1968–1975	l. 3
University of Colorado	1967–1970	l. 4
University of Glasgow	1966–1967	l. 3
University of Helsinki	1968	l. 1
University of Houston	1970	l. 1
University of Newcastle upon Tyne	b.d.	l. 1
University of Queensland, St. Lucia	1972, b.d.	l. 2
University of Saskatchewan, Saskatoon	1971–1973	l. 3
University of Tennessee, Knoxville	1968–1969	l. 3
University of Tokyo	1974	l. 2
Uniwersytet Warszawski	1965	l. 1
Urbarz H.	1975	l. 1
Vaidya P.C.	1966–1970	l. 3
Veio Frederick	1971	l. 1
Venkatavaradan V.S.	1971	l. 1
Vilhu Osmi	1967–1968	l. 3
Vogl Robert	1969	l. 1
Voise W.	1972	l. 1
Vojta Günter	1966	l. 1

Votruba V.	1967	l. 1
Wagan Lucy	1971	l. 1
Waghmare B.B.	1970	l. 1
Wahlquist H.D.	1972	l. 1
Wainwright John	1969–1974	l. 7
Wallerstein George	1967	l. 1
Wdowczyk	1971	l. 1
Weidemann Volker	1969–1975	l. 10
Weiss Werner	1971, 1974	l. 2
Weizel W.	1971	l. 1
Wert Ch.G.	1975	l. 1
Wiedling T.	1966	l. 1
Wilkins Daniel	1972	l. 1
Wilkinson P.J.	1969	l. 1
Wilson Robert	1972	l. 1
Wolf Jürgen	1965–1966	l. 4
Woolley M.L.	1974	l. 1
Wouthuysen S.A.	1970	l. 1
Wynne Valerie A.	1971	l. 1
Yeivin Y.	1966	l. 1
Yock P.C.M.	1971	l. 1
Wyman M.	1966, 1967	l. 2
Zabrš J.	1968–1974	l. 6
Zalar Stoyan M.	1969	l. 1
Zatsepin G.	1968–1972	l. 4
Zeavens Richard	1969	l. 1
Zebles N.	1969	l. 1
Zeldowicz J.B.	1967	l. 2
Żeleznych I.M.	1968	l. 1

ANEKS 7

J. 30. Fizyka

Kowalski M., Kuchowicz B., *On the formation of the superheavy nuclei (with Z≈110) in nature*, „Physics Letters", 1969, vol. 30 B, nr 2, s. 79–80

Kowalski M., Kuchowicz B., *Powstawanie pierwiastków lekkich (D do B)*, „Postępy Astronomii", 1974, t. XXII, z. 4, s. 297–312

A generalization of Tolman's solution of Einstein's field equations for a fluid sphere, „Physics Letters", 1967, t. XXIV A, s. 221–222
A Note on Neutrino Statistics (in Connection with Wataghin's Paper), „Il Nuovo Cimento", 1967, t. XXIV, s. 231–232
A simplified Method of Obtaining the Infinitesimal Operators of the Homogenous Lorentz Group. II Calculations, „Bulletin de L'Academie des Sciences", 1962, vol. X, nr 5, s. 287–292
A tentative Explanation of Small Deviations Observed in Beta Spectra, „Bulletin de L'Academie des Sciences", 1959, vol. VII, nr 8, s. 509–514
Coincidence Error in Counters, „Die Naturwissenschaften", 1971, Jahrgang 58, s. 91–94
Cosmology without singularity, Warszawa 1975
Diminishing Gravitation — a Hitherto Underrated Factor in the Evolution of Organic Life, „Experientia", 1971, nr 27, s. 616
Discussion of gravitional field equations in case of a general spherically symmetric metric form, „Physics Letters", 1969, vol. 28 A, nr 9, s. 593–594
Druga wariacja i uogólnienie równania Chandrasekhara, „Postępy Astronomii", 1973, t. XXI, z. 4, s. 323–326
Evidence for Products of Rapid Neutron Capture on the Surfaces of Peculiar A Stars, „Astrophysical Letters", 1971, vol. 9, s. 85–89
Exact formulae for a general relativistic fluid sphere, „Physics Letters", 1967, vol. 25 A, nr 6, s. 419–420
First forbidden beta transitions for the universal Fermi interaction, Warsaw 1959
Flat anisotropic models of the universe with torsion and without singularity, „J. Phys. A: Math. Gen.", 1975, vol. 8, nr 3, s. L29–L31
General relativistic fluid spheres il solutions of the equation for $e^{-\lambda}$, „Acta Physica Polonica", 1968, vol. XXXIV, fasc. 1 (7), s. 131–140
General relativistic fluid spheres. III. A simultaneous solving of two equations, „Acta Physica Polonica", 1970, vol. B 1, fasc. 4, 437–446
General relativistic fluid spheres. V. Non-charged static spheres of perfect fluid in isotropic coordinates, „Acta Physica Polonica", 1972, vol. B 3, nr 2, s. 209–229

General relativistic fluid spheres. VI. On physically meaningful static model spheres in isotropic coordinates, „Acta Physica Polonica", 1973, vol. B 4, s. 415–423
Geodesic motion in gravitional fields. I. Internal Schwarzschild field, „Acta Physica Polonica", 1966, vol. XXX, fasc. 6 (12), s. 981–984
Jak zmierzyć bezpośrednio rozpraszanie neutron na neutronie, „Postępy Fizyki", 1966, t. XVII, z. 1, s. 67–69
Kosmologia fizyczna. *I. Na początku był chaos*, „Delta", 1977, nr 7, s. 8–10
Kosmologia fizyczna. *II. Paleontologia kosmiczna*, „Delta", 1977, nr 9, s. 4–6
Massles Particles in Volkoff Spheres, „Bulletin de L'Academie Polonaise des Sciences", 1967, vol. XV, s. 289–292
Neutrino and the Theory of Gravitation, „Fortschritte der Physik", 1969, s. 517–534
Neutrinos from the Sun, Warszawa 1975
Neutrinos in superdense matter, Warszawa 1963
O możliwości wykorzystania astronomii rentgenowskiej i gamma do rozwiązywania problemów kosmochemii i astrofizyki jądrowej, „Postępy Astronomii", 1972, t. XX, s. 147–150
On a possibile isotopic structure on the D–Particle, „Acta Physica Polonica", 1960, vol. XIX, s. 559–564
On the motion and statistics of neutrinos in superdense matter, „Acta Physica Polonica", 1968, vol. XXXIII, s. 723–731
On the shapes of allowed beta spectra, „Acta Physica Polonica", 1961, vol. XX, s. 341–349

Marek Ciara
Warszawa

POWSTANIE INSTYTUTU BADAŃ JĄDROWYCH W ŚWIERKU W ZBIORACH PAN ARCHIWUM W WARSZAWIE

W 1953 roku Prezydium Rządu PRL na wniosek Prezydium Polskiej Akademii Nauk powołało Instytut Fizyki Polskiej Akademii Nauk. Celem placówki było rozwijanie badań i kształcenie specjalistów w dziedzinie fizyki. Instytutem w latach 50. i 60. kierowali: Stefan Pieńkowski (1953), Marian Mięsowicz (1954 p.o. dyrektora), Leonard Sosnowski (1954–1966). W 1954 roku w ramach Instytutu Fizyki PAN powstał Zakład Fizyki Cząstek Elementarnych, w którym zrodził się projekt jądrowego reaktora badawczego.

4 czerwca 1955 roku Prezydium Rady Ministrów na wniosek Prezydium Polskiej Akademii Nauk uchwałą nr 419/55 powołało Instytut Badań Jądrowych Polskiej Akademii Nauk. Zgodnie z preambułą uchwały Instytut powstał „w celu dalszego rozwoju prac badawczych w dziedzinie fizyki jądra atomowego i wykorzystania energii jądrowej dla celów gospodarki narodowej". Tym samym aktem powołano Komisję Rządową ds. Pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej, w której skład weszli: pierwszy zastępca prezesa Rady Ministrów Hilary Minc, zastępca przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego Mieczysław Lesz, zastępca sekretarza naukowego Polskiej Akademii Nauk, członek korespondent Polskiej Akademii Nauk Paweł Szulkin, minister szkolnictwa wyższego Adam Rapacki, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk Leopold Infeld, członek korespondent Polskiej Akademii Nauk Andrzej Sołtan. Jednocześnie przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk powstał Komitet ds. Pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej, którego zadaniem miała być opieka naukowa nad działalnością Instytutu[1].

[1] Uchwała nr 419/55 Prezydium Rządu PRL z 4 czerwca 1955 w sprawie rozwoju badań w dziedzinie fizyki jądra atomowego i wykorzystania energii jądrowej dla celów gospodarki narodowej, Archiwum Akt Nowych, Urząd Rady Ministrów — Kancelaria Tajna, 290, teczka 83/47.

Instytut powstał z trzech jednostek organizacyjnych Polskiej Akademii Nauk:

1. Zakładu Izotopów Promieniotwórczych Instytutu Fizyki PAN w Warszawie, kierowanego przez Andrzeja Sołtana;

2. Zakładu Fizyki Jądra Atomowego Instytutu Fizyki PAN w Krakowie, kierowanego przez Henryka Niewodniczańskiego;

3. Zakładu Fizyki Cząstek Elementarnych PAN w Warszawie, kierowanego przez Bronisława Burasa.

Do pracy w Instytucie przeszli pracownicy tych placówek. Planowano zainstalowanie reaktora jądrowego w ośrodku warszawskim, a w Krakowie akceleratora. Początkowo Instytut wchodził w skład Polskiej Akademii Nauk, a od lipca 1956 roku został podporządkowany pełnomocnikowi rządu ds. wykorzystania energii jądrowej. W skład Zarządu Instytutu wchodzili: zastępca dyrektora ds. naukowych Bronisław Buras, sekretarz naukowy Jan Aleksandrowicz, zastępca kierownika Zakładu Fizyki i Energetyki Jądrowej Zdzisław Wilhelmi, kierownik Zakładu Elektroniki i Automatyki J. Keller, zastępca kierownika Zakładu Elektroniki i Automatyki R. Trent, kierownik Zakładu Fizyki Jądrowej w Krakowie Henryk Niewodniczański, kierownik Zakładu Promieni Kosmicznych Marian Danysz, kierownik Zakładu Technologii Chemicznej i Materiałów Reaktorowych O. Biskupski, zastępca kierownika Zakładu Technologii Chemicznej i Materiałów Reaktorowych W.M. Leod, kierownik Zakładu Radiochemii i Chemii Izotopów I. Złotowski, kierownik Działu Szkolenia Jerzy Pniewski, zastępca dyrektora ds. administracyjnych Michał Hański[2].

W 1956 roku rozpoczęto budowę ośrodka badawczego w Świerku pod Warszawą (od 1958 roku jest to część Otwocka). 14 czerwca 1958 roku uruchomiono w Świerku reaktor EWA (nazwa to akronim: eksperymentalny, wodny, atomowy). Po jego uruchomieniu zainicjowano badania w dziedzinie fizyki teoretycznej i doświadczalnej jądra atomowego, chemii jądrowej, inżynierii jądrowej, elektroniki reaktorowej, technologii paliw i materiałów reaktorowych, technologii i zastosowania izotopów promieniotwórczych, ochrony zdrowia i ochrony przed promieniowaniem. W skład Instytutu wchodziły: ośrodek w Świerku, ośrodek w Warszawie, na Żeraniu, i ośrodek w Krakowie. W Bronowicach pod Krakowem w 1955 roku powstał Zakład II Instytutu Badań Jądrowych, kierowany przez Henryka Niewodniczańskiego, wyposażony w cyklotron U120.

[2] Sekretariat sekretarza naukowego i zastępców, APAN, II–71, W.711, teczka 10.

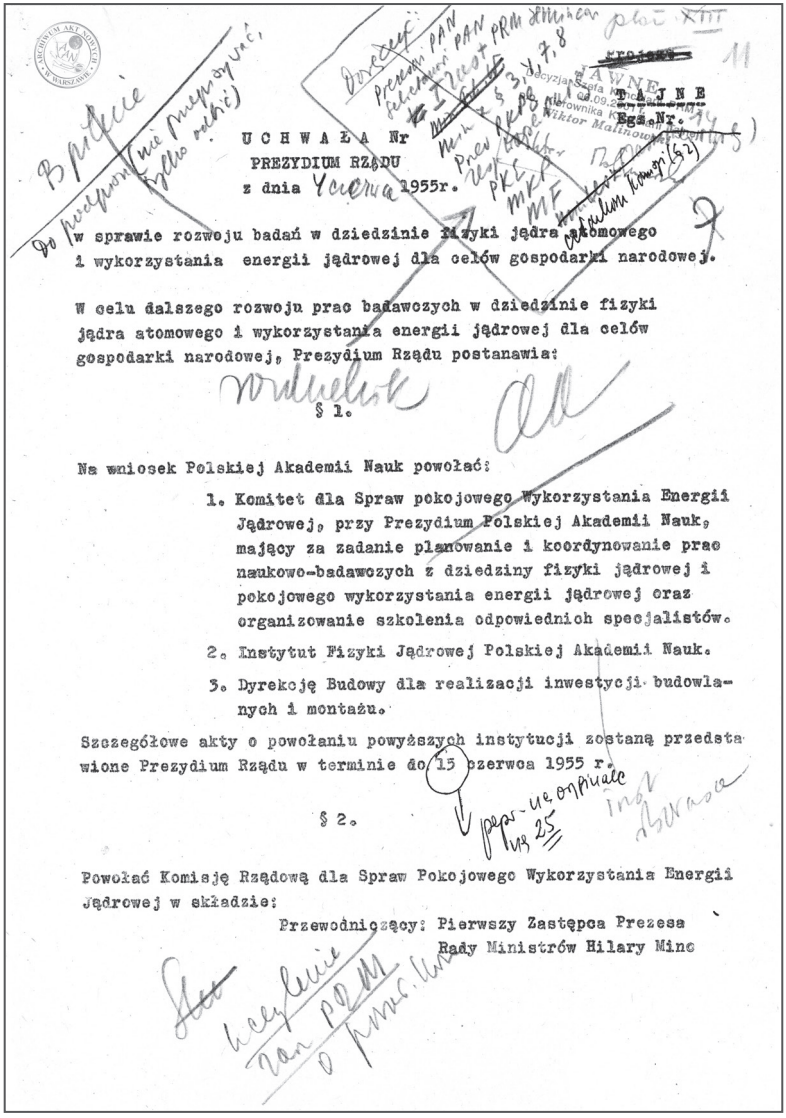

UCHWAŁA Nr
PREZYDIUM RZĄDU
z dnia 4 czerwca 1955r.

w sprawie rozwoju badań w dziedzinie fizyki jądra atomowego i wykorzystania energii jądrowej dla celów gospodarki narodowej.

W celu dalszego rozwoju prac badawczych w dziedzinie fizyki jądra atomowego i wykorzystania energii jądrowej dla celów gospodarki narodowej, Prezydium Rządu postanawia:

§ 1.

Na wniosek Polskiej Akademii Nauk powołać:

1. Komitet dla Spraw pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej, przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, mający za zadanie planowanie i koordynowanie prac naukowo-badawczych z dziedziny fizyki jądrowej i pokojowego wykorzystania energii jądrowej oraz organizowanie szkolenia odpowiednich specjalistów.
2. Instytut Fizyki Jądrowej Polskiej Akademii Nauk.
3. Dyrekcję Budowy dla realizacji inwestycji budowlanych i montażu.

Szczegółowe akty o powołaniu powyższych instytucji zostaną przedstawione Prezydium Rządu w terminie do 15 czerwca 1955 r.

§ 2.

Powołać Komisję Rządową dla Spraw Pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej w składzie:

Przewodniczący: Pierwszy Zastępca Prezesa Rady Ministrów Hilary Minc

Uchwała nr 419/55 Prezydium Rządu z 4 czerwca 1955 w sprawie rozwoju badań w dziedzinie fizyki jądra atomowego i wykorzystania energii jądrowej dla celów gospodarki narodowej, 1955, AAN, Urząd Rady Ministrów — Kancelaria Tajna, 290, teczka 83/47

U c h w a ł a Nr 37/0/55
Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN
z dnia 1 lipca 1955r.

w sprawie powołania Dyrektora Instytutu Badań Jądrowych.

Sekretariat Naukowy uchwala:

Na stanowisko Dyrektora Instytutu Badań Jądrowych utworzonego uchwałą Prezydium Rządu Nr 419/55 z dnia 4.VI.1955r. powołać członka korespondenta PAN prof.dr Andrzeja Sołtana.

Za zgodność:

POLSKA AKADEMIA NAUK
BIURO PREZYDIALNE
Warszawa, Pałac Staszica
Nowy Świat 72

PAN/1576/40/55

Powołanie Andrzeja Sołtana na dyrektora naczelnego Instytutu Badań Jądrowych, 1955, Sekretariat sekretarza naukowego i zastępców, APAN, II–71, W.711, teczka 10

U c h w a ł a Nr.92/55

Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN
z dnia 19 lipca 1955r.

na podstawie §§ 20 i 28 statutu Instytutu Badań Jądrowych powołuje się na:

1/ Dyrektora Instytutu - prof.dr A.SOŁTANA
2/ Z-cę dyrektora do spraw naukowych - doc.B.BURASA
3/ Sekretarza Naukowego - mgr.inż.Jana ALEKSANDROWICZA
4/ Kierownika Zakładu Fizyki i Energetyki Jądrowej - prof.dr A.SOŁTANA
5/ Z-cę kierownika - k.n. Z.WILHELMI
6/ Kierownika Zakładu Elektroniki i Automatyki - mgr.inż.J.KELLERA
7/ Z-cę kierownika -"- - dr R.TRENTA
8/ Kierownika Zakładu Fizyki Jądrowej /Kraków/ - prof.dr H.NIEWODNICZAŃSKIEGO
9/ Kierownika Zakładu Promieni Kosmicznych - prof.dr M.DANYSZA
10/ Kierownika Zakładu Technologii Chemicznej Materiałów Reaktorowych - mgr.inż.O.BISKUPSKIEGO
11/ Z-cę kierownika -"- - dr W.M.LEODA
12/ Kierownika Zakładu Radiochemii i Chemii Izotopów - prof.dr I.KŁOTOWSKIEGO
13/ Kierownika Działu Szkolenia - prof.dr Jerzego PNIEWSKIEGO
14/ Z-cę dyrektora do spraw administr. - Ob.Michała HANSKIEGO

Za zgodność:

POLSKA AKADEMIA NAUK
BIURO PREZYDIALNE

KJ/955

PAN/[illegible] /60/55

Struktura Instytutu Badań Jądrowych, 1955, Sekretariat sekretarza naukowego i zastępców, APAN, II–71, W.711, teczka 10

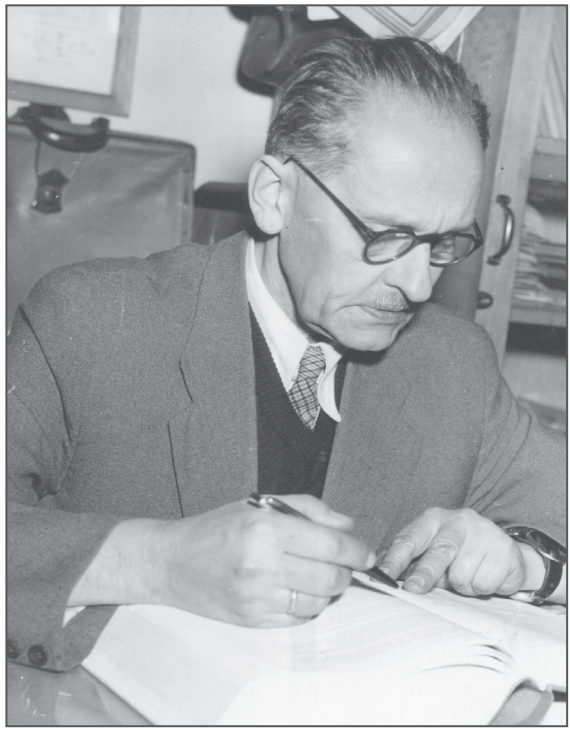

Andrzej Sołtan, dyrektor naczelny Instytutu Badań Jądrowych,
b.d., APAN, ZF, XXVI–68

W 1960 roku został on przekształcony w samodzielną jednostkę naukową pod nazwą Instytut Fizyki Jądrowej. Od 2003 roku działa pod nazwą Instytut Fizyki Jądrowej im. Henryka Niewodniczańskiego Polskiej Akademii Nauk.

W Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie znajdują się spuścizny trzech fizyków pracujących w Instytucie Badań Jądrowych w Świerku: Andrzeja Sołtana (III–96), Jerzego Pniewskiego (III–301) i Bronisława Kuchowicza (III–384).

Andrzej Sołtan był dyrektorem naczelnym Instytutu Badań Jądrowych w latach 1955–1958. Materiały archiwalne Andrzeja Sołtana zawierają rękopisy i maszynopisy artykułów, wykładów i prac popularnonaukowych z dziedziny fizyki jądra atomowego oraz materiały działalności organizacyjno-naukowej, między innymi w Instytucie Badań Jądrowych.

1

Wstępny referat A.Sołtana na posiedzeniu Prezydium Polskiej Akademii Nauk w dniu 21 kwietnia 1956.

Sekretariat Naukowy rozesłał pewną ilość materiałów, tyczących działalności Instytutu Badań Jądrowych. Nie są to materiały kompletne. To co powiem ma na celu nie tylko uzupełnienie rozesłanych materiałów, lecz przede wszystkim krótkie syntetyczne przedstawienie działalności Instytutu tak jak ją widzi kierownictwo oraz postawienie paru wniosków do ewentualnej akceptacji.

Zanim przejdę do właściwego sprawozdania z naszych prac i do przedstawienia naszych planów na przyszłość, pragnąłbym rozpocząć od krótkiego scharakteryzowania Instytutu i jego zadań.

Jest on instytutem Polskiej Akademii Nauk. Powstały z nim jednocześnie dwie instancje następujące: Komisja Rządowa do Spraw Pokojowego Wykorzystania Energii Atomowej oraz Komitet P.A.N. do tychże spraw. Celem Komisji jest koordynacja w skali państwowej wszystkich prac w zakresie wynikającym z nazwy Komisji. Utworzenie Instytutu w drugiej połowie zeszłego roku oraz konieczność wykonania ważnych i terminowych prac związanych z przygotowaniem się do przyjęcia wyposażenia dostarczanego przez Związek Radziecki, wymagały odstąpienia od normalnego trybu zgłaszania zapotrzebowań materiałowych, finansowych i niektórych innych. Zgodnie z decyzją Komisji Rządowej, której jestem członkiem, sprawy te były i są załatwiane bezpośrednio przez Instytut z Komisją Rządową, z reguły po uprzednim uzgodnieniu z Sekretariatem Naukowym. Taki jest faktyczny stan rzeczy, wynikający z konieczności terminowego prowadzenia prac Instytutu w początkowym okresie jego istnienia.

Komitet jest zespołem specjalistów z różnych dziedzin wiedzy, który ma również dokonywać koordynacji tych samych prac co Komisja Rządowa, lecz na drodze opiniowania naukowego. lub drogą inicjatywy w sprawach naukowych i technicznych.

W tym stanie rzeczy jedyną instytucją, posiadającą stały fachowy i przynajmniej ilościowo wystarczający personel, był Instytut Badań Jądrowych, któremu, zgodnie z licznymi wskazówkami władz, przypadła w udziale praca na

liły im nieco powyżej stu izb, co zresztą oczywiście jest bardzo dalekie od potrzeb naszego personelu.

/Omówić to, że preferancje są niższe niż w niektórych innych instytutach i w przemyśle i że sprawa mieszkaniowa jest w rzeczywistości katastrofalna/.

Wstępny referat A. Sołtana na posiedzeniu Prezydium Polskiej Akademii Nauk w dniu 21 kwietnia 1956, Materiały Andrzeja Sołtana, APAN, III–96, j. 22

W sprawozdaniu Andrzej Sołtan przedstawił stan prac Instytutu: „Instytut posiadać będzie jako swe podstawowe wyposażenie reaktor jądrowy eksperymentalny o mocy 2000 kW oraz cyklotron dający strumień deuteronów o energii powyżej 12 milionów elektronowoltów, aparaty te są już częściowo dostarczone ze Związku Radzieckiego. Reaktor zostanie umieszczony w pobliżu Warszawy, cyklotron w Krakowie. Budowa niektórych gmachów Instytutu jest rozpoczęta.

Celem Instytutu są badania podstawowe z zakresu fizyki jądra atomowego, w szczególności fizyki neutronowej; dalej — prace radiochemiczne, studia z zakresu fizyki i technologii reaktorowej oraz elektroniki w zastosowaniu do problemów jądrowych. Prace z zakresu fizyki jądra atomowego obejmują również zagadnienia zderzeń największych energii obserwowanych w promieniowaniu kosmicznym. W roku 1957 Instytut przystąpi do produkcji izotopów promieniotwórczych na użytek zarówno badawczy w chemii, biologii, medycynie, jak i dla celów przemysłowych.

Prócz tych dwóch, wymienionych wyżej wielkich obiektów, tj. reaktora i cyklotronu, Instytut posiada urządzenia, które należały do laboratoriów fizyki jądrowej Instytutu Fizyki Polskiej Akademii Nauk. Laboratoria te weszły w skład Instytutu Badań Jądrowych. W szczególności kończy się budowa dwóch akceleratorów cząstek naładowanych. Są to: mały cyklotron o średnicy nabiegunników elektromagnesu około 50 cm, budowany w Krakowie, oraz budowany w Warszawie aparat typu van de Graaffa na energię około 4 milionów elektronowoltów”[3].

14 czerwca 1958 roku nastąpiło uruchomienie reaktora EWA. W przemówieniu wygłoszonym w dniu uruchomienia Andrzej Sołtan przedstawił korzyści płynące z badań jądrowych: „Byliśmy świadkami uruchomienia wielkiego nowego narzędzia pracy w Instytucie Badań Jądrowych. [...] Wielki strumień neutronów umożliwi nam nie tylko badania w zakresie praw podstawowych rządzących materią. Dzięki temu strumieniowi będziemy wytwarzać szereg izotopów promieniotwórczych, które dotąd sprowadzamy z zagranicy i których niezliczone zastosowania są wszystkim znane, będziemy badać praktycznie działanie promieni jonizujących na różne materiały, otwierając drogę do szybkiego postępu technologicznego w chemii, metalurgii, no i w technologii samych reaktorów, będziemy prowadzić prace z dziedziny radiobiologii, nauki stawiającej obecnie pierwsze kroki i ważnej zwłaszcza teraz, gdy

[3] Materiały Andrzeja Sołtana, APAN, III–96, j, 46.

Jerzy Pniewski i Marian Danysz — odkrywcy hiperjąder, pracownicy Instytutu Badań Jądrowych, II Kongres Nauki Polskiej w Warszawie, 1973, APAN, ZF, X–119

ilość promieniowań jonizujących, działających przeważnie destrukcyjnie na organizmy żywe, silnie wzrasta i to nie tylko w laboratoriach.

Powiedziałem, że reaktor dostarcza nam również ciepła. W naszym przypadku mamy z tym tylko kłopot. Widzieliśmy wodotryski, których jedynym zadaniem jest ciepło wytwarzane w reaktorze rozproszyć, przekazując je otoczeniu. Ciepło powstające przy reakcjach nuklearnych wydziela się w tak wielkich ilościach w stosunku do zużytego na jego wytworzenie paliwa, tj. uranu 235, że reaktor atomowy staje się coraz silniejszym konkurentem kotła z wodą czy inną cieczą, ogrzewanego spalanym węglem i zasilającego parą turbozespół elektrowni.

Gdybyśmy już teraz nie myśleli o tym głównym wykorzystaniu energii cieplnej ze spalonego uranu, gdybyśmy nie prowadzili studiów, gdybyśmy nie przystąpili do budowy własnymi siłami drugiego reaktora atomowego, gdybyśmy wreszcie w niedalekiej przyszłości nie zbudowali elektrowni atomowej, bylibyśmy podobni niektórym ludziom, którzy

w połowie XIX wieku walczyli z projektem budowy kolei żelaznych w naszym kraju”[4].

Jerzy Pniewski, niedoszły laureat wraz z Marianem Danyszem Nagrody Nobla z fizyki, w latach 1955–1972 pracował na stanowisku profesora w Zakładzie Fizyki Wielkich Energii w Instytucie Badań Jądrowych[5]. Materiały Jerzego Pniewskiego zawierają: artykuły z dziedziny fizyki jądra atomowego i fizyki cząstek elementarnych, prace popularnonaukowe, materiały warsztatowe — notatki i obliczenia — materiały działalności organizacyjno-naukowej, między innymi w Instytucie Badań Jądrowych[6]. We wspomnieniach autobiograficznych Jerzy Pniewski opisuje początki Instytutu Badań Jądrowych: „W roku 1953 powstaje Instytut Fizyki PAN (IFPAN), oczywiście na razie na papierze. Faktycznym jego twórcą był Leonard Sosnowski, mianowany dyrektorem w roku 1954. Na początku zakładano, że Instytut ten obejmie wszystkie aktualnie uprawiane kierunki działalności naukowej fizyków, łącznie z fizyką jądra atomowego i cząstek elementarnych. Jednak już w połowie 1955 roku powstaje Instytut Badań Jądrowych (IBJ), podległy początkowo również Polskiej Akademii Nauk, ale już po roku — pełnomocnikowi rządu ds. wykorzystania energii jądrowej. Instytut ten przejmuje opiekę nad fizyką jądrową i fizyką cząstek elementarnych. Ustalił się podział, w którym IFPAN zaczął obejmować głównie problematykę szeroko pojętej fizyki ciała stałego oraz optyki, natomiast IBJ — poza wspomnianymi już kierunkami — fizykę reaktorową, fizykę plazmy i inne kierunki jądrowe, w tym chemię jądrową wraz z radiochemią. Andrzej Sołtan, jako dyrektor naczelny, inicjuje całą działalność Instytutu Badań Jądrowych. Jego prawą ręką staje się Bronisław Buras, który półtora roku wcześniej utworzył samodzielny zakład przygotowujący kadrę, materiały i plany budowy reaktora. Działalność tego zakładu stanowiła dobry początek do podjęcia działań w nowym układzie, w zgoła innej skali. Budowa w Świerku reaktora [...] stała się naczelnym zadaniem IBJ. Niewątpliwie im obu ten Instytut zawdzięcza najwięcej w okresie pierwszych lat swego istnienia”[7].

---

[4] Materiały Andrzeja Sołtana, APAN, III–96, j, 22.

[5] Andrzej Kajetan Wróblewski, *Fizyka w Polsce wczoraj, dziś i jutro*, referat na XXXV Zjeździe Fizyków Polskich w Białymstoku, 1999, http://www.fuw.edu.pl/~ajduk/zjazd/akw.htm, 6 października 2015.

[6] Materiały Jerzego Pniewskiego, APAN, III–301, j. 1–40.

[7] Jerzy Pniewski, *Wspomnienia autobiograficzne*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1988, nr 2, s. 293.

Bronisław Kuchowicz pracował w Instytucie Badań Jądrowych w latach 1955–1963. Zajmował się tam obliczeniami związanymi z przygotowaniami konstrukcji akceleratora liniowego protonów. Materiały Bronisława Kuchowicza zawierają artykuły dotyczące fizyki i astrofizyki, materiały działalności organizacyjno-naukowej, dydaktycznej i wydawniczej na Uniwersytecie Warszawskim, w towarzystwach naukowych, na konferencjach i sympozjach, w Centrum Informacji o Energii Jądrowej oraz liczną korespondencję[8].

Instytut Badań Jądrowych w Świerku wchodził w skład Polskiej Akademii Nauk w latach 1955–1956. Od 1956 roku stał się Instytutem resortowym podległym pełnomocnikowi rządu ds. wykorzystania energii jądrowej. W 1982 roku decyzją władz Instytut został podzielony na trzy placówki: Instytut Energii Atomowej w Świerku, Instytut Problemów Jądrowych w Świerku i Instytut Chemii i Techniki Jądrowej w Warszawie. Jednocześnie z przyczyn politycznych zwolniono kilkudziesięciu pracowników. Po przekształceniach organizacyjnych badania w dziedzinie fizyki jądra atomowego kontynuują obecnie instytucje powstałe z Instytutu Badań Jądrowych: Narodowe Centrum Badań Jądrowych w Świerku, Instytut Fizyki Jądrowej im. Henryka Niewodniczańskiego Polskiej Akademii Nauk w Krakowie i Instytut Chemii i Techniki Jądrowej w Warszawie.

[8] Materiały Bronisława Kuchowicza, APAN, III–384, j. 1–31.

Katarzyna Słojkowska
Warszawa

„PRACĘ W WARSZAWIE W WARUNKACH GORSZYCH NAWET — ALE DLA SWOICH I WŚRÓD SWOICH — UWAŻAM ZA SWÓJ PIERWSZY OBOWIĄZEK." SYLWETKA JANA MARIANA KRASSOWSKIEGO (1883–1947), DYREKTORA OBSERWATORIUM ASTRONOMICZNEGO UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

18 sierpnia 2015 roku minęło 190 lat od założenia Warszawskiego Obserwatorium Astronomicznego. „18 sierpnia 1825 roku, po ukończeniu wszystkich robót budowlanych, został podpisany odpowiedni protokół odbiorczy; datę tę należy więc uważać za początek istnienia Obserwatorium" — podawała w 1925 roku Kronika Astronomiczna „Uranii", miesięcznika Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii[1]. Okrągły jubileusz instytucji niech będzie okazją do przypomnienia osoby dr. Jana Mariana Krassowskiego, dyrektora Obserwatorium w latach 1916–1919.

Jan Marian Krassowski urodził się 9 września 1883 roku w Smogorzewie pod Radomiem jako syn Franciszka i Ludwiki Reiskiej. Do szkół początkowych uczęszczał we Francji, Sandomierzu i Radomiu, skąd za udział w akcji niepodległościowej został relegowany w 1904 roku. Świadectwo dojrzałości uzyskał w 1905 roku, kończąc szkołę średnią w Jałcie na Krymie. Następnie, w latach 1905–1909, odbył studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, zgłębiając astronomię i geofizykę pod kierunkiem prof. Maurycego Piusa Rudzkiego. Jako student pracował także w Obserwatorium Astronomicznym UJ w Krakowie, „okazując wielką pilność i pracowitość". Ponadto w lecie 1908 roku

[1] „Urania", 1925, r. III, nr 5.

Jan Krassowski jako student UJ, 1905, Materiały Tadeusza Olczaka, APAN, III–435, p. 25

spędził parę miesięcy w Pułkowie pod Petersburgiem, gdzie pod kierunkiem dyrektora Obserwatorium Backlunda pracował nad rachunkami odnoszącymi się do teorii komety Enckego. W latach 1909–1911 pobierał nauki w obserwatoriach astronomicznych w Nicei i Paryżu, pracując nad obserwacjami południkowymi oraz nad kartą fotograficzną nieba. W 1910 roku uzyskał tytuł doktora filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie dysertacji *Zastosowanie metody A. Schustera do zagadnienia zmienności szerokości geograficznej*.

W 1911 roku brał udział w pracach nad przygotowaniem nowego gmachu Obserwatorium im. Jędrzejewicza, które po śmierci właściciela Jana Walerego Jędrzejewicza w 1887 roku zostało przeniesione z Płońska do Warszawy. Jan Krassowski opracował między innymi projekt

Uczestnicy Zjazdu Geografów i Etnografów Słowiańskich przed gmachem Pałacu Kazimierzowskiego w Warszawie; 1. od lewej dr Jan Krassowski, w szeregu oficerów 1. od lewej mjr A. Karbowski, komendant Szkoły Topografów WIG, a 5. od lewej szef WIG płk Józef Kreutzinger, 1927, Materiały Tadeusza Olczaka, APAN, III–435, p. 25, fot. Agencja Fotograficzna dla Pism Ilustrowanych J. Różewicza

Gra w krokieta; 1. od lewej Jan Krassowski, Pułkowo pod Petersburgiem, 1908, Materiały Tadeusza Olczaka, APAN, III–435, p. 25

budowy obserwatorium i objął posadę kierownika[2]. W tym samym czasie nie przyjął korzystnej dla siebie oferty pracy w Obserwatorium Uniwersyteckim w Królewcu. W liście do prof. Samuela Dicksteina z 6 marca 1911 roku napisał: „Pozwalam sobie zaznaczyć raz jeszcze, że pracę w Warszawie w warunkach gorszych nawet — ale dla swoich i wśród swoich — uważam za swój pierwszy obowiązek”[3]. Złożyło się jednak tak, że dr Krassowski w wyniku osobistego nieporozumienia z przewodniczącym Komitetu Obserwatorium im. Jędrzejewicza Samuelem Dicksteinem został usunięty z tej posady. Sąd Polubowny w lutym 1912 roku orzekł winę Komitetu i zarządził na rzecz pokrzywdzonego odszkodowanie. Sprawa nowej siedziby Obserwatorium została zamknięta i przestało być ono wykorzystywane do pracy obserwacyjnej. Zlokalizowane na dziedzińcu szkoły Wawelberga i Rotwanda przy ulicy Mokotowskiej w Warszawie, otoczone ze wszystkich stron zabudowaniami, miało ono bowiem nad sobą tylko nieznaczną część nieba.

W 1912 roku dr Jan Krassowski został adiunktem na Katedrze Astronomii Sferycznej i Geodezji Wyższej Szkoły Politechnicznej we Lwowie. Jego obowiązki polegały na opracowywaniu sejsmografów, ćwiczeniach ze słuchaczami oraz pracach administracyjnych Obserwatorium. W sierpniu 1914 roku został wysłannikiem Akademii Umiejętności w Krakowie na południe Rosji w celu obserwacji całkowitego zaćmienia słońca. Mimo wielkich trudności spowodowanych przez wybuch wojny udało mu się ochronić wyniki pracy z ekspedycji w postaci fotografii korony.

Od listopada 1915 do grudnia 1918 roku wykładał na Uniwersytecie Warszawskim matematykę, astronomię opisową i sferyczną, geodezję, mechanikę nieba, a także metody obliczania dróg planet i komet oraz metody wyznaczania współrzędnych geograficznych. Ponadto pełnił funkcję kierownika Obserwatorium Astronomicznego UW od początku 1916 roku do 1 stycznia 1919 roku. W marcu 1918 roku we Lwowie habilitował się z astronomii ogólnej i mechaniki nieba na podstawie rozprawy *O ruchu planetoid (typu Thule 3/4)*. Trzy miesiące później, 9 czerwca, dokonał odkrycia nowej gwiazdy w konstelacji Orła (Ad 205).

Tuż po odzyskaniu niepodległości przed państwem polskim stanęło wielkie zadanie przeprowadzenia jednolitych pomiarów kraju „ze względu na polityczne losy dawnych dzielnic, różnorodnych ustaw, sposobów

[2] Materiały Tadeusza Olczaka, APAN, III–435, p. 47.
[3] Tamże.

Dr Jan Krassowski przy pracach długościowych w pawilonie obserwacyjnym pod sygnałem trygonometrycznym Borowa Góra; widoczną na fotografii aparaturę radioodbiorczą skonstruował dla prac długościowych dr Antoni Czeczott, 1930, Materiały Tadeusza Olczaka, APAN, III–435, p. 25

i metod”[4]. Pierwszą potrzebą państwa było ustalenie granic. Ustawa sejmowa z 29 kwietnia 1919 roku oddała pomiary ogólne kraju i zdjęcia szczegółowe dla sporządzania map katastralnych Ministerstwu Robót Publicznych. W skład kompetencji resortu weszła geodezja i miernictwo. Dr Jan Krassowski był członkiem Komisji Międzyministerialnej ds. Pomiarów Geodezyjnych Rzeczypospolitej Polskiej. W okresie od czerwca do września 1919 roku jako delegat Ministerstwa Robót Publicznych odbył podróż zagraniczną „w celach geodezyjnych”, udając się do Francji, Włoch i Szwajcarii. W tym czasie zaznajamiał się z organizacją badań geodezyjnych w tych krajach, badał cenę i jakość różnych narzędzi i przyrządów, służących do geodezji lub topografii[5].

Ponadto z początkiem 1919 roku został zatrudniony w Wojskowym Instytucie Geograficznym w charakterze współpracownika naukowego. Jako wykładowca WIG pracował do czerwca 1934 roku, kiedy to zwolnił się na własną prośbę.

---

[4] Tamże, p. 24.

[5] *Sprawozdanie z wyjazdu za granicę w celach geodezyjnych przez dra Jana Krassowskiego*, 1919, tamże.

W końcu 1919 roku powołano go na stanowisko nauczyciela podstaw geodezji, kartografii i kosmografii w Państwowej Szkole Mierniczej w Warszawie. Jednocześnie był profesorem astronomii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Wolnej Wszechnicy Polskiej. W 1922 roku został mianowany delegatem Ministerstwa Robót Publicznych na konferencję geodezyjną w Rzymie, a w następnym roku resort delegował go do prac nad triangulacją Bałtyku. W 1924 roku został mianowany członkiem Państwowej Rady Mierniczej. Ponadto został upoważniony Upełnomocnionym Rozkazem Szefa Sztabu Generalnego gen. Dywizji Józefa Hallera do reprezentowania Wojskowego Instytutu Geograficznego na Międzynarodowym Kongresie Unii Geodezyjnej i Geofizycznej w Madrycie. W 1925 roku jako członek Komisji Planetoid wziął udział w Międzynarodowym Zjeździe Astronomicznym w Cambridge.

Od lipca do października 1928 roku brał udział w pracach polowych na punkcie triangulacyjnym Kopciówka na Grodzieńszczyźnie. Był kierownikiem technicznym Oddziału Astronomicznego, w którego skład wchodziło 7 osób. Zachowały się dzienniki obserwacyjne i wyniki pomiarów oraz sprawozdanie z prac prowadzonych w dość trudnych warunkach atmosferycznych. Zimno, deszcze, wiatry prawie nieustające i częste mgły uniemożliwiały prowadzenie obserwacji. Grupa wypełniła swoje zadanie tylko dlatego, że jej członkowie zamieszkali w namiocie tuż przy punkcie Kopciówka, oddalonym o 3,5 km od najbliższej wsi. W ten sposób, poświęcając osobistą wygodę, maksymalnie wyzyskano dla obserwacji chwile dobrej pogody. Dużą trudność przedstawiał brak wody, aprowizacja, myszy oraz przeciekający nawet przy krótkotrwałym deszczu namiot mieszkalny. „Dla zamieszkujących go ochranianie narzędzi, książek i osobistych rzeczy od nawet małego deszczu nastręczało wiele kłopotów”[6]. Z kolei od lutego do sierpnia 1930 roku dr Jan Krassowski brał udział w pracach polegających na wyznaczeniu różnicy długości astronomicznej Paryż–Borowa Góra. W Paryżu prowadził obserwacje samodzielne, zaś w Obserwatorium Polowym na Borowej Górze przy współudziale kpt. Mikołaja Bezwuhłego.

W czerwcu 1934 roku przyjął obowiązki współpracownika naukowego w Państwowym Instytucie Meteorologicznym. Wykonywał także zajęcia uboczne jako wykładowca w Państwowej Szkole Mierniczej. W maju 1937 roku został przyjęty do służby w Ministerstwie Komunikacji w charakterze radcy. Przed wybuchem wojny zdołał dzięki osobistym

[6] *Sprawozdanie z prac polowych na punkcie I rzędu Kopciówka*, 1930, tamże, p. 48.

zabiegom zorganizować obserwatorium w Piasecznie (w którym mieszkał od sierpnia 1930 roku), z 40-centymetrowym teleskopem jako głównym instrumentem obserwacyjnym.

W czasie okupacji, w okresie 1942–1943, pracował jako urzędnik w Zarządzie Miejskim w Piasecznie i Zarządzie Miejskim w Warszawie. Po wojnie, od września 1945 roku, został kierownikiem Oddziału Ogólnego w Geodezyjnym Instytucie Głównego Urzędu Pomiaru Kraju przy Prezydium Rady Ministrów. Pomimo wieku i nadwyrężonego zdrowia już w pierwszych dniach po podjęciu pracy przez Wojskowy Instytut Geograficzny stawił się do jego dyspozycji, oddając szczególnie w tym organizacyjnym okresie cenne usługi.

Rozkazem z 24 października 1923 roku przyznano mu Honorową Odznakę Oficerskiej Szkoły Topografów w uznaniu wybitnych zasług przy organizacji instytucji. Ponadto został odznaczony Krzyżem Niepodległości, a w 1938 roku otrzymał Brązowy i Srebrny Medal Ministerstwa Komunikacji za długoletnią służbę.

Od czerwca 1909 roku był żonaty z Marią Heleną z domu Niepokojczycką. Małżeństwo miało syna Czesława Witolda. Jan Marian Krassowski zmarł 24 stycznia 1947 roku w Warszawie. „Niestrudzony w wysiłku, oddany nauce, niedbający o zaszczyty, zawsze chętny do szczerej pomocy, odszedł w najcenniejszym dla uczonego okresie życia, a dla nauki w momencie, w którym stał się niezastąpionym”[7]. Cześć Jego pamięci.

[7] „Wiadomości Służby Geograficznej”, 1948, z. 1, s. 7.

Katarzyna Słojkowska
Warszawa

„TROCHĘ MI ŻAL, ŻE LWÓW NASZ ZDRADZIŁEM DLA WARSZAWY."[1] KILKA SŁÓW O ZYGMUNCIE ORŁOWICZU (1897–1954)

O Zygmuncie Orłowiczu w powszechnej świadomości nie wiadomo nic. Nazwisko to funkcjonuje w odniesieniu do brata Mieczysława, krajoznawcy i pioniera polskiej turystyki. Zygmunt nie miał tak wielkich zasług o znaczeniu ogólnokrajowym jak jego starszy brat Mietek, ale zasłużył się jako świetny pedagog i działacz sportowy, przede wszystkim na gruncie warszawskim. Przez trzy dekady pracował ofiarnie na polu wychowania fizycznego i sportu wśród młodzieży szkolnej.

Zygmunt Jan Tadeusz Orłowicz „Ziunek" urodził się 17 czerwca 1897 roku w Rymanowie jako syn Michała, notariusza, i Emilii z Krasickich. Uczył się w gimnazjach we Lwowie, Jarosławiu, Zakopanem i polskim gimnazjum w Pradze, w którym zdawał egzamin dojrzałości. Następnie był słuchaczem prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim. W czasie 1. wojny światowej, w latach 1916–1917, był w Krakowie w wojsku austriackim. W listopadzie 1918 roku pozostawał w czynnej służbie w Armii Polskiej w Jarosławiu jako jednoroczny plutonowy 18. Pułku Strzelców.

W latach 1919–1921 studiował na Politechnice Lwowskiej. Był jednym z pięciu delegatów uczelni, reprezentujących ją na Ogólnym Zjeździe Polskiej Młodzieży Akademickiej w Wilnie w grudniu 1921 roku. Podczas studiów należał do Akademickiego Klubu Turystycznego, w latach 1920–1922 pełnił funkcję prezesa AKT. Należał także do Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i Wojskowego Koła Techników.

---

[1] Fragment tekstu z kartki pocztowej Zygmunta Orłowicza do matki, 14 października 1934, Materiały Mieczysława Orłowicza, APAN, III–92, j. 564.

Zygmunt Orłowicz podczas lekcji wychowania fizycznego przed Gimnazjum Władysława Giżyckiego na warszawskim Wierzbnie, przed 1939, Materiały Mieczysława Orłowicza, APAN, III–92, j. 585

W latach 1922–1925 był nauczycielem w Prywatnym Żeńskim Gimnazjum Realnym im. Marii Konopnickiej w Samborze. Uczył tam matematyki, fizyki i chemii. Ponadto zajmował się gorliwie młodzieżą jako kurator Kółka Sportowego i Krajoznawczego, a w latach 1924–1925 wchodził w skład Zarządu „Sokoła” w Samborze. Współorganizował międzyszkolne zawody sportowe, w których brały udział jego podopieczne tworzące drużyny piłki ręcznej i koszykowej — „Samborzankę” i „Orlicę”. Dzięki między innymi jego staraniom Sambor mógł się poszczycić pięknie urządzonym małym stadionem sportowym[2]. W jednym z listów do swojego ukochanego Profesora uczennica „Muka” Bujakówna napisała: „Sambor! Ile to pewnie wspomnień przynosi ze sobą nasze ukochane miasteczko! Panie Profesorze, ale, tak prawdę mówiąc, dobrze tam było, co? Te nasze wycieczki, treningi na boisku TPMS to dla nas, które byłyśmy w gimnazjum w latach 1922–23–24, czasy najmilsze i to będziemy wszystkie pamiętać i najmilej wspominać po maturze!”[3]

[2] „Gazeta Poranna”, 14 lipca 1924, s. 5.
[3] Materiały Mieczysława Orłowicza, APAN, III–92, j. 570.

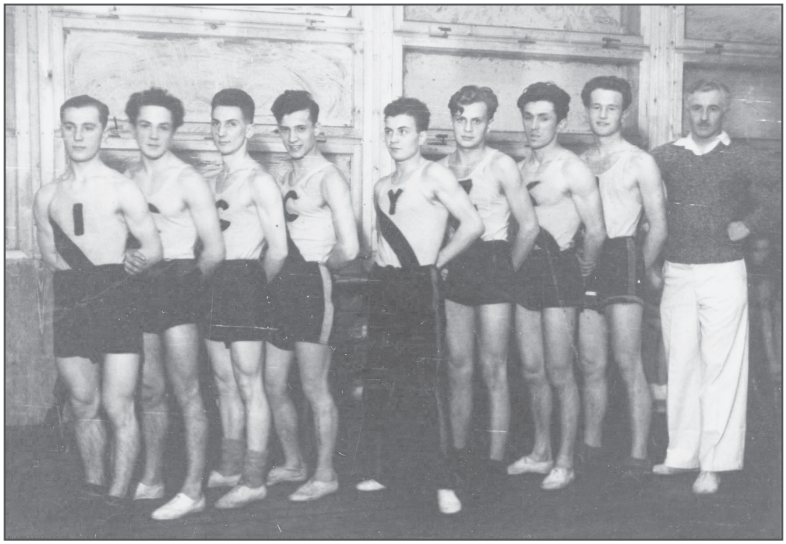

Zygmunt Orłowicz wraz ze swoimi podopiecznymi z Gimnazjum Władysława Giżyckiego, przed 1939, Materiały Mieczysława Orłowicza, APAN, III–92, j. 585

W czasie od września 1925 roku do lipca 1927 roku Zygmunt Orłowicz odbył z wynikiem dobrym dwuletnie studia w Państwowym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie. Był przedstawicielem Instytutu na II Polskim Kongresie Sportowym w Warszawie w dniach 9–10 kwietnia 1927 roku. Następnie znalazł się w gronie wykładowców i instruktorów tej uczelni jako odpowiedzialny za gry sportowe i ruchowe, jednocześnie pełniąc funkcję sekretarza Instytutu. Prowadził między innymi wykłady z piłki ręcznej dla studentek i zimowe kursy narciarskie w górach. Wygłaszał gościnnie referaty dotyczące wychowania fizycznego. Dbał o formę swoich studentów i uczniów, prowadząc zajęcia dodatkowe. „Co niedziela chodzę na wycieczki narciarskie w okolice Warszawy" — pisał do ukochanej „Mamci" 30 stycznia 1929 roku[4].

Był wyznaczany na sędziego imprez sportowych w stolicy. Wchodził w skład Komisji Sędziowskiej II Narodowego Biegu na Przełaj, zorganizowanego przez Polski Związek Lekkoatletyczny 27 marca 1927 roku. Zachowało się zawiadomienie z 31 marca tego roku o wyznaczeniu go

[4] Tamże, j. 564.

Zygmunt Orłowicz podczas zawodów o puchar Klubu Sportowego Gimnazjum Władysława Giżyckiego, przed 1939, Materiały Mieczysława Orłowicza, APAN, III–92, j. 585

przez Warszawskie Kolegium Sędziów na sędziego głównego na mecz towarzyski Polonia II–WKG na boisku Agrykoli[5]. Latem tego roku został przyjęty przez Ministerstwo Spraw Wojskowych w charakterze kontraktowego instruktora wychowania fizycznego na obozie letnim w Puławach. Pełnił także funkcję przewodniczącego Wydziału Gier i Dyscypliny Polskiego Związku Gier Sportowych (1929).

„Chociaż marsa masz na czole,
To się nie lękamy,
Bo my Ciebie, Profesorze,
Naprawdę kochamy.”[6]

Od końca lat 20. był nauczycielem wychowania fizycznego i wychowawcą w Gimnazjum Męskim Władysława Giżyckiego w Warszawie, mieszczącym się przy ulicy Puławskiej 113. Gdy tylko robiło się ciepło, lekcje odbywały się tu na świeżym powietrzu ze względu na niezwykłe położenie szkoły na terenie parku pełnego lip i kasztanów. Szczególne warunki panowały zaś do prowadzenia zajęć sportowych.

[5] Tamże, j. 568.
[6] Tamże, j. 573.

Szkoła posiadała boiska do piłki nożnej, siatkówki i koszykówki oraz kort tenisowy. Zimą uczniowie mogli ćwiczyć na torze saneczkowym i małej skoczni narciarskiej, do których utworzenia posłużył spadzisty teren skarpy wiślanej.

Uczniowie Gimnazjum Władysława Giżyckiego, wychowywani i ćwiczeni przez prof. Orłowicza, zdobywali wiele nagród w turniejach międzyszkolnych w Warszawie i w całej Polsce. W PAN Archiwum w Warszawie zachowała się kolekcja fotografii ze szkolnych zawodów sportowych, wycieczek i wakacyjnych obozów, na których Zygmunt Orłowicz był wychowawcą[7]. Niektóre zdjęcia są opisane przez niego, na przykład seria czarno-białych odbitek z zawodów o mistrzostwo szkolne Warszawy w siatkówce w czerwcu 1935 roku. Bohaterami większości fotografii są uczniowie. Widać uśmiechniętych i wysportowanych chłopców, pełnych energii i radości, pozujących na tle zabudowań i parku szkolnego. Na kilku zdjęciach można zobaczyć postać dyrektora Władysława Giżyckiego.

We wrześniu 1930 roku, podczas Międzynarodowych Zawodów Lekkoatletycznych w ramach Tygodnia Lekkiej Atletyki „Legii" na stadionie DOKI im. Marszałka Piłsudskiego przy Myśliwieckiej 4, Zygmunt Orłowicz wchodził w skład komisji sędziowskiej jako kierownik rzutów. W zawodach tych brali udział między innymi Halina Konopacka jako reprezentantka AZS Warszawa i Janusz Kusociński jako reprezentant KS Warszawianka. W materiałach Orłowicza zachował się program tej sportowej imprezy wraz z zapiskami[8].

Z kolei w styczniu 1937 roku Orłowicz uczestniczył w Zjeździe Organizacyjnym Okręgu Warszawskiego Polskiego Związku Wychowawców Fizycznych, którego został prezesem. Jego podpis jako prezesa znajduje się na pięknym dyplomie dla Państwowego Liceum im. króla Władysława IV za II miejsce w drużynowych zawodach lekkoatletycznych warszawskich liceów[9].

Od końca 1934 roku mieszkał w Warszawie pod adresem Puławska 41 m. 3 razem z matką, którą sprowadził do siebie z Jarosławia. W tym czasie był członkiem Warszawskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego.

---

[7] Tamże, j. 585.
[8] Tamże.
[9] Tamże, j. 567.

Zygmunt Orłowicz w Tatrach, b.d., Materiały Mieczysława Orłowicza, APAN, III–92, j. 585

W czasie 2. wojny światowej zaangażował się w tajne nauczanie. Od 3 października 1939 roku działał w Stołecznym Komitecie Samopomocy Społecznej, między innymi jako okręgowy delegat aprowizacyjny XI Okręgu m.st. Warszawy. Na utrzymanie siebie, matki i brata pracował, prowadząc mały sklepik. Po upadku powstania warszawskiego cała trójka dostała się do obozu przejściowego w Pruszkowie.

Po wojnie był nauczycielem wychowania fizycznego i wychowawcą w Gimnazjum im. Tadeusza Rejtana w Warszawie, pełniąc także funkcję komendanta 1. Plutonu Męskiego Harcerzy przy tej szkole. Ponadto uczył w szeregu innych szkół męskich i żeńskich w stolicy oraz prowadził zajęcia dla studentów Akademii Medycznej. Aktywnie i ofiarnie uczestniczył w pracach nad reformą programów podjętych w okresie powojennej odbudowy szkoły polskiej w zakresie szkoły średniej. W kwietniu 1948 roku zorganizował III Międzyszkolne Drużynowe Zawody Pływackie Warszawskich Szkół Średnich Żeńskich i Męskich.

Ponadto był współpracownikiem działu sportowego „Przeglądu Sportowego”, w którym prowadził rubrykę sportu szkolnego. Pisał artykuły do czasopism; m.in. w piśmie „Sport i Wczasy” nr 20 z 1950 roku opublikował *Trasy dla wycieczek szkolnych dla ziemi lubuskiej*

i Dolnego Śląska. Był wielkim miłośnikiem Tatr, w których spędzał każdą wolną chwilę i o których potrafił snuć „cudne opowieści". W jednym z listów do niego można przeczytać: „Wszystko, co pan opisywał, widzę wprost i przeżywam. Pana opisy dały mi wiele miłych chwil"[10]. W lipcu 1953 roku został uprawniony do noszenia Górskiej Odznaki Turystycznej PTTK.

Zginął 9 maja 1954 roku o godzinie 21.35 w Warszawie w tragicznym wypadku samochodowym. Był człowiekiem o niepospolitych walorach charakteru. Kochany był przez uczniów i podopiecznych, o czym świadczy bardzo liczna korespondencja wpływająca od nich. Otrzymywał wiele wyrazów uznania, zainteresowania, wdzięczności i tęsknoty, życzenia imieninowe i urodzinowe. Brat Mieczysław napisał o nim w swoich wspomnieniach, że „był on wybitnym i zasłużonym działaczem i pracownikiem w dziedzinie wychowania fizycznego, sportu i ruchu wycieczkowego młodzieży szkolnej"[11].

[10] Tamże, j. 571.
[11] Orłowicz M., *Moje wspomnienia turystyczne*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 88.

Bartosz Borkowski
Warszawa

ALEKSANDER GIEYSZTOR WE WSPOMNIENIACH LUDZI NAUKI (WSPOMINAJĄ IZABELA GALICKA, WITOLD KIEŻUN, MARIA KOCZERSKA, PRZEMYSŁAW MROZOWSKI)*

„Miałem wielu nauczycieli. Niektórych znakomitych pod względem intelektualnym i dydaktycznym […], natomiast mistrza miałem tylko jednego."

dr Przemysław Mrozowski
uczeń prof. Aleksandra Gieysztora, wicedyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie

Wybitny historyk, publicysta, pedagog, człowiek szarmancki, nieszablonowy, choć emocjonalny. Tak Aleksandra Gieysztora wspominali dawni przyjaciele oraz współpracownicy, dziś zasłużeni ludzie nauki. Oleś — bo tak nazywali go najbliżsi — urodził się w 1916 roku w Moskwie i już w gimnazjum dał się poznać jako wnikliwy uczeń, którego szczególnie pasjonowało średniowiecze. Nie poszedł w ślady ojca, Aleksandra seniora, który był urzędnikiem. Zdecydował się na historię. Na Uniwersytecie Warszawskiem pod czujnym okiem Marcelego Handelsmana zgłębiał dzieje zamierzchłej, średniowiecznej historii. Studia ukończył w 1937 roku, a potem kontynuował pracę naukową na Uniwersytecie. Dziś już pozostało niewiele osób, które pamiętają ten przedwojenny czas. Wśród nich jest skoligacony z profesorem i młodszy od niego o 6 lat wybitny ekonomista prof. Witold Kieżun. „W gimnazjum

* Wszystkie wypowiedzi zacytowane w artykule pochodzą z wywiadów przeprowadzonych przez Bartosza Borkowskiego i Annę Gruszczyńską, udzielonych w 2014 roku pracownikom Archiwum PAN dla filmu dokumentalnego *Aleksander Gieysztor. Życie i pasja* według scenariusza i w reżyserii Bartosza Borkowskiego.

Irena z Czarneckich Gieysztor (1914–1999) i Aleksander Gieysztor; fotografia ślubna wykonana w Atelier Fotografii Artystycznej „Studio" w Warszawie z siedzibą przy ul. Marszałkowskiej 88, róg Żurawiej, 1938, APAN, ZF, b.p.

Oleś pomagał mi w języku łacińskim, przed klasówką zawsze do niego przychodziłem. […] Byłem pod jego dużym wpływem intelektualnym. Był dla mnie autorytetem" — wspomina po latach. Gdy Aleksander Gieysztor był na Uniwersytecie, Witold Kieżun zdawał maturę. Na studiach historycznych Aleksander Gieysztor poznał Irenę — miłość swojego życia, z którą związał się już na zawsze. We wspomnieniach prof. Kieżuna żywe są obrazy, w których opisywał moment, gdy poznał przyszłą wybrankę Olesia: „Raptem dowiadujemy się, że ma narzeczoną i że będzie uroczysty ślub w kościele na Koszykach. Przyszedł do nas i przedstawił swoją pannę młodą — bardzo przystojną blondynkę. […] Przyjęło się, że cała rodzina będzie na ślubie. A ja z kuzynem Jurkiem Oleszkiewiczem nieśliśmy za panną młodą tren sukni ślubnej". Witold

Kieżun miał wówczas kilkanaście lat. Z uśmiechem na ustach wspomina, że podczas przyjęcia weselnego ukradkiem zapalił pierwszego papierosa. Wówczas papierosy leżały luzem na stolikach, dostępne dla każdego z gości. Uroczystość zawarcia małżeństwa państwa Gieysztorów pamięta także inna kuzynka Aleksandra — historyk sztuki dr Izabela Galicka: „Świetnie pamiętam ślub, pamiętam całą atmosferę. Kościół pełen ludzi, czerwony chodnik wzdłuż kościoła, wszystkie ławki z kwiatami. I taki szmer, kiedy szli do ołtarza: «Popatrz, popatrz, jaka piękna para. On czarny jak kruk, a ona taka piękna blondynka»".

Po ślubie państwo młodzi wyjechali do Paryża, gdzie wysłał ich w celach naukowych Marceli Handelsman. Wrócili w 1939 roku, jeszcze przed wojną. Postanowili wrócić, chociaż oboje mieli świadomość, że zbliża się wojna. Gdy wybuchła wojna, Aleksander Gieysztor zaczął działać w konspiracji. „W czasie okupacji szybko się dogadaliśmy — obaj byliśmy w podziemiu" — mówi Witold Kieżun. Ekonomista wraca pamięcią do jednego, szczególnie istotnego wydarzenia, które pamięta z czasów okupacji: „To był chyba rok 1944 lub 1943. Któregoś wieczoru Oleś do nas przyszedł i zwrócił się do mojej matki «Ciociu, czy pozwolisz, bym mógł przenocować u was w domu?» No więc pytam, co się stało? Odpowiedział, że czuje się zagrożony i musi się zorientować, co się

Przyjęcie weselne Ireny i Aleksandra Gieysztorów; obok panny młodej siedzą jej rodzice, 1938, APAN, ZF, b.p.

dzieje. […] Spędził u nas chyba trzy dni. Przez pierwsze dwa dni w ogóle nie wychodził z domu. […] Był to okres poważnego zagrożenia".

Zarówno Aleksander Gieysztor, jak i Witold Kieżun brali udział w powstaniu warszawskim. Profesor Kieżun bez problemu odtwarza kolejne dni powstania. Wspomina, że Aleksandra spotkał już pierwszego dnia zrywu. Potem w pierwszych dniach spotkał się z nim dwa razy, ale później, w toku walk, kontakt całkowicie się urwał. Obaj przeżyli powstanie i spotkali się dopiero po wojnie. Aleksander Gieysztor do końca swych dni bronił decyzji o wybuchu powstania. Na jego autorytet do dziś powołuje się także profesor Kieżun, mówiąc że to właśnie Oleś jako pierwszy wysunął tezę, że „powstanie warszawskie było tragedią grecką — każde wyjście kończyło się nieszczęściem". Maria Koczerska — wychowanka Aleksandra Gieysztora — twierdzi, że powstanie warszawskie do końca życia zajmowało szczególne miejsce w jego pamięci. „Profesor prowadził dwa seminaria doktoranckie. Jedno dla mediewistów, drugie dla badaczy 2. wojny światowej. Było to bardzo wąskie i prywatne seminarium. Uczęszczali na nie uczestnicy wojny, jak gdyby towarzysze broni Aleksandra Gieysztora. […] Nie było to seminarium dostępne dla szerokiej publiczności. Powstawały tam prace dotyczące właśnie tematyki 2. wojny światowej […]. Powstanie było cały czas w świadomości Gieysztora, który żył czasem współczesnym, ale ta świadomość była stale obecna w jego umyśle oraz wspominanie tych, którzy w czasie powstania zginęli."

Maria Koczerska dodaje jednak, że w gronie studenckim profesor Gieysztor rzadko mówił o powstaniu. Ona sama najwięcej dowiedziała się od niego o tej sprawie, gdy przeprowadziła z nim wywiad dla „Kroniki Warszawy".

Jeszcze przed zakończeniem 2. wojny światowej prof. Kieżun wspomina, jak o mały włos nie znalazł się w tym samym oflagu co Aleksander: „Dowiedziałem się, że Oleś siedzi w oflagu. Ponieważ zostałem mianowany podporucznikiem i też byłbym w oflagu, uciekłem w drodze do niewoli. Potem okazało się, że gdybym nie uciekł, to bylibyśmy w tym samym oflagu. Tak sobie myślę, że może to i szkoda…". Wkrótce po zakończeniu wojny w murach zniszczonego Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się promocja doktoratu Aleksandra Gieysztora. Prof. Koczerska, choć wówczas miała zaledwie rok, przywołuje to wydarzenie, opierając się na relacjach innych historyków, którzy wówczas byli na promocji obecni: „Była to pierwsza promocja na

Uniwersytecie Warszawskim, która odbyła się w lipcu 1945 roku w sali Kolumnowej, w której nie było szyb i widniały jeszcze napisy niemieckie. Ta sala została teraz odremontowana i pięknie przedstawia się jako jedna z najpiękniejszych sal uniwersyteckich".

Witold Kieżun pamięta, jak po namowach Aleksandra zdecydował się na karierę naukową: „Po wojnie zacząłem pracować w banku. I Oleś mi mówi: «Słuchaj, jesteś na tyle zdolny, że powinieneś starać się jak najszybciej zrobić doktorat i poświęcić się jednak tylko pracy naukowej»". Po zrobieniu doktoratu prof. Kieżun z nieukrywanym wzruszeniem opowiadał, jak Aleksander zorganizował przyjęcie w Hotelu Europejskim w celu oblewania doktoratu. Dziś z ogromnym przejęciem Witold Kieżun wspomina: „Minęło parę lat, zrobiłem habilitację. Przeszedłem już całkowicie do nauki. To była ta satysfakcja, a on mówił: «Widzisz, pamiętaj, że dla człowieka, który ma zamiłowania naukowe jak Ty miałeś zawsze od szkoły średniej, to jest jedyna w tej rzeczywistości komunistycznej możliwość funkcjonowania»".

Próba odnalezienia się w nowej, powojennej rzeczywistości nie była dla Aleksandra Gieysztora łatwa. Związany w przeszłości ze środowiskiem Armii Krajowej był stale inwigilowany przez służby PRL. Będąc profesorem historii, a także pełniąc ważne funkcje prezesa Polskiej Akademii Nauk oraz dyrektora Zamku Królewskiego w Warszawie, Aleksander Gieysztor musiał spotykać się z przedstawicielami władz. „Był antykomunistą. Musiał jednak odgrywać swoją rolę" — tak opisuje jego sytuację Izabela Galicka. Wspomina także, że podczas rozruchów w marcu 1968 roku Aleksander skomentował wydarzenia, mówiąc: „Oni grają między sobą, a młodzież wykorzystują instrumentalnie". Prof. Gieysztor wielokrotnie interweniował u władz w związku z zatrzymaniami osób mu bliskich. Tak było w przypadku Karola Modzelewskiego, którego odwiedzał w areszcie i wciąż pomagał pisać pracę doktorską. Dr Galicka wspomina: „Jak przyszedł stan wojenny, to u Aleksandra w mieszkaniu ludzie ukrywali się. Było to bezpieczne miejsce". Zdarzają się głosy, jakoby pozostanie Aleksandra Gieysztora w kraju po 1945 roku i kontynuowanie kariery naukowej było równoznaczne z akceptowaniem nowej, komunistycznej władzy. Uczeń profesora Przemysław Mrozowski jest przekonany, że decyzja o pozostaniu w Polsce była słuszna: „Chwała opatrzności, że został, bo nasza wiedza o początkach państwa polskiego i całym wczesnym średniowieczu to jest w znacznej mierze owoc tego gigantycznego projektu, który rozpoczął". Aleksander Gieysztor był

Wojciech Jaruzelski, Michaił Gorbaczow, Aleksander Gieysztor na Zamku Królewskim w Warszawie, 1988, APAN, ZF, b.p.

Aleksander Gieysztor podczas uroczystości na Zamku Królewskim w Warszawie, 1991, APAN, ZF, b.p.

człowiekiem kompromisu i starał się niwelować wszelkie spory między rodakami. W 1989 roku, gdy rozpoczęły się obrady Okrągłego Stołu, Aleksander Gieysztor zasiadł jako osoba niezależna, ale wskazana przez stronę rządową, choć przy pełnym zaufaniu „Solidarności". Niemniej jednak nie wszyscy w pełni aprobowali udział prof. Gieysztora w obradach. „Cieszył się zaufaniem ludzi «Solidarności», ale przyznam szczerze, że byłam wstrząśnięta, gdy usiadł przy Okrągłym Stole po przeciwnej stronie" — wspomina jego przyjaciółka i kuzynka Izabela Galicka. Aleksander Gieysztor starał się być osobą neutralną, nie był politykiem i nigdy nie zajmował się polityką zawodowo. Zdawał sobie sprawę, że jeśli nie zasiądzie bezpośrednio przy opozycji podczas obrad, ludzie zinterpretują to jako udział po stronie rządowej, choć do końca pozostał neutralny. Dr Galicka wspomina, że po zmianie ustrojowej pojawiły się pogłoski o politycznej karierze Aleksandra Gieysztora: „Po wyborach 4 czerwca zaczęły krążyć plotki, że Aleksander zostanie prezydentem, ale on się bardzo od tego odżegnywał, absolutnie nie widział siebie w tej roli. «To tylko pogłoski bez żadnego uzasadnienia, nie miałem takiej propozycji — mówił — a jeżeli bym miał, to nie przyjąłbym jej»".

Jan Paweł II, prezydent Lech Wałęsa i dyrektor Aleksander Gieysztor na Zamku Królewskim w Warszawie, czerwiec 1991, APAN, ZF, b.p.

Jednym z najważniejszych momentów w życiu Aleksandra Gieysztora była chwila otwarcia dla publiczności Zamku Królewskiego w Warszawie. Już wcześniej profesor był zaangażowany w Obywatelskim Komitecie Odbudowy Zamku. W 1984 roku odbyło się uroczyste otwarcie. Dr Przemysław Mrozowski, ostatni doktorant Aleksandra Gieysztora, historyk sztuki oraz aktualny wicedyrektor Zamku Królewskiego, mówił, opierając się także na relacjach kolegów, że „to było absolutnie święto dla wszystkich — dla pracowników i dla Aleksandra Gieysztora, który wszystkiego pilnował. Były gigantyczne kolejki, które potem już tylko przy niektórych wystawach się zdarzały, ale nigdy w takiej skali jak wtedy". Izabela Galicka również pamięta dzień otwarcia: „Moment otwarcia był nieprawdopodobnie satysfakcjonujący dla niego. Był szczęśliwy jak dziecko. Potem został dyrektorem. To było spełnienie jego marzeń, tego właściwie chciał". Zamek Królewski odegrał w życiu prof. Gieysztora ogromną rolę i to jemu poświęcił ostatni i być może najważniejszy etap swojego życia. Dr Mrozowski uważa, że profesor był do Zamku jako idei i budynku przywiązany bardzo emocjonalnie. Traktował go jako symbol suwerenności Rzeczypospolitej: „Jak się spacerowało z profesorem po Zamku, to widać było, jak on to przeżywa za każdym razem. Po prostu satysfakcja malująca się na twarzy, że ten budynek znowu istnieje i tak wygląda. […] Widać było, że kiedy on idzie przez Zamek, to jest to spełnienie jego marzenia" — dodawał były uczeń prof. Gieysztora. Innym bardzo ważnym wydarzeniem w pamięci dr Mrozowskiego jest wspólna wizyta Lecha Wałęsy i Jana Pawła II na Zamku Królewskim. Zachowały się zdjęcia, na których prezydent, papież oraz Aleksander Gieysztor promienieją uśmiechem, podziwiając odbudowane wnętrza Zamku: „Obaj mają taką radość na twarzach, że widać, iż jest to moment przełomowy".

Jakim prof. Gieysztor był pedagogiem? Na to pytanie uczniowie profesora odpowiadają bardzo chętnie i z entuzjazmem. Prof. Maria Koczerska wspomina, że na seminariach zawsze było dużo osób, a często odwiedzali je także zaprzyjaźnieni z profesorem naukowcy z innych uniwersytetów, którzy prezentowali swe najnowsze odkrycia. Jednym z nich był Gerard Labuda, który często gościnnie odczytywał swe referaty. We wspomnieniach prof. Koczerskiej Aleksander Gieysztor jawi się jako osoba, która posiadała niezwykle pożądaną cechę aktywnego słuchania swego rozmówcy: „Był doskonałym słuchaczem. Pamiętam zdanie siostry profesor Urszuli Borkowskiej, która mówiła mi, że jak Aleksander Gieysztor z kimś rozmawia, to rozmówcy się wydaje, że jest absolutnie

najważniejszym obiektem. […] Wydaje mi się, że profesor Gieysztor interesował się ludźmi i ich sprawami. […] Raczej nie wypytywał o nic, tylko czekał, aż rozmówca sam dojdzie do rozwiązania, którego by nie miał, gdyby ta rozmowa się nie odbyła. Przez krótkie niekiedy uwagi naprowadzał samego rozmówcę na właściwą decyzję". Podobnie wspominała profesora Izabela Galicka, twierdząc, że uwielbiała rozmowy z Aleksandrem: „Jak miałam jakiś problem naukowy, to jak w dym — on był zawsze gotów pomóc, chętnie spotykał się i doradzał mi. Był niebywale życzliwy. Nie tylko wobec mnie, jako kuzynki, ale w ogóle do ludzi". Maria Koczerska dodaje, że na seminaria doktoranckie profesora często przybywały osoby, które już zakończyły doktorat, a nawet profesorowie z dłuższym stażem naukowym. Wówczas Aleksander Gieysztor musiał przeprosić swoich starszych wychowanków. Maria Koczerska wspomina: „Był taki czas, kiedy profesor postanowił pożegnać się, ale tylko na czas seminarium doktorskiego, z tymi starszymi kolegami, którzy już mieli zrobione doktoraty, byli po habilitacji, a niekiedy byli też profesorami. Uważał, że ci najmłodsi doktoranci są onieśmieleni ich obecnością oraz poziomem ich wypowiedzi". Studentów mających prawo wybierać egzaminatorów, chcących zdawać u Aleksandra Gieysztora, zawsze było bardzo dużo. Z tego też powodu egzamin nie mógł trwać długo. Prof. Koczerska uważa, że podczas egzaminów profesor nie tylko sprawdzał wiedzę studenta, ale przede wszystkim sposób jego myślenia oraz zmysł historyczny. Dr Mrozowski zdaje się tylko potwierdzać tę tezę: „Pozwalał samodzielnie pracować. Był dobrym człowiekiem i nie odrzucał od siebie nawet tych, którzy gorzej rokowali […], zostawiał absolutną swobodę wypowiedzi. Wierzył w zdrowy rozsądek i zmysł historyczny swojego partnera". Witold Kieżun opowiadał, że Aleksander Gieysztor robił ogromne wrażenie za granicą nie tylko ze względu na swoje umiejętności historyczne, ale również z innych powodów: „W Montrealu był Światowy Zjazd Historyków. Profesor Gieysztor zawiadomił, że przyjeżdża, więc oczywiście zaprosiliśmy go, mieliśmy tam już swoje duże mieszkanie. Na zjeździe wywołał niemałą sensację dlatego, że przewodniczył obradom początkowo po francusku, następnie, jak trzeba było, to po angielsku, potem pojawił się jakiś Niemiec, to rozmawiał z nim po niemiecku, no i wreszcie ukazał się jeszcze jakiś Rosjanin…". Następnego dnia kanadyjskie gazety publikowały artykuły relacjonujące zjazd, a w nich sporą wagę przywiązywały do sylwetki polskiego profesora o nieprzeciętnych umiejętnościach językowych.

Pogrzeb Aleksandra Gieysztora na cmentarzu Powązkowskim, luty 1999, APAN, ZF, b.p.

We wspomnieniach osób bliskich profesorowi bardzo trwale zapisała się także jego rodzina. Szczególną osobą była Irena Gieysztor. Dr Izabela Galicka miała z nią dobry kontakt. Po latach wspomina wspólne relacje: „Irena była bardzo gadatliwa, ale była bardzo dobrym naukowcem. Bardzo chciała mieć swoją drogę, swoją karierę i swoje zainteresowania. Był czas, że była spikerką […]. Lubiłam ją, była dla mnie bardzo miła, pożyczałam od niej kiecki na rozmaite bale, jak studniówka czy bal maturalny". W podobnym tonie mówiła także o dzieciach Aleksandra Gieysztora — Andrzeju i Ewie: „Andrzej był niesłuchanie ciepłym i dobrym człowiekiem. […] Ewa była bardzo podobna do ojca, zwłaszcza, gdy włożyła okulary". Jednym z najtragiczniejszych dni w życiu Aleksandra Gieysztora była śmierć Andrzeja, który był kierowcą rajdowym, we wrześniu 1989 roku w wypadku samochodowym. O zdarzeniu tym Aleksander Gieysztor dowiedział się z gazety, gdy wracał samolotem z Austrii. Dwa dni po śmierci syna i w obliczu tragedii rodzinnej Aleksander Gieysztor musiał oprowadzać króla Hiszpanii po Zamku Królewskim i brać udział w uroczystościach. Na zdjęciach z tamtych chwil można dostrzec wyraźne zmęczenie i smutek na twarzy profesora. „Rzeczywiście osiwiał wtedy. […] Nie wyobrażam sobie, jak on to wytrzymał, król nie miał przecież pojęcia, co się stało, a on musiał brać udział w całym przyjęciu. Powiedział wtedy, że to był najtrudniejszy dzień w jego życiu" — wspomina ten moment Izabela Galicka. Prof. Witold Kieżun również pamięta tę trudną chwilę, choć wówczas przebywał w Kanadzie. Wspomina jednak, że Andrzej rzeczywiście lubił jeździć niebezpiecznie, np. gdy zawoził go wraz z częścią rodziny na cmentarz, gdy odwiedzali grób rodziny Gieysztorów. Córka Ewa pozostała przy boku ojca do końca, z nią też profesor często pojawiał się publicznie na rozmaitych spotkaniach, uroczystościach i konferencjach.

Czas choroby i moment śmierci profesora do dziś budzi nieukrywany żal jego bliskich. Przyczyną śmierci był wylew, który nastąpił po powrocie profesora z Turcji w lecie 1998 roku. „Wydawało się — wspomina Maria Koczerska — że jest to człowiek niezniszczalny, który ze swoimi siłami witalnymi pożyje dłuższy czas. Mimo że obserwowałam wiele starych osób, to wyglądało to tak, jakby starość nie imała się Aleksandra Gieysztora". Przemysław Mrozowski moment, w którym dowiedział się o chorobie profesora, do dziś przeżywa podwójnie boleśnie: „18 sierpnia 1998 roku zmarła moja mama. […] Potem dowiedziałem się, że w tym samym dniu Aleksander Gieysztor dostał wylewu, z którego już się nie podniósł. […] Wiadomość o śmierci była pewnym

wyciszeniem. Przeżyłem to bardzo osobiście. Może to za dużo powiedziane, ale zabrakło mi zaraz po matce drugiej niezwykle ważnej osoby. Osoby w sferze publicznej i intelektualnej, na którą zawsze mogłem liczyć". Profesor Witold Kieżun nie ukrywa łez, przypominając sobie moment, gdy odwiedził chorego Olesia w szpitalu, a ten uścisnął mocno jego dłoń i wypowiedział imię „Witek". Aleksander Gieysztor zmarł 9 lutego 1999 roku. Pogrzeb miał oficjalny charakter. Poza najbliższą rodziną byli przyjaciele, współpracownicy, liczni historycy oraz prezydent RP Aleksander Kwaśniewski. „Pamiętam, padał taki mokry, brzydki śnieg na cmentarzu Powązkowskim. Czułem się trochę zagubiony, zdałem sobie sprawę, że była to jedna z najważniejszych osób w moim życiu, nie tylko intelektualnym, ale w ogóle — w życiu" — wspomina ten dzień Przemysław Mrozowski.

W pamięci ludzi nauki Aleksander Gieysztor pozostał jako osobowość wyjątkowa. Wiecznie zainteresowany ludzkimi problemami, z poczuciem humoru, które miało swoją klasę. Był człowiekiem, z którym rozmowa była przyjemnością, człowiekiem, który sam o sobie mówił, że jest „konfesjonałem dla wielu osób", osobą, która miała niebywały urok. „Był zabójczo przystojny. […] Krąg pań, który go zawsze otaczał, adoratorek i przyjaciółek, był bardzo duży. Miał niebywały szarm i urok oraz wspaniałe poczucie humoru wielkiej klasy" — wspomina profesora Izabela Galicka. Pamięć profesora była niczym komputer. Była to pamięć nie tylko historyczna, ale także dotycząca zwykłych ludzkich problemów, z którymi borykali się jego bliscy oraz współpracownicy. „Gieysztor wyprzedzał swoją epokę. […] Stawiał niektóre problemy dużo wcześniej, niż się one pojawiały w historiografii europejskiej" — mówi Przemysław Mrozowski. „Muszę powiedzieć — dodaje prof. Kieżun — „że Oleś wywarł największy wpływ na moje życie. I tak go pamiętam". Dla swych uczniów Aleksander Gieysztor był kimś więcej niż mentorem. Dr Mrozowski wspomina: „Miałem wielu nauczycieli. Niektórych znakomitych pod względem intelektualnym i dydaktycznym […], natomiast mistrza miałem tylko jednego". Maria Koczerska, mówiąc o Aleksandrze Gieysztorze, odwołuje się wprost do epoki, którą się wspólnie zajmowali: „W średniowieczu mistrz był otoczony czeladnikami. My, uczniowie profesora Gieysztora, w porównaniu do niego czuliśmy się często jako czeladnicy, którzy w dalszym ciągu uczą się od swojego mistrza".

Joanna Arvaniti
Warszawa

WYSTAWA *ALBERT EINSTEIN. 60. ROCZNICA ŚMIERCI GENIALNEGO UCZONEGO*

W styczniu 1958 roku Archiwum Polskiej Akademii Nauk otrzymało w darze od Krystyny Wolfke, drugiej żony Mieczysława Wolfkego (1883–1947), prekursora kolorowej telewizji i holografii, rękopiśmienną spuściznę tego polskiego lidera światowej fizyki. Spuścizna została uzupełniona w 1967 roku dzięki darom syna Mieczysława Wolfkego Karola, profesora prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Wrocławskim, oraz profesora Macieja Suffczyńskiego, autora ogłoszonej w „Postępach Fizyki" w 1972 i 1983 roku biografii Mieczysława Wolfkego.

W latach 1902–1907 Mieczysław Wolfke studiował na Uniwersytecie w Liège i na paryskiej Sorbonie. W roku 1910 otrzymał doktorat z odznaczeniem na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie zajmował się m.in. zagadnieniem promieni katodowych i gdzie wspólnie z Karolem Ritzmannem (bratem jego przyszłej żony Agnieszki) prowadził badania nad nowym rodzajem lampy kadmowo-rtęciowej. W roku 1913 przeniósł się na Politechnikę Federalną w Zurychu, gdzie w semestrze letnim habilitował się z fizyki teoretycznej i doświadczalnej u profesora Alberta Einsteina, który od 1912 do 1914 roku był tam profesorem nadzwyczajnym fizyki teoretycznej. Praca habilitacyjna napisana została jeszcze w Zakładzie Fizyki na Politechnice w Karlsruhe, gdzie Wolfke był asystentem profesora Ottona Lehmanna i gdzie zajmował się zagadnieniem teorii obrazu dyfrakcyjnego (1912). Rozprawa dotyczyła teorii powstawania obrazu w mikroskopie. Opublikował wówczas Wolfke wiele prac dotyczących teorii promieniowania cieplnego w powiązaniu z teorią kwantów światła Alberta Einsteina oraz powstawania widma promieniowania wodoru. Po opuszczeniu Zurychu przez Einsteina Wolfke przejął jego obowiązki dydaktyczno-naukowe na Uniwersytecie i Politechnice Zuryskiej.

27. V. 13
513

Zürich, den 26. Mai 1913.

An das Praesidium des Schweiz. Schulrates
in Zürich.

Hochgeehrter Herr Praesident,

Die Konferenz der VII. Abt. hat in ihrer heutigen Sitzung gemäß Ihrem Auftrage vom 8. Mai 1913 das Habilitationsgesuch des Herrn Dr Mieczyslaw Wolfke behandelt. Die Herren Profff. Einstein und Weiss sprachen sich übereinstimmend günstig über die eingereichten wissenschaftlichen Arbeiten, die Vorbildung und die Persönlichkeit des Gesuchstellers aus, und begrüßten die Habilitation eines Privatdozenten für das Gebiet der Optik. Demgemäß hat die Konferenz der VII. Abt. beschlossen, dem Schulrate die Erteilung der venia legendi für Optik an Herrn Dr M. Wolfke zu beantragen.

Hochachtungsvoll
Der Vorstand der VII. Abt.
Grossmann.

Dot. Habilitacji w Politechnice Zurychskiej z udziałem profesorów Einsteina i Weissa

Pismo Zarządu Wydziału Politechniki Federalnej w Zurychu do Kuratorium Oświaty w sprawie habilitacji Mieczysława Wolfkego, 26 maja 1913, Materiały Mieczysława Wolfkego, APAN, III–71, j. 21

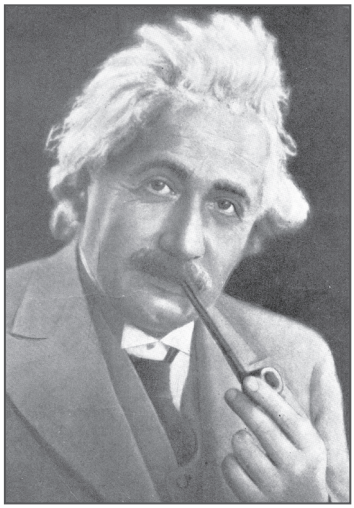

Albert Einstein, b.d., APAN, ZF, XV–162

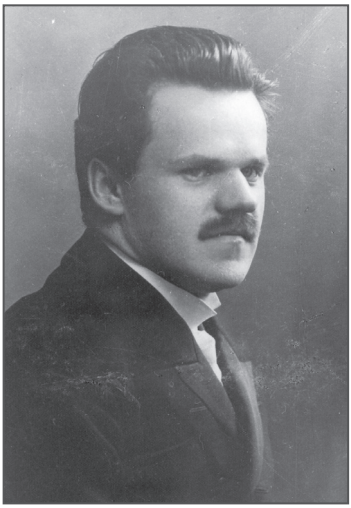

Mieczysław Wolfke w czasach studenckich, b,d., APAN, ZF, XV–8

W grupie materiałów biograficznych w spuściźnie profesora Mieczysława Wolkfego, przechowywanej w Archiwum Polskiej Akademii Nauk, są m.in. papiery dotyczące właśnie jego habilitacji u profesora Alberta Einsteina. Jest tu m.in. dokument z 26 maja 1913 roku, zawierający omówienie wniosku habilitacyjnego Mieczysława Wolfkego przez przewodniczącego VIII Wydziału Politechniki Zuryskiej Grossmana, podkreślającego pozytywne opinie o habilitancie profesorów Einsteina i Weissa. Rada Wydziału 8 maja przyznała Wolfkemu veniam legendi z optyki.

Wśród nielicznej korespondencji Mieczysława Wolfkego, podzielonej na pocztę wychodzącą i wpływającą, są dwa listy polskiego fizyka do Alberta Einsteina z 1946 roku. Jeden (maszynopis) napisany został 10 lipca w Sztokholmie, gdzie profesor przebywał jako delegat rządu polskiego ds. zakupu aparatury naukowo-badawczej, i dotyczy pracy Mieczysława Wolfkego *Ueber die Multiphotone* (zresztą dołączonej do listu); Wolfke prosi w nim profesora Einsteina o uwagi. Drugi list (również maszynopis) napisany został 17 sierpnia w Zurychu, gdzie profesor w latach 1946/1947 wykładał gościnnie fizykę niskich temperatur na Politechnice Federalnej i gdzie 4 maja 1947 roku zmarł. Jest to odpowiedź na pismo Alberta Einsteina z 17 lipca tegoż roku z Princeton.

Maria Skłodowska-Curie z córkami Ireną i Ewą oraz ich angielską guwernantką i Albert Einstein z synem Hansem w Alpach, Szwajcaria 1913, TMCS

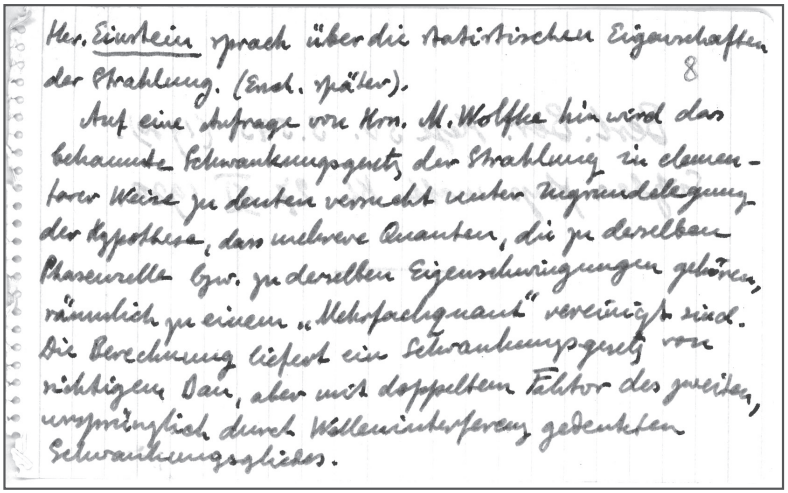
Hr. Einstein sprach über die statistischen Eigenschaften der Strahlung. (Ersch. später).

8

Auf eine Anfrage von Hrn. M. Wolfke hin wird das bekannte Schwankungsgesetz der Strahlung in elementarer Weise zu deuten versucht unter Zugrundelegung der Hypothese, dass mehrere Quanten, die zu derselben Phasenzelle bzw. zu derselben Eigenschwingungen gehören, nämlich zu einem „Mehrfachquant" vereinigt sind. Die Berechnung liefert ein Schwankungsgesetz von richtigem Bau, aber mit doppeltem Faktor des zweiten, ursprünglich durch Welleninterferenz gedachten Schwankungsgliedes.

Notatka Mieczysława Wolfkego do listu Alberta Einsteina z 17 lipca 1946 roku, b.d., Materiały Mieczysława Wolfkego, APAN, III–71, j. 24

Einstein, zmuszony do opuszczenia Niemiec, od 1933 roku był profesorem w Institute for Advancet Study w tym mieście. List Einsteina — oczywiście po niemiecku, gdyż genialny uczony naprawdę biegle posługiwał się tylko tym językiem (mimo długiego pobytu w Stanach Zjednoczonych jego znajomość angielskiego ograniczała się do najprostszych zwrotów i kilkuset podstawowych wyrazów, niezbędnych do życia w USA) — utrzymany jest w serdecznym tonie i zaczyna się słowami: „Kochany Panie Wolfke, cieszę się, że po takim długim czasie możemy znów porozmawiać", a kończy formułką: „Z przyjacielskimi pozdrowieniami i życzeniami — Wasz A. Einstein". List, którego autor porusza zagadnienia fizyki teoretycznej, zawiera skomplikowane i niezrozumiałe dla przeciętnego umysłu rozważania na temat natury światła i energii kinetycznej elektronów. Ten unikatowy, doskonale zachowany rękopiśmienny dokument, do którego dołączona jest notatka Mieczysława Wolfkego, w której polski uczony komentuje zawarte w piśmie rozważania swojego mentora i przyjaciela, przechowywany jest w Archiwum Polskiej Akademii Nauk i był w tym roku z honorami prezentowany podczas Nocy Muzeów w Pałacu Staszica. Znalazł się on także na niewielkiej wystawie jubileuszowej, poświęconej genialnemu uczonemu z okazji 60. rocznicy jego śmierci.

Karte 25

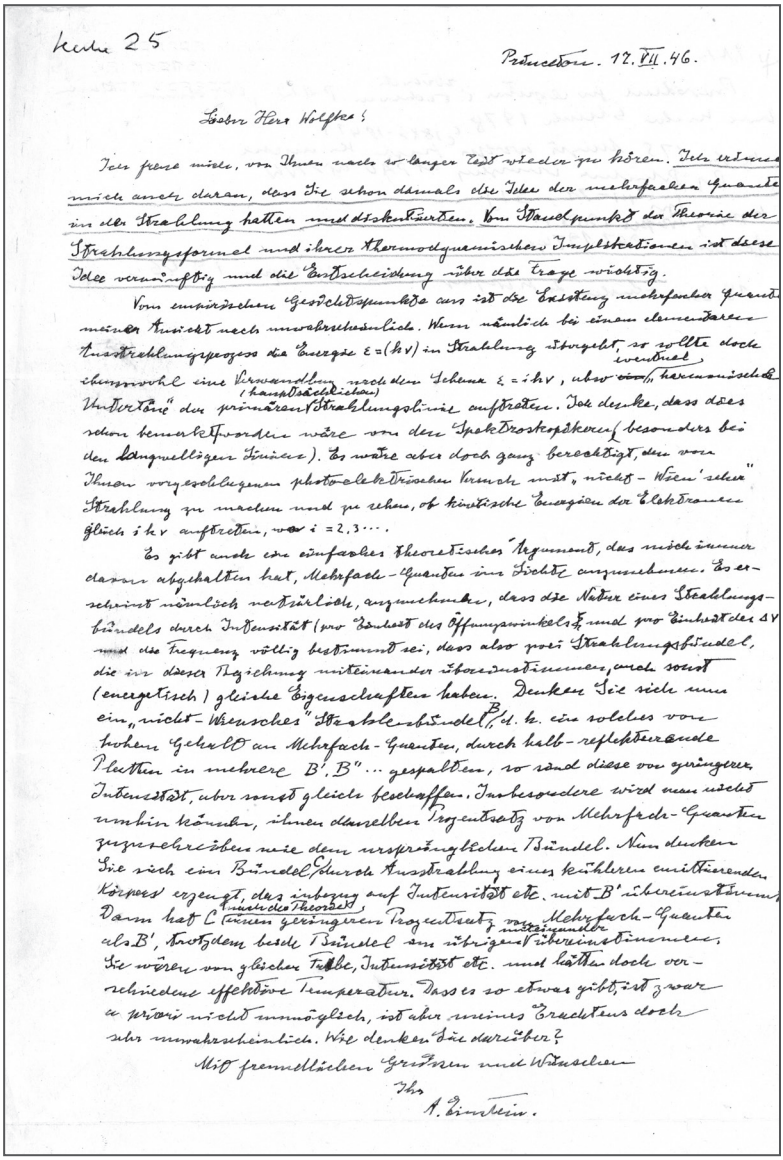

Princeton. 17. VII. 46.

Lieber Herr Wolfke!

Ich freue mich, von Ihnen nach so langer Zeit wieder zu hören. Ich erinne mich auch daran, dass Sie schon damals die Idee der mehrfachen Quante in der Strahlung hatten und diskutierten. Vom Standpunkt der Theorie der Strahlungsformel und ihrer thermodynamischen Implikationen ist diese Idee vernünftig und die Entscheidung über die Frage wichtig.

Vom empirischen Gesichtspunkte aus ist die Existenz mehrfacher Quante meiner Ansicht nach unwahrscheinlich. Wenn nämlich bei einem elementaren Ausstrahlungsprozess die Energie $\varepsilon = (h\nu)$ in Strahlung übergeht, so sollte doch ebensowohl eine Verwandlung nach dem Schema $\varepsilon = ih\nu$, also ~~ein~~ eventuell „harmonische Untertöne" der primären (hauptsächlichen) Strahlungslinie auftreten. Ich denke, dass dies schon bemerkt worden wäre von den Spektroskopikern (besonders bei den langwelligen Linien). Es wäre aber doch ganz berechtigt, den von Ihnen vorgeschlagenen photoelektrischen Versuch mit „nicht-Wien'scher" Strahlung zu machen und zu sehen, ob kinetische Energien der Elektronen gleich $ih\nu$ auftreten, wo $i = 2, 3 \cdots$.

Es gibt auch ein einfaches theoretisches Argument, das mich immer davon abgehalten hat, Mehrfach-Quanten im Lichte anzunehmen. Es erscheint nämlich natürlich, anzunehmen, dass die Natur eines Strahlungsbündels durch Intensität (pro Einheit des Öffnungswinkels ξ) und pro Einheit der $\Delta\nu$ und die Frequenz völlig bestimmt sei, dass also zwei Strahlungsbündel, die in dieser Beziehung miteinander übereinstimmen, auch sonst (energetisch) gleiche Eigenschaften haben. Denken Sie sich nun ein „nicht-Wiensches" Strahlenbündel B, d. h. ein solches von hohem Gehalt an Mehrfach-Quanten, durch halb-reflektierende Platten in mehrere $B', B'' \ldots$ gespalten, so sind diese von geringerer Intensität, aber sonst gleich beschaffen. Insbesondere wird man nicht umhin können, ihnen denselben Prozentsatz von Mehrfach-Quanten zuzuschreiben wie dem ursprünglichen Bündel. Nun denken Sie sich ein Bündel C durch Ausstrahlung eines kühleren emittierenden Körpers erzeugt, das inbezug auf Intensität etc. mit B' übereinstimmt. Dann hat C nach der Theorie einen geringeren Prozentsatz von Mehrfach-Quanten als B', trotzdem beide Bündel im übrigen miteinander übereinstimmen. Sie wären von gleicher Farbe, Intensität etc. und hätten doch verschiedene effektive Temperatur. Dass es so etwas gibt, ist zwar a priori nicht unmöglich, ist aber meines Erachtens doch sehr unwahrscheinlich. Wie denken Sie darüber?

Mit freundlichen Grüssen und Wünschen

Ihr

A. Einstein.

List Alberta Einsteina do Mieczysława Wolfkego, 17 lipca 1946, Materiały Mieczysława Wolfkego, APAN, III–71, j. 24

Prof. dr. Mieczysław Wolfke

Z ü r i c h 7.
Wilfriedstr. 6.

Zürich, d. 17. August 1946.

Herrn Prof.Dr. A. EINSTEIN.
P r i n c e t o n . N.J. U.S.A.

Sehr geehrter und lieber Herr Professor!

Mit grosser Freude habe ich Ihren Brief, schon in Zürich, erhalten. Nach zweimonatlichem vergeblichen Warten auf das amerikanische Visum in Stockholm, habe ich mich entschlossen nach Zürich zu gehen, um hier die 6 Kriegsjahre wissenschaftlich nachzuholen.

Was nun Ihre Bemerkung über die "harmonischen Untertöne" anbelangt, so glaube ich nicht, dass ein Mehrfachquant in einem einmaligen Strahlungsprozess entsteht. Ich nehme an, dass die Mehrfachquanten bei Zusammentreffen von Photonen mit, zur Strahlung angeregten Atomen, entstehen. Wenn nämlich ein Quant hv mit einem Atom, in dem sich ein Elektron auf entsprechend höherem Energieniveau befindet, zusammentrifft, so bewirkt das die Austrahlung eines weiteren Quants hv, das zusammen mit dem anfliegendem Quant ein Doppeltquant 2hv bildet, u.s.w. Damit wäre auch verständlich, warum erst bei grossen Strahlungsdichten Mehrfachquanten entstehen. Das würde, meiner Meinung nach, die "harmonischen Untertöne" ausschliessen.

Bei Einführung der Mehrfachquanten wird die effektive Temperatur eines Strahlungsbündel nicht eindeutig durch seine Strahlungsdichte bestimmt, sondern es muss noch sein prozentueller Gehalt an Mehrfachquanten mitberücksicht werden.

Jetzt bemühe ich mich alle diese Gedanken in ein logisches Ganzes zusammenzufügen und wäre Ihnen ausserordentlich dankbar für Ihre weiteren Bemerkungen.

Mit herzlichen grüssen und vorzüglicher Hochachtung
Ihr dankbarer
Wn

List Mieczysława Wolfkego do Alberta Einsteina, 17 sierpnia 1946, Materiały Mieczysława Wolfkego, APAN, III–71, j. 23

Mateusz Sobeczko
Katowice

WOJENNE LOSY NAUKOWCÓW NA PODSTAWIE MATERIAŁÓW ZGROMADZONYCH W PAN ARCHIWUM W WARSZAWIE ODDZIAŁ W KATOWICACH

Rok 2015 został ustanowiony przez Sejmik Województwa Śląskiego Rokiem Pamięci Ofiar Tragedii Górnośląskiej 1945[1]. W związku z upamiętnieniem deportacji Górnoślązaków do Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach przeprowadzona została kwerenda dotycząca okresu 2. wojny światowej oraz czasu bezpośrednio po jej zakończeniu. Jednak ze względu na charakter zgromadzonych w Oddziale Archiwum materiałów nie odnaleziono źródeł do historii tragedii górnośląskiej. Niezależnie od tego w wyniku przeprowadzonej kwerendy udało się prześledzić wojenne losy naukowców, których spuścizny archiwalne znalazły się w zasobie Oddziału APAN. W materiałach archiwalnych można odnaleźć informacje o udziale w kampanii wrześniowej Mariana Rehorowskiego (W.III–7), Władysława Laskowskiego (W.III–8), Jana Wierzbickiego (W.III–9), Stanisława Szpilczyńskiego (W.III–12) oraz Włodzimierza Burzyńskiego (W.III–15). W obozach jenieckich lub koncentracyjnych, a także w więzieniach znaleźli się Władysław Laskowski, Jan Wierzbicki, Marian Rehorowski, Włodzimierz Burzyński, Kornel Gibiński (W.III–32) oraz Jan Łopuszański (W.III–35). Materiały dotyczące zaangażowania w działania podziemia można odnaleźć w spuściźnie Stanisława Kossutha (W.III–3), Stanisława Szpilczyńskiego, Kornela Gibińskiego oraz Jana Łopuszańskiego. Źródła do okresu bezpośrednio po zakończeniu wojny znalazły swoje odzwierciedlenie w materiałach Włodzimierza Burzyńskiego, które dotyczą repatriacji z kresów wschodnich, oraz Kornela Gibińskiego, gdzie można

[1] http://bip.slaskie.pl/dokumenty/2014/10/07/1412678448.pdf, 23 lipca 2015.

znaleźć informacje o prowadzonej przez nowe władze komunistyczne weryfikacji byłych działaczy Armii Krajowej.

1 września 1939 roku odkryła się jedna z najczarniejszych kart w historii Polski. Mimo zbrojnej i liczebnej przewagi niemieckiej polskie wojsko stawiło opór najeźdźcy. Wśród dzielnych obrońców ojczyzny znaleźli się również naukowcy. Udział w kampanii wrześniowej wziął między innymi Władysław Laskowski, który w następujący sposób przedstawił w życiorysie z 1977 roku swoje uczestnictwo w działaniach zbrojnych września 1939 roku i dalsze losy w czasie 2. wojny światowej: „W sierpniu 1939 r. zostałem zmobilizowany i brałem udział w wojnie polsko-niemieckiej na froncie południowym. 11 IX 1939 r. dostałem się do niewoli i przebywałem do 1945 r. w obozach jenieckich Arnswalde, Gross-Born, Sandbostel, Lubeka”[2].

W działaniach zbrojnych we wrześniu 1939 roku brał udział również Jan Wierzbicki. W dniach 1–21 września 1939 roku walczył w II Batalionie Saperów, następnie dostał się do niewoli niemieckiej, z której uciekł po trzech dniach. 1 października 1939 roku rozpoczął prace budowlane i roboty ziemne w gospodarstwach stawowych Ordynacji Zamoyskich w powiecie Kraśnik Lubelski. W 1944 roku przeniósł się do Paszkówki w powiecie wadowickim, gdzie zajął się pracami drenarskimi[3].

Aktywny udział w kampanii wrześniowej wziął lekarz Stanisław Szpilczyński, w którego spuściźnie zachowała się ankieta dotycząca jego uczestnictwa w służbie medycznej kampanii wrześniowej 1939 roku. Szpilczyński służył w detaszowanym Batalionie Saperów Dywizji gen. Waleriana Czumy. W ankiecie z 1978 roku w następujący sposób przedstawione zostały pierwsze dni wojny: „Udział w obronie Warszawy jako lekarz wymienionego batalionu [detaszowanego Saperów Dywizji gen. Waleriana Czumy — M. S.] po przetrzebieniu go w czasie transportu z Przemyśla, naprzód w Siedlcach, a następnie w Mińsku Mazowieckim. Do Warszawy dotarł jedynie tabor z oficerami, woźnicami i kilkoma podoficerami. W czasie transportu adiutant dowódcy, postrzelony w udo, został odtransportowany do Brześcia nad Bugiem, podoficer sanitarny (Żyd) nawiał w Mińsku Maz.[owieckim], gdzie też rozpierzchli się żołnierze. Nie byli zżyci z powodu szybkiej mobilizacji, a popłoch

[2] Materiały Władysława Laskowskiego, KAPAN, W.III–8, *Życiorys Władysława Laskowskiego*, j. 32, *Życiorys z 1977 roku*, k. 1.

[3] Materiały Jana Wierzbickiego, KAPAN, W.III–9, *Autożyciorysy, ankiety, kwestionariusze personalne, odpis metryki urodzenia, zaświadczenie o lojalności obywatelskiej z czasów okupacji, fotografie J. W.*, j. 164, *Życiorys z 26 V 1969 roku*, k. 7.

POLSKI CZERWONY KRZYŻ
Pełnomocnik Zarządu Głównego
w KRAKOWIE

POLSKI CZERWONY KRZYŻ
ПОЛЬСКИЙ КРАСНЫЙ КРЕСТ

L.I-7911/1505.

Zaświadcza się, że:
jeniec woj. ppor. Rehorowski Marian
im. rodz. Jan i Maria
ur. 9.3.1911r w Lwowie
narodowości polskiej przybywający
z Obozu Jeńców Oflag II C Woldenberg
został zarejestrowany w Polskim Czerwonym
Krzyżu pod Nr 1505.
Kraków 9.IV.1945r.

Сим удостоверяется что:
военнопл. ppor. Rehorowski Marian
им. род. Jan i Maria
урожд. 9.3.1911r в Lwowie
национ. polskiej возвращ.
из Obozu Jeńców Oflag II C Woldenberg
зарегестрован в Польском Красном Кресте под
№ 1505.
Краков 9.IV.1945r.

Kierownik Biura
Руководитель
Wachowicz
KAZIMIERZ WACHOWICZ

114 Aneyse Kraków 50.000

Zaświadczenie Polskiego Czerwonego Krzyża, 9 kwietnia 1945, Materiały Mariana Rehorowskiego, KAPAN, W.III–7, j. 62

tłumów uchodzących z Warszawy przed nacierającymi wojskami niemieckimi spowodował panikę. Ogołocony z żołnierzy batalion po kilkugodzinnym postoju w Aninie dobił do Warszawy i stacjonował przez 2 dni w Gimnazjum Batorego. Przeprowadzono ochotnicze przystąpienie do uzupełnienia batalionu spośród zgłaszających się w ogniu artyleryjskiego obstrzału, po czym batalion (z wyjątkiem kompanii zmotoryzowanej, której w ogóle nie widziałem przez cały czas kampanii wrześniowej) został skierowany na przedpole Szpitala Wolskiego, dowództwo na miejsce postoju wybrało budynek Szkoły Przemysłowej (kilkaset metrów za linią wykonanych okopów i pól minowych). Z działalności sanitarnych możliwe było jedynie przeprowadzenie szczepień ochronnych (przeciw durowi, czerwonce — tetra) jeszcze w Gimnazjum Batorego i doraźna pomoc (opatrunki, leki podręczne)”[4]. Inny opis obrony Warszawy w 1939 roku przynosi dalszy ciąg ankiety: „Pod stałym obstrzałem artyleryjskim kontakty sanitariuszy z liniami okopów były utrudnione, jeszcze

[4] Materiały Stanisława Szpilczyńskiego, KAPAN, W.III–12, *Ankieta dotycząca udziału twórcy sp. w służbie medycznej kampanii wrześniowej 1939, przeprowadzona przez Zakład Historii Medycyny Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi*, j. 148, *Ankieta z dnia 29 IX 1978*.

Nie wolno zakleiać ani zdzierać

BACZNOŚĆ! UWAGA!

Obrona Przeciwlotnicza
SAMOOBRONA

Co masz czynić w związku z obroną przeciwlotniczą?

I. Z chwilą ogłoszenia pogotowia opl.

1. Usuń ze strychu wszelkie przedmioty i rupiecie, jeśli tego nie uczyniłeś dotychczas.
2. Przygotuj do użytku jak najspieszniej własne pomieszczenie uszczelnione lub pomieszczenie zabezpieczające.
3. Zatemnij okna, które już z nastaniem zmroku w pomieszczeniach, w których chcesz palić światło.
4. Sprawdź i przygotuj do użytku maskę przeciwgazową, jeśli ją posiadasz, względnie wszystkie swoje prowizoryczne maski — tampon (kilka warstw gazy, bandaża, tuleni lub 20—40 płatków gazy opatrunkowej zwilżonych w ostatniej chwili roztworem sody bezwzględnie wymagającej lub mydła), przeznaczoną do zakrycia w razie potrzeby tylko ust i nosa.
5. Przechowuj klucz od kranu gazomierza, przy gazomierzu w miejscu widocznym.
6. Przygotuj i przechowuj stale w jednym miejscu wszystko to, co masz zabrać ze sobą z chwilą udania się do pomieszczenia uszczelnionego lub schronu (pieniądze, kosztowności, papiery wartościowe, żywność dla dzieci, maski, pakiety indywidualne przeciwiperytowe itp.).
7. Przygotuj lampy naftowe, świece i zapałki, oraz zapas jednodniowy żywności i wody.
8. Zapoznaj się z zarządzeniami obowiązującymi mieszkańców domu, w którym zamieszkujesz.
9. Zapoznaj się z rozplakatowanymi ogólnymi zarządzeniami władz opl. regulującymi sygnały alarmu lotniczego, a ponadto postępowanie ogółu ludności w razie przebywania poza domem (blokiem domów).
10. Zorientuj się, gdzie znajdują się: punkty rat.-san., kąpieliska i schrony publiczne, położone najbliżej twego miejsca zamieszkania lub miejsca pracy.
11. Wychodząc z domu, zabieraj zawsze ze sobą: maskę przeciwgazową, indywidualny pakiet przeciwperytowy, opatrunek osobisty (o ile je posiadasz) i dowód osobisty lub kartkę z nazwiskiem i adresem.
12. Nie opuszczaj domu bez koniecznej potrzeby, a zwłaszcza wieczorem, względnie nie oddalaj się zbytnio od domu.
13. Nie przebywaj bez koniecznej potrzeby w pobliżu: dworców, fabryk, mostów, elektrowni, gazowni, koszar, ważnych urzędów i wielkich magazynów wojskowych.
14. Nie wypuszczaj dzieci na ulicę bez opieki starszych.

II. Z chwilą usłyszenia sygnałów alarmu lotniczego

1. Zgaś wszędzie gaz, gdziekolwiek on się pali i zamknij kran przy gazomierzu.
2. Wieczorem lub w nocy zgaś zbędne światła wewnątrz mieszkania.
3. Zamknij górne drzwiczki pieców, w których jest ogień.
4. Zabierz potrzebne przedmioty i udaj się do swego pomieszczenia uszczelnionego lub pomieszczenia zabezpieczającego, względnie, jeśli to jest przewidziane przez komendanta opl domu (kierownika opl), udaj się do domowego schronu ogólnego.
5. Przygotuj do zwentylowego użytku maskę przeciwgazową lub prowizoryczny tampon przeciwgazowy.
6. Jeśli alarm zaskoczy cię na ulicy, wróć szybko (nie biegnij) do domu, gdzie zamieszkujesz (gdy odległość jest niezbyt duża — tj. gdy potrzeba na to tylko kilka minut), lub udaj się do najbliższego schronu lub bramy najbliższego domu.
7. Jeśli alarm zaskoczy cię na dworcu, w urzędzie, w kinie, teatrze, lokalu publicznym itp., zastosuj się ściśle zarówno do ogólnych obowiązujących zarządzeń, jak też do zarządzeń lokalnych organów opl.
8. Zachowaj całkowity spokój i pomagaj organom wykonawczym opl. w utrzymaniu porządku.
9. Jeśli masz powierzoną specjalną funkcję w samoobronie, zgłoś się natychmiast do dyspozycji komendanta opl domu (bloku domów) na wyznaczonym miejscu zbiórki.

III. Podczas nalotu nieprzyjacielskiego i bombardowania

1. Zachowaj jak największy spokój we wszystkich okolicznościach i wpływaj w tym kierunku na innych.
2. Znajdując się w schronie, wykonuj ściśle zarządzenia organów obsługujących schron.
3. Nie opuszczaj schronu bez zezwolenia komendanta opl domu (bloku domów).
4. Znajdując się w mieszkaniu, nie opuszczaj bez istotnej potrzeby pomieszczenia uszczelnionego lub zabezpieczającego i nie wyglądaj przez okna.
5. W czasie bombardowania pozostawaj blisko ściany (muru) mogącej osłonić cię przed odłamkami bomb, kamieni itp.
6. Zwracaj (prawomocnem i wzrokiem) uwagę, czy nie pojawia się w otoczeniu gaz bojowy.
7. Gdy stwierdzisz obecność gazu bojowego, alarmuj okrzykiem „gaz" znajdujących się najbliżej ciebie.
8. Gdy zauważysz uszkodzenie przewodów gazowych, wodociągowych lub krótkie spięcie przewodów elektrycznych, zawiadom o tym organ bezpieczeństwa domu (bloku domów).
9. Jeśli zostaniesz zraniony, nałóż sobie prowizoryczny opatrunek i udaj się w odpowiedniej chwili do najbliższego punktu rat.-san. albo zawołaj pomocy domowego organu rat.-san.
10. Wykonuj zarządzenia komendanta opl domu (bloku domów) wydane przez niego osobiście lub za pośrednictwem domowych organów samoobrony
11. Powierzoną sobie funkcję organu samoobrony wykonuj sumiennie i zachowuj się, jak żołnierz w czasie bitwy.

IV. Z chwilą usłyszenia sygnałów alarmu gazowego

1. Jeśli nie znajdujesz się w schronie lub pomieszczeniu uszczelnionym, nałóż posiadaną maskę przeciwgazową (prowizoryczny tampon przeciwgazowy).
2. Nie otwieraj drzwi i okien twego pomieszczenia uszczelnionego lub zabezpieczającego, aż do odwołania alarmu gazowego.
3. Nie opuszczaj schronu lub pomieszczenia uszczelnionego bez zezwolenia komendanta opl domu.
4. Zwracaj uwagę, czy gaz nie przenika do pomieszczenia, w którym się znajdujesz.
5. W razie koniecznej potrzeby nie wychodź ze schronu lub pomieszczenia uszczelnionego bez uprzednio nałożonej maski przeciwgazowej (tamponu przeciwgazowego).
6. Znajdując się z konieczności w terenie otwartym, omijaj zdala plamy chemiczne i przebywaj krótko w terenie skażonym oparami wytwarzającymi się z tych plam.

V. Z chwilą usłyszenia sygnałów alarmu pożarowego

1. Opuść natychmiast mieszkanie, zabierając niezbędne przedmioty i udaj się na miejsce wskazane przez komendanta opl domu lub organa bezpieczeństwa samoobrony.
2. Schron opuść dopiero na zarządzenie komendanta opl domu (bloku domów).
3. Pomagaj organom samoobrony w akcji gaszenia pożaru i w utrzymaniu porządku.
4. Nie przeszkadzaj innym, jeśli twoja pomoc nie jest potrzebna.

VI. Po skończonym nalocie i bombardowaniu

1. Pamiętaj, że alarm lotniczy, gazowy i pożarowy, odwołuje na terenie domu tylko komendant opl domu (bloku domów) przez swoje organa wykonawcze.
2. Pamiętaj, że do normalnych swych zajęć możesz wrócić dopiero po odwołaniu alarmu lotniczego lub lotniczego i gazowego, jeśli taki był ogłoszony.
3. Nie zbliżaj się do uszkodzonych budynków grożących zawaleniem.
4. Nie zbliżaj się do miejsc, gdzie znajduje się bomba niezapalająca (Zagłębiona lub niezagłębiona).
5. Jeśli podejrzewasz lub jeśli ci powiedziano, że uległeś skażeniu gazami parzącymi, udaj się jak najprędzej do najbliższego kąpieliska odkażającego.
6. Po odwołaniu alarmu, gdy nieprzyjaciel stosował gazy bojowe, przystąp do czynności związanych z odkażaniem mieszkania, przedmiotów i materiałów. Zwracaj się w razie potrzeby o pomoc do organów bezpieczeństwa samoobrony.
7. Po odwołaniu alarmu napraw jak najprędzej wszelkie uszkodzenia, usuń braki itp. w twym mieszkaniu i pomieszczeniu uszczelnionym (zabezpieczającym).

VII.

1. Stosuj się ściśle do zarządzeń władz oraz komendanta opl domu (bloku domów), kierownika opl domu, w którym mieszkasz, oraz do zarządzeń domowych organów samoobrony w czasie całej akcji samoobrony.
2. W razie potrzeby zwracaj się o wszelkie informacje i wskazówki do komendanta opl domu (bloku domów).

1. Komendantem opl domu (bloku domów), w którym mieszkasz, jest p. _____
2. Zastępcą jego jest p. _____
3. Kierownikiem opl domu, w którym mieszkujesz, jest p. _____

KOMENDANT OPL MIASTA
(—) _____

Plakat Obrony Przeciwlotniczej Lwowa, b.d., Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III–15, j. 93

trudniejsze okazało się uzupełnienie żywności zgromadzonej w wagonach na Dworcu Gdańskim, odbywające się na dziko przez wyjątkowo odważnych woźniców z batalionu. Gotowość pomocy sanitarnej została utrzymana do chwili poddania się Warszawy”[5]. Stanisław Szpilczyński zawarł w ankiecie również opinię o działaniach ratunkowych prowadzonych w ramach kampanii wrześniowej: „Z uwag dotyczących pracy sanitariatu we wrześniu 1939 nasuwa mi się zasadnicza, [że] nie mogła ona [praca] być należycie rozwinięta wobec charakteru całej kampanii, która bardziej była podobna do rozgromienia w obliczu przeważających sił nieprzyjaciela aniżeli do kampanii pozycyjnej”[6].

Stanisław Szpilczyński po zakończeniu udziału w kampanii wrześniowej wrócił do pracy zawodowej. W ankiecie przedstawił dalsze swe losy w okresie 2. wojny światowej: „Po poddaniu się Warszawy przystąpiłem do Straży Obywatelskiej zaraz następnego dnia, a w kilka dni później udałem się piechotą do Krakowa, nie dając się wciągnąć do kolumn jenieckich. Z Krakowa 12–13 listopada odbyłem podróż do Jarosławia, skąd brodząc przez San, przedostałem się na teren Związku Radzieckiego. Po przyjeździe ostatecznie do Lwowa zająłem się organizowaniem życia na dawniejszym stanowisku w klinice neurologicznej, uszkodzonej (część jednego skrzydła) od bomby. Niedługo objąłem obowiązki lekarza administracyjnego kliniki (gław. wracz), a po zorganizowaniu oddziału neurochirurgicznego (prof. [Aleksander — M. S.] Domaszewicz) przejąłem rolę jego asystenta w zespole operacyjnym. W lutym 1941 zostałem skierowany na Wołyń, gdzie 20 km od Łucka polecono mi urządzić (wraczebny uczastok) punkt lekarski, który okazał się opatrunkowym w obliczu agresji niemieckiej (k. 60 km od Bugu). Po zajęciu terenów przez wojska niemieckie końmi udałem się do Lwowa, obejmując funkcje lekarskie w Ubezpieczalni Społecznej i w Polskim Komitecie Opiekuńczym, organizując kilka przychodni na terenie Lwowa (wraz z prof. [Adamem — M. S.] Grucą). W 1944 r., na wiosnę, po uderzeniu tonowej bomby w sąsiedztwie domu, w którym mieszkałem, zdecydowałem się na wyjazd naprzód do Mszany Dolnej, a następnie do Krakowa”[7]. Stanisław Szpilczyński wielokrotnie pomagał żołnierzom podziemia, ukrywał poszukiwanych, a także wspierał ich ucieczki na Węgry[8]. W spuściźnie Szpilczyńskiego zachował się również

[5] Tamże, k. 7.
[6] Tamże, k. 8.
[7] Tamże, k. 7.
[8] Tamże, *Inwentarz*, s. 2.

maszynopis artykułu dotyczącego Wojciecha Jedliny-Jacobsona, który brał udział w działaniach zbrojnych kampanii wrześniowej[9].

W walkach pod Włocławkiem, Płockiem i w obronie Warszawy we wrześniu 1939 roku brał udział również Marian Rehorowski. Po kapitulacji stolicy dostał się do niewoli i znalazł się w obozie Nienburg an der Weser, Spittal an Drau w Austrii, a następnie w Obozie Jeńców Oflag II C Woldenberg, gdzie przebywał do 1945 roku[10].

Inaczej losy wojenne potoczyły się Stanisławowi Kossuthowi, który ich przebieg przytoczył w życiorysie: „W roku 1939, po krótkiej emigracji w okolice Kowla, powróciłem w październiku 1939 r. do mojej rodziny, która pozostała w Warszawie bez środków utrzymania. Mieszkanie moje uległo całkowitemu spaleniu wraz ze wszystkimi moimi dokumentami. Dla zdobycia środków na utrzymanie i dla uzyskania «arbeitskarty» do wiosny 1941 roku prowadziłem detaliczny skład węgla (ulica Barska nr 2 w Warszawie), w którym prócz mnie pracował wyłącznie mój wspólnik — dozorca sąsiedniego domu. Od 1941 r. do stycznia 1945 byłem kierownikiem technicznym firmy «Radomski Torf» w Radomiu, którą w końcu stycznia 1945 r. oddałem do upaństwowienia pełnomocnikowi Grupy Operacyjnej. Okres powstania warszawskiego spędziłem wraz z rodziną w Podkowie Leśnej pod Warszawą, a moje mieszkanie warszawskie ponownie uległo całkowitemu spaleniu się"[11]. Stanisław Kossuth działał również w czasie okupacji w podziemnej organizacji inżynierów, której zadaniem było przygotowanie podstaw organizacyjnych działania górnictwa po zakończeniu wojny. Następujący opis funkcjonowania organizacji zachował się w materiałach Kossutha: „Kontakt z wojskiem nawiązano później przez kontakt z cywilną delegaturą, a kontakt z grupą «dyrektorską» w ten sposób, że zainicjowaliśmy comiesięczne zebrania w coraz to innym mieszkaniu, pozorując je rzekomą grą w karty. Atrakcją tych zebrań były najświeższe informacje z radia — zagranicznego […]"[12]. Niezbędna była również kontrola osób, które dopuszczane były do grupy konspiracyjnej: „Bezpośrednio do robót

[9] Tamże, *Doktor Wojciech Jedlina-Jacobson, bohaterski uczestnik dwóch wojen światowych*, j. 84, k. 1–10.

[10] Materiały Mariana Rehorowskiego, KAPAN, W.III–7, *Dokumenty dot. przebiegu studiów, służby wojskowej i pracy zawodowej*, j. 63, *Ocena działalności inż. arch. Mariana Rehorowskiego z dnia 29 X 1948,* k. 88; tamże*, Dokumenty osobiste*, j. 62, *Pisma*, k. 3–4; tamże, *Inwentarz*, s. 1.

[11] Materiały Stanisława Kossutha, KAPAN, W.III–3, *Autobiografia oraz kilka wersji życiorysu S. Kossutha*, j. 62, *Życiorys*, k. 51.

[12] Tamże, *Tajna organizacja inżynierów działająca podczas okupacji*, j. 57, *Pismo*, k. 4.

konspiracyjnych dopuszczaliśmy tylko osoby dobrze znane i pewne, o przekonaniach zbliżonych do naszych […]”[13]. Dodatkowych informacji dotyczących działalności grupy konspiracyjnej dostarcza wspólny tekst Władysława Biernackiego i Stanisława Kossutha: „W tym czasie praca toczyła się normalnie. Odbywały się spotkania «brydżowe» i zwykłe grupy, na których omawiano szczegóły przyszłej organizacji łącznie z ustalaniem siedzib Głównego Zarządu Przymusowego i rejonowych zarządów przymusowych oraz siedziby «syndykatu», tj. przyszłej Centrali Zbytu. Ustalenia te (np. Zarząd Przymusowy w biurach Zarządu Kopalń Pszczyńskich w Katowicach przy ul. Powstańców) zostały wykorzystane w 1945 roku”[14]. Tekst zawiera również informacje o stanie śląskich kopalń w czasie bezpośrednio po wyzwoleniu Górnego Śląska: „Kopalnie stały niezniszczone, częściowo zaognione i zatopione. Robotnicy sami prowadzili odwadnianie. Inżynierowie bez środków do życia, często niedostatecznie ubrani, odbywali nieraz drogę na kopalnię piechotą, po 10 i więcej kilometrów. Ale szli z zaparciem wytrwałych bojowników. Przy zapale zarówno inżynierów, jak i braci górniczej brano kopalnie do rozruchu, początkowo zresztą b. skromnego. Osiągnięcie po przeszło tygodniu wydobycia niespełna 50 tysięcy ton dziennie (ok. 15–18% zdolności) było w tych warunkach sukcesem. Kopalnie były bez środków transportu, z groźbą wyczerpania materiałów wybuchowych, bez aprowizacji”[15].

W działalność Armii Krajowej zaangażowany był również lekarz Kornel Gibiński, który w następujący sposób przedstawiał w życiorysie swoje losy wojenne: „W czasie wojny pracowałem od jesieni 1939 r. do jesieni 1943 r. w klinikach UJ, głównie w II Klinice Chorób Wewnętrznych. Od jesieni 1940 do 1942 r. pracowałem bezinteresownie jako lekarz RGO [Rady Głównej Opiekuńczej — M. S.] dla przesiedleńców. Od wiosny 1942 do jesieni 1943 pracowałem w Ubezpieczalni Społecznej w charakterze lekarza domowego. W jesieni zrezygnowałem z dalszej pracy na klinice oraz ze stanowiska lekarza rejonowego, a zostałem zaangażowany do Stacji Chorób Serca i Narządu Krążenia US [Ubezpieczalni Społecznej — M. S.], podówczas zorganizowanej przez prof. dra A. [Aleksandra — M. S.] Oszackiego. Na stacji tej prowadziłem dział tomografii serca aż do czasu aresztowania przez Gestapo za pracę konspiracyjną, byłem bowiem lekarzem AK. Na skutek denuncjacji komendanta odcinka zostałem aresztowany i osadzony w więzieniu

[13] Tamże, k. 7.
[14] Tamże, *Podziemna organizacja górnictwa węglowego w czasie okupacji*, k. 11.
[15] Tamże, k. 15.

Montelupich, skąd, uniknąwszy skazania przez SG z powodu podejścia wojsk radzieckich pod Tarnów, zostałem wraz z całym więzieniem Montelupich ewakuowany do obozu koncentracyjnego Gross-Rosen dnia 28 lipca 1944 r. W obozie tym, względnie w jego oddziałach, pracowałem cały czas w charakterze lekarza na «revirach». W czasie zakończenia wojny znajdowałem się z powodu ewakuacji obozu w Budziszynie — gdzie ostatnio przebywałem — na terenie Sudetów, skąd wróciłem do Krakowa w dniu 16 maja 1945 r. W ramach likwidacji b. AK zdekonspirowałem się i zostałem zweryfikowany"[16]. Kornel Gibiński działał w Związku Walki Zbrojnej AK od 1 stycznia 1941 roku do lipca 1944, kiedy został aresztowany przez Gestapo. W AK Kornel Gibiński posługiwał się pseudonimem „Andrzej"[17]. W konspiracji dostał stopień podporucznika[18]. Bliższe informacje o działalności Kornela Gibińskiego w AK otrzymujemy z wywiadu udzielonego w 2000 roku: „W 1941 r. zostałem zaprzysiężony w ZWZAK i przydzielony do I Odcinka Miasta Kraków w charakterze lekarza. Będąc lekarzem rejonowym Ubezpieczalni Społecznej, miałem możliwość — bez zwracania uwagi — wystawiania zaświadczeń lekarskich o niezdolności do pracy żołnierzom AK, którym zlecono przeprowadzenie akcji. Miałem też dostęp do materiałów opatrunkowych w szpitalu i mogłem pomagać rannym w akcjach żołnierzom. Otrzymałem zadanie przygotowania grupy lekarzy oraz zaplecza medycznego na wypadek powstania w Krakowie"[19]. Od lipca 1944 roku do maja 1945 roku przebywał w hitlerowskich obozach koncentracyjnych, gdzie pełnił funkcję lekarza[20]. W obozie koncentracyjnym Gross-Rosen miał numer 7899[21]. Z pisma prof. Gibińskiego z 28 czerwca 1969 roku otrzymujemy również informacje o panujących w obozach koncentracyjnych warunkach. W następujący sposób opisane zostało komando w Bautzen [Budziszynie — M. S.], w którym przebywał Kornel Gibiński: „Więźniowie cierpieli głównie z głodu i zimna, w których to [obozach]

[16] Materiały Kornela Gibińskiego, KAPAN, W.III–32, *Materiały biograficzne, Życiorys,* b.p.

[17] Tamże, *Legitymacja członkowska Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację*, b.p.

[18] Tamże, *Arkusz ewidencyjny z dnia 9 X 1945 r.*, b.p.

[19] *Kornel Gibiński. Lekarz, uczony, humanista*, pod red. T. Białek, E. Pawłowskiej, Katowice 2000, s. 42.

[20] Tamże, *Materiały biograficzne*, *zaświadczenie nr 480872 z dnia 16 VIII 1977 r.*, b.p; *Kornel Gibiński…*, s. 16.

[21] Tamże, *Materiały biograficzne*, *legitymacja nr 1579 Związku b. Więźniów Ideowo-politycznych z czasów wojny z lat 1939–1945. Oddział Krakowski*, b.p.

codzienna praca fizyczna była wyczerpującym obciążeniem. W «revirze» brak było leków. […] Głównymi przyczynami zgonu były choroba głodowa i infekcje oraz niedomoga krążenia”[22].

Za działalność w nielegalnym stowarzyszeniu został aresztowany również Jan Łopuszański, który był członkiem Narodowej Organizacji Gimnazjalnej (NOGA) we Lwowie, która powstała jeszcze przed wybuchem wojny. Po rozpoczęciu działań zbrojnych organizacja weszła w skład Związku Walki Zbrojnej. Bliższe szczegóły o działaniu organizacji i okolicznościach aresztowania Łopuszańskiego dostarczają spisane przez niego wspomnienia: „W chwili aresztowania domyślałem się powodów zatrzymania. Wcześniej już zatrzymano moich gimnazjalnych kolegów, którzy należeli do szkolnej tajnej organizacji polskiej, skierowanej przeciwko sowieckiemu okupantowi, do której to organizacji i ja należałem. Organizacja ta działała już niemrawo od połowy roku 1940 i moje kontakty z bezpośrednim zwierzchnikiem były coraz rzadsze, aż całkiem ustały. Ponieważ celowo nie wtajemniczano nas, szeregowych członków, w struktury organizacyjne, nie znałem nikogo z kierownictwa organizacji poza moim bezpośrednim zwierzchnikiem, którym był Tadeusz Szczurkowski. Mogę się jedynie domyślać, że wielu członków z wyższego kierownictwa zostało już wcześniej aresztowanych”[23]. Dalszy fragment wspomnień dostarcza informacji o działaniach organizacji po wkroczeniu Armii Czerwonej: „Po wkroczeniu do Lwowa Czerwonej Armii NOGA nawiązała kontakty z innymi polskimi tajnymi organizacjami niepodległościowymi. Szczegółów nie pamiętam, a prawdopodobnie nigdy ich nie znałem. Byłem bądź co bądź młodym chłopcem. Zostaliśmy chyba wcieleni do sieci tychże organizacji i podporządkowani jednolitemu kierownictwu Związku Walki Zbrojnej. Jak już wspomniałem, nasza działalność wywrotowa była nadzwyczaj mizerna i źle zorganizowana i z czasem zanikła zupełnie. Mój kontakt z NOGĄ uległ osłabieniu, gdy na wiosnę roku 1940 zostaliśmy, moi rodzice i ja, wysiedleni ze Lwowa”[24]. Jan Łopuszański został aresztowany 7 lutego 1941 roku przez funkcjonariuszy NKWD w trakcie trwania zajęć szkolnych[25]. Po aresztowaniu Łopuszański trafił do więzienia na Zamarstynowie. W następujący sposób przedstawione zostały pierwsze

[22] Tamże, *Pismo prof. Kornela Gibińskiego z dnia 28 VI 1969 r.*, b.p.
[23] Materiały Jana Łopuszańskiego, KAPAN, W.III–35, Łopuszański J., *Moje lwowskie wojenne wspomnienia więzienne*, Wrocław 1999, s. 7.
[24] Tamże, s. 11–12.
[25] Tamże, s. 7.

chwile w tym więzieniu: „Umieszczono mnie w celi bez okien — dlatego nie wiem, o jakiej porze doby doręczono mi paczkę — w której [to] celi, poza zbitą z desek skrzynią, nic nie było. Paliła się słaba, goła żarówka. Było zimno, nie zdejmowałem płaszcza. Nie było gdzie się załatwić. Następnego dnia przed południem wsadzono mnie na parę godzin do kojca, w którym można było tylko stać. Sądzę, że nie było to pomyślane jako kara dla mnie, a raczej podyktowane schematem biurokratycznym, przewidzianym na wypadek nadmiaru klienteli. Potem przeprowadzono dokładną rewizję osobistą i moich rzeczy, kazano mi się rozebrać do naga, zrobić przysiad i zaglądano mi do odbytnicy, zabrano pasek, sznurowadła, oderwano guziki — chyba tylko metalowe, nie pamiętam. […] A potem zaprowadzono mnie do celi, w której było chyba ze sto osób. Gdy wszedłem do tej celi, panował tam półmrok, mimo że na dworze był jeszcze jasny dzień. I z tego półmroku wyłoniły się białe postacie, z ogolonymi głowami, które mnie obskoczyły. Wszystkie były w bieliźnie; na sali panował upał, chociaż okna były otwarte, a na dworze był siarczysty mróz. Wszyscy chcieli się ode mnie dowiedzieć, co słychać na świecie. Byli przecież odcięci od wszelkich wiadomości, bo nie często dochodzili do celi nowo aresztowani więźniowie”[26]. W więzieniu aresztowani cierpieli głód i byli niedożywieni: „Jeżeli jesteśmy już przy sprawie wiktu więziennego, to był on bardzo monotonny i obrzydliwy: ćwiartka małego bochenka gliniastego, ciemnego chleba dziennie, wodniste, zazwyczaj postne, a czasem śmierdzące zjełczałym tłuszczem zupy, kasze, «pencak» (chyba pęczak), «czaj» bez cukru. Nie przypominam sobie, abym był w czasie przebywania w więzieniu bardzo, bardzo głodny. Odczuwałem natomiast bardzo wyraźnie brak witamin, jarzyn, owoców. Z zazdrością patrzyłem na współwięźniów, którzy dysponowali i mogli jeść cebulę lub czosnek. Marzyłem o szklance świeżego mleka, czasem też o kawałku jadalnego mięsa lub choćby boczku”[27]. W efekcie przeprowadzonego śledztwa Jan Łopuszański został skazany 12 czerwca 1941 roku na 10 lat ciężkich robót na Syberii[28]. Oczekując na transport na wschód, korzystając z okazji zamieszania powstałego po rozpoczęciu wojny pomiędzy nazistowskimi Niemcami i Związkiem Radzieckim 22 czerwca, Jan Łopuszański uciekł z więzienia 24 czerwca 1941 roku[29].

[26] Tamże, s. 14–15.
[27] Tamże, s. 17.
[28] Tamże, s. 30–32.
[29] Tamże, s. 35–36.

Dzięki tej decyzji, podjętej w obliczu ogromnego strachu i napięcia, Janowi Łopuszańskiemu udało się przeżyć wojnę.

Czynnie w obronę przeciwlotniczą Lwowa był zaangażowany Włodzimierz Burzyński, który pełnił funkcję komendanta obrony przeciwlotniczej bloku domów nr 220. W piśmie z 12 lutego 1939 roku Włodzimierz Burzyński przedstawił zasady działania obrony: „Do obowiązków dyżuru alarmowego należy, poza zaalarmowaniem wszystkich domów bloku (wystarcza w każdym jednego mieszkańca), także zgaszenie lamp ulicznych gazowych naprzeciw domów Listopada 111 i Obwodowa 32. O sposobie gaszenia poinformować się można u lampiarza w czasie jego codziennego obchodu ulicy. Do obowiązków zaalarmowanego mieszkańca należy obudzenie wszystkich pozostałych osób zamieszkujących dany dom, w pierwszym rzędzie — oczywiście — kierownika opl. domu. W godzinach dziennych od 7 do 19 wystarcza, aby jakakolwiek bądź służba opl., która najszybciej zorientuje się, że zaistniał alarm lotniczy, powiadomiła o tem dwa sąsiednie domy z poleceniem przekazania tej wiadomości domom dalszym”[30]. Obowiązkiem członków służby obrony przeciwlotniczej było noszenie specjalnych opasek: „W swoim czasie wszystkie służby opl. zostały powiadomione o obowiązku noszenia przez nie w okresie pogotowia na lewym ramieniu, kolorem żółtym do góry, opasek żółto-zielonych, 8 cm wysokich. Zechcą pp. kierownicy domów przypomnieć o tym obowiązku wszystkim służbom opl. sobie podległym. Dla pp. kierowników dołączam klamry do nasunięcia na opaski. Klamry te należy po okresie pogotowia bezwarunkowo zwrócić komendantowi opl. bloku. Dla zupełności dodaję, że komendant bloku i jego zastępca noszą opaski żółte z umieszczonym w środku paskiem zielonym, że komendant dzielnicy nosi opaskę żółtą z biegnącym w środku paskiem czerwonym, że organa służb miejskich noszą opaski po połowie żółto-czerwone, że wreszcie rozjemcy noszą na ramieniu lub czapce opaski białe. Rozjemcy będą określać skutki nalotu, tudzież oceniać zalety i wady obrony opl., do której powołało się ludność”[31]. Burzyński w piśmie opisał również wygląd ćwiczeń: „Wreszcie zawiadamiam, że pozorowanie skutków nalotu odbywać się będzie następująco: Pozorowanie pożarów przy pomocy zapalanych w pewnej odległości od budynku łatwopalnych materiałów, dających dużo dymów; plamy chemiczne, np. iperytowe, przy pomocy ropy naftowej; wybuchy bomb burzących oraz bomb

[30] Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III–15, *Udział w obronie przeciwlotniczej Lwowa*, j. 93, *Pismo z dnia 12 II 1939 r.*, k. 37–38.

[31] Tamże, k. 38.

gazowych, napełnionych gazami lotnymi, będą pozorowane petardami i świecami łzawiącymi; uszkodzenia od bomb burzących przez rozbryzganie w odpowiednich miejscach roztworu wapna; straty wśród ludzi od wybuchów oraz od gazów będą pozorowane przy pomocy kartek ustalających rodzaj uszkodzenia"[32].

W materiałach Burzyńskiego zachował się również wykaz wyposażenia służb ratowniczo-sanitarnych, do którego zaliczano: maski przeciwgazowe dla wszystkich członków domowego organu ratowniczo-sanitarnego, indywidualne pakiety przeciwiperytowe dla wszystkich członków domowego organu ratowniczo-sanitarnego (w tym: 15 g mydła annogenowego, 10 g 10% przysypki annogenowo-talkowej, 5 g sody oczyszczonej oraz lignina), komplet środków ratowniczo-sanitarnych (w tym: opakowanie, łupki drewniane, 30 g kropli walerianowych we flaszce z bakelitową zakrętką, 30 g kropli Inoziemcowa, 100 g sody oczyszczonej, 40 g annogenu leczniczego w proszku, zapasowa flaszka z bakelitową zakrętką, kroplomierze, 10 sztuk opatrunków sterylizowanych 1/8 m, 10 sztuk opatrunków gazowych sterylizowanych 1/16 m, łyżeczka rogowa, 6 sztuk opasek z gazy odłuszczonej 6×5 cm, 12 sztuk opasek z gazy odłuszczonej 10×5 cm, opaska uciskowa, przylepiec, kieliszek do leków, zakraplacz do oczu, 12 agrafek, 2 paczki ligniny prasowanej, 6 paczek waty odłuszczonej prasowanej, 2 chustki trójkątne zwykłe, 2 opaski oczne miękkie, 100 g przysypki na oparzenia termiczne, 1 sztuka mydła annogenowego 50 g w pudełku, 12 pałeczek drewnianych do wacików, nożyczki stalowe długości 7½ cm oraz latarka elektryczna), a także nosze polowe[33].

W spuściźnie profesora Burzyńskiego zachowały się również liczne drukowane instrukcje na wypadek wojny, w tym *Instrukcja przeciwpożarowa dla komendantów opl. domów (bloków domów)*, *Instrukcja dla posterunków przeciwpożarowych domów (bloków domów)*, *Instrukcja dla organów służby bezpieczeństwa samoobrony domu (bloku) mieszkalnego* oraz *Instrukcja dla komendantów obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej domów (bloków) mieszkalnych*. Zachowały się również broszury *Organizacja obrony przeciwlotniczej domów mieszkalnych* oraz *Wskazówki dla ogółu ludności o sposobach wykonania prowizorycznego sprzętu indywidualnej obrony przeciwgazowej*[34]. W materiałach można

[32] Tamże, k. 38.
[33] Tamże, *Załącznik nr 4*, k. 29–30.
[34] Tamże, k. 86–92.

odnaleźć również plakaty informujące mieszkańców Lwowa o prawidłowym zachowaniu się w czasie alarmu lotniczego[35].

O dalszych losach wojennych Włodzimierza Burzyńskiego otrzymujemy informacje z życiorysu: „Okres wojenny spędziłem we Lwowie, sprawując w okresie władzy radzieckiej obowiązki profesora i kierownika Katedry Mechaniki Technicznej względnie Wytrzymałości Materiałów, nadto dziekana Wydziału Mechanicznego, a przejściowo również dyrektora lwowskiej uczelni względnie jego zastępcy. W czasie okupacji niemieckiej wykonywałem różne dorywcze zajęcia, wykładałem także na kursach technicznych. W 1944 r. władze radzieckie prowadziły przeciwko mnie dochodzenie. Po stwierdzeniu bezpodstawności zarzutów zostałem w pełni zrehabilitowany i wróciłem do pełnienia przerwanych śledztwem obowiązków na Politechnice Lwowskiej"[36]. Dalszych szczegółów dotyczących pracy w okresie wojny i aresztowania dostarcza życiorys z 5 grudnia 1946 roku: „Przymusowe krótkie przerwy wypełniał mi zawód majstra budowlanego, chałupnicza produkcja mydła, zapałek itp. Ponad pół roku przebywałem w areszcie śledczym"[37].

21 sierpnia 1944 roku profesor Politechniki Lwowskiej Burzyński w następujący sposób opisywał trudy okresu wojny: „W życiu każdego narodu pojawiają się zdarzenia, które na dłuższy okres czasu wybijają na nim swe piętno. Tak też i w życiu naszego narodu, a w szczególności naszego miasta, wypadki wojenne pamiętnych dni wrześniowych 1939 r. wyznaczyły nam długą i bolesną drogę ofiar, które miały nas złamać moralnie lub zgoła przynieść nam zagładę w sensie fizycznym. Tysiące najlepszych synów i córek narodu unicestwiono za to, że przyznali się czynem, iż należą do tego narodu. Dziesiątki tysięcy padało ofiarą ustawicznych łapanek i wywozów, prowadzonych dniem czy nocą najbardziej niegodnymi metodami"[38].

Profesor Włodzimierz Burzyński po zakończonej wojnie został repatriowany ze Lwowa do Gliwic. Starania o przyjazd do Polski prof. Burzyńskiego czyniło kilka uczelni, w tym nowo powstała Politechnika Śląska w Gliwicach[39], ale także Politechnika Gdańska[40] oraz Uniwersytet

[35] Tamże, k. 93.
[36] Tamże, *Autobiografie, bibliografia prac własnych*, j. 94, *Życiorys prof. Włodzimierza Burzyńskiego*, k. 4.
[37] Tamże, *Życiorys z dnia 5 XII 1946 r.*, k. 9.
[38] Tamże, *Materiały gospodarcze i majątkowe*, j. 97, *Przemówienie z dnia 21 VIII 1944 r.*, k. 58.
[39] Tamże, *Pismo z dnia 13 X 1945 r.*, k. 3–4.
[40] Tamże, *Pismo z dnia 16 XII 1945 r.*, k. 12.

i Politechnika we Wrocławiu[41]. Politechnika Śląska w następujący sposób starała się przekonać profesora do wyboru tej uczelni: „Rozumiemy, że po okresie niesłychanych w dziejach świata zmagań wojennych z hitleryzmem uczeni nasi pragną jak najrychlejszego powrotu do normalnych warunków pracy naukowej i dlatego obierają sobie za siedzibę Wrocław lub Gdańsk z ich wspaniale wyposażonymi w pracownie naukowe uczelniami. Niestety, oba wspomniane miasta z powodu bardzo znacznych zniszczeń wojennych nie posiadają i jeszcze przez czas dłuższy posiadać nie będą najprymitywniejszych warunków dla tej pracy. Wprawdzie w obu tych miastach uczeni nasi otrzymują do swego użytku umeblowane wille poniemieckie, lecz bez wody, gazu i elektryczności, a może nawet bez opału, co wobec zbliżającego się okresu zimowego równa się katastrofie. Z tych samych powodów studenci wrocławscy i gdańscy skazani będą na ciężkie warunki bytu, w wielu przypadkach na wegetację i dużą stratę drogiego dziś dla nich czasu. Do powyższych plag dodać należy ogromne odległości dzielące wrocławską i gdańską uczelnię od miejsc zamieszkania, a obliczone na dobrych parę kilometrów przy całkowitym braku komunikacji tak tramwajowej, jak i wszelkiej innej. Na Śląsku zaś wszystkie wspomniane mankamenty nie istnieją: mieszkamy o parę kroków od uczelni w zwartej masie, w tak zwanej dzielnicy akademickiej; węgiel, woda, gaz, elektryczność, tramwaje, autobusy, koleje działają. Jedyną naszą troską i trudnością są pomoce naukowe, które musimy ściągnąć zewsząd, skądkolwiek się tylko da i za wszelką cenę”[42]. O przyjazd do Polski profesora Burzyńskiego starało się również Ministerstwo Oświaty[43]. Swoje pismo zachęcające do przyjazdu do Gliwic skierowało również 20 listopada 1945 roku Koło Mechaników Politechniki Śląskiej, w którym to piśmie w następujący sposób studenci zachęcali profesora do przyjazdu na Śląsk: „Koło Studentów Wydziału Mechanicznego uchwaliło na walnym zebraniu, by zwrócić się do Czcigodnego Pana Profesora i prosić o szybki przyjazd do Gliwic. Obecnie młodzież polska jest w bardzo ciężkiej sytuacji. Potrzeba nam tu w Gliwicach człowieka, którego darzylibyśmy pełnym zaufaniem i który w tych przełomowych czasach potrafiłby nami tak pokierować, byśmy zostali nie tylko dobrymi inżynierami, lecz także prawdziwymi Polakami, godnymi uznania całego świata. Człowiekiem, którego darzymy tym zaufaniem i w którego ręce chcemy złożyć kierownictwo nami, jest Pan,

[41] Tamże, *Pismo z dnia 30 I 1946 r.*, k. 7.
[42] Tamże, *Pismo z dnia 13 X 1945 r.*, k. 3.
[43] Tamże, *Pismo z dnia 21 XII 1945 r.*, k. 9.

Panie Profesorze. Dlatego też prosimy, by zechciał Pan, Panie Profesorze, wysłuchać naszych próśb i jak najszybciej przyjechał do Gliwic”[44].

Spuścizny naukowców, które znalazły się w PAN Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach, zawierają bogaty materiał faktograficzny dotyczący okresu 2. wojny światowej. W kampanii wrześniowej czynny udział wzięło pięciu naukowców, a w obozach jenieckich, koncentracyjnych oraz więzieniach przebywało sześciu. Czterech brało czynny udział w działaniach polskiego podziemia niepodległościowego. Niezwykle bohaterską postawą odznaczył się lekarz Stanisław Szpilczyński, który niósł pomoc medyczną w okresie kampanii wrześniowej, a następnie we Lwowie pomagał żołnierzom podziemia. Również pomoc medyczną żołnierzom AK, z tym, że w Krakowie, niósł lekarz Kornel Gibiński. Z kolei celem działania Stanisława Kossutha w podziemnej organizacji inżynierów było przygotowanie zabezpieczenia górnośląskiego przemysłu i jego szybkiego uruchomienia po zakończeniu wojny. W materiałach Kossutha zachował się także niezwykle cenny opis stanu górnośląskiego przemysłu po zakończeniu działań wojennych. Materiały archiwalne dostarczają również opisu nieludzkich warunków panujących w sowieckich więzieniach, który zachował się dzięki spisanym wspomnieniom Jana Łopuszańskiego. Z kolei przygotowania obronne Polski do wojny odzwierciedlają materiały Włodzimierza Burzyńskiego, w którego spuściźnie zachował się bogaty materiały dotyczący 2. wojny światowej oraz repatriacji ze Lwowa do Polski po jej zakończeniu. Wszystkie postawy naukowców są przykładem ogromnej odwagi i bohaterstwa, tak cennego w tragicznym okresie 2. wojny światowej.

[44] Tamże, *Pismo z dnia 20 XI 1945 r.*, k. 13.

Mateusz Sobeczko
Katowice

MATERIAŁY DO DZIEJÓW KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO NA GÓRNYM ŚLĄSKU W ZASOBIE PAN ARCHIWUM W WARSZAWIE ODDZIAŁ W KATOWICACH

Kościół katolicki na Górnym Śląsku przez wieki odgrywał ważną rolę w życiu lokalnej społeczności. Z tego względu temat ten cieszył się dużym zainteresowaniem wśród wielu badaczy. Inspiracją do napisania niniejszego artykułu były obchody w 2015 roku jubileuszu 90-lecia archidiecezji katowickiej. Również w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach znajdują się interesujące materiały archiwalne dotyczące tej tematyki i z tego przede wszystkim względu postaram się przybliżyć w tym artykule zasób archiwalny Oddziału Archiwum, w którym można odnaleźć niezwykle ciekawe informacje dotyczące historii Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku. Do najważniejszych źródeł można zaliczyć dwie spuścizny archiwalne — Ludwika Musioła (W.III–27) oraz Czesława Thulliego (W.III–17).

W materiałach Ludwika Musioła (1892–1970), badacza, historyka kultury oraz Kościoła katolickiego, archiwisty, prekursora krajoznawstwa, lingwisty i etnografa, można odnaleźć informacje dotyczące wielu parafii z terenu Górnego Śląska. W spuściźnie tej można doszukać się wzmianek dotyczących między innymi parafii pod wezwaniem św. Andrzeja[1], św. Anny[2] oraz św. Józefa[3] w Zabrzu, Matki Boskiej w Rybniku[4], a także kościoła pod wezwaniem św. Piotra i Pawła w Katowicach[5]. Również prace poświęcone miejscowościom na Górnym Śląsku zawierają materiały dotyczące wspólnot

[1] Materiały Ludwika Musioła, KAPAN, W.III–27, *Zabrze. Parafia św. Andrzeja. Monografia historyczna*, j. 39.
[2] Tamże, *Zabrze. Parafia św. Anny*, j. 40.
[3] Tamże, *Zabrze. Parafia św. Józefa*, j. 41.
[4] Tamże, *Rybnik i kościół Matki Boskiej*, j. 55–57.
[5] Tamże, *Katowice. Kronika parafii św. Piotra i Pawła*, j. 67.

wyznaniowych znajdujących się na ich terenie. Dla przykładu wymienić można teksty dotyczące Mysłowic[6], Gierałtowic[7] oraz Kokoszyc[8]. Wśród prac twórcy spuścizny oraz w jego materiałach warsztatowych odnaleźć można informacje o życiu parafialnym, proboszczach, wikarych, remontach budynków kościelnych, wyglądzie wewnętrznym świątyń oraz ich wyposażeniu. Można również przeczytać tu wiadomości dotyczące istniejących cmentarzy, stowarzyszeń kościelnych oraz prześledzić statystykę kościelną. Dla przykładu w opracowaniu poświęconym parafii pod wezwaniem św. Piotra i Pawła w Katowicach są informacje o budowie kościoła, jego wyposażeniu, proboszczach, wikarych, plebanii, cmentarzach oraz istniejących przy parafii stowarzyszeniach[9]. Z kolei w pracy o kościele pod wezwaniem św. Józefa w Zabrzu można odszukać wiadomości o wyposażeniu świątyni, stowarzyszeniach kościelnych i probostwie oraz zapoznać się z danymi statystycznymi[10]. Wśród materiałów zgromadzonych przez Ludwika Musioła znajduje się wiele unikatowych dokumentów, między innymi w materiałach warsztatowych dotyczących Rybnika odnaleźć można zaproszenie i program na *Dzień Katolicki. Poświęcenie Domu Parafialnego w Rybniku dnia 15-go czerwca 1924 R.P.*[11]. Wśród materiałów warsztatowych są również odpisy dokumentów. Dla przykładu, w pracy o parafii w Katowicach-Brynowie zachował się odpis dekretu erekcyjnego kuracji pod wezwaniem Imienia Jezus w Katowicach-Brynowie z 3 grudnia 1951 roku[12]. Zachowały się również materiały warsztatowe do schematyzmu diecezji katowickiej[13] oraz źródła do tekstu o granicy diecezjalnej wrocławsko-krakowskiej[14]. W materiałach przechowywana jest również korespondencja Ludwika Musioła z proboszczami śląskich parafii, między innymi z Łazisk[15], Ornontowic[16] oraz Gorzyc[17]. Korespondencja dotyczy w dużej mierze pisanych opracowań oraz źródeł archiwalnych.

---

6 Tamże, *Mysłowice*, j. 36.
7 Tamże, *Gierałtowice. Dzieje wsi i parafii*, j. 49.
8 Tamże, *Kokoszyce*, j. 68.
9 Tamże, *Katowice. Kronika parafii św. Piotra i Pawła*, j. 67, k. 1–93.
10 Tamże, *Zabrze. Parafia św. Józefa*, j. 41, k. 1–58.
11 Tamże, *Rybnik i kościół Matki Boskiej*, j. 56, *Dzień Katolicki. Poświęcenie Domu Parafialnego w Rybniku dnia 15-go czerwca 1924 R.P.*, k. 37.
12 Tamże, *Brynów. Kronika parafialna*, j. 13, *Dekret erekcyjny kuracji pod wezwaniem Imienia Jezus w Katowicach-Brynowie z dnia 3 grudnia 1951 r.*, k. 7–9.
13 Tamże, *Schematyzm diecezji katowickiej*, j. 89.
14 Tamże, *Granica diecezjalna wrocławsko-krakowska*, j. 91.
15 Tamże, *Rozwój dziejowy Łazisk Górnych, Średnich i Dolnych*, j. 3, *Pismo Ludwika Musioła*, k. 60.
16 Tamże, *Ornontowice*, j. 51, *Pismo Ludwika Musioła*, k. 1.
17 Tamże, *Gorzyce*, j. 88, *Pismo Ludwika Musioła*, k. 1.

Z kolei w materiałach Czesława Thulliego (1888–1976), architekta i historyka architektury, znajduje się kilkanaście prac dotyczących zabytków architektonicznych miast z terenu Górnego Śląska, wśród których można odnaleźć teksty związane z takimi miejscowościami, jak Gliwice[18], Cieszyn[19], Rybnik[20], Wodzisław Śląski[21] czy Żory[22]. W powyższych pracach wśród opisu architektury miejskiej są również informacje dotyczące budownictwa sakralnego, w szczególności zabytkowych kościołów, w tym również już nieistniejących. Dla przykładu opracowanie na temat miasta Wodzisław Śląski przedstawia historię i architekturę kościoła pod wezwaniem Matki Bożej, św. Trójcy oraz klasztoru zakonu Minorytów, a także kościoła św. Krzyża[23]. Z kolei praca dotycząca Żor zawiera historię i opis architektoniczny kaplic św. Jana Nepomucena oraz Panny Marii, a także kościoła pod wezwaniem św. Filipa i Jakuba[24]. Wielu informacji dostarcza również praca Czesława Thulliego opwiadająca o drewnianych dzwonnicach w Polsce[25], w której przedstawione zostały również śląskie dzwonnice, między innymi w Lubomi, Syryni, Miasteczku Śląskim, Pielgrzymowicach, Łaziskach, Połomii, Jedłowniku, Ruptawie oraz Warszowicach[26]. Ciekawym źródłem historycznym dotyczącym architektury sakralnej są również materiały warsztatowe, w których odnaleźć można rysunki zabytkowych kościołów oraz dzwonnic w Lubomi, Łące, Pielgrzymowicach, Ruptawie

[18] Materiały Czesława Thulliego, KAPAN, W.III–17, *Zabytki architektoniczne miasta Gliwic*, j. 1; tamże, *Zabytki architektoniczne miasta Gliwic*, j. 2; tamże, *Zabytkowe śródmieście Gliwic i jego odbudowa*, j. 3; tamże, *Śródmieście Gliwic i jego pozostałości zabytkowe*, j. 4; tamże, *Gliwice*, *opracowanie historyczne ze szczególnym uwzględnieniem zabytków architektonicznych*, j. 6.

[19] Tamże, *Cieszyn*, *opracowanie historyczne ze szczególnym uwzględnieniem zabytków architektonicznych*, j. 9.

[20] Tamże, *Rybnik*, *opracowanie historyczne ze szczególnym uwzględnieniem zabytków architektonicznych*, j. 11.

[21] Tamże, *Wodzisław Śl. — średniowieczne miasto śląskie. Opracowanie historyczne ze szczególnym uwzględnieniem zabytków architektonicznych*, j. 12.

[22] Tamże, *Żory, opracowanie historyczne ze szczególnym uwzględnieniem zabytków architektonicznych wraz z rysunkami niektórych zabytków*, j. 13.

[23] Tamże, *Wodzisław Śl. — średniowieczne miasto śląskie. Opracowanie historyczne ze szczególnym uwzględnieniem zabytków architektonicznych*, j. 12, *Wodzisław Śląski*, k. 18–19.

[24] Tamże, *Żory, opracowanie historyczne ze szczególnym uwzględnieniem zabytków architektonicznych wraz z rysunkami niektórych zabytków*, j. 13, *Żory*, k. 4–5.

[25] Tamże, *Drewniane dzwonnice w Polsce*, j. 23.

[26] Tamże.

Kościół w Pielgrzymowicach, b.d., Materiały Czesława Thulliego, KAPAN, W.III–17, j. 44

oraz Warszowicach[27]. Wśród tych materiałów znajdują się również fotografie budowli sakralnych z terenów Górnego Śląska[28]. Na przykład w tekście poświęconym miastu Gliwice znajduje się duża liczba szkiców oraz fotografii, w tym przedstawiających obiekty sakralne[29]. Z kolei w materiałach działalności organizacyjno-naukowej można odnaleźć trzy opinie i operaty rzeczoznawcy dotyczące studium historyczno-urbanistycznego do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Cieszyn[30], Rybnik[31] oraz Żory[32], w których fragmenty poświęcone zostały budownictwu sakralnemu.

Zasób Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach, na podstawie którego można prześledzić historię Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku, jest niezwykle bogaty. Najważniejszym źródłem do tego tematu są prace i materiały warsztatowe zgromadzone przez Ludwika Musioła, które przedstawiają szczegółowy obraz działania i historię wielu górnośląskich parafii. Drugim równie ważnym źródłem są materiały architekta Czesława Thulliego. W jego spuściźnie, oprócz prac opisowych dotyczących górnośląskich miast, znajduje się również bogaty materiał ilustracyjny w postaci fotografii i rysunków. Zasób Oddziału Archiwum w Katowicach może uzupełnić obecny stan badań o nowy materiał archiwalny dotyczący historii Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku.

---

[27] Tamże, *Rysunki i fotografie zabytkowych drewnianych dzwonnic i innych obiektów architektury drewnianej — ilustracje do pracy o tej tematyce*, j. 44.

[28] Tamże, *Luźne zapiski*, *notatki bibliograficzne*, *rysunki odręczne*, *odwzorowania na kalce, fotografie, pocztówki, wycinki prasowe dotyczące zabytków architektonicznych różnych miast: Brzegu, Nysy, Wrocławia, Krakowa, Warszawy, Raciborza, Jeleniej Góry, Żor, Cieszyna i innych mniejszych miejscowości Śląska, Opolszczyzny, Ziem Zachodnich, a także Lwowa i obiektów niezidentyfikowanych*, j. 46.

[29] Tamże, *Zabytki architektoniczne miasta Gliwic*, j. 2.

[30] Tamże, *Uwagi dotyczące studium historyczno-urbanistycznego do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Cieszyna*, j. 56.

[31] Tamże, *Opinia rzeczoznawcy w sprawie studium historyczno-urbanistycznego do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika*, j. 57.

[32] Tamże, *Operat rzeczoznawcy dot. studium historyczno-urbanistycznego miasta Żory*, j. 58.

Izabela Gass
Warszawa

SPUŚCIZNA KSIĘCIA ALEKSANDRA SAPIEHY W ZBIORACH MUZEUM POLSKIEGO W RAPPERSWILU

Spuścizna księcia Aleksandra Sapiehy (1888–1976) trafiła do Muzeum Polskiego w Rapperswilu po jego bezpotomnej śmierci w Nicei. W Archiwum Muzeum Polskiego została uporządkowana i otrzymała sygnaturę I–42. Spuścizna składa się ze 111 jednostek archiwalnych i zawiera listy, fotografie, druki i wycinki prasowe, które obrazują życie polskiego ziemiaństwa z okresu II RP, okupacji hitlerowskiej i emigracji powojennej. Dokumenty dotyczą nie tylko rodziny Sapiehów, ale i skoligaconych z nią rodów Potockich, Lubomirskich i Sanguszków. Najciekawszymi materiałami w tej spuściźnie są albumy fotograficzne przedstawiające życie arystokracji na przełomie XIX/XX wieku. Są to przede wszystkim zdjęcia z podróży do modnych wówczas „badów" i kurortów — Mentony, Meranu, Karlsbadu, Ostendy czy Abacji, znanych ze wspomnień z tamtych lat. Nikt już dzisiaj nie rozpozna osób występujących na fotografiach, gdyż zdjęcia są mało czytelne i przedstawiają głównie dzieci z guwernantkami na tle pałaców, hoteli czy bawiące się w ogrodach lub niezidentyfikowanych mężczyzn w swoich automobilach.

Jako że Aleksander Sapieha był bratankiem kardynała krakowskiego Adama Sapiehy, w spuściźnie znajdują się liczne fotografie portretowe kardynała, który cieszył się w rodzinie dużą estymą.

Niestety, brakuje dzienników, pamiętników i osobistych notatek, które przybliżają postać twórcy spuścizny.

Aleksander Sapieha pochodził z jednego z najznakomitszych rodów Rzeczypospolitej. Był synem Władysława Leona Sapiehy i Elżbiety z Potulickich, bratankiem kardynała Adama Sapiehy. Miał 7 braci i 2 siostry. Los okazał się straszny dla tej rodziny. Nie oszczędził im

Zdjęcie z albumu fotograficznego Sapiehów, przełom XIX/XX w., Materiały Aleksandra Sapiehy, AMPR, I–42, b.p.

tragicznych śmierci, samobójstw, śmiertelnych wypadków. Aż dziw, że w jednej rodzinie skumulowało się tyle dramatycznych wydarzeń.

Najstarszym z braci był Kazimierz (1882–1909); „dziwny to był charakter, skryty, miękki, ugrzeczniony, ale nie wiadomo było, co naprawdę myśli i czuje. Przez obcych był bardzo lubiany, ze swoimi obcować nie umiał, nie rozumieli go i może za ostro go sądzili”[1]. Być może rodzice i nauczyciele wymagali od niego za dużo, pewnie miał być wzorem cnót wszelakich dla młodszych braci. Jak wynika z pamiętników księżnej Matyldy Sapieżyny, ich stryjenki, chłopcy byli niesforni, ciągle sprawiali problemy wychowawcze. W 1892 roku „Kazio i Leon [drugi brat] wracali z Egiptu z dawną nauczycielką ich matki panną Leonią; biedna panna Leonia nie dawała sobie rady z tymi urwisami, którzy jej dokuczali, na statku chowali się przed nią i przyprawiali ją o setne stany”[2].

Trudno się dziwić! Ośmiu braci mniej więcej w tym samym wieku. Ich dom rodzinny był prowadzony nadzwyczaj oszczędnie, gdyż

[1] Matylda z Windisch-Graetzów Sapieżyna, *My i nasze siedliska*, Kraków 2009, s. 152.
[2] Tamże, s. 68.

ich ojciec, Władysław, poniósł główny ciężar finansowy katastrofy lwowskiego Banku Kredytowego Ziemskiego w 1899 roku. Księżna Matylda Sapieżyna uważała jednak, że ta oszczędność, skromność, brak potrzeb i estetyki w codziennym życiu domowym źle wpłynęła na charaktery chłopców.

Koniec życia Kazimierza był strasznie smutny. Zimą 1909 roku pojechał z braćmi na Wyspy Kanaryjskie i utopił się w morzu. Miał 27 lat. Dziwne, że „rodzice ten cios przyjęli ze spokojem i poddaniem woli Bożej, zdawało się, jakby miara zmartwień była tak pełną, że już ich nic głębiej zranić nie zdoła”[3].

Niestety, był to dopiero początek nieszczęść prześladujących tę rodzinę.

Po tragicznej śmierci Kazimierza seniorem rodu został drugi z kolei brat Leon (1883–1944), żołnierz w 1. wojnie światowej i w kampanii polsko-sowieckiej. W okresie międzywojennym był działaczem społecznym, posłem na Sejm II RP. Odrestaurował siedzibę rodową — zamek w Krasiczynie. W czasie 2. wojny działał w Armii Krajowej w randze rotmistrza, ciężko ranny 23 sierpnia 1944 roku przy próbie przebicia do Krakowa, zmarł 27 września 1944 roku w szpitalu w Rzeszowie. „Ranny ciężko pociskiem w udo, nie dał sobie nogi amputować, gdy lekarze na to nalegali…”[4].

Wydaje się, że to był ulubiony bratanek księżnej Matyldy. „Indywidualność Leona była bardzo ujmująca, a to nie tylko dla jego zewnętrznego, przystojnego wyglądu, tak wybitnie junackiego, szczerego, szlachetnego, który doskonale wyrażał jego wewnętrzne cechy”[5].

Kolejny brat to Józef (1887–1940), o którym wiadomo najmniej. Znaleziono go martwego w hotelu w Portugalii. Samobójstwo? Morderstwo? Ponoć cierpiał na depresję. Inne źródła podają, że utonął w oceanie. Rok 1940 był rokiem wojny, w Portugalii przecinały się drogi agentów wszystkich możliwych wywiadów. Nigdy się nie dowiemy, jak było naprawdę.

I wreszcie Aleksander (1888–1976), właściciel majątku w Oleszycach, liczącego 550 ha pól i łąk oraz 1612 ha lasów. Z akt nic nie można wyczytać o jego działalności w Polsce w okresie międzywojennym. Wydaje się, że głównie gospodarował w swoich majątkach. A może podróżował? Wszak posiadał luksusową willę w Fontainebleau.

[3] Tamże, s. 151.
[4] Tamże, s. 712.
[5] Tamże, s. 712.

Zdjęcia z albumu fotograficznego Sapiehów, przełom XIX/XX w., Materiały Aleksandra Sapiehy, AMPR, I–42, b.p.

Zdjęcia z albumu fotograficznego Sapiehów, przełom XIX/XX w., Materiały Aleksandra Sapiehy, AMPR, I–42, b.p.

Jego żoną była zamożna Amerykanka Elżbieta Hamilton Payne. Podczas wojny przebywał na Zachodzie. Los i jego nie oszczędził. W czasie 2. wojny światowej zginęli jego dwaj synowie. Leon Roman (1915–1940) zginął we Francji jako motocyklista zwiadu plutonu rozpoznawczego 10. Pułku Strzelców Konnych. Jego ciała nie odnaleziono. Drugi syn Karol Władysław (1920–1941) został zestrzelony jako lotnik w Anglii. Zachowały się ich młodzieńcze listy pisane do ojca, fotografie przystojnych młodych chłopców, telegramy z informacją o ich śmierci, dokumenty związane z poszukiwaniem ciała Leona, utrzymaniem grobu Karola. Aleksander nie miał więcej dzieci. Po śmierci pierwszej żony w 1971 roku ożenił się powtórnie z Marią Oppersdorf, wdową po Pawle Florianie Sapieże z Bilcza. Na kolorowych fotografiach ze ślubu widać starych ludzi stojących już u progu wieczności.

Adam (1892–1970) podczas 1. wojny światowej był jednym z pierwszych austriacko-węgierskich lotników wojskowych. Walczył także w polskiej kawalerii. Po wojnie znalazł się na emigracji w Belgii. To jego prawnuczka Matylda jest obecnie królową Belgii[6].

O Władysławie (1893–1956) nic nie wiadomo oprócz tego, że po 2. wojnie był na emigracji.

Andrzej (1894–1945?) walczył w Armii Krajowej. W 1943 roku na zlecenie generała Bora-Komorowskiego prowadził rozmowy z władzami węgierskimi w sprawie zorganizowania na Węgrzech oddziałów wojskowych z internowanych tam żołnierzy polskich. Rozmowy zostały przerwane w 1944 roku po wkroczeniu na Węgry wojsk niemieckich. Andrzej, ścigany przez Gestapo i NKWD, ukrywał się poza Budapesztem, w marcu 1945 roku uciekł do Bukaresztu, a potem dalej do Belgradu. Dalsze jego losy są nieznane.

Stanisław (1896–1919) był podporucznikiem artylerii konnej. Zginął w obronie Lwowa przed Ukraińcami. Jest pochowany w krypcie Sapiehów na zamku w Krasiczynie. O jego śmierci tak pisze Matylda Sapieżyna: „11 stycznia 1919 roku zginął Staś Sapieha, najmłodszy syn Władzia, przy obronie Lwowa; do chałupy na Przedmieściu Stryjskim, gdzie był na posterunku, wpadł granat i rozszarpał go. Pojechałam do Krasiczyna na pogrzeb jako jedyny członek rodziny. Paweł został wezwany do Warszawy w sprawach Czerwonego Krzyża, arcybiskup [Adam Sapieha, szwagier] również przeszkodzony, zresztą jazda była bardzo długa, zimna, utrudniona, gdyż walki o Lwów były w pełnym

[6] Matylda, córka Anny d'Udekem d'Acoz, jest królową Królestwa Belgii.

toku. Jechałam z Tyszkiewiczem (wdowcem po Ini Potockiej) przez całą noc i pół dnia na smutny ten obrzęd. Mało znaliśmy Stasia, jego odejście w wieku mniej więcej naszego Fredzia [syn] to głęboko smutne zdarzenie w tych czasach niespokojnych, pełnych wrażeń i nowych sytuacji, zostawiło niewielki ślad po sobie jedynie w sercach rodziców i braci. Rodzice tę ofiarę dołączyli do tylu innych! Bracia byli mi ogromnie wdzięczni, że przyjechałam, i zachowali urazę do stryjów, którzy przyjechać nie mogli"[7].

Najmłodszymi dziećmi były dwie dziewczynki: Anna (1901–1965), późniejsza Bielska, i Teresa (1905–1995), późniejsza Drucka-Lubecka.

Anna i Roman Bielscy po 1945 roku wyemigrowali i osiedlili się w belgijskim wówczas Kongo, gdzie mieli plantację herbaty. Kiedy w 1964 roku w Kongo wybuchła wojna domowa, większość białych wyjechała, ale Bielscy zostali, co w konsekwencji okazało się błędem. Ich dramatyczną śmierć opisał w liście do Aleksandra ksiądz katolicki d'Oultremont. List ten zachował się w spuściźnie. Jak wynika z listu, 4 kwietnia 1965 roku Roman i Anna wyjechali z Gomy na swoją plantację, by wypłacić pensje robotnikom. Robili to zawsze na początku miesiąca. Na 4 km przed plantacją napotkali przeszkodę z kamieni, gdy stanęli, zostali zaatakowani. Droga była zbyt wąska, by mogli zawrócić. Nie mogli się też bronić, gdyż — zgodnie z zarządzeniem władzy — nie posiadali broni. Zginęli od licznych kul, samochód został zniszczony, pieniądze zniknęły. Następnego dnia ich ciała znaleźli dwaj plantatorzy. Zawiadomili Stanisława Krasickiego, który swoją ciężarówką zawiózł ciała owinięte flagą polską do Gomy. Zostali pochowani na małym cmentarzyku w Gomie. Ich pogrzeb zgromadził około 300 osób. Na grobie małżonków ustawiono krzyż i złożono wieniec z biało-czerwonych kwiatów. Obecni Polacy rzucili grudki ziemi na ich trumny.

We wspomnianym liście ksiądz opisał także nieudany napad na innego plantatora, który tylko cudem uszedł z życiem. Dla tych ludzi straszna była świadomość, że najprawdopodobniej Bielscy zostali zamordowani przez własnych robotników, o których dbali i z którymi byli zaprzyjaźnieni. W kilka dni po pogrzebie miało odbyć się zebranie plantatorów i właścicieli fabryk w celu przedyskutowania kwestii zamykania fabryk i plantacji. Niestety, list się na tym urywa.

I najmłodsze dziecko, Teresa Drucka-Lubecka, która żyła na emigracji najdłużej z rodzeństwa, gdyż zmarła dopiero w 1995 roku. Zamężna

[7] Matylda z Windisch-Graetzów Sapieżyna, *My i nasze siedliska*…, s. 342.

z Bogdanem Druckim-Lubeckim „przeszła bardzo ciężkie czasy, musiała sobie dawać sama radę z mężem i dziećmi [sic!], bardzo ciężko przebolała rozstanie z matką, jego [męża] dziwnie obmyślane projekta przerzuciły ich w różne kierunki, aż nie zlądowali wreszcie w Anglii w roku 1940. Tam zajmowali się całą rodzinną hodowlą koni; w latach 60. wyjechali do Rodezji, stamtąd do Kaliforni”[8].

Ojciec tak licznej rodziny — Władysław umarł w 1920 roku, natomiast matka Elżbieta w 1948 roku w Krakowie. Mimo że urodziła 10 dzieci, umierała samotnie, gdyż pozostałe przy życiu dzieci były na emigracji. „Po ciężkiej grypie, którą Elunia przebyła, zdaje mi się w 1946 roku, już z łóżka nie wstawała i wpadła w zupełną apatię. Wyjazd jej ukochanej córki Tereni Lubeckiej zapewne przyczynił się do jej psychicznego załamania. […] I tak to biedne, samotne życie matki dziesięciorga dzieci dobiegło końca. Zapalenie płuc zabrało ją 14 stycznia 1948 roku”[9].

Na pogrzeb Elżbiety Potulickiej przyjechała jej wnuczka Zofia Komorowska, jedyna z licznej rodziny, która pozostała w kraju. Ona zresztą też wyemigrowała w latach 50. do Konga Belgijskiego, a stamtąd do Belgii. W Polsce w Białogardzie urodziła córkę Annę, matkę obecnej królowej Belgii. Kto by przypuszczał, że jej wnuczka, a praprawnuczka Elżbiety Potulickiej, zostanie w przyszłości królową Belgii.

Zdjęcie z albumu fotograficznego Sapiehów, przełom XIX/XX w., Materiały Aleksandra Sapiehy, AMPR, I–42, b.p.

[8] Tamże, s. 491.
[9] Tamże, s. 714.

Joanna Arvaniti
Warszawa

DROGI DO NIEPODLEGŁOŚCI WANDY Z BAGIŃSKICH PISARKOWEJ-CHACIEWICZOWEJ „TAMARY" I JEJ RODZINY

„Wiem ja, bo mi o tym mama powiadała,
Żem dziecię tej ziemi, żem jest Polka mała."

Wanda Arkadia Bagińska „Tamara" (1897–1987), późniejsza pani na Jaszczowie, urodziła się w Warszawie, przy ul. Żelaznej 37. Matka jej była córką bogatego przemysłowca (dziadek jej miał biuro sprzedaży obuwia dla wojska rosyjskiego z oddziałem w Kursku), ojciec był synem ziemianina, posiadacza majątku Bagienko czy Bagno w Siedleckiem. Wśród jej najbliższych było wiele osób, które poświęciły swoje zdrowie lub nawet oddały życie dla odzyskania niepodległości Polski.

Pradziadek jej walczył w armii Napoleona, potem w powstaniu listopadowym pod dowództwem Józefa Bema i otrzymał za waleczność Krzyż Virtuti Militari. Pisze ojciec Wandy: „Pamiętam, jak mi ojciec pokazywał cenną relikwię, krzyżyk ten mały, a tak wielki, krzyżyk Virtuti Militari, co zdobił pierś dziadka, a który ojciec przechowywał jako skarb największy, najdroższy..."[1].

Dwaj dziadkowie Wandy byli uczestnikami powstania styczniowego. Józef Bagiński herbu Ślepowron, ojciec jej ojca, został ranny w potyczce w Sandomierskiem i trafił do niewoli. Na katordze w głębi Rosji był do 1868 roku, a majątek jego skonfiskowano. Po powrocie do kraju, ciężko chory na gruźlicę, został zatrudniony na stacji kolejowej przy wyładowywaniu węgla. Nigdzie nie mógł znaleźć innego, lepszego zajęcia jako „niebłagonadiożnyj". Potem jednak otrzymał pracę w biurze kolejowym. Wkrótce zmarł, zostawiwszy żonie i małemu synkowi

[1] Walery Jan Saturnin Bagiński, *Pamiętnik mego życia*, Kraków 1912, s. 4, ARJA.

Cezaria ze Świątyńskich Bagińska, babka „Tamary”, matka jej ojca, „Bunia”, 1912, b.d., ARJA

emeryturę w wysokości 22 rubli. Drugi dziadek Wandy Tadeusz Bagiński vel Bagieński (tę formę nazwiska traktowano w rodzinie jako właściwą, starszą, ale nieużywaną) był stryjecznym bratem jej „prawdziwego” dziadka Józefa. Pisze o nim Wanda: „Dziad «Ponury», czyli Tadeusz Bagieński herbu Ślepowron, powstaniec, emeryt [zesłaniec postyczniowy]. Zawsze nachmurzony, mało udzielał się ludziom, odludek. […]. Miał on duże, krzaczaste brwi, wąsy szerokie, duże, łączone z brodą, przez co wydawał się ponurym. […] Może [też] dlatego był taki, że dzieci mało dbały o niego. Żona umarła mu wcześnie (nie znałam jej), dzieci było troje: syn Jan, córki Wanda i Władysława. Wanda wyszła za hr. Świdę i wyjechała na Litwę. Władysława wyszła za hr. Hałomińskiego, żyli ze sobą krótko. Spadając z konia, złamał kręgosłup i w kilka godzin zmarł. Ona wyjechała do majątku na Podolu, dokąd zabrała brata Jana [późniejszego dyrektora Ogrodu Saskiego]. Jan ożenił się tam, miał dwoje dzieci, Zolę i Tadeusza, czyli «Ptasika». Tak go nazywali Kozacy,

którzy uczyli go jeździć konno”[2]. Jeśli chodzi o herb, to według wszystkich herbarzy Bagińscy pieczętowali się Ślepowronem, natomiast wśród rodów pieczętujących się Prawdzicem byli Sienkowscy (vel Sieńkowscy), a Sienkowską z domu była „Bunia”, czyli matka Walerego Jana Saturnina. Waleremu Saturninowi mógł się bardziej podobać herb mamy (Prawdzic) niż taty (Ślepowron, którym się pieczętowali, nawiasem mówiąc, m.in. Jaruzelscy, ale nie przypuszczam, że była to przyczyna awersji Walerego Jana Saturnina Bagińskiego do herbu Ślepowron). I tak w dokumentach pisanych pojawia się czasem, na przekór faktom, forma nazwiska Prawdzic-Bagiński zamiast Ślepowron-Bagiński.

Ojciec Wandy Walery Jan Saturnin Bagiński, nazywany w rodzinie „Walerusem” (1870–1929), ukończył warszawską szkołę Jana Pankiewicza (od 14 sierpnia 1918 roku Królewsko-Polskie Gimnazjum im. Tadeusza Czackiego). Pisze o nim Wanda w *Pamiętniku*: „Tatuś, szatyn niebieskooki o bardzo bujnej czuprynie. Zarost na twarzy: nosił bokobrody, później tylko małe angielskie wąsiki. Na kilkanaście lat przed śmiercią zapuścił duże wąsy. Miał krótki wzrok i nosił binokle na czarnym, wąziutkim sznureczku, założonym za ucho. Jak pamięć moja sięgnie, nigdy nie chorował”[3]. W 1888 roku wstąpił do Instytutu Technologicznego w Petersburgu, ale w tym samym roku, po śmierci swojego ojca, na prośbę matki i babki, które zostały bez środków do życia, wrócił do Warszawy. Przez wiele lat był pracownikiem Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej, od 1922 roku pracował w Dyrekcji Kolei Państwowych w Radomiu. Z zamiłowania był zbieraczem pamiątek starożytności, historykiem, literatem. Napisał m.in. cztery niewielkie prace, trzy z nich przechowywane są w zbiorach Biblioteki Narodowej: *Dawne guziki polskie* (1899)[4], *Typy wiarusów napoleońskich* (1912)[5], *Idzie żołnierz borem, lasem* (1914)[6] oraz *Pamiętnik mego życia*, znajdujący się w archiwum rodzinnym. We wstępie do *Pamiętnika*… napisał: „Mogę jednak śmiało powiedzieć, że choć mnie losy bezlitosne strasznie smagały, mężnie wytrwałem, przechowawszy w duszy największy skarb po ojcach — wierną służbę ojczyźnie”[7]. W innym miejscu swojej

[2] Wanda z Bagińskich Pisarkowa-Chaciewiczowa, *Pamiętnik*, b.d., ARWP.
[3] Tamże.
[4] Walery Jan Saturnin Bagiński, *Dawne guziki polskie*, Kraków 1899, BN, II.195.182.
[5] Walery Jan Saturnin Bagiński, *Typy wiarusów napoleońskich*, Warszawa 1912, BN, II.63.894.
[6] Walery Jan Saturnin Bagiński, *Idzie żołnierz borem, lasem*, Warszawa 1914, BN, I.2.040.163.
[7] Walery Jan Saturnin Bagiński, *Pamiętnik*…, s. 1.

Walery Jan Saturnin Bagiński, ok. 1920, ARJA

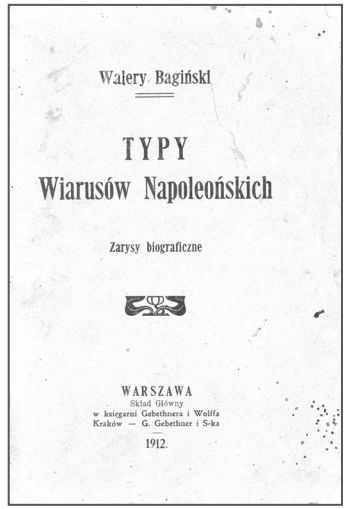

Walery. Bagiński

TYPY
Wiarusów Napoleońskich

Zarysy biograficzne

WARSZAWA
Skład Główny
w księgarni Gebethnera i Wolffa
Kraków — G. Gebethner i S-ka
1912.

Walery Jan Saturnin Bagiński, *Typy wiarusów napoleońskich. Zarysy biograficzne*, Warszawa 1912, BN, II.63.894

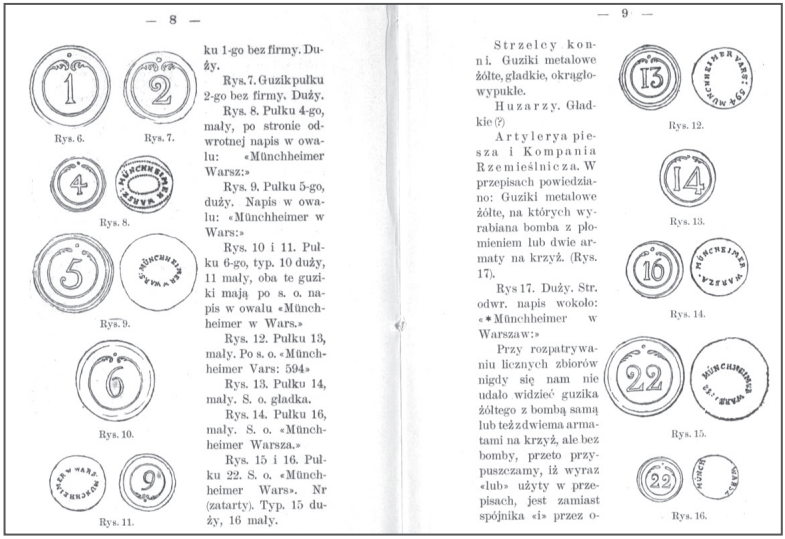

— 8 —

Rys. 6. Rys. 7.

Rys. 8.

Rys. 9.

Rys. 10.

Rys. 11.

ku 1-go bez firmy. Duży.

Rys. 7. Guzik pułku 2-go bez firmy. Duży.

Rys. 8. Pułku 4-go, mały, po stronie odwrotnej napis w owalu: «Münchheimer Warsz:»

Rys. 9. Pułku 5-go, duży. Napis w owalu: «Münchheimer w Wars:»

Rys. 10 i 11. Pułku 6-go, typ. 10 duży, 11 mały, oba te guziki mają po s. o. napis w owalu «Münchheimer w Wars.»

Rys. 12. Pułku 13, mały. Po s. o. «Münchheimer Vars: 594»

Rys. 13. Pułku 14, mały. S. o. gładka.

Rys. 14. Pułku 16, mały. S. o. «Münchheimer Warsza.»

Rys. 15 i 16. Pułku 22. S. o. «Münchheimer Wars». Nr (zatarty). Typ. 15 duży, 16 mały.

— 9 —

Strzelcy konni. Guziki metalowe żółte, gładkie, okrągłowypukłe.

Huzarzy. Gładkie (?)

Artylerya piesza i Kompania Rzemieślnicza. W przepisach powiedziano: Guziki metalowe żółte, na których wyrabiana bomba z płomieniem lub dwie armaty na krzyż. (Rys. 17).

Rys 17. Duży. Str. odwr. napis wokoło: «*Münchheimer w Warszaw:»

Przy rozpatrywaniu licznych zbiorów nigdy się nam nie udało widzieć guzika żółtego z bombą samą lub też z dwiema armatami na krzyż, ale bez bomby, przeto przypuszczamy, iż wyraz «lub» użyty w przepisach, jest zamiast spójnika «i» przez o-

Rys. 12.

Rys. 13.

Rys. 14.

Rys. 15.

Rys. 16.

Walery Jan Saturnin Bagiński, *Dawne guziki polskie,* Kraków 1899, BN, II.195.182

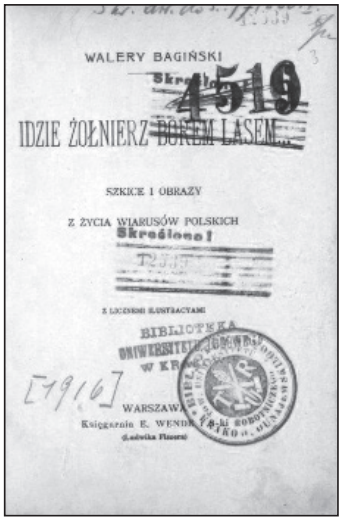
WALERY BAGIŃSKI

IDZIE ŻOŁNIERZ BOREM LASEM...

SZKICE I OBRAZY

Z ŻYCIA WIARUSÓW POLSKICH

Skreślono!

Walery Jan Saturnin Bagiński, *Idzie żołnierz borem, lasem. Szkice i obrazy z życia wiarusów polskich*, Warszawa 1914, BN, I.2.040.163

książeczki autor pisze o popowstaniowej Warszawie, kilka słów poświęca nawet Pałacowi Staszica. Czytamy: „Przed oczyma staje mi, ile razy przechodzę koło pomnika Kopernika, stary pałac Karasia, gdzie na rogu mieścił się ów słynny szynk «Pod Karasiem». Z drugiej strony pomnika stał Pałac Staszica, dawniej Towarzystwo Przyjaciół Nauk, wtedy jeszcze nieoszpecony przeróbką moskiewską, jaką uskuteczniono dopiero w połowie lat dziewięćdziesiątych”[8]. Książkę *Typy wiarusów napoleońskich* poświęcił Bagiński cichym bohaterom poległym w walce o niepodległość ojczyzny: „Sto lat dobiegło, gdy blask imienia Napoleona, przyćmiony chmurami północy, począł przygasać stopniowo, aż zgasł na polach Waterloo… Sto lat temu imię wielkiego Wodza było na ustach wszystkich… Liczne zastępy rodaków naszych, żądne lepszego jutra dla narodu, garnęły się tłumnie pod sztandary napoleońskie, na polach chwały oddając swe życie. Nieubłagany czas zaciera powoli ślady ich czynów bohaterskich, tylko gdzieniegdzie na polach licznych pobojowisk Europy wiatr rozwieje lub pracowity rolnik wyorze zbutwiałe kości lub rdzawy kawał oręża — jedyne ślady, jedyne pamiątki, jakie pozostały po owych rycerzach bez skazy. Nie wszyscy bowiem z nich pozostali w pamięci narodu, wielu z ich liczby, okrywszy sławą oręż polski, zeszło do grobu cicho i w zapomnieniu… Im to, temu szeregowi zapomnianych postaci, postanowiliśmy poświęcić niniejszą pracę w tem przeświadczeniu, że życie każdego z nich to dopełnienie epoki napoleońskiej, to maleńka cząstka wielkiej całości”[9]. Dodam, że autor sam ilustrował swoje książeczki. Pisze Wanda w *Pamiętniku*: „W sobotę, gdy wracał z biura, po obiedzie, otwierał biurko, wyjmował sztychy, których miał bardzo dużo, i malował tych żołnierzyków. A było ich wielu różnych formacji. Ułanów 4 pułki,

[8] Tamże.

[9] Walery Jan Saturnin Bagiński, *Typy wiarusów*..., s. 1.

które różniły się kolorem naszywek, czaka i bluzy: biały, niebieski, żółty i czerwony. Tatuś, malując, zawsze sobie podśpiewywał, np.:

«Na kobylim gównie
Tańcowali wróble.
A wrona im kracze,
Co robicie, sracze».

Mamusia często zwracała uwagę Tatusiowi, mówiąc: «Czego Ty uczysz dziecko», a on odpowiadał: «Tyle tylko pamiątki będzie miała od ojca, tego jej ani woda, ani ogień nie odbierze». I prawdę powiedział, gdyż do tej pory śpiewałam to swym małym wnuczkom”[10]. To prawda. Te Babcine piosenki w niczym nam nie zaszkodziły.

Tekst broszurki *Dawne guziki polskie* wraz z rysunkami autorstwa Bagińskiego został opublikowany w Krakowie nakładem Towarzystwa Numizmatycznego. We *Wstępie* autor pisze: „Kolekcjonowanie jakichkolwiekby przedmiotów bezsprzecznie przynosi pożytek, jeżeli tylko takie kolekcjonowanie nie jest maniactwem, lecz ma na celu w następstwie opracowanie przedmiotu naukowo. I tak zbieramy dawne guziki polskie. Zdawałoby się, że dzieciństwem jest zbierać guziki — do czego podobna kolekcja może posłużyć, czego nauczyć? Otóż obecnie chcemy wykazać, że i zbieranie guzików również przynosi pożytek, mianowicie jak w danym razie, odtworzy część umundurowań byłych wojsk polskich”[11]. I tak autor opisał guziki na mundurach żołnierzy Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego i zamieścił 59 rysunków guzików ze szczegółowymi opisami. Walery Jan Saturnin Bagiński publikował też na łamach „Tygodnika Ilustrowanego” i „Biesiady Literackiej”. Jego żoną była Felicja Tekla z Kwiecińskich Bagińska, nazywana w rodzinie pieszczotliwie „Dadą” (1870–1959). Była „wysoka, zgrabna, niebieskooka, o czarnych, kruczych włosach, aż granatowych, czesała się w kok”[12]. Walery Jan Saturnin zmarł na raka, przeżywszy o 4 lata swojego syna Walerego Feliksa, latem, w szpitalu w Warszawie, dokąd został przewieziony z letniska w Szczawnicy po ataku bólu przez Edwarda Władysława Pisarka, swojego zięcia. Jan Saturnin Bagiński zmarł 4 miesiące po narodzinach swojej pierwszej wnuczki, córki Wandy Arkadii — Felicji Edwardy. Los sprawił, że Walery Jan Saturnin Bagiński spoczywa w pięknej alei na Starych Powązkach w Warszawie razem ze swoją wnuczką, której nie zdążył poznać, oraz zięciem Edwardem Władysławem Pisarkiem,

[10] Wanda z Bagińskich Pisarkowa-Chaciewiczowa, *Pamiętnik*…
[11] Walery Jan Saturnin Bagiński, *Dawne guziki*…, s. 1.
[12] Wanda z Bagińskich Pisarkowa-Chaciewiczowa, *Pamiętnik*…

Felicja Tekla z Kwiecińskich Bagińska, żona
Walerego Jana Saturnina Bagińskiego, matka
„Tamary", „Dada" (1870–1959), ok. 1890, ARJA

którego grobu nigdy nie odnaleziono. Na cmentarzu Powązkowskim jest jego grób symboliczny jako tego, „który zginął tragicznie na nieludzkiej ziemi w 1940 roku". Dodam jeszcze, że w Centralnym Archiwum Wojskowym jest wniosek skierowany w 1933 roku przez Edwarda Władysława Pisarka do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości o pośmiertne odznaczenie Walerego Jana Saturnina Bagińskiego, który o niepodległość ojczyzny walczył nie szablą, lecz piórem. We wniosku z 30 grudnia 1933 roku czytamy: „Według otrzymanych przez mnie informacji wśród rozpatrywanych wniosków nie ma dotąd wniosku na odznaczenie zmarłego wprawdzie, tym niemniej zasłużonego idei niepodległości niestrudzonego bojownika niepodległościowego w Warszawie,

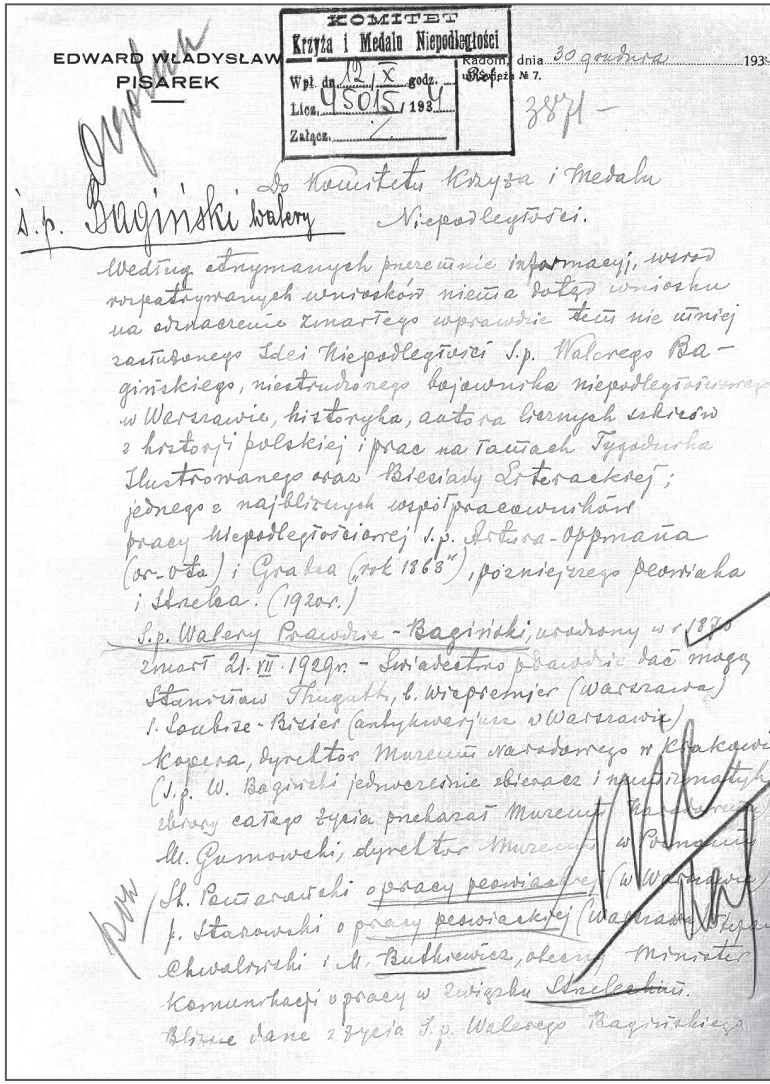

EDWARD WŁADYSŁAW
PISAREK

KOMITET
Krzyża i Medalu Niepodległości
Wpł. dn. 12/X godz.
Licz. 45015/1934
Załącz. /

Radom, dnia 30 grudnia 1933
Sienkiewicza № 7.

3871 –

Do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości.

ś.p. Bagiński Walery

Według otrzymanych przezemnie informacyj, wśród rozpatrywanych wniosków niema dotąd wniosku na odznaczenie zmarłego wprawdzie tem nie mniej zasłużonego Idei Niepodległości ś.p. Walerego Bagińskiego, niestrudzonego bojownika niepodległościowego w Warszawie, historyka, autora licznych szkiców z historji polskiej i prac na łamach Tygodnika Ilustrowanego oraz Biesiady Literackiej; jednego z najbliższych współpracowników pracy Niepodległościowej ś.p. Artura-Oppmana (or-Ota) i Grabca („rok 1863”), późniejszego peowiaka i Strzelca. (1920 r.)

Ś.p. Walery Prawdzic-Bagiński, urodzony w r. 1870 zmarł 21.VII.1929 r. – Świadectwo prawdzie dać mogą Stanisław Thugutt, b. Wicepremjer (Warszawa) S. Soubise-Bisier (antykwarjusz w Warszawie) Kopera, dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie (ś.p. W. Bagiński jednocześnie zbieracz i numizmatyk zbiory całego życia przekazał Muzeum Narodowemu) M. Gumowski, dyrektor Muzeum w Poznaniu St. Pomarański o pracy peowiackiej (w Warszawie) J. Starowski o pracy peowiackiej (Warszawa) Stefan Chwaliński i M. Butkiewicz, obecny Minister Komunikacji o pracy w Związku Strzeleckim.

Bliższe dane z życia ś.p. Walerego Bagińskiego

Wniosek o pośmiertne przyznanie Krzyża i Medalu Niepodległości Waleremu Janowi Saturninowi Bagińskiemu, 1933, CAW, Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości, I.394.1

Walery Feliks, brat „Tamary", „Fluta" (1893–1925), Halina Leopolda, siostra „Tamary", „Czełowiek" (1896–1955), Wanda Arkadia „Tamara" (1897–1987) Bagińscy, ok. 1905, ARAB

historyka, autora licznych szkiców z historii polskiej i prac na łamach „Tygodnika Ilustrowanego" oraz „Biesiady Literackiej" i jednego z najbliższych współpracowników pracy niepodległościowej śp. Artura Oppmana (Or-Ota) i [Jana] Grabca (*Rok 1863*), późniejszego peowiaka i strzelca (1920 r.). […] Świadectwo prawdzie dać mogą Stanisław Thugutt, b. wicepremier (Warszawa), […] [Feliks] Kopera, dyrektor [1901–1950] Muzeum Narodowego w Krakowie (śp. W. Bagiński, jednocześnie zbieracz i numizmatyk, zbiory całego życia przeznaczył Muzeum Narodowemu), [Marian] Gumowski, dyrektor [1919–1932] Muzeum

Wielkopolskiego w Poznaniu, […] Michał Butkiewicz, obecny minister komunikacji, o pracy w Związku Strzeleckim. […] Bliższe dane z życia śp. Walerego Bagińskiego zapoda na żądanie pozostała wdowa Felicja z Kwiecińskich Prawdzic-Bagińska (Radom, ul. Świeża nr 7), posiadająca cenne zbiory pamiątek legionowych po śp. Walerym Bagińskim (odezwy, broszury etc.)”[13]. Wniosek został jednak odrzucony z powodu rzekomego „braku pracy niepodległościowej” Walerego Jana Saturnina Bagińskiego.

Bagińscy mieli oprócz Wandy Arkadii jeszcze dwoje dzieci: Halinę Leopoldę oraz Walerego Feliksa, zwanego w rodzinie „Flutą”.

Halina Leopolda Bagińska (1896–1955) była przez trzy lata uwięziona w gorsecie, który trochę zniekształcił jej twarz i szyję i który założono jej we wczesnym dzieciństwie po skręceniu kręgosłupa szyjnego w wyniku tragicznego upadku podczas zabawy z rodzeństwem w konika i szarpnięciu, mającym ochronić ją przed uderzeniem o ciężki, metalowy kufer, który po wielu latach był również miejscem moich ulubionych zabaw w Jaszczowie. Po ukończeniu pensji Halina uczestniczyła w kursach dla urzędniczek; całe swe życie była zatrudniona jako pracownik państwowy w administracji kolejowej, ściślej w Radomskiej Dyrekcji Kolei Państwowych. Niezamężna i bezdzietna Halina, wstydliwa i nieśmiała, nieco złośliwa, nazywana przez brata i siostrę „Czełowiek”, pozostająca w cieniu swojego aktywnie walczącego o niepodległość Polski rodzeństwa, zmarła na raka w 1955 roku i jest pochowana na cichym cmentarzu w Milejowie, gdzie również spoczywają doczesne szczątki jej matki Felicji Tekli z Kwiecińskich, siostry Wandy Arkadii oraz jej drugiego męża Mariana Chaciewicza.

Walery Feliks Bagiński (1893–1925), brat „Tamary”, był porucznikiem Wojska Polskiego. „Wysoki, ciemny blondyn, czupryna bardzo duża, oczy zielone jak morska woda. Nosił baki i maleńkie wąsiki”[14]. Jego postać, niezwykłe dokonania, bohaterstwo i strasznie niesprawiedliwe, okrutne i tragiczne losy wymagają bardziej szczegółowego omówienia.

W roku 1905, w roku wybuchu rewolucji, rozpoczął „Fluta” naukę w Gimnazjum (obecnie nr 44) gen. Pawła Chrzanowskiego, założonym w 1903 roku, mieszczącym się początkowo przy ulicy Wielkiej (teraz Poznańskiej), potem (do chwili obecnej zresztą) przy ulicy Smolnej 30.

[13] Wniosek o przyznanie pośmiertnego odznaczenia Krzyżem i Medalem Niepodległości Waleremu Janowi Saturninowi Bagińskiemu, 1933, CAW, Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości, I.394.1.

[14] Wanda z Bagińskich Pisarkowa-Chaciewiczowa, *Pamiętnik*…

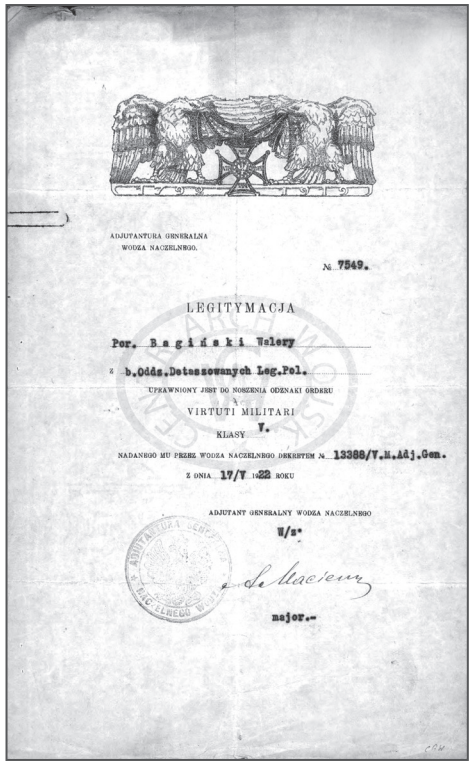

ADJUTANTURA GENERALNA
WODZA NACZELNEGO.

№ 7549.

LEGITYMACJA

Por. B a g i ń s k i Walery
z b.Odds.Detaszowanych Leg.Pol.
UPRAWNIONY JEST DO NOSZENIA ODZNAKI ORDERU
VIRTUTI MILITARI
KLASY V.
NADANEGO MU PRZEZ WODZA NACZELNEGO DEKRETEM № 13388/V.N.Adj.Gen.
Z DNIA 17/V 1922 ROKU

ADJUTANT GENERALNY WODZA NACZELNEGO
W/z:
major.-

Legitymacja Walerego Feliksa Bagińskiego
uprawniająca do noszenia Orderu Virtuti Militari,
1922, CAW

Była to wówczas najnowocześniejsza (z własną kanalizacją, przestronnymi klasami i salą balową ze ścianami wybitymi adamaszkiem oraz nowoczesnym wyposażeniem pracowni), pierwsza szkoła z wykładowym językiem polskim, największa męska szkoła średnia we wszystkich trzech zaborach. W 1905 roku liczyła 1480 uczniów w 27 klasach. Felek należał do organizacji niepodległościowych, m.in. do Ligi Obrony Szkoły Polskiej; Bagiński był dwukrotnie aresztowany za działalność niepodległościową. Był członkiem Komendy Skautingu. W 1913 roku rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, które przerwał w następnym roku, a potem rozpoczął ponownie w roku 1917 na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1914–1915 był działaczem

Związku Strzeleckiego „Strzelec” i Polskiej Organizacji Wojskowej. Jednym z elementów działalności konspiracyjnej, w którą zaangażowany był Walery Feliks i jego młodsza siostra Wanda Arkadia, było gromadzenie broni i materiałów wybuchowych. Dobrym, lecz niebezpiecznym sposobem zdobywania broni było wyjeżdżanie jako sanitariusze — członkowie Czerwonego Krzyża — na pola bitew i zbieranie rannych żołnierzy jeszcze w czasie trwania walk lub natychmiast po ich zakończeniu. Łatwo wówczas można było przechwycić broń, zwłaszcza krótką. W 1915 roku Walery Feliks wstąpił do Legionów Polskich, uczestniczył w potyczkach i walkach w Warszawie, gdzie ukończył kurs tajnej Szkoły Oficerskiej POW i wszedł do jej ścisłego kierownictwa, był zastępcą komendanta Obwodu Wolskiego. 22 sierpnia 1915 roku wyruszył na front wołyński jako sierżant 7. Pułku Piechoty I Brygady Legionów Polskich. Podczas drogi liczącej 290 km, którą legioniści przebyli piechotą, stoczył potyczki pod Kowalikami, Kowlem, gdzie miał lekką kontuzję, nad Stochodem, gdzie walczył pod dowództwem Edwarda Śmigłego-Rydza, w rejonie Hulewicz, pod Czerskiem, Jabłonką, Kuklami, Kostiuchnówką. Przytoczymy relację oficera I Brygady Tadeusza Alfa-Tarczyńskiego z 4 lipca 1916 roku: „Godzina za godziną nieustający ani na chwilę huk ogłuszał. Deszcz opadającego gryzącego dymu zmieszanego z piaskiem sprawiał, że nic nie było widać […]. Gazy z tej olbrzymiej ilości wybuchów zatruwały powietrze, a jednocześnie zmuszały do głębokiego oddechu przez otwarte usta, przez które wpadał piaskowy pył”[15]. Tragicznym wydarzeniom nad Stochodem w czerwcu–październiku 1916 roku poświęcony jest wzruszający wiersz Czesława Miłosza *Kołysanka*, znany mi doskonale z dzieciństwa, cudownie interpretowany przez moją Mamę; wtedy jeszcze nie wiedziałam, że ten wiersz, który zapamiętałam na całe życie, opowiada m.in. o moim stryjecznym dziadku; fragment zacytuję:

„Mój mały — szepczą dziecku w wiosce siwej
Od mgły armatniej — mały, bajkę chcesz?
Więc była.... rzeka nazwana Stochodem.
W rzece mieszkała taka ryba, leszcz.
A leszcz był płaski jak miesiąc wieczorem
I pływał sobie, wodne kwiaty jadł,
Aż przyszedł ktoś nad wodę i zakrzyczał:
Wróć, ucałuj jak za dawnych lat.

[15] Łukasz Łabędzki, *Na granicy dwóch światów*, Łódź 2010, s. 27.

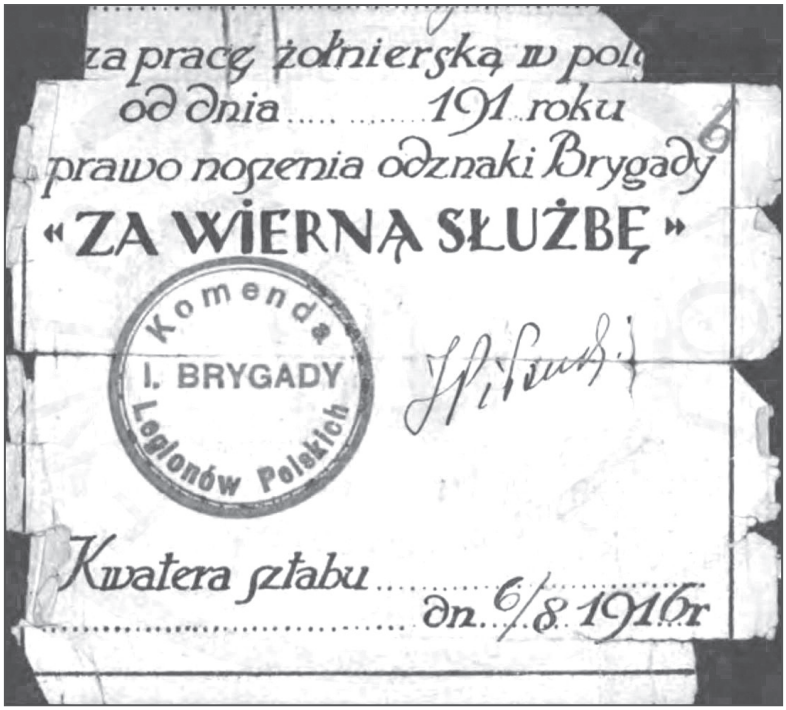
za pracę żołnierską w pol
od dnia ..... 191.. roku
prawo noszenia odznaki Brygady
« ZA WIERNĄ SŁUŻBĘ »
Komenda I. BRYGADY Legionów Polskich
Kwatera sztabu .....
..... dn. 6/8 1916 r

Odznaka „Za wierną służbę" przyznana Waleremu Feliksowi Bagińskiemu za rok służby bez przerwy, 1916, CAW, Biuro Orderu Wojennego Virtuti Militari, I.482.81–7691

Zdziwił się leszcz, kto go wołać może."

6 sierpnia 1916 roku, po uroczystej mszy świętej w Komendzie I Brygady w Dubniakach, odczytano okolicznościowy rozkaz Józefa Piłsudskiego i wręczono legionistom pierwsze odznaki „Za wierną służbę" (za rok walki bez przerwy) z własnoręcznym podpisem Komendanta. Odznakę tę otrzymał również Walery Feliks Bagiński. Odznaka przechowywana jest obecnie w Centralnym Archiwum Wojskowym[16]. W 1917 roku Walery ożenił się z ukochaną z lat wczesnej młodości Felicją Bożeną z Kapucewiczów (1898–1977), zwaną w rodzinie „Dzidką" (po śmierci męża, pozbawiona środków do życia i szykanowana przez nastawionych przez endecką prasę warszawiaków, wyjechała z dziećmi do Rosji; po wojnie pracowała w KCPZPR jako sekretarka). Z tego związku narodziło się troje dzieci: Zbigniew (1917–1943), który zmarł śmiercią głodową

[16] CAW, Biuro Orderu Wojennego Virtuti Militari, I.482.81–7691.

w Moskwie, Lech (1919–2004), artysta malarz, który w czasie 2. wojny światowej przeszedł cały szlak bojowy od Lenino do Berlina, i Hanna (ur. 1921), również artystka malarka. W 1917 roku Walery Bagiński został internowany na 4 miesiące w obozie kwarantannowym w Szczypiornie pod Kaliszem za odmowę złożenia przysięgi władzom niemieckim; został tam wybrany przez współwięźniów na przewodniczącego sądu koleżeńskiego, co świadczy o jego popularności wśród towarzyszy niedoli i autorytecie. Warunki były tam bardzo trudne — głód, brud, zimno; wielu internowanych zmarło (dziennie przysługiwała więźniom kromka chleba, miska kawy i zupy z liści buraczanych; spano na papierowych siennikach, przykrywano się kołdrą wypchaną gazetami). Po zwolnieniu z obozu Bagiński powoli odsuwał się od ugrupowania piłsudczyków. 1 kwietnia 1920 roku został mianowany porucznikiem, a następnie adiutantem inspektora frontów gen. Aurelego Serdy-Teodorskiego. Brał udział w wojnie przeciwko bolszewikom, za co otrzymał Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari (17 maja 1922 roku). W Biurze Kapituły Orderu Wojennego Virtuti Militari zasiadali: ppłk. Adam Koc, mjr Wacław Jędrzejewicz i mjr Marian Zyndram-Kościałkowski, którzy wystawili Bagińskiemu świetną opinię, pisząc o nim: „Ofiarny, pełen poświęcenia i wielkiego zapału, w pracy jest niezmordowany na każdym posterunku, pełniąc służbę z bezprzykładnym męstwem”[17]. Zdjęcie z dekoracji Walerego Feliksa przez samego Naczelnika stało potem w domu rodzinnym Bagińskich w Radomiu, w salonie, na komodzie.

Tymczasem Walery został zastępcą, a potem dowódcą Centralnej Szkoły Pirotechnicznej w Warszawie, która została wcielona do Centralnej Szkoły Zbrojmistrzów, mieszczącej się w Cytadeli Warszawskiej. W 1920 roku Bagiński został jej wykładowcą. Od 1921 roku był członkiem Komunistycznej Partii Robotniczej Polski. Zajmował się głównie kolportażem nielegalnej prasy.

2 sierpnia 1923 roku Bagiński został aresztowany wraz z ppor. Antonim Wieczorkiewiczem (1895–1925) i oskarżony o działalność komunistyczną i współorganizację zamachów bombowych, których dokonano w kwietniu i maju tego samego roku w Warszawie i Krakowie. Podczas śledztwa do oskarżenia dodano również pomoc w zorganizowaniu wysadzenia 13 października 1923 roku składu prochu w Cytadeli Warszawskiej (Bagiński i Wieczorkiewicz byli już wówczas od dawna w więzieniu). Obaj zasłużeni i uhonorowani najwyższymi odznaczeniami

[17] Szczegółowy opis czynów Walerego Feliksa Bagińskiego, 1922, tamże.

za walkę o niepodległość Polski oficerowie skazani zostali na karę śmierci, ale w wyniku łaski okazanej przez prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego zostali ułaskawieni i oczyszczeni z zarzutów, o czym opinia publiczna nie została poinformowana, a następnie znowu skazani na 15 lat pozbawienia wolności (Wieczorkiewicz) i dożywocie (Bagiński). W późniejszych latach historycy stwierdzili, że oficerowie Bagiński i Wieczorkiewicz przeszli wprawdzie na stronę komunistów, lub raczej socjalistów, co wtedy w wojsku polskim nie było rzadkością, to ich oskarżenie i proces były policyjną prowokacją. Już podczas kończącego się procesu w 1924 roku powołano Sejmową Komisję o Specjalnych Pełnomocnictwach do Badań Działalności Tajnych Organizacji pod przewodnictwem posła Adama Pragiera, która wykryła, że wszystkie zarzuty postawione obydwu oficerom przez policję polityczną były nie tylko sfabrykowane, ale również przez nią inspirowane i realizowane. Komisja Sejmowa dysponowała m.in. dokumentami wyjaśniającymi przyczyny wybuchu w prochowni. Jeden z nich np. mówi, że bardzo aktywny proch włoski był w Cytadeli Warszawskiej przechowywany nieprawidłowo i że groziło to wybuchem podobnym do eksplozji w Turynie i w Tulonie, o czym ostrzegł przebywający w Warszawie oficer francuskiej misji wojskowej; zostało to jednak zbagatelizowane. Drugi dokument zawiera zeznania wartownika, który twierdził, że tuż przed wybuchem do Cytadeli wszedł robotnik z palącym się papierosem, który nie zareagował na alarm wartownika i który zresztą zginął podczas eksplozji. Tych dwóch dokumentów nie przedłożono sądowi. Dodam jeszcze, że w czasie obrad pięcioosobowego kompletu sędziowskiego sędzia, legionista i pisarz Marian Dąbrowski, mąż Marii Dąbrowskiej, zgłosił votum separatum od wyroku na Bagińskiego, stwierdzając, że z braku dowodów obciążających uważa go za zupełnie niewinnego. Wyniki badań Komisji Sejmowej zostały dopiero ujawnione po 40 latach. W 1966 roku Adam Pragier opisał tę wielką prowokację w książce *Czas przeszły dokonany*.

Walery Feliks Bagiński pisał w więzieniu pamiętnik, który niedawno został ujawniony. *Dziennik więzienny* prowadzony przez Bagińskiego w Rawiczu obejmuje okres od 22 maja 1924 roku (zawiera jednak też adnotacje spisywane retrospektywnie); pamiętnik obejmuje trzy tygodnie z życia więźnia. Przeplatają się w nim wątki absolutnie intymne, dotyczące ukochanej żony, z wątkami politycznymi — jest to rozpaczliwy dokument o samotności wrażliwego, niesprawiedliwie uwięzionego człowieka

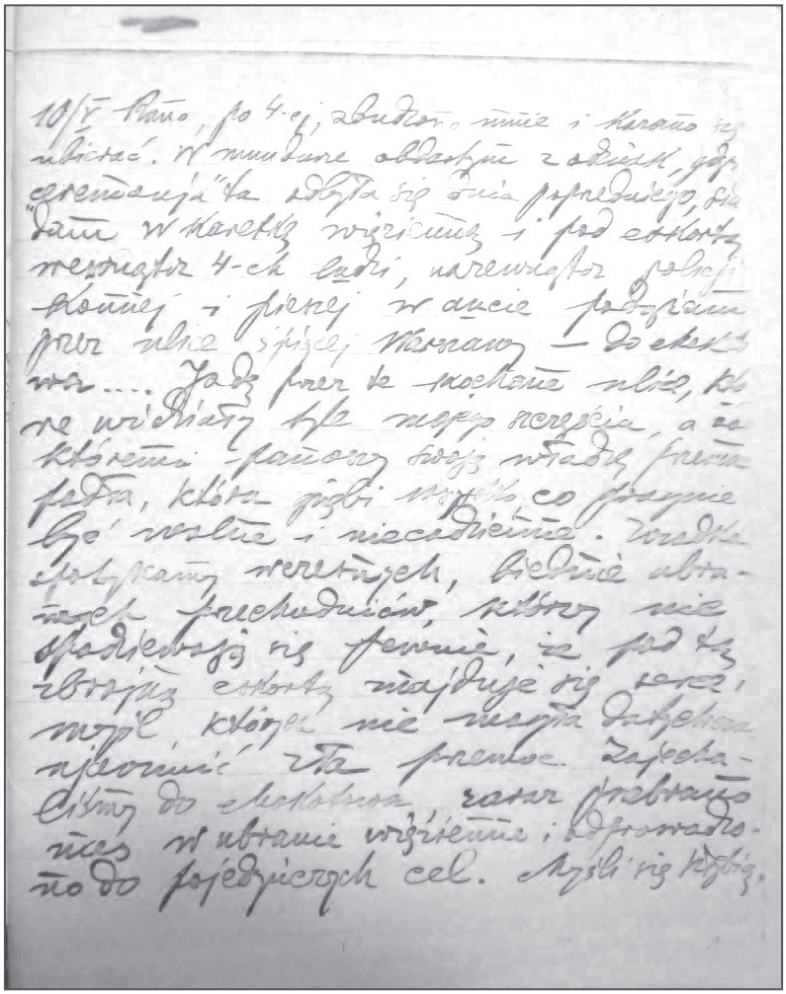

Walery Feliks Bagiński, *Dziennik więzienny porucznika Walerego Bagińskiego* (1924), „Archiwum Ruchu Robotniczego”, 1981, BN, P.19040

o szlachetnej duszy, wrażliwego na ludzką krzywdę i niesprawiedliwość społeczną. Pisał np.: „Przychodzę ze swoją małą nad Wisłę… Dziewuszka moja modnie ubrana, rozbawiona i szczęśliwa na piasku wiślanym, pod murem bulwaru leży andrus nadwiślański, a koło niego siedzi w podartej sukience dziewczyna. Spostrzegł nas… Patrzy złowrogimi oczami na

nas, to znowu na swoją Mańkę czy Jankę i wiem…, wiem…, co myśli. I znowu jest mi przykro. Tysiące takich małych, codziennie spotykanych obrazów tworzą, jak małe, skromne kropelki, cały ocean… ocean ludzkiej nędzy, bólów i zawodów”[18]. *Dziennik*... został ujawniony w 1976 roku. Był przechowywany przez panią Jadwigę Kończak, córkę nieżyjącego naczelnika więzienia w Rawiczu Józefa Stefaniaka, któremu Bagiński powierzył swoje dwa grube zeszyty — w jednym jest *Dziennik więzienny*, w drugim niedokończona powieść z życia legionowego *Wulkan*, pisana od 28 lipca do 6 września 1924 roku. *Dziennik*… liczy 95 kart zapisanych dwustronnie, a szkic powieści 56; obydwa zeszyty znajdują się w Archiwum Akt Nowych we wspólnej teczce osobowej Bagińskiego i Wieczorkiewicza nr 205.

Pisał Bagiński: „Nie myślę o niczym na razie, jestem jak ogłuszony na duchu, tłucze się tylko w sercu żal i tęsknota za swobodą… Słońce tak cudnie świeci i woń łagodna idzie z łagodnych łąk… i jeszcze dalszych lasów… Życie tak piękne ze swymi uśmiechami przyrody, a ja tymczasem muszę patrzeć na ohydę więzienia. […] Zabrano mi wolność, najwyższe dobro moje i cały mój majątek. Wolność! O którą walczyłem od najmłodszych lat swojego życia… Zabrali to ludzie, którzy nie pojmą tej ohydy, gdyż nie mogą zrozumieć tego, czym jest wolność, ponieważ o nią nigdy nie walczyli[19]. […] Swobodo, utracić ciebie to gorzej niż umierać kilkakrotnie i zmartwychwstawać wiedząc, że zaraz się znowu skona[20]. […] Raczej śmierć niż więzienie”[21].

W 1925 roku Rosja sowiecka wysunęła propozycję wymiany więźniów politycznych — za Walerego Bagińskiego i Antoniego Wieczorkiewicza miał zostać wymieniony konsul RP w Gruzji, prawnik Józef Łaszkiewicz z żoną i córkami oraz ksiądz katolicki Bronisław Ussas, którzy byli od kilku lat więzieni na moskiewskiej Łubiance. Bagiński bardzo cieszył się z możliwości zwolnienia z więzienia, chociaż zdawał sobie sprawę, że do Polski już legalnie nie wróci. Pisał: „Będzie to radość, której sobie wyimaginować nie można. To więcej niż powrót konającego do zdrowia, to więcej niż przebudzenie się z dręczącego snu…, rozkosz niewypowiedziana”[22]. Wymiana miała nastąpić 29 marca

[18] Walery Feliks Bagiński, *Dziennik więzienny porucznika Walerego Bagińskiego (1924)*, „Archiwum Ruchu Robotniczego”, 1981, s. 313–314, BN, P.19040.
[19] Tamże, s. 326.
[20] Tamże, s. 288.
[21] Tamże, s. 290.
[22] Tamże, s. 316.

o godzinie 16.00 na granicznych stacjach kolejowych w Kołosowie i Niegoriełoje, gdzie wówczas często wymieniano więźniów politycznych i skazanych na ekstradycję. W wagonie niespodziewanie pojawił się, za zgodą kierownictwa konwoju, 29-letni policjant Józef Muraszko, Litwin z pochodzenia, szowinista, sadysta, który zastrzelił obu konwojowanych. Nie wiadomo, na czyje polecenie działał. W każdym razie na pewno śmierć oficerów Bagińskiego i Wieczorkiewicza była na rękę kołom policyjno-wojskowym, gdyż pojawienie się ich na wolności groziło zdemaskowaniem ohydnej prowokacji. Żona Felicja Bagińska wspomina: „Gdy rozmawiałam z przewodniczącym ówczesnej Komisji Repatriacyjnej Kulikowskim na temat szczegółów mordu, powiedział mi tylko, ukrywając twarz w dłoniach: «Nic się Pani nie dowie. Noszę w sercu straszną tajemnicę i najgorsze jest to, że muszę z nią umrzeć»”[23]. Żonom nie wydano nawet ciał zamordowanych oficerów i pochowano ich na cmentarzu w Stołpcach. Pisze „Dzidka”: „Na cmentarzu nie pozwolono nam na podejście do skrzyń, strasząc bronią i psami. Kiedy policjanci wykopali dół pod murem, zaczęłyśmy się do nich czołgać. Skrzynię z Wieczorkiewiczem spuszczono już w dół… Krzyknęłam rozpaczliwie, że muszę zobaczyć męża! Otworzono mi pudło i wtedy zobaczyłam straszny widok… Skrzynia była za płytka i przy zbijaniu wieka twarz męża uległa zmasakrowaniu. Dalej już nic nie pamiętam. Jak przez sen patrzyłam, gdy policjanci po zasypaniu dołu wyrównywali teren, ugniatając ziemię nogami”[24]. Z akt sądowych wynika, że Muraszkę skazano wówczas na dwa lata więzienia; podobno „działał w stanie silnego wzburzenia duchowego”, co było absolutną nieprawdą, gdyż późniejsze badania i liczne dokumenty świadczą, że był to człowiek całkowicie pozbawiony skrupułów i wyższych uczuć, porywczy, impulsywny, wybuchowy, niezrównoważony psychicznie, przeciwko któremu wielokrotnie wszczynano postępowanie dyscyplinarne. Po roku mordercę zwolniono. Po odbyciu kary Muraszko pod zmienionym nazwiskiem Leonardi służył w Korpusie Ochrony Pogranicza, a następnie w Dyrekcji Policji w Warszawie. Pod koniec lat 30. zwerbowało go Gestapo. Ma on m.in. na sumieniu wydanie w ręce Gestapo kierownika polskiej tajnej radiostacji na Zaolziu Leona Stachórskiego. Jesienią 1939 roku podziemie Armii Krajowej wykonało na nim — jako na oficerze Gestapo — wyrok

[23] *Był gorącym patriotą... Opowiada żona Bagińskiego*, „Żołnierz Wolności”, 30 marca 1960, nr 77, s. 1–2, CBW.

[24] Tamże.

śmierci w jego własnym mieszkaniu przy ulicy Rakowieckiej. Pogrzeb odbył się na koszt Gestapo.

Sprawie Antoniego Wieczorkiewicza i Walerego Bagińskiego Stanisław Goszczurny poświęcił książkę *Wyrok śmierci*, Łukasz Łabędzki monografię *Na granicy dwóch światów. Walery Bagiński 1893–1925. Biografia*, a Roman Juryś *Kulisy wielkiej prowokacji.*

Jedna z ulic w Warszawie nosiła do 1989 roku imię Walerego Bagińskiego. Nazwę usunęła niefrasobliwie i niesprawiedliwie, bez zagłębiania się w szczegóły, kolejna ekipa rządząca. Ulica odchodziła od Krakowskiego Przedmieścia w kierunku placu Zwycięstwa (obecnie pl. Piłsudskiego). Teraz nosi nazwę gen. Michała Tokarzewskiego--Karaszewicza (również legionisty).

W roku 1990 młodszy syn Walerego Bagińskiego Lech wysłał pismo do Wacława Jędrzejewicza, wybitnego współpracownika marszałka Józefa Piłsudskiego w okresie międzywojennym, byłego ministra oświaty, z prośbą, by wystąpił z wnioskiem o rehabilitację Bagińskiego; pismo pozostało bez odpowiedzi, gdyż Wacław Jędrzejewicz zmarł.

Siostra Walerego Wanda Bagińska „Tamara" była żołnierzem Polskiej Organizacji Wojskowej od chwili jej powstania. Sama Wanda tak o sobie pisze w *Pamiętniku*: „No i ja. Dziecko biegające, skaczące, śpiewające, jednym słowem bardzo wesołe. Tatuś bardzo mnie kochał. Szatynka o bardzo długich warkoczach za kolana, o dużych oczach niebieskich. Będąc już podlotkiem, bardziej lubiłam czytać książki, niż biegać na spacery. Zajęta sprawami ziemi ojczystej, na chłopców nie zwracałam uwagi. Dla Ojczyzny tylko chciałam żyć i pracować"[25]. I rzeczywiście. Była prawdziwą gorącą patriotką, odznaczała się niezwykłym bohaterstwem. W swoich wspomnieniach pisze np. o tym, że jako 17-letnia dziewczyna zatrzymała sama pędzący niemiecki pojazd konny, rozbroiła jego pasażerów i odprowadziła jeńców i konie do kwatery legionistów. Do jej zadań należało zbieranie broni i amunicji z pobojowisk po bitwach. Wielokrotnie w dzieciństwie słyszałam taką oto opowieść: „Byliśmy w rękawicach i w maskach, bo smród był okropny, a i widok niesamowity. Całe pole bitwy zasłane trupami (Niemców i Moskali). Było nas ze 30 osób. Zbieraliśmy karabiny, pałasze, naboje, w ogóle wszelką broń zakopywaliśmy w grójeckim lesie. Jeden z kolegów, Lucjan Lenczowski, zrobił głupi żart. Zawiązał trupa rękę i rzekł do mnie: «Tam leży jeszcze jeden z ładownicą». Podeszłam do trupa, aby odpiąć ładownicę wraz

[25] Wanda z Bagińskich Pisarkowa-Chaciewiczowa, *Pamiętnik…*

Wanda z Bagińskich Pisarkowa „Tamara”, Truskawiec 1939, ARWP

z pasem. Gdym się nachyliła, trup podniósł rękę. Ja padłam obok. Przybiegł brat i mnie wynieśli z pobojowiska do lasku. Tam ocucili, a nad Lenczowskim [odbył się] sąd od razu w lasku. Skazali go na śmierć za głupi żart podczas wypełniania rozkazu. Na moje prośby [został] zwolniony i wykreślony z wojska. Spotkałam go, gdy Pierwsza Kadrowa wychodziła z Warszawy. Prosił o przebaczenie usilnie. Przebaczyłam, wszak szedł bić się za Ojczyznę. Był w ułanach Beliny. Więcej go już nie widziałam”[26]. Fragment jej wspomnień wojennych znalazł się na jednej z tablic wystawowych ekspozycji *Drogi do niepodległości*. Wandzie z Bagińskich Pisarkowej-Chaciewiczowej, która śpiewała pieśni legionowe w czasach, kiedy było to jeszcze oficjalnie zabronione, chciałabym zadedykować wspomnianą wystawę.

Pisze „Tamara” w swoim *Pamiętniku*: „Po skończeniu Seminarium czas jeszcze był wojny. Tatuś zaczął pracować w Sądzie Pokoju na Trębackiej jako sekretarz (mówił o sobie srakotarz), dokąd i mnie zaciągnął jako kancelistkę. Pracując, uczęszczałam na trzymiesięczny kurs dla kancelistek sądowych. […] Po skończeniu Seminarium dostałam pierwszą posadę pod Głownem, wieś Gawronki, 14 kilometrów od stacji kolejowej.

[26] Tamże.

Z Gawronek przeniosłam się pod Radom do Dąbrówki Warszawskiej. […] Potem zaczęła się moja praca w Radomiu, a był to czas bardzo gorący. Wojna z bolszewikami w całej pełni, już są pod Warszawą, ale cud nad Wisłą przegnał bolszewików aż do Kijowa. Zapisałam się do „Strzelca". Ponieważ już byłam poprzednio w organizacji wojskowej, otrzymałam stopień komendantki drużyny żeńskiej. Komendantem w Radomiu był major Stefan Chwaliński"[27]. Tyle *Pamiętnik*...

W Radomiu Wanda poznała swojego przyszłego męża Edwarda Władysława Pisarka. Był on młodszym wiekiem, ale starszym stanowiskiem kolegą z pracy ojca Wandy Jana Saturnina Bagińskiego, przeniesionego na początku lat 20. z Warszawy do Radomia. Mieszkała wówczas wraz z rodzicami przy ul. Świeżej, później przemianowanej na ul. Kelles-Krauza (była to kamienica dla pracowników PKP). Związek małżeński z Edwardem Pisarkiem został zawarty w 1927 roku.

Walery Pisarek opowiada, że wiosną 1931 roku Edward Pisarek kupił żonie w prezencie resztówkę rozparcelowanego majątku w Jaszczowie na Lubelszczyźnie, który był zawsze ośrodkiem polskości. Pierwsza pisana wzmianka o Jaszczowie pochodzi z roku 1437. Właścicielami tych dóbr byli Mikołaj i Pełka Jaszczowscy (w herbarzu Niesieckiego nie ma herbu Jaszczowskich, więc albo ród wygasł, albo przeniósł się do innego majątku i przybrał inne nazwisko). W XV wieku właścicielem Jaszczowa był Zdląk Jaszczowski z synami Janem, Jędrzejem i Stanisławem oraz synowcem Bernardem. W XVII wieku wieś przeszła w ręce Spinków herbu Prus i Suchodolskich. W tym czasie Jaszczów stał się ośrodkiem ruchu ariańskiego. Suchodolscy wznieśli tutaj okazały zbór ariański, który dziś można oglądać tylko na rysunku. W niedużej odległości od dworu zachowała się natomiast góra zwana Arianką, do jej zbocza przylega kopiec, który według tradycji ma być grobem ariańskim. Za czasów Kickich był on nawet częściowo badany, znaleziono w nim wtedy szczątki trumny i kości. Jako dzieci nieustannie szukałyśmy tam ukrytych skarbów. Kolejnymi właścicielami Jaszczowa byli Drewnowscy i Potoccy, a od 1812 roku hrabia Onufry Kicki — kasztelan Księstwa Warszawskiego i marszałek Trybunału Lubelskiego. Właścicielem Jaszczowa w 1820 roku stał się generał Ludwik Kicki, który wzniósł tu klasycystyczny dworek, drewniany, parterowy, mający od strony frontu ganek z dwiema parami kolumn. Kiedy z początkiem grudnia 1830 roku zajechali przed ganek jaszczowskiego dworu jego dawni towarzysze

[27] Tamże.

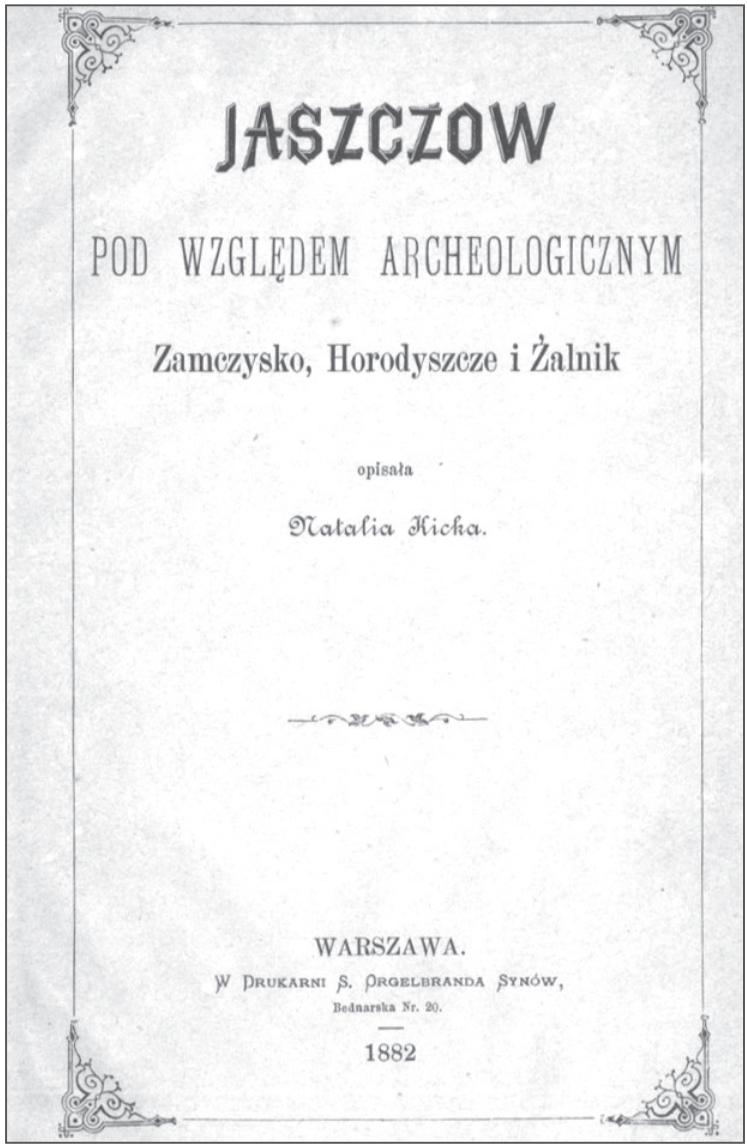

JASZCZOW

POD WZGLĘDEM ARCHEOLOGICZNYM

Zamczysko, Horodyszcze i Żalnik

opisała

Natalia Kicka.

WARSZAWA.

W Drukarni S. Orgelbranda Synów,

Bednarska Nr. 20.

1882

Natalia Kicka, *Jaszczów pod względem archeologicznym. Zamczysko, Horodyszcze i Żalnik*, Warszawa 1882, ss. 100, BN, II.488.313

broni z wiadomością o wybuchu powstania, Ludwik Kicki na ich widok wykrzyknął z zapałem: „Pistolety i pałasz są u mnie gotowe! Do was należę, będę wasz aż do śmierci!" Ludwik Kicki, uprzednio wziąwszy udział w bitwach w czasie powstania listopadowego: pod Modlinem, Białołęką, Grochowem, Wawrem, Dębem Wielkim, Iganiami i Siedlcami, zginął w bitwie pod Ostrołęką w 1831 roku, a panią na Jaszczowie została jego żona (siostrzenica, która z wielkim oddaniem opiekowała się nim podczas rekonwalescencji, kiedy nieszczęśliwie złamał nogę, pędząc za Konstantym, będąc jego adiutantem) Natalia z Bispingów Kicka (1801–1888), obdarzona talentem muzycznym malarka, kolekcjonerka, autorka prac archeologicznych, m.in. *Jaszczów pod względem archeologicznym. Zamczysko, Horodyszcze i Żalnik* (rozprawa ukazała się w „Wiadomościach Archeologicznych" w 1882 roku i przechowywana jest w zbiorach Biblioteki Narodowej); opisuje w niej Natalia Kicka grodzisko oraz górę Zamczysko, w której wykopano narzędzia krzemienne — sierpy, siekierki, noże, groty, rdzenie, skorupy przypominające naczynia gliniane; autorka doszła do wniosku, że góra Zamczysko została usypana przez ludzi, miejsce to bowiem — żyzne ziemie, urodzajne łąki, bogate w zwierzynę lasy, rzeka Wieprz dostarczająca pożywienia i łącząca mieszkańców z sąsiadami — wszystko to sprzyjało osiedlaniu się na terenach jaszczowskich[28]. Natalia Kicka jest również autorką malunków na sufitach dworku, odkrytych dopiero po urwaniu się owych sufitów (dodam, że opadnięty nagle sufit tylko przypadkiem i zrządzeniem tym razem dobrego losu nie odebrał życia bawiącym się w pokoju dzieciom, czyli mnie i moich małym siostrom). Wiemy również, że dworek w Jaszczowie odwiedzał sam Fryderyk Chopin, będący pod opieką Natalii Kickiej. Natalia z Bispingów Kicka (po przedwczesnej śmierci swojej jedynej córki Ludwiki Marii Heleny w 1853 roku) zapisała dobra jaszczowskie wraz z dworem swojemu chrześniakowi Henrykowi hr. Potockiemu. Potem Jaszczów nabyli Antoni i jego syn Wojciech hrabiowie Rostworowscy, właściciele Milejowa, dokonując podziału majątku. Część z dworem i oficyną po byłym zborze ariańskim nabył Kazimierz Poniatowski, który wraz z synem Juliuszem (1886–1975), sześciokrotnym ministrem rolnictwa w latach 1918–1939, gospodarowali tu do 1931 roku, a następnie sprzedali dobra jaszczowskie Czesławowi Konczewskiemu, właścicielowi majątku w gminie

[28] Natalia Kicka, *Jaszczów pod względem archeologicznym. Zamczysko, horodyszcze i żalnik*, Warszawa 1882, ss. 100, BN, II.488.313.

Malowniczy staw na łąkach w Jaszczowie, 2014, fot. Joanna Arvaniti

Zabytkowy kominek w dworku w Jaszczowie, 2006, fot. Agnieszka Budzyńska

Izbica. Zachowało się urzędowe wezwanie z 1932 roku, skierowane do Czesława Konczewskiego z majątku Jaszczów, upraszające o wpłacenie do kasy gminnej zaległej składki ogniowej w kwocie 458,36 zł. Książę Juliusz Poniatowski, po sprzedaży majątku, wielokrotnie odwiedzał swój ukochany dworek w Jaszczowie, wspierał finansowo wiejską szkołę i różne inicjatywy społeczne w regionie. Nowy właściciel Jaszczowa Edward Władysław Pisarek „wyobrażał sobie pewnie, że na starość będzie tam pędził spokojne życie emeryta, ziemianina"[29] — powiedział jego syn Walery Pisarek. Los jednak sprawił inaczej. Dwór w Jaszczowie był domem rodzinnym mojej mamy Felicji i Jej brata Walerego, a później ukochanym miejscem na ziemi moim i moich trzech sióstr. W 1972 roku — po śmierci swojego drugiego męża — Wanda Pisarkowa-Chaciewiczowa oddała za dożywocie dworek w Jaszczowie synowi swojego byłego fornala Zdzisławowi Podgórskimu i jego żonie Helenie. Za czasów ich gospodarowania majątek całkowicie popadł w ruinę, a zabytkowy, cenny dworek — niekonserwowany i niezabezpieczony z braku funduszy i braku zgody konserwatora — po prostu się zawalił. Dwór w Jaszczowie został jednak w 2015 roku odbudowany dzięki staraniom mieszkańca Jaszczowa, sąsiada Chaciewiczów Rafała Wróbla i dotacji Unii Europejskiej. W niedalekiej przyszłości — jak twierdzi pan Rafał Wróbel — po cudownym odzyskaniu zabytkowych mebli i bezcennego majolikowego kominka oraz po przywróceniu domowi dawnej świetności w części dworku umieszczone zostanie Muzeum Szlachty Polskiej; pozostała część, a głównie izba biesiadna na poddaszu (około 200 m^2), zostanie wykorzystana na wykwintny dom weselny.

Do ważniejszych zabytków wsi i okolic należy dworzec kolejowy — murowany, wybudowany w latach 80. XIX wieku, będący jedną ze stacji Kolei Nadwiślańskiej, obsługujący także Kopalnię Węgla Kamiennego w Bogdance. Inny ciekawy zabytek to szpital — murowany, pochodzący z początku XX wieku. Nam, dzieciom z Jaszczowa, szczególnie bliska sercu była i jest kapliczka św. Jana Nepomucena — murowana, barokowa, wzniesiona w XVII/XVIII wieku, którą z wielkim oddaniem i radością umajałyśmy polnymi kwiatami. Niewątpliwą atrakcją tej urokliwej miejscowości jest położenie w dolinie środkowego Wieprza na terenie Nadwieprzańskiego Parku Krajobrazowego, w którego obrębie znajduje się ośrodek rekreacyjno-sportowy wraz z przystanią kajakową.

[29] Walery Pisarek, *Wstęp*, [w:] Edward Władysław Pisarek, *Od obszczyny do kołchozu. Z form pospólnego użytkowania ziemi na wschodzie Europy* (rozprawa doktorska, 1934), 2012, s. XII, ARJA.

Kapliczka św. Jana Nepomucena w Jaszczowie, wchodząca w skład zespołu dworskiego, 2014, fot. Joanna Arvaniti

W odległości 3 km od Jaszczowa znajduje się Milejów. W Milejowie można zadumać się na cichym cmentarzu, założonym w 2. połowie XIX wieku. Znajduje się na nim mogiła powstańca styczniowego Romualda Kostkowskiego i grób nieznanego żołnierza z 1939 roku. W Milejowie jest też kościół pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP, wybudowany w latach 1855–1859 z fundacji Heleny z Suffczyńskich Chrapowickiej oraz Stanisława i Antoniego Rostworowskich. Chlubą Milejowa są Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, które przejęła Spółka Agros, a obecnie Fructo Maj. Na skrzyżowaniu dróg w kierunku Łysołaj i Milejowa stoi wysoki, drewniany budynek młyna. Wybudowano go

na początku XX wieku i do dziś służy mieszkańcom Jaszczowa jako pomieszczenie na składy i sklepy.

Edward Władysław Pisarek (1890–1940), pierwszy mąż Wandy z Bagińskich, to najstarszy z sześciorga dzieci syn Tomasza Pisarka, pracownika Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, i Józefy z Lechów. Brat Edwarda Czesław był zawiadowcą na stacji w Mrozach pod Warszawą, gdzie w chwili obecnej mieszka część mojej rodziny, chociaż z zupełnie innej linii. Edward ukończył ośmioklasową, prywatną, filologiczną realną szkołę średnią im. Jana Kreczmara, mieszczącą się początkowo przy ul. Miodowej, następnie przy ul. Śniadeckich i ul. Wilczej w Warszawie, z wykładowym językiem polskim, utworzoną w 1907 roku po strajku

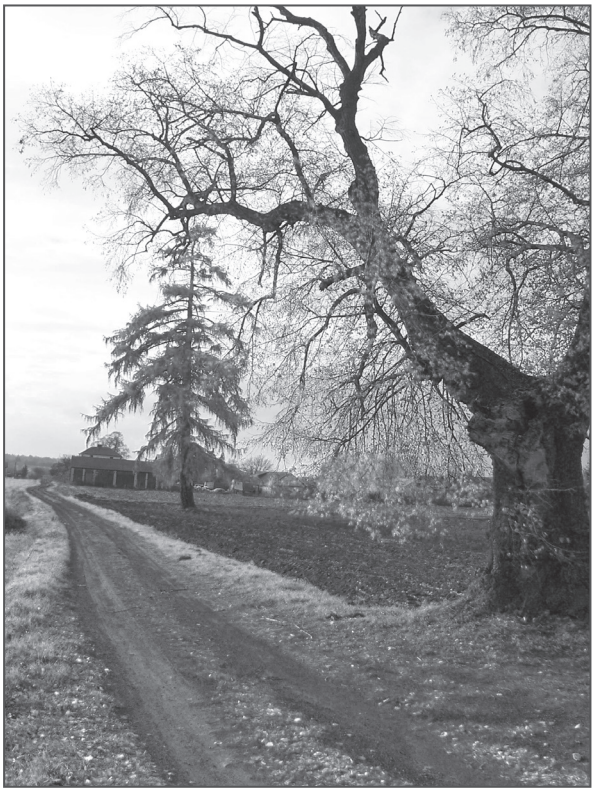

Malownicza droga w Jaszczowie z zabytkowym modrzewiem i lipą, prowadząca od dworu Pisarków do szosy, 2014, fot. Joanna Arvaniti

Dworek w Jaszczowie od strony ogrodu i od frontu, 2015, fot. Walery Pisarek

szkolnym, wspieraną przez Towarzystwo Kultury Polskiej. Prowadził działalność niepodległościową w Polskiej Partii Socjalistycznej. Po śmierci ojca, jako najstarszy mężczyzna w rodzinie, rozpoczął pracę na kolei, a w roku 1915 został wraz z innymi pracownikami zmilitaryzowanej kolei ewakuowany do Moskwy, gdzie studiował prawo na Uniwersytecie Moskiewskim, potem do Kijowa (tam kontynuował studia prawnicze jako wolny słuchacz Polskiego Kolegium Uniwersyteckiego i uczestniczył m.in. w wykładach Henryka Ułaszyna). Jako członek POW został komisarzem do spraw kolejnictwa (plutonowy „Selim"), maskującym przewóz ludzi i sprzętu wojskowego pod dowództwem Henryka Józewskiego, ówczesnego komendanta POW na Ukrainie, późniejszego ministra spraw wewnętrznych, wojewody wołyńskiego i łódzkiego. Zaangażował się w procedury rewindykacyjne. Został przyjęty w poczet Kawalerów Orderu Odrodzenia Polski i odznaczony Krzyżem Oficerskim tego Orderu (1925). Po nostryfikacji na Uniwersytecie Jagiellońskim dyplomu magisterskiego Uniwersytetu Moskiewskiego (1934) i przejściu na emeryturę w wieku zaledwie 44 lat (1934) napisał na UJ rozprawę doktorską pod opieką prof. Adama Krzyżanowskiego *Od obszczyny do kołchozu. Z form pospólnego użytkowania ziemi na wschodzie Europy* (1935). Konkluzją pracy, która, jak twierdzi Walery Pisarek, najprawdopodobniej zaważyła na dalszych losach Edwarda Pisarka, było: „Ustrój sowiecki, po stworzeniu bezklasowego społeczeństwa we wsi sowieckiej, nie zniósł, lecz przeciwnie, wzmógł wyzysk chłopa. Przy braku kułaków i obszarników uosobieniem klasy rządzącej jest w oczach chłopa urzędnik sowiecki. Należy przeto postawić dylemat, iż albo obecny wyzysk zostaje spowodowany bankructwem ideologii o zaniku wyzysku przy stworzeniu bezklasowego społeczeństwa na wsi, albo też osiągnięcie bezklasowości jest nieziszczalną mrzonką"[30]. W sierpniu 1939 roku Pisarek został powołany do służby w Warszawskiej Dyrekcji Kolei Państwowych i we wrześniu uczestniczył w jej ewakuacji najpierw do Równego, potem do Lwowa. Czuł się odpowiedzialny za ewakuowanych współpracowników i nie chciał skorzystać z możliwości przeniesienia do Generalnej Guberni. Do rodziny nigdy nie powrócił. Jak wynika z danych prowadzonego przez Ośrodek „Karta" Centrum Informacji o Obywatelach Polskich Represjonowanych w ZSRR, został aresztowany przez NKWD w 1940 roku i umieszczony w obozie w Rybniku nad Stryjem, gdzie zmarł podobno na zapalenie płuc 31 grudnia 1940 roku.

[30] Tamże, s. XVII.

Walerty Pisarek sprawdził, że akta sprawy znajdują się w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego, ale nie można do nich dotrzeć ani za pośrednictwem Konsulatu Generalnego RP we Lwowie, ani za pośrednictwem ukraińskich przyjaciół. Są tylko pisemne oświadczenia dyrektorów tego archiwum z 2001 i 2003 roku, poświadczające brak jakichkolwiek dokumentów. Ostatnią kartkę do córki wysłał Edward Pisarek 18 czerwca 1940 roku. Parę tygodni przed aresztowaniem pisał do syna: „Jeżeli list ten do Ciebie dojdzie, to niewątpliwie w tym czasie obchodzić już będziesz dziewiątą rocznicę swoich urodzin; zaczniesz dziesiąty rok życia […]. Musisz powoli zdawać sobie sprawę z tego, że gdy mnie nie stanie, to nie Niunia Twoją, ale Ty stać się musisz ostoją Niuni, i Dady, i Mamusi, i Cioci. I taka już jest kolej rzeczy, a do tego konieczna jest nauka, a później musisz być bardzo grzeczny i kochać całym sercem tych, z którymi przebywasz, a miłość Twoja musi być cicha, to znaczy nie trzeba krzyczeć i powtarzać «ja kocham», ale postępowaniem swoim dać odczuć swoim Najbliższym, że kochasz ich prawdziwie. Lwów, 4 IV 1940”[31].

Pisarkowie mieli dwoje dzieci. Felicja Edwarda Wanda (1929–2012), zwana w rodzinie z czułością „Niusią”, zgodnie z wolą ojca studiowała prawo na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Warszawskim, w latach 1990–2001 sprawowała funkcję dyrektora Departamentu Organizacji i Informatyki, a następnie doradcy ministra ds. związanych z funkcjonowaniem sądów; była pracownikiem Ministerstwa Sprawiedliwości. Walery Leszek Edward (ur. w 1931 roku), zwany w rodzinie „Dzidkiem”, wbrew życzeniom ojca, który chciał, żeby syn studiował inżynierię wodną na politechnice, został socjolingwistą i prasoznawcą. Zanim jednak jeszcze rozpoczął studia, za udział w niepodległościowej konspiracji został jako 15-letni chłopiec aresztowany za posiadanie korkowca dziecięcego, którym rzekomo chciał dokonać zamachu na władzę ludową, i osadzony na zamku w Lublinie. Na wolność wyszedł dzięki amnestii w 1947 roku. Nie było to jednak jego ostatnie spotkanie z komunistycznym wymiarem sprawiedliwości. Na trzecim roku studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim razem z kilkoma kolegami Walery Pisarek został aresztowany za udział w podziemnej grupie konspiracyjnej. W procesie skazano go na sześć lat więzienia. Karę odbywał m.in. w Wiśniczu i w obozie w Jawiszowicach, pracując jako górnik w tamtejszej kopalni „Brzeszcze”.

[31] Tamże, s. XX.

Z oszczędnej relacji profesora Pisarka można domyślić się, że „kopalniane warunki musiały być niezwykle ciężkie. By wykonać normę, trzeba było dziennie przerzucić na taśmę dwadzieścia ton węgla! Pracowało się w pozycji klęczącej. Z czasem jednak górnik Pisarek zdobył doświadczenie i umiejętności, dzięki którym awansował na wiertacza. Nawiercał dziury pod ładunki wybuchowe zakładane przez strzałowego. Praca była lżejsza, w mniejszym stopniu był narażony na uderzenia odprysków kamiennego stropu, z powodu których jeszcze przez kilka lat po wyjściu na wolność miał plecy jak wytatuowane w fioletowo-niebieskie esy-floresy”[32]. Zgodnie z ówczesnymi przepisami, dzięki przekraczaniu normy urobku, jeden dzień wyroku liczył się więźniom za dwa. 28 stycznia 1955 roku (były to akurat imieniny Walerego), po niecałych czterech latach odsiadki, 24-letni Walery Pisarek wyszedł na wolność. Prof. Walery Pisarek to zrehabilitowany po latach, ale ze zrujnowanym zdrowiem, znany w Polsce i na świecie językoznawca, prasoznawca, specjalista w dziedzinie komunikowania masowego, przewodniczący jury i autor większości tekstów konkursu ortograficznego „Ogólnopolskie Dyktando”, autor książek i licznych wydań słownika ortograficznego, laureat wielu nagród, doktor honoris causa kilku uniwersytetów, pierwszy przewodniczący i od 2000 roku honorowy prezes Rady Języka Polskiego.

Drugi mąż Wandy Marian Chaciewicz (1895–1972), zwany w rodzinie „Manianą” lub „Ziutkiem”, pierwsza wielka miłość Wandy, ukończył prawo na Uniwersytecie Warszawskim i zgodnie z kierunkiem studiów poświęcił się administracji samorządowej, czyli pracy w starostwach, magistratach i urzędach wojewódzkich. Po wojnie był kilka lat nauczycielem w Liceum Ogólnokształcącym w Milejowie, a następnie pracował jako zaopatrzeniowiec w tamtejszych Zakładach Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego. Był niezwykle mądrym człowiekiem, zapalonym podróżnikiem, świetnym fotografem, zbieraczem ciekawych pamiątek, znakomitym gawędziarzem, kochającym mężem, ojcem i dziadkiem, po prostu poczciwym człowiekiem, dobrym Polakiem i oddanym ojczyźnie patriotą.

[32] http://www.dziennikpolski24.pl/artykul/2839512,jezykoznawca-na-przodku,3,id,t,sa.html, 21 września 2015.

Joanna Arvaniti
Anita Chodkowska
Warszawa

WYSTAWA *TYLKO FOTOGRAFIE NIE LICZĄ SIĘ Z CZASEM*

Na wystawie *Tylko fotografie nie liczą się z czasem* zaprezentowano zdjęcia z albumu profesora Roberta Rembielińskiego (znajduje się on w Zbiorze Fotografii Archiwum PAN, I–47). Kolekcja przekazana została do Archiwum PAN przez córkę Roberta Rembielińskiego profesor Barbarę Kuźnicką oraz profesora Leszka Kuźnickiego. Fotografie pochodzą z pierwszej połowy XX wieku i prezentują widoki kilkunastu polskich miast, m.in.: Łodzi, Sieradza, Łęczycy, Piotrkowa Trybunalskiego, Sulejowa, Lutomierska, Podgórzyc, Łagiewnik i Kalisza. Robert Rembieliński jest prawdopodobnie autorem niektórych zdjęć. Część fotografii właściciel albumu dokładnie wydatował, cześć podpisał nazwiskami autorów fotografii, niektóre jednak mają w opisie tylko nazwę miasta. Spośród ponad 500 pięknych zdjęć zgromadzonych w starym albumie scenarzystki — musimy przyznać, że często z bólem serca — wybrały około 60 fotografii, które zrobiły na nich największe wrażenie i które na pewno zapadną na długo w serca i pamięć. Tytułem ekspozycji są słowa zaczerpnięte z przepięknego wiersza Jana Twardowskiego *Stare fotografie*, zaczynającego się słowami:

„Tylko fotografie nie liczą się z czasem
Pokazują babcię jak chudą dziewczynkę
Z wiosną na czerwonych gałęziach wikliny
Jej piłkę przed pół wieku i wróble jak liście.”

Wystawa składa się z 15 plansz podzielonych na 13 bloków tematycznych. Każda z tablic opatrzona jest cytatem, wprowadzającym w tematykę oraz uwydatniającym nastrój stworzony przez prezentowane na planszach stare fotografie. Cytaty zostały przez scenarzystki wybrane z literatury — prozy i poezji. Pożyczone zostały od wybitnych autorów, zarówno tych najdawniejszych, jak i tworzących obecnie, np. od Carlosa Zafóna. Część sentencji to przysłowia polskie anonimowych

Sulejów, brama, 1926, APAN, ZF, I–47, fot. W. Rode

autorów lub fragmenty utworów muzycznych współczesnych zespołów. Ekspozycję spinają dwie tablice poświęcone Robertowi i Rajmundowi Rembielińskim.

Plansza otwierająca wystawę poświęcona jest Robertowi Rembielińskiemu, łódzkiemu farmaceucie, historykowi farmacji, założycielowi i kierownikowi pierwszej w Polsce Katedry Historii Farmacji, autorowi ponad 70 prac z zakresu historii farmacji i medycyny, m.in. *Historii farmacji*, gorącemu patriocie, uczestnikowi walk o niepodległość Polski. Została ona zilustrowana zdjęciami, których użyczyła ze swojego prywatnego archiwum na potrzeby wystawy pani profesor Barbara Kuźnicka. Wystawę zamyka plansza poświęcona Rajmundowi Rembielińskiemu, działaczowi politycznemu i gospodarczemu, prawnikowi, uczestnikowi insurekcji kościuszkowskiej, uważanemu za twórcę przemysłowej Łodzi. Tylko jedno zdjęcie na tej tablicy, a właściwie na całej wystawie, nie pochodzi z albumu Roberta Rembielińskiego. Jest to współcześnie wykonana przez naszego kolegę dra Dariusza Klemantowicza fotografia fresku na budynku przy ul. Piotrkowskiej 71 w Łodzi z wizerunkami Stanisława Staszica i Rajmunda

Sieradz, kobieta karmiąca kozę, b.d., APAN, ZF, I–47, fot. A. Wierzbicki

Piotrków Trybunalski, gmach Banku Polskiego, b.d., APAN, ZF, I–47

Łódź, kościół na cmentarzu ewangelickim, b.d., APAN, ZF, I–47

Rembielińskiego, osób niezwykle zasłużonych dla miasta Łodzi i łódzkiego okręgu przemysłowego.

Przy pozostałych planszach wraz z autorami fotografii pochylamy się nad trudem pracujących robotników i uśmiechamy wraz ze świętującymi celebrantami, zaglądamy do bram starych kamienic i włączamy do ruchu dawnych ulic. Podziwiamy zabytki, świątynie różnych wyznań i podążamy ku przedmieściom z ich zakurzonymi drogami i zastygłymi w nostalgii cmentarzami. Do dziś jeszcze możemy znaleźć niektóre z pokazanych na fotografiach miejsc, nie ma już tylko tamtych ludzi, ciekawie zerkających w obiektyw aparatu, i tych ulotnych chwil, zastygłych w jego kadrze.

Autorką projektu plastycznego ekspozycji jest Maria Kaliszczuk-Donaj z poligraficzno-wydawniczej firmy AMALKER, a scenarzystkami Joanna Arvaniti i Anita Chodkowska.

Joanna Arvaniti
Katarzyna Słojkowska
Warszawa

WYSTAWA *GOŚCILI W PAŁACU STASZICA*

Wystawa *Gościli w Pałacu Staszica* została przygotowana specjalnie z okazji VI Pikniku Archiwalnego, którego temat w 2015 roku brzmiał *Cudzoziemcy w Warszawie*. Na czterech planszach ekspozycji można było zobaczyć jednak postacie nie tylko obcokrajowców, związanych z Pałacem Staszica i miejscem, na którym został on wystawiony w latach 1820–1823. Na planszy otwierającej wystawę nie mogło zabraknąć informacji o carze Wasylu IV Szujskim, z którym związany jest przekaz o prawosławnej kaplicy grobowej, wzniesionej w 1620 roku prawdopodobnie w miejscu centralnej części obecnego budynku, w której spoczywały do 1634 roku doczesne szczątki cara i jego rodziny.

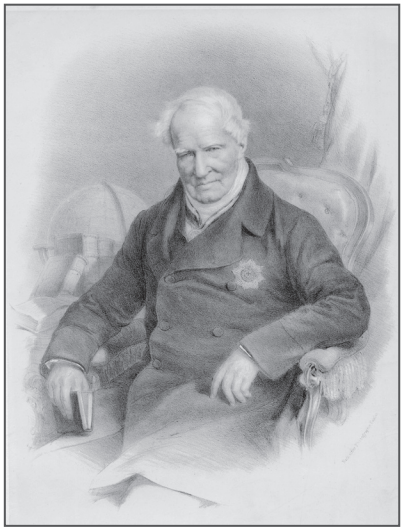

Aleksander von Humboldt, b.d., APAN, ZF, XXVII–16

Poczet postaci związanych z Pałacem Staszica otwierają oczywiście nazwiska fundatora i projektanta domu nauki polskiej Stanisława Staszica i Antonia Corazziego oraz Bertela Thorvaldsena, duńskiego rzeźbiarza, członka korespondenta Królewskiego Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk od 1830 roku, autora pomnika Mikołaja Kopernika odsłoniętego uroczyście 11 maja 1830 roku na placu Akademicznym przed siedzibą TPN. Dalej można zobaczyć polskich i zagranicznych pisarzy, polityków, artystów, uczonych, w tym członków

Posiedzenie inauguracyjne w Pałacu Staszica uczestników Zjazdu Międzynarodowej Organizacji Meteorologicznej; widoczni m.in.: prezydent Ignacy Mościcki (siedzi na krześle przed 1. rzędem delegatów) i jego wieloletni adiutant mjr Zygmunt Gurzewski (stoi za prezydentem), 6 września 1935, NAC, 1-M-556-3

Królewskiego Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (np. Aleksandra von Humboldta, niemieckiego podróżnika, przyrodnika i geografa, który odwiedził Pałac Staszica w maju 1830 roku) oraz Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (np. najwybitniejszą uczoną świata, dwukrotną noblistkę Marię Skłodowską-Curie, która gościła w szacownych murach gmachu w 1925 roku, była członkiem honorowym TNW od 1913 roku, od 1930 roku zaś członkiem dożywotnim Kasy im. Józefa Mianowskiego, która również miała wówczas i ma do dziś swoją poczesną siedzibę w Pałacu Staszica[1], czy profesora Wacława Sierpińskiego, wybitnego matematyka, prezesa TNW w latach 1931–1952). Ze względu na liczne materiały ikonograficzne dwie plansze zostały poświęcone gościom Pałacu w okresie międzywojennym, którymi byli m.in.: marszałek Józef Piłsudski, prezydent RP Ignacy Mościcki wraz ze swoim wieloletnim adiutantem mjr. Zygmuntem Gurzewskim,

[1] W roku 1925 w Pałacu Staszica mieściła się siedziba utworzonego w 1907 roku Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, która znajduje się tam do dziś. W Pałacu Staszica mieścił się także wówczas Instytut Francuski, w którym Maria Skłodowska-Curie wygłosiła wykład po polsku, kiedy przyjechała do Warszawy na rozpoczęcie budowy Instytutu Radowego. Był to wykład na temat funkcjonowania Instytutu Radowego w Paryżu i tego, jak ma funkcjonować Instytut Radowy w Warszawie, jako bliźniacza placówka Instytutu Radowego w Paryżu.

Konferencja w Pałacu Staszica *Biznes a ekologia. Postawy wobec ochrony środowiska*; 2. od prawej w 1. rzędzie siedzi prezydent Lech Wałęsa, 2010, APAN, fot. Barbara Wiktorowska

Otwarcie w Pałacu Staszica wystawy *Pałac Staszica w powstaniu warszawskim*; stoją od lewej: prof. Wiesław Marian Chrzanowski, prof. Witold Jerzy Kieżun, prof. Andrzej Wyczański, dr Hanna Krajewska, 1995, APAN, fot. Anna Podgórzak

Posiedzenie Rady Języka Polskiego w Pałacu Staszica; widoczni od lewej: redaktor Małgorzata Tułowiecka, prof. Jerzy Bralczyk, prof. Walery Pisarek, prof. Andrzej Jacek Blikle, 2 marca 2015, Archiwum RJP

prezydenci Warszawy Zygmunt Słomiński i Stefan Starzyński, kardynał Aleksander Kakowski, metropolita kościoła prawosławnego w Polsce Dionizy Waledyński, biskup rzymskokatolicki Antoni Szlagowski, ministrowie (np. wyznań religijnych i oświecenia publicznego prof. Wojciech Świętosławski, sprawiedliwości Witold Grabowski), marszałkowie Sejmu (np. Stanisław Car) i Senatu RP (np. Aleksander Prystor). Licznie przybyli na VI Piknik Archiwalny zwiedzający z zadumą oglądali fotografie zagranicznych gości Pałacu Staszica, wśród których był również aż dwukrotnie minister bez teki Niemiec Hans Frank, przyszły zbrodniarz wojenny, generalny gubernator okupowanych ziem polskich, oprawca znienawidzony przez warszawiaków, którego oficjalne wizyty w Pałacu Staszica w 1936 i 1938 roku oraz nader uroczyste i podniosłe przyjęcie przez wybitnych polskich polityków i dyplomatów nie są powodem do dumy. Ostatnia plansza wystawy dotyczy już czasów współczesnych, kiedy to przyjęto w Pałacu Staszica króla Norwegii Olafa V, w 1995 roku bohaterskich uczestników powstania warszawskiego profesorów Wiesława Mariana Chrzanowskiego i Witolda Jerzego Kieżuna, w 2013 roku doradcę prezydenta RP Bronisława Komorowskiego ds. społecznych Henryka Wujca i aktorów Karola Strasburgera oraz Emiliana Kamińskiego (2014), a w 2010 roku prezydenta RP Lecha Wałęsę. Częstymi gośćmi Pałacu Staszica są dostojni członkowie Rady Języka Polskiego profesorowie Andrzej Jacek Blikle, Jerzy Bralczyk i Walery Pisarek, jej pierwszy przewodniczący i od 2000 roku honorowy prezes.

Joanna Arvaniti
Katarzyna Słojkowska
Warszawa

WYSTAWA *WARSZAWA MOJA MIŁOŚĆ*

Tytuł popularnonaukowej wystawy planszowej *Warszawa moja miłość* został przeniesiony z ekspozycji *Ursynów moja miłość*, przygotowanej przez pracowników Archiwum PAN w 2002 roku z okazji 180. rocznicy zakupienia przez Juliana Ursyn Niemcewicza podwarszawskiej posiadłości Rozkosz i nadania jej nazwy Ursynów od „dawnego przydomka mego", jak to zwykł mawiać Julian Ursyn Niemcewicz, który ponad życie ukochał tę swoją wiejską wówczas zagrodę. Informacji o Ursynowie nie mogło oczywiście zabraknąć i na obecnej wystawie. Ekspozycja poświęcona Warszawie pokazuje najbardziej ulubione miejsca warszawiaków, symbole kojarzące się z Warszawą oraz osoby (za pośrednictwem materiałów zgromadzonych w ich spuściznach), które kochały Warszawę, pracowały dla niej, walczyły o nią, umierały dla niej lub pragnęły być w niej pochowane (Fryderyk Chopin czy Józef Ignacy Kraszewski). Wystawa głównie prezentuje materiał ikonograficzny zgromadzony w przeważającej mierze w Zbiorze Fotografii i Zbiorze Medali Archiwum PAN oraz w spuściznach polskich uczonych, m.in. warszawiaka polonisty, pracownika naukowego Instytutu Badań Literackich Józefa Hełczyńskiego, krajoznawcy Mieczysława Orłowicza, profesora Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego Antoniego Żabki-Potopowicza, profesora Politechniki Warszawskiej Stefana Bryły, inżyniera zajmującego się budową mostów Juliana Adama Majewskiego, archiwisty i polonisty Piotra Bańkowskiego, działacza społecznego, urbanisty, prezydenta Warszawy w latach 1945–1950 Stanisława Tołwińskiego. Dokumentów pisanych na wystawie jest niewiele, głównie dlatego, że dostęp do materiałów archiwalnych w magazynie był w ostatnim czasie praktycznie niemożliwy z powodu remontu Pałacu Staszica. Ekspozycja składa się z 15 plansz, ułożonych najczęściej nie chronologicznie, lecz tematycznie, prezentujących np. warszawskie uczelnie, warszawskie towarzystwa naukowe, pomniki, kościoły, obiekty

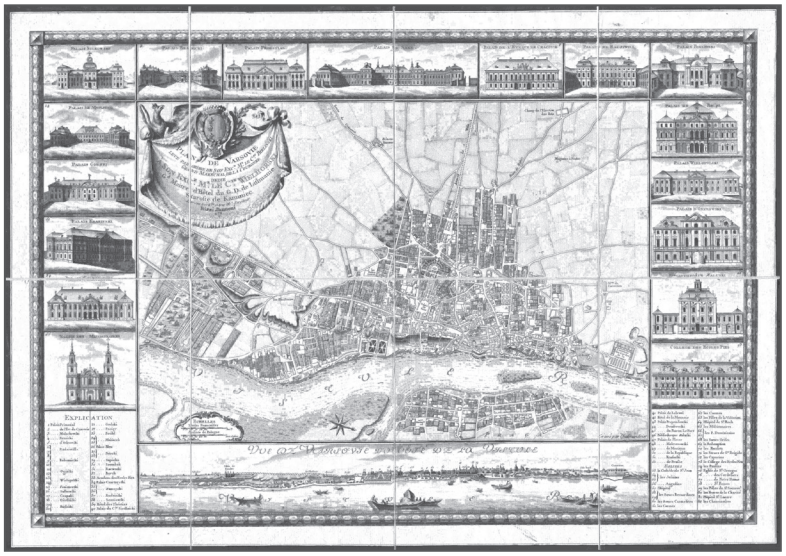

Antonio Rizzi Zannoni, *Plan Warszawy z rysunkami pałaców i kościołów*, 1772, APW, 1004/IV, K. I-10

sportowe, parki i zieleńce, warszawskie atelier, słynące z urody warszawianki, a także zniszczenia powstańcze i stolicę już odbudowaną. Jednym z pomysłów było pokazanie na planszy *Warszawa nieujarzmiona* miejsc spalonych i zbombardowanych podczas powstania warszawskiego, jak Hala Mirowska, Muranów, Rynek Starego Miasta, ul. Miodowa, Jasna, Nowy Świat, a następnie przedstawienie tych samych punktów w Warszawie — już odbudowanych, pięknych, pełnych życia i radości — na planszy *Jak Feniks z popiołów*. Bliska naszemu sercu jest tablica prezentująca przepiękną Warszawę lat międzywojennych, zwaną „Paryżem Północy" lub „Perłą Europy", oraz plansza ukazująca dokonania w czasie 5 lat prezydentury i plany wobec stolicy jej niezapomnianego prezydenta Stefana Starzyńskiego, któremu Warszawa zawdzięcza m.in. budowę ponad 100 tys. mieszkań, 30 nowych budynków szkolnych, wykończenie i oddanie do użytku m.in. Muzeum Narodowego, renowację Arsenału, odkrycie fragmentu średniowiecznych murów Warszawy, przygotowanie wstępnego projektu sieci metra, modernizację arterii wylotowych miasta. Najstarsza ikonografia na wystawie pochodzi z XVIII wieku, najnowsze zdjęcia z bieżącego roku, zrobione specjalnie na potrzeby wystawy. Niektóre obiekty na planszach prezentowane są po raz pierwszy; mamy

Kolumna Zygmunta, b.d., Materiały Mieczysława Orłowicza, APAN, III–92, j. 221

Kolumna Zygmunta, wzniesiona w latach 1643–1644, jest najstarszym świeckim pomnikiem w Warszawie. Została wystawiona z fundacji syna Zygmunta III Wazy Władysława IV, który chciał w ten sposób uczcić pamięć swojego ojca.

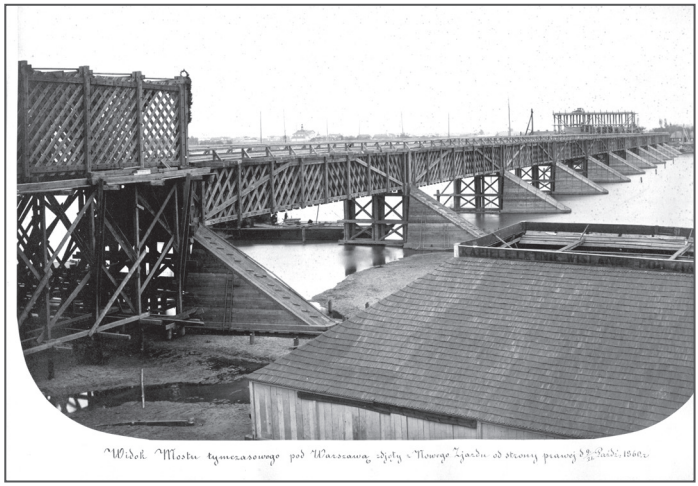

Budowa mostu Kierbedzia, 1860, Materiały Juliana Adama Majewskiego, APAN, III–175, j. 33

Ulica Trębacka, ok. 1922, APW, X–302, fot. Z. Marcinkowki

Przedwojenna Warszawa jest dziś legendą. Chętnie sięgają do niej filmowcy, malarze i pisarze, próbując obrazem, farbami i słowami odmalować jej utracone piękno. Miasto, które przed rokiem 1939 żyło w rytmie tanga, miało niepowtarzalny klimat. Zagraniczni goście nazywali Warszawę wówczas „Paryżem Północy" lub „Perłą Europy". Miasto zachwycało architekturą, tętniło życiem, imponowało dynamiką rozwoju, było też pełne kontrastów. Tu mieszkali, pracowali i tworzyli obok siebie przedstawiciele różnych wyznań. Elity mijały się z biedotą, elegancja i bogactwo z nędzą. Film *Warszawa 1935* w technice 3D z 2013 roku w reżyserii Tomasza Gomoły jest pierwszą w historii próbą animowanej rekonstrukcji przedwojennej Warszawy.

tu na myśli bogatą kolekcję negatywów na szkle, zgromadzonych w spuściźnie botanika Romana Kobendzy, prezentujących warszawskie parki i skwery. Na planszach umieszczono wiele nie zawsze znanych, ciekawych tekstów dotyczących burzliwej historii miasta, a przewodnikiem po tablicach są wiersze Artura Oppmana, miłośnika Warszawy i jej legend, laureata Nagrody Literackiej Miasta Warszawy w 1928 roku. Często cytujemy na planszach słowa powojennych piosenek warszawskich, którym nie można odmówić uroku. Autorkami scenariusza są Joanna Arvaniti i Katarzyna Słojkowska, twórczynią projektu plastycznego Maria Kaliszczuk-Donaj.

Anna Gruszczyńska
Warszawa

KONFERENCJA NAUKOWA Z CYKLU WARSZAWSKA JESIEŃ ARCHIWALNA *WARSZAWA MA WIELE TWARZY*

Kolejna konferencja z cyklu Warszawska jesień archiwalna *Warszawa ma wiele twarzy* miała miejsce 25–26 listopada 2015 roku. Podobnie jak w ubiegłym roku współorganizowana była przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Pamięci Narodowej, Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych oraz Polską Akademię Nauk Archiwum w Warszawie. W tej edycji do grona organizatorów dołączyło Archiwum Państwowe w Warszawie.

Konferencja miała charakter archiwalno-historyczny. Zaproszenie do udziału w niej adresowane było do archiwistów, historyków, historyków literatury i kulturoznawców, varsavianistów, muzealników oraz przedstawicieli wszystkich instytucji gromadzących w swoich zbiorach materiały dotyczące historii miasta. Ze względu na obchodzoną w 2015 roku 250. rocznicę Teatru Narodowego organizatorzy zadbali o to, by wśród prezentowanych referatów znalazły się takie, które odnosiły się do historii oraz działalności teatrów warszawskich.

Dodatkowo skupiono się na cudzoziemcach oraz grupach religijnych i wyznaniowych funkcjonujących w przestrzeni miejskiej oraz ich udziale w kulturze życia codziennego Warszawy.

Przedstawiono 29 referatów. Pierwszy dzień konferencji odbywał się w Pałacu Staszica — siedzibie PAN Archiwum w Warszawie. Zaprezentowano tutaj tematy o charakterze społeczno-kulturalnym, związane z teatrami i ich osobistościami. Zilustrowano je archiwaliami stanowiącymi część zasobu AP w Warszawie, Muzeum Warszawy, Narodowego Archiwum Cyfrowego, PAN Archiwum w Warszawie oraz materiałami dźwiękowymi stanowiącymi zasób Archiwum Polskiego Radia. Tego dnia także przybliżone zostały mało znane fakty z życia

cudzoziemców, mniejszości narodowych i wyznaniowych obecnych w Warszawie. Swoje materiały prezentowały tu AP w Warszawaie, Studium Europy Wschodniej, Węgierski Instytut Kultury, Muzeum Powstania Warszawskiego, Parafia Ewangelicko-Reformowana oraz Muzeum Warszawy.

Doskonałą oprawą pierwszego dnia konferencji była wystawa *Warszawa moja miłość* autorstwa dr Joanny Arvaniti i mgr Katarzyny Słojkowskiej z PAN Archiwum w Warszawie oraz Marii Kaliszczuk-Donaj (projekt plastyczny) z AMALKER sp. z o.o.

Drugiego dnia obrady przeniosły się do gmachu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Tego dnia tematyka nawiązywała do literatury i kultury życia codziennego. Ciekawe materiały prasowe zaprezentowały AP w Warszawie i Instytut Pamięci Narodowej. Uczestnicy mieli także okazję poznać takie aspekty życia codziennego warszawiaków, jak kulinaria, ubiory i handel — wszystko to ukazane przez pryzmat zachowanych archiwaliów i muzealiów. Pracownicy PAN Archiwum Oddział w Katowicach oraz Oddział w Poznaniu omówili przechowywane w ich oddziałach varsaviana. Dopełnieniem referatów były warszawskie piosenki z komentarzem, prezentowane przez Archiwum Polskiego Radia.

Po raz kolejny udowodniono, iż pokazywane podczas konferencji materiały świadczą o tym, jak wiele interesujących i cennych

dokumentów i ikonografii kryją stołeczne instytucje kultury i sztuki. Powstaje pytanie, ile jeszcze aspektów życia Warszawy i jej mieszkańców pozostaje niezgłębionych. Organizatorzy już dziś zachęcają do dalszych badań i prezentacji odkryć podczas kolejnej edycji konferencji *Warszawa ma wiele twarzy* w 2016 roku.

Warszawie w czasach PRL
Bartosz Borkowski
(Archiwum PAN)
WYJŚCIE
EVACUATION
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Dorota Piętka-Hadała
Warszawa

VI WARSZAWSKI PIKNIK ARCHIWALNY
13 CZERWCA 2015 ROKU
PAŁAC STASZICA — MUZEUM DRUKARSTWA W WARSZAWIE — MUZEUM HISTORII ŻYDÓW POLSKICH — MPWIK STACJA UZDATNIANIA WODY „FILTRY”
RELACJA Z PAŁACU STASZICA

Był to już VI Warszawski Piknik Archiwalny. Każdy rok daje nam nowe doświadczenia, refleksje, małe zwycięstwa i małe porażki, ale umacnia nas także w przekonaniu, że idziemy słuszną drogą. Coraz mniej ludzi się zmienia wśród organizatorów, a coraz więcej chce iść z nami dalej i pewniej.

Podczas VI edycji dopisała nam nadspodziewanie piękna pogoda w postaci ponad 30-stopniowego upału, który w nadmiarze nie bardzo pomagał ani organizatorom, ani odwiedzającym. Myślę jednak, że zarówno jedni, jak i drudzy dobrze wywiązali się ze swoich zobowiązań. Lokalizacja Pikniku w czterech punktach miasta dawała możliwość odwiedzenia zupełnie różnych obiektów, zarówno pod względem architektonicznym, jak i funkcjonalnym, zajmujących się specyficzną działalnością, przez co także trochę tajemniczych.

Pałac Staszica w czasie Pikniku otwiera zawsze gościnnie swoje podwoje i zaprasza zarówno „na salony”, jak i w kręte korytarze, a także na plac przy pomniku Mikołaja Kopernika, na dziedziniec i pod arkady. Tak było i tym razem, a hasłem przewodnim było *Cudzoziemcy w Warszawie*.

Ulubiony przez większość bywalców Pikniku zespół The Warsaw Dixielanders anonsował wszystkim, że tu warto przyjść, a ci, co go pamiętali z lat poprzednich i znali program Pikniku, ruszyli do zwiedzania stoisk. W tym roku, aby zapewnić łatwiejszy dostęp do wiadomości o imprezie, stoisko informacyjne Pikniku Archiwalnego umiejscowiono tuż przed

wejściem do Pałacu Staszica i zaopatrzono w szereg materiałów, zarówno z programem, jak i mapą rozplanowania stoisk w gmachu.

W najpiękniejszych, reprezentacyjnych salach rozgościły się znane archiwa, muzea, biblioteki i fundacje. Wystawy, m.in. o ludziach, którzy gościli w Pałacu Staszica, o zagranicznych gościach w Sejmie RP, o jubileuszu 100-lecia Politechniki Warszawskiej, o prerogatywach prezydenta RP, o cudzoziemcach w Armii Polskiej i w Legionach Józefa Piłsudskiego czy o aktach rodu Marconich, przyciągały wzrok, wzbudzały zainteresowanie i chęć zatrzymania się na dłuższą chwilę. W stoisku Archiwum Historii Mówionej można było wysłuchać fragmentów relacji audio i wideo, uzyskać odpowiedź na nurtujące pytania z dziedziny historii współczesnej i zaopatrzyć się w książkę i audiobook o cudzoziemskich mieszkańcach stolicy w latach 1945–1989. W określonych salach, w gablotach, można było zapoznać się z najstarszymi wydawnictwami i prasą harcerską, a także zobaczyć pierwszy autograf Michaela Jacksona, który został przez niego złożony na ziemi polskiej. W sali kinowej na parterze Pałacu Staszica królowali cudzoziemcy uwiecznieni na taśmach filmowych z Filmoteki Narodowej i TVP Warszawa, a także z Domu Spotkań z Historią. Oprócz materiałów filmowych można było wysłuchać tam wyjątkowo ciekawych referatów i wystąpień dotyczących

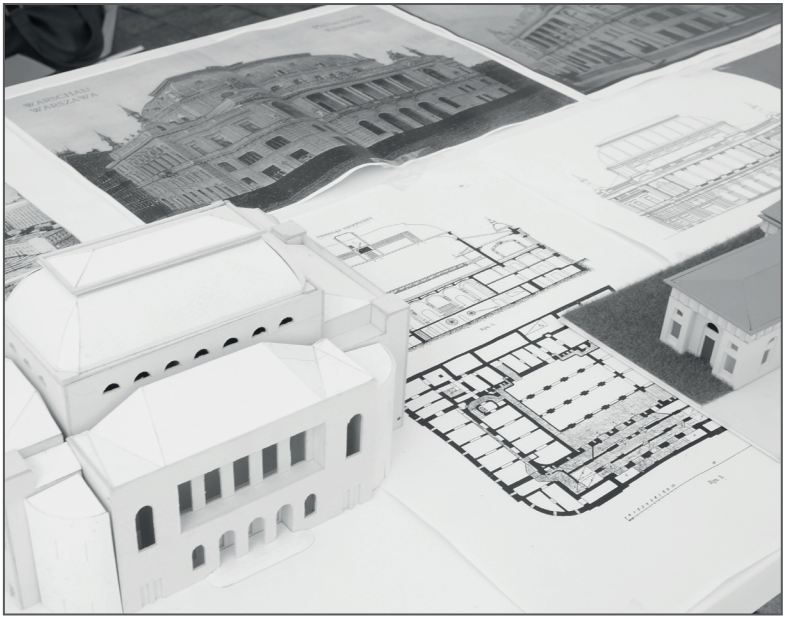
WARSCHAU
WARSZAWA

WARSZAWSKI PIKNIK ARCHIWALNY

losów i śladów upamiętniających pobyt cudzoziemców w Warszawie na przestrzeni wielu lat.

W domu nauki polskiej gościliśmy zaproszonych specjalnie na Piknik archiwistów z krajów Grupy Wyszehradzkiej, dziennikarza Bernarda Margueritte, który miał spotkanie z publicznością, artystkę i reżyserkę z Ukrainy. Naszymi gośćmi była także młodzież z 63. LO im. Lajosa Kossutha, która zatańczyła czardasza i zaśpiewała piosenki węgierskie, a także zaprosiła na pałacowy dziedziniec na degustację gulaszu i ciast z kuchni węgierskiej. Dla dzieci Stowarzyszenie Twórcze Scena Królewska wystawiło w sali Lustrzanej spektakl marionetkowy *Dziadek do orzechów* z muzyką Piotra Czajkowskiego.

Dla fanów historii i architektury przed Pałacem Staszica stał namiot Parku Miniatur Województwa Mazowieckiego, gdzie można było zapoznać się z techniką konstruowania miniatur zabytków Warszawy i Mazowsza. Wzbudzał ogromne zainteresowanie, zarówno starszego, jak i młodszego pokolenia.

Oczywiście nie zabrakło stoisk pamiątkarskich z oryginalną biżuterią, ceramiką i rękodziełem, a także bogatego stoiska z kapeluszami, z ogromnym wyborem nakryć głowy na upalne, wakacyjne imprezy. Stoiska ze zdrową żywnością, pieczywem z rodzinnej piekarni z Kadzidła, regionalnymi przetworami domowymi i różnego typu napojami można było odwiedzić na dziedzińcu.

W tym roku patronat honorowy nad Piknikiem Archiwalnym objął minister spraw zagranicznych, patronat naukowy Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, a medialny Polskie Radio S.A., TVP Historia, TVP Polonia i TVP Warszawa, a także magazyn „Stolica", za których wkład i promocję serdecznie dziękujemy.

Gorąca atmosfera w połączeniu z gorącą tegoroczną aurą, dostęp do unikatowych materiałów, wydawnictw i ciekawe prelekcje, wnętrza pulsujące historią, nauką i sztuką, a także zabawą i rozrywką — to wszystko stworzyło przez sześć lat klimat, który stał się wizytówką naszej imprezy. Skarby archiwów, bibliotek, muzeów czy fundacji znalazły kolejne miejsce, żeby przypominać o swoim istnieniu, olśniewać i przyciągać jak magnez, ale nie zanudzać, a uczyć i rozwijać pasję.

Anna Gruszczyńska
Warszawa

ARCHIWIŚCI PAŃSTW GRUPY WYSZEHRADZKIEJ W WARSZAWIE

W 2009 roku archiwiści z Czech, Polski, Słowacji i Węgier podpisali w Popradzie deklarację, urzeczywistniając tym samym ideę bliskiej współpracy archiwistów krajów postkomunistycznych, których łączą podobne doświadczenia. Deklaracja określa podstawowe zadania, jakie mają być realizowane przez pracowników archiwów państw Grupy Wyszehradzkiej. Są to między innymi wspólne projekty promujące i prezentujące dziedzictwo kulturowe takie, jak: wystawy, konferencje, publikacje, prezentacje.

Od czasu podpisania deklaracji zorganizowane zostały 4 międzynarodowe konferencje z cyklu *Wspólne dziedzictwo, wspólna przyszłość*, nawiązujące tematyką do historii, korzeni i doświadczeń naszych państw. Wydano także pierwszy numer *Archivarius Visegradiensis*. Materiały do drugiego numeru zostały zebrane i trwa przygotowanie do publikacji.

Od 2009 roku archiwiści z Polski regularnie uczestniczą w corocznych obchodach Międzynarodowego Dnia Archiwów na Słowacji, Węgrzech oraz w Czechach. W 2014 roku w Szekszard (Węgry) prezentowaliśmy temat *1. wojna światowa w zbiorach PAN Archiwum w Warszawie*, zaś w 2015 roku w Gödöllö (Węgry) *Współpraca PAN Archiwum z Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk.*

W ramach promocji naszych działań o współpracy archiwistów państw Grupy Wyszehradzkiej opowiadały na konferencji *Archiwa Polski i Europy* we wrześniu 2015 roku dr hab. Hanna Krajewska oraz mgr Anna Gruszczyńska.

W 2015 roku w ramach pogłębiania współpracy zaprosiliśmy do Polski archiwistów z państw Grupy Wyszehradzkiej na Warszawski Piknik Archiwalny, stanowiący nasz sposób świętowania Międzynarodowego Dnia Archiwów. Dla naszych gości przygotowaliśmy

ciekawy program naukowo-kulturalny. Zaprosiliśmy ich do Muzeum Farmacji, do Archiwum Głównego Akt Dawnych, pokazaliśmy najcenniejsze dokumenty przechowywane w zbiorach naszego Archiwum. Goście mieli możliwość zwiedzenia Zamku Królewskiego oraz Muzeum Powstania Warszawskiego. Obrazy zniszczonej Warszawy oraz ogrom ludzkiej tragedii zrobił na nich duże wrażenie i uświadomił, jak bardzo musieliśmy pracować, by odbudować to, co zabrała 2. wojna światowa. Podczas Warszawskiego Pikniku Archiwalnego nasi koledzy mogli zapoznać się z wystawami przygotowanymi przez większość archiwów warszawskich oraz wziąć udział w zwiedzaniu Filtrów Warszawskich. Zorganizowaliśmy także spotkanie z naczelnym dyrektorem archiwów państwowych. Wygospodarowaliśmy również czas na to, by omówić dalsze kierunki naszej wspólnej pracy.

Zarówno Warszawa, jak i nasz sposób obchodzenia święta archiwów i archiwistów bardzo się wszystkim podobał. Liczymy na kolejne odwiedziny oraz realizację nowych, interesujących projektów.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI PAN ARCHIWUM W WARSZAWIE W 2014 ROKU

PODSTAWOWE DANE O ARCHIWUM

Archiwum ma swoje oddziały w Poznaniu oraz w Katowicach. Archiwum posiada zasób historyczny powierzony i dysponuje 25 etatami.

W roku sprawozdawczym zatrudnione były 32 osoby, w tym w Warszawie 27 (19 w niepełnym wymiarze godzin), w Poznaniu 4 (2 w niepełnym wymiarze), w Katowicach 1. Większość stanowią pracownicy zajmujący się merytoryczną działalnością archiwalną, w tym: 4 kustoszy, 8 adiunktów archiwalnych, starszy dokumentalista, 3 dokumentalistów, młodszy dokumentalista, archiwista, 3 młodszych archiwistów, starszy bibliotekarz, 2 konserwatorów dzieł sztuki; 27 osób ma wykształcenie wyższe, w tym 8 osób — stopień doktora.

W PAN Archiwum w Warszawie zatrudnieni zostali: Agata Łazowska i Małgorzata Wybieralska (1 kwietnia) oraz Andrzej Prinke (1 listopada), a przestali pracować Krystyna Kobierna (30 kwietnia) i Roman Dąbrowski (31 sierpnia).

Rada Naukowa pod przewodnictwem profesora Leszka Zasztowta odbyła posiedzenie 5 marca. Po przyjęciu protokołu poprzedniego zebrania członkowie Rady wysłuchali sprawozdania z pracy Archiwum w 2013 roku i planu pracy na rok następny przedstawionego przez dyrektor Hannę Krajewską. Do kalendarza rocznic obchodzonych w PAN Archiwum w Warszawie na stałe wpisane zostały daty urodzin Mikołaja Kopernika i Stanisława Staszica. W dniach tych organizowane są spotkania naukowe, a pod pomnikami uczonych składane kwiaty. Poruszony został problem pozyskiwania spuścizn po uczonych, przyjmowania darów i działalności Komisji Oceny Zakupów. Przeprowadzona dyskusja miała na celu zaktywizowanie działań Archiwum w tej dziedzinie. Innym, równie ważnym i aktualnym tematem, była digitalizacja materiałów archiwalnych wykonywana zarówno na potrzeby czytelników, jak i w celu zabezpieczenia archiwaliów dla przyszłych pokoleń. Aby to zrealizować, zaproponowano podjęcie planowych i całościowych działań. Gośćmi specjalnymi Rady Naukowej byli członkowie rodziny Tadeusza Manteuffla — córka prof. Małgorzata Cymborowska, zięć prof.

Bronisław Cymborowski oraz wnuk prof. Piotr Szarota, którzy uczestniczyli w otwarciu wystawy poświęconej temu wybitnemu uczonemu. Małgorzata Cymborowska podzieliła się wspomnieniami o swoim wielkim ojcu, który od 1961 roku do końca życia był przewodniczącym Rady Naukowej Archiwum Polskiej Akademii Nauk.

Po zakończeniu posiedzenia Rady Naukowej odbyło się Kolegium Dyrekcji, w którym udział wzięli kierownicy oddziałów oraz przedstawiciele PAN Archiwum w Warszawie. Na spotkaniu raz jeszcze omówiono najważniejsze wydarzenia minionego roku, sprawy bieżące oraz plany.

Stan zasobu

W 2014 roku nastąpił przyrost zasobu o 262,97 m.b. akt. W Warszawie wpłynęło 24,00 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 36,53 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego. Stan zasobu Oddziału w Poznaniu powiększył się o 15,38 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 1,65 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego, zasób Oddziału w Katowicach powiększył się o 35,37 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 150,04 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego.

Ogólny stan zasobu wynosi obecnie 3092,68 m.b., z tego w Warszawie znajduje się 2399,19 m.b., w Poznaniu 442,58 m.b., a w Katowicach 250,91 m.b. akt i dokumentacji aktowej.

Wykaz nabytków zawiera załącznik nr 1.

Komisja Metodyczna pod przewodnictwem dr Hanny Szymczyk odbyła posiedzenie, na którym członkowie Komisji omówili sprawy postępowania z wolnymi sygnaturami oraz przeprowadzenia warsztatów dla słuchaczy Uniwersytetu III Wieku koncentrujących się na sprawach ochrony archiwów rodzinnych. Zatwierdzono 23 inwentarze i opracowano uwagi do 10 inwentarzy pochodzących z Warszawy i oddziałów.

Komisja Oceny Zakupów obradowała 17 grudnia, decydując na podstawie opinii prof. Alicji Kuleckiej i dr. Andrzeja Klubińskiego o zakupie spuścizny Tadeusza Kowalika.

Komisja Archiwalnej Oceny Dokumentacji zaopiniowała pozytywnie 17 wniosków na wybrakowanie ok. 246 m.b. dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN.

Komisja Opiniowania Normatywów udzieliła 41 porad, konsultacji, elektronicznych i telefonicznych. Konsultowano oraz zaopiniowano

5 kompletów instrukcji kancelaryjnych, rzeczowych wykazów akt i instrukcji organizacji i zakresu działania archiwum zakładowego. Przeprowadzono 23 kontrole placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

Zbiór fotografii liczy 30890 fotografii, negatywów, pocztówek, odbitek kserograficznych oraz 24 płyty CD.

Stan zbiorów mikrofilmowych nie powiększył się i wynosi 1129047 klatek mikrofilmów negatywowych oraz 3225478 klatek mikrofilmów pozytywowych. Zbiór medali został uporządkowany i skonfrontowany z posiadaną dokumentacją i zawiera 1062 zewidencjonowane obiekty.

Księgozbiór w Warszawie powiększył się o 199 woluminów wydawnictw zwartych i 51 woluminów czasopism, w Poznaniu o 23 woluminy wydawnictw zwartych, w Katowicach o 12 woluminów wydawnictw zwartych i 4 woluminy wydawnictw ciągłych. Łącznie w Warszawie i oddziałach znajduje się 28437 woluminów druków zwartych i wydawnictw ciągłych.

ARCHIWUM PAN W WARSZAWIE

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

Prowadzono prace porządkowe w archiwaliach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Do Komisji Metodycznej wpłynęły następujące inwentarze spuścizn i archiwów instytucji wykonane zarówno metodą tradycyjną, jak i w bazie danych IZA: Władysława Gackiego, Leona Gecowa, Ryszardy Hanin, Michała Kaleckiego, Edwarda Lipińskiego, Jadwigi Marszewskiej-Ziemięckiej, Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, Ireny Preiss-Kopytowskiej, Andrzeja Sołtana, Tadeusza Turkowskiego, Zygmunta Wasilewskiego, Baltazara Zdankowskiego i Antoniego Żabki-Potopowicza. Kontynuowano rozpoczęte prace oraz podejmowano porządkowanie kolejnych spuścizn. Pozyskane archiwa osobiste na bieżąco zaopatrywano w spisy tymczasowe.

Uzupełniano istniejące bazy danych i spisy nekrologów.

2. Ewidencja zasobu archiwalnego

Kontynuowano administrację bazy SEZAM. Wprowadzono dane o nabytkach (18 rekordów), uzupełniano dane w już istniejących

rekordach, pogłębiając i poprawiając istniejące wpisy (83 rekordy), wysłano uaktualniony plik do administratora bazy.

Prowadzono także prace nad wprowadzaniem inwentarzy tradycyjnych oraz warsztatowych do bazy danych IZA, uzupełnionej w roku sprawozdawczym o 930 rekordów; łącznie w bazie znajduje się 4079 rekordów.

3. Kształtowanie narastającego zasobu archiwalnego

Opiniowanie i konsultowanie normatywów, wizytacje placówek

W zakresie kształtowania narastającego zasobu PAN Archiwum w Warszawie udzielono porad i konsultacji 10 placówkom. Skonsultowano oraz zaopiniowano 3 komplety normatywów. Przeprowadzono 8 kontroli placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej

Komisja Archiwalnej Oceny Dokumentacji zaopiniowała pozytywnie 16 wniosków o wybrakowanie ok. 224 m.b. dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN. Udzielono licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

4. Konserwacja akt

Konserwacji poddano fragmenty korespondencji ze spuścizny Romana Andrzejewskiego i fotografie ze spuścizny Ryszardy Hanin. Kontynuowano konserwację diariuszy W.L. Jaworskiego (653 karty), poddając je dezynfekcji i badaniom mikrobiologicznym, a następnie oczyszczaniu, odkwaszaniu, uzupełnianiu ubytków, dublowaniu kart i oprawie. Całość prac konserwatorskich posiada dokumentację opisową i fotograficzną.

5. Dział fotografii i mikrofilmów

Stan zbiorów mikrofilmowych nie powiększył się i wynosi 1129047 klatek mikrofilmów negatywowych i 3225478 klatek mikrofilmów pozytywowych. Zbiór fotografii nie powiększył się i liczy obecnie 30890

fotografii, negatywów, pocztówek, odbitek kserograficznych oraz 24 płyty CD.

Kontynuowano zabezpieczanie zbiorów polegające na przekładaniu fotografii do obwolut z bawełnianego papieru. Zabezpieczono w ten sposób około 2500 fotografii. Zdigitalizowany zbiór fotografii liczy ok. 21000 zdjęć.

6. Zbiory specjalne

Zbiór medali został uporządkowany i skonfrontowany z posiadaną dokumentacją i zawiera 1062 zewidencjonowane obiekty.

7. Biblioteka

Księgozbiór powiększył się o 199 woluminów druków zwartych (97 zakupiono, 102 pozyskano z darów) i o 51 woluminów wydawnictw ciągłych (21 zakupiono, 30 — dary). Księgozbiór liczy 12336 woluminów druków zwartych i 10174 woluminy wydawnictw ciągłych. Kontynuowano zapoczątkowaną w roku 2012 wymianę dubletów z Biblioteką Kórnicką PAN oraz Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie.

W roku sprawozdawczym wprowadzono 651 nowych rekordów, obejmujących zarówno nowo pozyskane publikacje, jak i starsze wydawnictwa. Łącznie w bazie MAK znajduje się 5535 rekordów.

Zrealizowano 569 wypożyczeń czasopism i książek. Na potrzeby pracowników Archiwum wypożyczono z innych bibliotek 81 książek i czasopism w: Bibliotece Instytutu Badań Literackich PAN, Bibliotece Instytutu Historii Nauki PAN, Bibliotece Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego i innych.

8. Wydawnictwa

Ukazał się kolejny tom „Biuletynu Archiwum PAN" nr 55. Zamieszczone w nim artykuły nawiązują w większości do dwóch ważnych rocznic: 70. rocznicy wybuchu powstania warszawskiego i 100. rocznicy wybuchu 1. wojny światowej. Prowadzono również prace redakcyjne nad przygotowaniem do publikacji numeru 56. Kolportowano inne, wcześniejsze wydawnictwa Archiwum PAN.

9. Udostępnianie

W Pracowni Naukowej odnotowano 497 odwiedzin czytelników korzystających z materiałów archiwalnych. Udostępniono 3534 j.a., w tym: do badań naukowych 3449 j.a., na potrzeby urzędów 10 j.a., publicystyki, popularyzacji 47 j.a., na potrzeby masmediów 4 j.a. oraz inne 24 j.a. Na zamówienia czytelników wykonano 713 kserokopii i 1774 skany.

Kontynuowano prowadzenie ewidencji udostępniania w bazie danych SUMA. W 2014 roku przyjęto do realizacji 110 nowych wniosków użytkowników zasobu archiwalnego. Kartoteka użytkowników zawiera 1608 rekordów. Jest prowadzona na bieżąco i obejmuje dane za lata 1998–2014.

Zrealizowano drogą tradycyjną i pocztą elektroniczną ponad 100 kwerend merytorycznych i w zespołach akt osobowych.

10. Popularyzacja

Wystawy

PAN Archiwum w Warszawie w roku sprawozdawczym podejmowało liczne inicjatywy mające na celu popularyzację historii nauki i szeroką prezentację własnego zasobu. Działania te zazwyczaj związane były z obchodami rocznic ważnych wydarzeń lub stanowiły odpowiedź na aktualne tematy.

W związku z rocznicą urodzin Tadeusza Manteuffla 5 marca w Pałacu Staszica w Warszawie zaprezentowano poświęconą mu wystawę pt. *Tadeusz Manteuffel. Człowiek szlachetnego serca, wielkiego umysłu, niezłomnego charakteru*, przygotowaną w 2013 r. z okazji 60-lecia Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk. Wystawa ta była także eksponowana na V Warszawskim Pikniku Archiwalnym, który odbył się 7 czerwca. Patronatem honorowym objęła Piknik Hanna Gronkiewicz-Waltz, patronat naukowy sprawowała Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, a patronat medialny Polskie Radio S.A, TVP Warszawa, TVP Historia oraz miesięczniki „Stolica" i „Wiedza i Życie". Pod wspólnym hasłem *Warszawa w kalejdoskopie archiwów. Klimaty warszawskie* 29 instytucji nauki i kultury zaprezentowało w formie wystaw, wystąpień, prezentacji, warsztatów, spotkań autorskich i nagrań filmowych bogaty program popularyzujący historię miasta i nauki.

18 listopada odbył się wernisaż wystawy przygotowanej z okazji 100. rocznicy wybuchu 1. wojny światowej pt. *Drogi do niepodległości w zasobie PAN Archiwum w Warszawie*. Ekspozycja ukazała dążenia Polaków do odzyskania niepodległości, poczynając od insurekcji kościuszkowskiej aż do 1. wojny światowej, Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego i odzyskania wolności 11 listopada 1918 roku. Nie pominięto na wystawie postaci wybitnych bojowników o wolność, którzy sprawie odzyskania niepodległości Ojczyzny służyli nie bronią, lecz piórem czy pędzlem. Większość materiałów archiwalnych pochodziła z zasobu PAN Archiwum w Warszawie. Wystawa prezentowana jest w Pałacu Staszica do chwili obecnej.

W grudniu przygotowana została także wystawa pt. *Tylko fotografie nie liczą się z czasem*, która pokazuje wybrane pozycje z unikatowej kolekcji fotografii z początku XX w. z widokami Łodzi, Sieradza, Łęczycy, Piotrkowa Trybunalskiego, Sulejowa, Lutomierska, Podgórzyc, Łagiewnik, Kalisza i Lublina. Kolekcja ta, obejmująca blisko 500 zdjęć, zebrana została przez profesora Roberta Rembielińskiego, łódzkiego farmaceutę i historyka, kierownika pierwszej w Polsce Katedry Historii Farmacji na Wydziale Farmaceutycznym Akademii Medycznej w Łodzi.

PAN Archiwum w Warszawie było uczestnikiem ogólnopolskiej imprezy Noc Muzeów, która odbyła się 17 maja. Oprócz cieszących się stałym zainteresowaniem wycieczek po Pałacu Staszica, połączonych z prelekcją dotyczącą jego dziejów, zaprezentowano dwie nowe wystawy upamiętniające ważne wydarzenia historyczne. Licznie odwiedzającej Pałac Staszica publiczności pokazano przygotowaną z okazji 220. rocznicy insurekcji kościuszkowskiej wystawę pt. *Wojna Kościuszki w ikonografii Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie* oraz przygotowaną z okazji 70. rocznicy wybuchu powstania warszawskiego wystawę pt. *Powstanie warszawskie w zbiorach Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie*. 20–21 września pracownicy PAN Archiwum w Warszawie wzięli udział w wydarzeniach zorganizowanych w Domu Zjazdów i Konferencji w Jabłonnie w ramach XVIII Festiwalu Nauki. Zaprezentowana została ponownie wystawa pt. *Powstanie warszawskie w zbiorach Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie* oraz filmy popularyzujące zasób PAN Archiwum. Odczyty, pokazy multimedialne i warsztaty organizowane w ramach Festiwalu odbyły się także 27 września w Pałacu Staszica.

Większości wydarzeń organizowanych przez PAN Archiwum towarzyszyły wystąpienia w środkach masowego przekazu. Udzielono 18 wywiadów prasowych, radiowych, telewizyjnych i internetowych, a film pt. *60 lat Archiwum PAN* wyemitowano (5 czerwca) w programie *Dzień Dobry, Warszawo* oraz umieszczono (8 sierpnia) na platformie internetowej telewizji Fundacji Orange.

W uznaniu zasług w dziedzinie popularyzacji historii nauki dyrektor PAN Archiwum w Warszawie nagrodzona została: medalem pamiątkowym 15-lecia Stowarzyszenia Muzealników Polskich Oddział Mazowiecki i wyróżnieniem specjalnym Serwisu Nauka w Polsce i Polskiej Agencji Prasowej SA — *Popularyzator Nauki 2014*.

Konferencje i seminaria

PAN Archiwum w Warszawie było współorganizatorem dwóch konferencji. Na konferencji z cyklu Warszawska Jesień Archiwalna pt. *Warszawa ma wiele twarzy*, zorganizowanej (20–21 listopada) przez NDAP, IPN, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego i PAN Archiwum w Warszawie, zaprezentowano 32 referaty umieszczone w 6 blokach tematycznych: Warszawa jako przedmiot studiów; Warszawa na fotografii; Architektura i przestrzeń; Społeczeństwo; Miasto, wydarzenia, społeczeństwo; Ludzie Warszawy. Te cykliczne spotkania cieszą się dużym zainteresowaniem archiwistów i historyków nie tylko związanych z ośrodkami naukowymi i kulturalnymi Warszawy.

Konferencja *Archiwa w nauce, nauka w archiwach* (26–27 listopada) zorganizowana była przy współpracy z Łomżyńskim Towarzystwem Naukowym im. Wagów, Archiwum Głównym Akt Dawnych i Archiwum Naukowym Instytutu Slawistyki PAN. W przedstawionych referatach (21) podejmowano tematy opracowania, digitalizacji i konserwacji archiwów prywatnych i spuścizn oraz ich wkład w naukę polską.

Odbyło się także 5 sympozjów i spotkań naukowych organizowanych i współorganizowanych przez PAN Archiwum w Warszawie. Specjalne sympozjum poświęcone Mikołajowi Kopernikowi zorganizowano w Pałacu Staszica w 541. rocznicę urodzin (19 lutego). Dla upamiętnienia 60. rocznicy śmierci Ludwika Hirszfelda (19 marca), również w Pałacu Staszica, miało miejsce seminarium, któremu towarzyszyła wystawa pt. *Historia jednego życia*. Wystawa, wzbogacona o oryginalne materiały archiwalne pochodzące z zasobu PAN Archiwum w Warszawie, prezentowana była także w Instytucie Immunologii i Terapii Doświadczalnej im.

Ludwika Hirszfelda Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu na przełomie maja i czerwca w związku z obchodami 60-lecia Instytutu.

Spotkanie naukowe w Pałacu Staszica towarzyszyło także finisażowi wystawy o powstaniu warszawskim (2 października). Na spotkaniu tym odczytane zostały fragmenty dzienników i pamiętników z powstania, przechowywanych w PAN Archiwum w Warszawie, oraz przedstawione najświeższe publikacje związane z tym tematem. Między innymi zaprezentowany został dziennik Piotra Bańkowskiego, znajdujący się w zasobie PAN Archiwum w Warszawie, opublikowany przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych.

Z okazji 250. rocznicy koronacji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (25 listopada) odbyła się sesja naukowa z cyklu Archiwa — Muzea — Kolekcjonerzy; sesji towarzyszyła wystawa *Repliki polskich insygniów koronacyjnych*.

Odbyło się także V Spotkanie Archiwów Instytucji Polskiej Akademii Nauk (16 grudnia), na którym poruszono problemy związane z rozpoznawaniem, zabezpieczaniem oraz przechowywaniem dokumentacji aktowej, audiowizualnej oraz elektronicznej w archiwach instytucji PAN.

Strona internetowa

Informacja o wszystkich wydarzeniach naukowych i popularyzatorskich była na bieżąco umieszczana na stronie internetowej PAN Archiwum, która odnotowała ponad 8 tysięcy wejść. Na stronie zamieszczono 40 wpisów o działalności placówki i jej ciekawych zbiorach. Na nowo utworzonym profilu na portalu społecznościowym Facebook zamieszczono 80 informacji. Profil odnotował 257 „polubień", a posty na nim opublikowane zostały wyświetlone na tablicach innych użytkowników 15647 razy.

11. Praktyki archiwalne

Praktyki archiwalne odbyła studentka Akademii Humanistycznej im. A. Gieysztora w Pułtusku oraz 10 uczniów Centrum Kształcenia Ustawicznego nr 2 w Warszawie. Wszyscy oni zapoznali się z zasobem Archiwum oraz metodami opracowywania archiwów prywatnych. Najciekawsze zbiory Archiwum zaprezentowano na specjalnym pokazie studentom Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego (8 grudnia).

12. Zebrania i posiedzenia

W siedzibie Archiwum PAN w Warszawie odbywały się cotygodniowe spotkania poświęcone omawianiu spraw bieżących i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. Pracownicy Archiwum zapoznali się ze spuścizną Elizy Orzeszkowej przechowywaną w Instytucie Badań Literackich PAN oraz z prezentacją na temat struktury Polskiej Akademii Nauk i miejsca PAN Archiwum w Akademii.

13. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

Dyrektor i pracownicy Archiwum PAN w Warszawie uczestniczyli w licznych spotkaniach naukowych, m.in. w: sympozjum zorganizowanym z okazji 75. rocznicy uchodźstwa polskiego w Rumunii, towarzyszącym wystawie pt. *Podróż polskiego złota. Solidarność ponad granicami* (7 kwietnia), wykładzie Ruth Leiserowitz *Studenci z Warszawy i Królestwa Polskiego na uczelniach zagranicznych (1770/1869–1899) — konteksty imperialne i transnarodowe* (24 kwietnia), seminarium i wystawie pt. *10 lat Słowacji w Unii Europejskiej* (7 maja), V Wiosennych Spotkaniach Archiwalnych *Dziś i jutro dokumentacji elektronicznej w instytucji* (29–30 maja), seminarium pt. *Ludwik Antoni i Aleksander Birkenmajerowie — życie i dzieło* (28 września), XXI seminarium z cyklu Składowanie i archiwizacja dokumentów pt. *Zarządzanie systemami dostępu do danych archiwalnych — jakie programy do archiwizacji? Jakie nośniki?* (2 grudnia). Uczestnicząc w konferencjach własnych i jako zaproszeni goście, pracownicy wygłosili łącznie ponad 30 referatów.

Współpraca naukowa z zagranicą

Dyrektor i pracownicy PAN Archiwum uczestniczyli w międzynarodowym kongresie archiwalnym pt. *Wielka Wojna — ekonomia, społeczeństwo, ludzkie historie* (29 czerwca–2 lipca, Szekszard).

ODDZIAŁY ARCHIWUM PAN

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

Prowadzono prace porządkowo-inwentaryzacyjne w zespołach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Z Oddziału w Poznaniu do Komisji Metodycznej wpłynęły inwentarze materiałów: Franciszka Chłapowskiego, Jadwigi Czachowskiej, Franciszka Jaśkowiaka, Rufiny Ludwiczak, Władysława Rusińskiego, Marii Aleksandry Smoczkiewicz, Heliodora Święcickiego, Kazimierza Ślaskiego i Zygmunta Wojciechowskiego. W archiwum prasowym zawierającym wycinki dotyczące uczonych oraz nauki w Wielkopolsce znajdują się 462 teczki, o łącznej objętości ok. 6,00 m.b. Materiały są układane alfabetycznie (uczeni) oraz rzeczowo, według zagadnień (uczelnie, instytucje i towarzystwa naukowe, wydarzenia naukowe, historia Poznania i regionu).

W Oddziale w Katowicach kontynuowano prace nad porządkowaniem materiałów Wacława Leśniańskiego i Józefa Chlebowczyka.

Kontynuowano rozpoczęte prace oraz na bieżąco sporządzano spisy i wstępnie porządkowano pozyskane spuścizny.

2. Kształtowanie narastającego zasobu aktowego

W ramach opieki nad narastającym zasobem archiwalnym pracownicy Oddziału w Poznaniu przeprowadzili 10 kontroli placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych oraz udzielili konsultacji archiwistom dwóch placówek PAN w Poznaniu.

Pracownik Oddziału w Katowicach przeprowadził 5 kontroli kompleksowych placówek PAN oraz udzielił 27 konsultacji archiwistom zakładowym w placówkach PAN i zaopiniował 2 normatywy (instrukcje kancelaryjne, rzeczowe wykazy akt i zakres działania archiwum zakładowego). Pozytywnie zaopiniował wniosek o wybrakowanie, na podstawie którego wybrakowano 22 m.b. dokumentacji niearchiwalnej. Udzielił licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

3. Zbiór mikrofilmów i fotografii

Zbiór mikrofilmowy Oddziału w Poznaniu nie uległ zmianie i liczy 770 szpul. Zbiór fotografii powiększył się o fotografie czarno-białe

i kolorowe, które wpłynęły do Oddziału wraz z przejętymi spuściznami. Łącznie zbiory powiększyły się o 332 fotografie. Zdigitalizowano materiały archiwalne ze spuścizn: Stefana Dąbrowskiego, Andrzeja Niesiołowskiego, rozpoczęto digitalizację materiałów ze spuścizny Heliodora Święcickiego Całość zdigitalizowanego materiału została zarchiwizowana na płytach CD celem zabezpieczenia wykonanej pracy. Łącznie wykonano 187 skanów. Zbiory płyt CD, na których są nagrane materiały Oddziału, liczą 41 sztuk.

Zbiór płyt CD, na których nagrane są materiały Oddziału w Katowicach, liczy 7 sztuk. Zdigitalizowano 1149 dokumentów i fotografii. Całość zdigitalizowanego zbioru została zarchiwizowana na płytach DVD celem zabezpieczenia wykonanej pracy.

4. Księgozbiory

W Oddziale w Poznaniu księgozbiór powiększył się o 30 woluminów wydawnictw zwartych i 70 woluminów wydawnictw ciągłych. Stan księgozbioru podręcznego wynosi 5014 woluminów, w tym 2265 druków zwartych i 2749 wydawnictw ciągłych. Ze zbioru podręcznego skorzystało 27 czytelników, którzy wypożyczyli 92 książki i czasopisma.

W Oddziale w Katowicach biblioteka podręczna powiększyła się o 12 druków zwartych, o 4 woluminy wydawnictw ciągłych. Stan księgozbioru podręcznego wynosi 913 woluminów, z czego 357 to wydawnictwa zwarte, a 556 wydawnictwa ciągłe.

5. Udostępnianie zasobu

W Oddziale w Poznaniu zanotowano 160 odwiedzin w pracowni naukowej, w tym 22 osoby korzystały z informacji, a 138 z materiałów archiwalnych. Udostępniono łącznie 1238 j.a. Przyjęto i zrealizowano 24 kwerendy krajowe i zagraniczne dla użytkowników i instytucji. Na zamówienia czytelników wykonano: 34 kserokopie, 4622 fotografie cyfrowe, 339 skanokopii — łącznie 4995 sztuk reprografii ze zbiorów Oddziału.

W Oddziale w Katowicach zanotowano 87 odwiedzających, udostępniono 132 j.a. — wszystkie do badań naukowych, wykonano 10 kwerend archiwalnych dla użytkowników i instytucji, w tym kwerendy w zespołach akt osobowych i kart wynagrodzeń (dla ZUS). Wykonano 47 kserokopii i 75 skanów.

6. Popularyzacja zasobu

Wystawy

13 maja w Auli Lubrańskiego Collegium Minus Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu otwarta został wystawa okolicznościowa poświęcona Heliodorowi Święcickiemu, towarzysząca IV Seminarium Naukowemu *Założyciele Uniwersytetu Poznańskiego. Profesor Heliodor Święcicki*. Na wystawie zaprezentowano archiwalia ze spuścizny Heliodora Święcickiego przechowywanej w Oddziale Archiwum w Poznaniu.

W dniach 28 maja–31 sierpnia w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu pokazane zostały dokumenty i materiały ze spuścizny Józefa Kostrzewskiego wzbogacające wystawę pt. *Nie tylko Biskupin. Józef Kostrzewski oczami współczesnych*.

W dniach 7 lipca–1 sierpnia materiały ze spuścizny Witolda Skalskiego można było oglądać w Czytelni Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu na wystawie zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Ekonomicznego pt. *Prof. Witold Skalski — twórca poznańskiej szkoły rachunkowości*.

Ciesząca się dużym zainteresowaniem na Śląsku wystawa *Kobiety w nauce* eksponowana była od 3 lutego do końca września w bibliotekach gminnych i szkołach w: Czernicy, Lyskach, Godowie, Żorach, Suszcu, Radostowicach, Kryrach i Pawłowicach.

Archiwum Oddziału w Katowicach wzięło udział w ogólnopolskiej Nocy Muzeów (17 maja), której tematem były *Spuścizny archiwalne śląskich naukowców jako przykłady archiwów rodzinnych*. W trakcie Nocy prezentowany był zasób, historia Oddziału, jego działalność oraz publikacje. Dodatkowe informacje uzyskać można było z przygotowanej okolicznościowej wystawy, wyświetlanej prezentacji multimedialnej oraz z okolicznościowych ulotek. Oddział odwiedziło w tym dniu 250 osób.

3 grudnia miały miejsce obchody Jubileuszu 40-lecia Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach, w którym wzięło udział wielu zaproszonych gości. W trakcie Jubileuszu miała miejsce premiera filmu pod tytułem *40 lat Oddziału Archiwum*, przygotowanego przez Mateusza Sobeczkę. Eksponowana była również wystawa pt. *Najcenniejsze zbiory archiwalne w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie*.

Od 8 grudnia w siedzibie Oddziału w Katowicach prezentowana jest wystawa *„Charta constat immortalitas hominum" na przykładzie spuścizny archiwalnej chemiczki Józefy Wąsowskiej*, która powstała w ramach cyklu Przedstawiciele śląskiej nauki.

Spotkania naukowe

Wraz z Instytutem Historii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Stowarzyszeniem Humanistycznym: Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach był organizatorem spotkania naukowego z cyklu Pomiędzy przeszłością a historią, z serii: Historie kobiece..., które odbyło się (15 stycznia) na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Na zebraniu naukowym zorganizowanym przez Archiwum Państwowe w Katowicach oraz PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach (9 kwietnia) przedstawiona została spuścizna Józefy Wąsowskiej z zasobu PAN Archiwum.

W związku z ustanowieniem przez Sejmik Województwa Śląskiego roku 2014 Rokiem Henryka Sławika w Bibliotece Publicznej Miasta Rydułtowy im. Henryka Mikołaja Góreckiego odbyło się (9 maja) spotkanie naukowe pt. *Bohater, patriota, człowiek — życie i działalność Henryka Sławika (1894–1944)*. Organizatorami spotkania były: PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach oraz Biblioteka Publiczna Miasta Rydułtowy.

Strona internetowa

Strona internetowa Oddziału w Poznaniu została zaktualizowana i uzupełniona o informacje: o nabytkach, łącznym stanie zasobu, opracowanych spuściznach, działalności Oddziału, udziale poszczególnych pracowników w konferencjach i sesjach naukowych, publikacjach. Poszerzono stronę o adresy placówek Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu i w Wielkopolsce.

Strona internetowa Oddziału w Katowicach aktualizowana była na bieżąco. Na stronie można odnaleźć informacje o aktualnych wydarzeniach, historii oraz zasobie Oddziału Archiwum, a także o zorganizowanych konferencjach i wystawach. Prezentowane są również zbiory archiwalne on-line w postaci dokumentów, fotografii oraz autografów. Można zapoznać się także z wirtualną wystawą przygotowaną przez pracownika

Oddziału Archiwum, prezentacją multimedialną poświęconą historii i zasobowi Oddziału oraz ofertą edukacyjną.

7. Praktyki

W Oddziale Poznańskim odbyło praktyki archiwalne 2 studentów historii specjalności archiwistyka i zarządzanie dokumentacją Instytutu Historii UAM, staże archiwalne 2 studentów specjalności dokumentalistyczno-bibliotekarskiej Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Instytutu Filologii Polskiej UAM, wolontariat 2 studentki specjalności archiwistyka i zarządzanie dokumentacją Instytutu Historii UAM. Wszyscy zostali zapoznani z metodyką pracy oraz z organizacją, dziejami i zasobem Oddziału.

Zaprezentowano wybrane archiwalia dla 13 studentów I roku studiów uzupełniających magisterskich, specjalność archiwalna i zarządzanie dokumentacją Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pokaz połączono z prelekcją na temat Archiwum, jego działalności i zasobu.

W Oddziale w Katowicach praktyki odbyło 3 studentów historii specjalności archiwalnej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

8. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

W Oddziale w Poznaniu kontynuowano współpracę z: Archiwum Państwowym w Poznaniu, Biblioteką Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Instytutem Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu, Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, PAN Oddział w Poznaniu, Stowarzyszeniem Archiwistów Polskich Oddział w Poznaniu, Zakładem Archiwistyki Instytutu Historii UAM, Wydawnictwem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Nawiązano współpracę z Cyfrowym Repozytorium Lokalnym CYRYL w Poznaniu.

Pracownicy Oddziału uczestniczyli w konferencjach i spotkaniach naukowych pt.: *Z problematyki archiwów prywatnych i rodzinnych* (3 października), *Uniwersyteckie placówki archeologiczne w Polsce w ostatnim stuleciu (1914–2014)* (3–5 grudnia), *Polska-Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne* (4 grudnia). Zaprezentowali 5 referatów.

W Oddziale Archiwum w Katowicach kontynuowana była współpraca z Oddziałem PAN w Katowicach, Archiwum Państwowym w Katowicach,

Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach oraz Stowarzyszeniem Humanistycznym: Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy. Pracownik Oddziału uczestniczył w licznych konferencjach, m.in. w interdyscyplinarnej konferencji naukowej doktorantów Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i spotkaniach naukowych, na których wygłosił 7 referatów. 23 września odbyła się obrona rozprawy doktorskiej mgra Mateusza Sobeczki pod tytułem *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza w Katowicach wobec Kościoła katolickiego w latach 1970–1980*.

Załącznik nr 1

NABYTKI ARCHIWUM PAN

Warszawa

Dział I — Materiały towarzystw i innych instytucji naukowych

Polskie Towarzystwo Hydrobiologiczne	1,70 m.b.
Polskie Towarzystwo Socjologiczne	3,90 m.b.

Dział II — Akta placówek PAN

Instytut Badań Literackich, Redakcja „Pamiętnika Literackiego”	17,23 m.b.
Instytut Nauk Prawnych	0,20 m.b.
Komitet Historii Nauki i Techniki	1,00 m.b.
Wydział V Nauk Medycznych	12,50 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Lucyna Andrzejewska	1,20 m.b.
Roman Andrzejewski	2,75 m.b.
Maria Bac-Moszaszwili	0,08 m.b.
Wiesław Bednarczyk	1,40 m.b.
Maria Borkowska-Łydka	0,03 m.b.
Ryszarda Hanin	1,40 m.b.
Andrzej Jaczewski	1,15 m.b.
Stanisław Jaczynowski	0,11 m.b.
Jerzy Ledfeld	0,07 m.b.
Henryk Łobanowski	0,03 m.b.
Małgorzata Manteuffel-Cymborowska	0,12 m.b.
Hanna Matyja	0,03 m.b.
Grażyna Rosińska	2,80 m.b.
Adam Schaff	3,20 m.b.
Antoni Stachurski, Jerzy Zimka	1,10 m.b.
Anna Stańczykowska-Piotrowska	2,40 m.b.
Elżbieta Turnau	0,01 m.b.
Lucyna Wasilewska	1,40 m.b.

Barbara Żbikowska	0,03 m.b.

Poz. 1–19 dary

Materiały dodatkowe

Michalina Dąbkowska	0,25 m.b.
Aleksander Gieysztor	1,16 m.b.
Sław Krzemień-Ojak	0,12 m.b.
Tadeusz Manteuffel	0,31 m.b.
Aleksander Mazaraki	0,04 m.b.
Rodzina Skulskich	0,05 m.b.
Stefan Stasiak	0,02 m.b.
Jan Stecki	0,40 m.b.
Wojciech Świętosławski	0,70 m.b.
Zbigniew Wasiutyński	1,10 m.b.

Poz. 1–10 dary

Poznań

Dział II — Akta placówek PAN

Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego	1,65 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Jan Łukowicz	11 dyplomów
Bernard W.A. Masseey	0,06 m.b.
Alojzy Stanisław Matyniak	14,00 m.b.
Maria Szmytówna	0,34 m.b.
Zofia Trojanowiczowa	0,75 m.b.

Poz. 1–5 dary

Materiały dodatkowe

Stefan Dąbrowski	0,08 m.b.
Jan Grochmalicki	0,05 m.b.
Anna Marciniak	0,01 m.b.
Ryszard Marciniak	0,07 m.b.
Maria Aleksandra Smoczkiewiczowa	0,02 m.b.

Poz. 1–5 dary

Katowice

Dział II — Akta placówek PAN

Zakład Antropologii PAN we Wrocławiu	150,00 m.b.
Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu	0,04 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich i kolekcje

Kornel Gibiński	3,60 m.b.
Henryk Mikołaj Górecki	0,07 m.b.
Jan Mydlarski	26,00 m.b.
Edmund Piasecki	5,70 m.b.

Poz. 1–4 dary

Załącznik nr 2

WYKAZ PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW ARCHIWUM PAN

Arvaniti Joanna, *Archiwum wiedzy i wzruszeń*, „Stolica", 2014, nr 1–2, s. 31–33.

Arvaniti Joanna, *Im więcej lat ubiega od śmierci Staszica, tym bardziej postać Jego rośnie*, „Stolica", 2014, nr 12, s. 28–33.

Arvaniti Joanna, *Inwentarze archiwalne*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 8–9.

Arvaniti Joanna, *Józef Ignacy Kraszewski. Urodził się w gospodzie, zmarł w hotelu*, „Wrocławskie Studia Wschodnie", 2012, nr 16, s. 316–323.

Arvaniti Joanna, *Кароль Богданович — открыватель и исследователь природных богатств в России и в Польше, геолог, горный инженер, путешественник. По материалам его наследия в Архиве Польской академии паук*, [w:] *Фундаментальная наука: проблемы изучения, сохранения и реставрации документального наследия*, Moskwa 2013, s. 374–381.

Arvaniti Joanna, *Совместная выставочная деятельность архивов РАН и ПАН на примере выставок «Страницы истории русско-польских научных связей» и «Польские исследователи Сибири»*, [w:] „Вестник РГГУ. Научный журнал", Moskwa 2013, nr 4 (105), s. 46–48.

Arvaniti Joanna, *Wspomnienia o uczestniczkach powstania warszawskiego*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 136–143.

Arvaniti Joanna, **Słojkowska Katarzyna**, *Wystawa „Drogi do niepodległości w zasobie PAN Archiwum w Warszawie"*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 164–172.

Arvaniti Joanna, **Słojkowska Katarzyna**, *Wystawa „Powstanie warszawskie w zasobie PAN Archiwum w Warszawie"*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 80–85.

Chankowski Stanisław, **Słojkowska Katarzyna**, *Materiały Mariana Massoniusa*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 30–37.

Chodkowska Anita, *Powstanie warszawskie. Ze wspomnień starego profesora*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 120–128.

Chodkowska Anita, **Kulecka Alicja**, **Sikorska Celina**, *Materiały Lecha Niemojewskiego*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 38–67.

Ciara Marek, *Szkoła Zaorskiego w zasobie PAN Archiwum w Warszawie*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 187–198.

Furmańska Ewa, **Gass Izabela**, *Autografy ze zbiorów Muzeum Polskiego w Rapperswilu*, Warszawa 2014, ss. 93.

Gass Izabela, *Adam Kossowski — zapomniany malarz*, „Rocznik Sądecki", 2014, t. XLII, s. 228–239.

Gass Izabela, *Kształcenie archiwistów w Polsce na poziomie średnim. Stan w 2012* r., „Archeion", 2013, t. LXIV, s. 107–115.

Gass Izabela, *Listy ze Szwajcarii*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 155–163.

Gass Izabela, *Władysława Gackiego lozańskie „noce i dnie"*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 144–154.

Gruszczyńska Anna, *Konferencja naukowa z cyklu Warszawska Jesień Archiwalna. „Warszawa ma wiele twarzy"*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 225–229.

Gruszczyńska Anna, *V Spotkania Archiwów Instytucji Polskiej Akademii Nauk*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 230–231.

Gruszczyńska Anna, **Słojkowska Katarzyna**, *Materiały ikonograficzne do 1. wojny światowej w zasobie PAN Archiwum w Warszawie*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 173–182.

Krajewska Hanna, *Деятельность Сибирской комиссии и сибирские материалы в фондах Архива ПАН*, [w:] *Фундаментальная наука: проблемы изучения, сохранения и реставрации документального наследия*, Moskwa 2013, s. 357–360.

Krajewska Hanna, *Kontakty polsko-rosyjskie na podstawie dokumentów Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie=Русско--польские контакты на материале документов Варшавского архива Польской академии наук*, [w:] „Вестник РГГУ. Научный журнал", Moskwa 2013, nr 4 (105), s. 14–26.

Krajewska Hanna, *Muzeum Polskie w Rapperswilu — wczoraj i dziś*, [w:] *Documenta omnia custodiri debent, konferencja naukowa z okazji 10-lecia Zielonogórskiego Archiwum Diecezjalnego*, Zielona Góra 2014, s. 23–29.

Krajewska Hanna, *Protestanci w Łodzi. Między edukacją a ewangelizacją*, Warszawa 2014, ss. 568.

Krajewska Hanna, *Warszawski król Midas*, „Stolica", 2014, nr 12, s. 26–28.

Malinowski Józef, **Stefan Dąbrowski**, *W służbie nauki i polityki*, wstęp i dobór tekstów, Poznań 2013, ss. 219.

Malinowski Józef, *Stefan Dąbrowski (1877–1947). Biografia polityczna*, Poznań 2014, ss. 350.

Malinowski Józef, **Sierpowski Stanisław**, *Doktorzy honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, t. I *Okres międzywojenny*, Poznań 2014, ss. 173.

Matysiak Jarosław, *Adam Kaletka (1887–1956) — farmaceuta, regionalista, archiwista*, „Kronika Wielkopolski", 2014, nr 1, s. 46–56.

Matysiak Jarosław, *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, Warszawa 2012, ss. 537; „Przegląd Archiwalno-Historyczny", 2014, t. I, s. 225–230.

Matysiak Jarosław, *W księgarniach na pl. Wolności, fragment „Pamiętnika Jana Jachowskiego"*, „Kronika Miasta Poznania", 2014, nr 4, s. 157–168.

Matysiak Jarosław, *Zasoby archiwalne do badań nad życiem i dziełem prof. Józefa Kostrzewskiego w Archiwum Polskiej Akademii Nauk Oddział w Poznaniu*, „Fontes Archaeologici Posnanienses", 2014, vol. 50, cz. 1, s. 194–202.

Mieszkowska Anna, *Materiały Jadwigi Braun-Domańskiej*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 10–29.

Mieszkowska Anna, *Posłowie*, [w:] Kaia Mirecka-Ploss, *Jan Karski. Człowiek, któremu powiedziałam prawdę*, Katowice 2014.

Mieszkowska Anna, *Teatr i dramat w życiu i twórczości Bronisława Przyłuskiego*, [w:] Mroczkowska-Gessek Marta, **Mieszkowska Anna**, *Bronisław Przyłuski. Życie i twórczość*, Toruń 2014, s. 189–212.

Mroczkowska-Gessek Marta, **Mieszkowska Anna**, *Bronisław Przyłuski. Życie i twórczość*, Toruń 2014, ss. 289.

Piętka-Hadała Dorota, *V Warszawski Piknik Archiwalny*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 221–224.

Prinke Andrzej, *Poza archeologią. Józefa Kostrzewskiego działalność społeczna, obywatelska i patriotyczna*, „Fontes Archaeologici Posnanienses", t. L/1, Poznań 2014, s. 169–181.

Słojkowska Katarzyna, *Druh Starzyński*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 183–186.

Sobeczko Mateusz, *Kościół, człowiek, praca. Postawa biskupa Herberta Bednorza wobec najważniejszych spraw diecezji katowickiej*, [w:] *Oni decydowali na Górnym Śląsku w XX wieku*, Katowice-Rybnik 2014, s. 233–246.

Sobeczko Mateusz, *Między konformizmem a kontestacją. Polskie społeczeństwo wobec budowy nowej socjalistycznej rzeczywistości przez władze komunistyczne w latach 1945–1989*, [w:] *Innowacja, transformacja, zmiana*, „Pisma Humanistyczne", 2013, nr 11, s. 39–55.

Sobeczko Mateusz, *Nabytki Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach w 2014 roku*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 215–220.

Sobeczko Mateusz, *Warunki mieszkaniowe w PRL-u na przykładzie pracowników Centrum Badań Naukowych PAN w województwie katowickim w Zabrzu (1968–1974)*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 199–214.

Stasiak Jolanta, *Materiały Kazimierza Twardowskiego*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 68–79.

Stasiak Jolanta, *Powstańcza stolica w relacjach 13-letniej warszawianki*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk", 2014, nr 55, s. 86–119.

INWENTARZE
ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–56 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ chronologiczny)

	strony
Nr 1 (1959)	
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953) (H. Dymnicka)	21–77
Nr 3 (1960)	
Materiały Aleksego Bachulskiego (M. Flis)	33–39
Materiały Stanisława Borowskiego (Z. Kolankowski)	44–48
Materiały Olgierda Górki (M. Wrzoskowa)	50–61
Materiały Stanisława Kętrzyńskiego (S. Chankowski)	64–69
Materiały Adama Kłodzińskiego (H. Dymnicka)	69–71
Materiały Jerzego Manteuffla (S. Chankowski)	73–77
Materiały Władysława Namysłowskiego (M. Wrzoskowa)	77–86
Materiały Eugeniusza Przybyszewskiego (M. Flis)	86–89
Materiały Heleny Salskiej (S. Chankowski)	89–93
Materiały Adama Skałkowskiego (M. Wrzoskowa)	93–109
Nr 4 (1961)	
Materiały Wisławy Knapowskiej (H. Zubalowa)	31–71
Materiały Artura Śliwińskiego (S. Chankowski)	72–126

Nr 5 (1962)

Akta I Kongresu Nauki Polskiej (1949–1951)
(M. Wrzoskowa) 23–70

Nr 6 (1963)

Akta Polskiego Towarzystwa Historycznego
(1886–1939, 1947–1968)
(H. Dymnicka, M. Wrzoskowa) 39–79
Materiały Antoniego Wróblewskiego
(J. Szajbel) 80–127

Nr 7 (1964)

Materiały Janusza Iwaszkiewicza
(S. Chankowski) 33–53
Materiały Aleksandra Lednickiego
(M. Wrzoskowa) 54–70
Materiały Zygmunta Moczarskiego
(Z. Wardęska) 71–93
Materiały Ludwika Skubiszewskiego
(J. Szajbel) 94–105

Nr 8 (1965)

Materiały Tadeusza Mańkowskiego
(A. Kamiński) 13–54
Materiały Wiktora Ormickiego
(O. Staroń) 55–78
Materiały Edwarda Schechtla
(A. Marciniak) 79–96

Nr 9 (1966)

Materiały Kazimierza Bassalika
(S. Chankowski) 35–54
Materiały Ludwika Ręgorowicza
(M. Wrzoskowa) 55–81
Materiały Adama Szymańskiego
(H. Obuchowska-Pysiowa) 82–87

Nr 10 (1967)

Materiały Wiktora Schramma
(A. Marciniak) 20–106

Nr 11 (1968)

Akta Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewicza PAN (1953–1956)
(H. Dymnicka) 30–64
Materiały Antoniego Artymiaka
(S. Chankowski) 65–85
Materiały Ludwika Chmaja
(R.W. Wołoszyński) 86–111
Materiały Eugeniusza Dziewulskiego
(A. Brachfogel) 112–120
Materiały Władysława Dziewulskiego
(M. Wrzoskowa) 121–148

Nr 12 (1969)

Materiały Witolda Chodźki
(M. Wrzoskowa) 40–81
Materiały Franciszka Czubalskiego
(M. Wrzoskowa) 82–97

Nr 13 (1970)

Materiały Józefa Grodeckiego i Katarzyny Grodeckiej
(M. Wrzoskowa) 26–84
Materiały Stefana Rygla
(S. Chankowski) 85–117
Materiały Bożeny Stelmachowskiej
(J. Szajbel) 118–161

Nr 14 (1971)

Materiały Joachima Metallmanna
(R. Majkowska) 18–26
Materiały Antoniego Peretiatkowicza
(A. Marciniak) 27–66
Materiały Tadeusza Strumiłły
(R. Wojciechowska) 67–105

Materiały Zygmunta Zawirskiego
(A. Woltanowski) 106–125

Nr 15 (1972)

Materiały Bronisława Dembińskiego
(K. Dopierała) 11–71
Materiały Włodzimierza Dzwonkowskiego
(H. Dymnicka) 72–100
Materiały Wiktora Hahna
(M. Wrzoskowa) 101–182

Nr 16 (1973)

Materiały Ludwika Eckerta
(M. Wrzoskowa) 26–52
Materiały Tadeusza Kowalskiego
(J. Poradzisz) 53–99
Materiały Feliksa Kazimierza Terlikowskiego
(M. Adamczewska) 100–125

Nr 17 (1974)

Materiały Bronisława Pawłowskiego
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 39–48
Materiały Edmunda Jana Reymana
(J. Mizikowski) 49–81
Materiały Stanisława Tynca
(M. Wrzoskowa) 82–125

Nr 18 (1975)

Materiały Stanisława Karwowskiego
(J. Szajbel) 19–41
Materiały Jerzego Landego
(J. Mizikowski) 42–54
Materiały Mariana Magdańskiego
(E. Sztraj) 55–62
Materiały Michała Rawity-Witanowskiego
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 63–124

Nr 19 (1976)

Materiały Kazimierza Abgarowicza
(M. Adamczewska) 24–35
Materiały Aleksandra Kozikowskiego
(A. Marciniak) 36–54
Materiały Edwarda Lubicz-Niezabitowskiego
(Z. Wardęska) 55–63

Nr 20 (1977)

Materiały Jana Dembowskiego
(M. Wrzoskowa) 10–32
Materiały Mariana Gieysztora
(A. Brachfogel) 33–54
Materiały Teodora Marchlewskiego
(A. Brachfogel) 55–81

Nr 21 (1978)

Materiały Władysława Abrahama
(E. Sztraj) 41–54
Materiały Stefana Baleya
(M. Wrzoskowa) 55–93
Materiały Natalii Gąsiorowskiej-Grabowskiej
(J. Mizikowski) 94–116
Materiały Wincentego Stysia
(M. Wrzoskowa) 117–153

Nr 22 (1979)

Materiały Włodzimierza Demetrykiewicza
(R. Majkowska) 35–59
Materiały Kazimierza Drewnowskiego
(E. Sztraj) 60–78
Materiały Stanisława Kossutha
(P. Porwoł) 79–106
Materiały Bronisława Niklewskiego
(M. Adamczewska-Jackowiak) 107–144

Nr 23 (1980)

Materiały Andrzeja Grodka
(M. Wrzoskowa) 31–101

Materiały Janusza Wolińskiego
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 102–150

Nr 24 (1981)

Materiały Adolfa Joszta
(M. Wrzoskowa) 15–42
Materiały Kazimierza Rodowicza
(O. Staroń) 43–52
Materiały Czesława Zakaszewskiego
(J. Mizikowski) 53–74

Nr 25 (1982)

Materiały Władysława Dybowskiego
(Ł. Litwa, M. Wrzoskowa) 21–44
Materiały Ludwika Hirszfelda i Hanny Hirszfeldowej
(Ł. Litwa, M. Wrzoskowa) 45–148

Nr 26 (1983)

Materiały Stanisława Kozierowskiego
(J. Latzke) 8–87
Suplement do inwentarza materiałów
Kazimierza Drewnowskiego
(E. Sztraj) 88–98

Nr 27 (1984)

Materiały Stanisława Antoniewskiego
(J. Mizikowski) 22–35
Materiały Zygmunta Golonki
(J. Mizikowski) 36–61
Materiały Lucjana Kaznowskiego
(J. Mizikowski) 62–75
Materiały Tymoteusza Łuniewskiego
(M. Wrzoskowa) 76–100
Materiały Jana Miklaszewskiego
(S. Chankowski) 101–105

Nr 28 (1985)

Materiały Stefana Ehrenkreutza
(A. Brachfogel) 29–40

Materiały Witolda Kamienieckiego
(M. Wrzoskowa) 41–50
Materiały Emila Kipy
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 51–66
Materiały Tadeusza Makowieckiego
(E. Sztraj) 67–80
Materiały Marzeny M. Pollakówny
(T. Dymaczewski) 81–103

Nr 29 (1986)

Materiały Stefana Drzewieckiego
(B. Krzyżtoporska) 21–28
Materiały Władysława Folkierskiego
(M. Tejchman) 29–38
Materiały Alfreda Liebfelda
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 39–60
Materiały Tadeusza Miłobędzkiego 61–72
(Redakcja)

Nr 30 (1987)

Materiały Kazimierza Moszyńskiego
(A. Brachfogel) 23–43
Materiały Henryka Ułaszyna
(E. Sztraj) 44–112

Nr 31 (1988)

Materiały Stanisława Kontkiewicza
(J. Bugajski) 14–71
Materiały Juliana Tokarskiego
(J. Mizikowski) 72–115

Nr 32 (1989)

Materiały Jana Grzegorzewskiego
(Z. Bonarowska) 17–29
Materiały Mariana Lewickiego i Ireny Lewickiej
(I. Biel, Z. Bonarowska) 30–90
Materiały Czesława Thulliego
(W. Różańska) 91–114

Nr 33 (1990)

Materiały Władysława Kowalenki
(J. Latzke, E. Lijewska) 21–60
Materiały Tadeusza Manteuffla
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 61–132

Nr 34 (1993)

Materiały Zofii Podkowińskiej
(A. Chodkowska) 11–33
Materiały Adama Wolffa
(H. Szymczyk) 34–60

Nr 35 (1994)

Materiały Władysława Tomkiewicza
(A. Kulecka) 25–72
Materiały Michała Walickiego
(E. Sztraj, H. Szymczyk) 73–94
Materiały Anny Dembińskiej
(K. Dopierała) 95–106

Nr 36 (1995)

Materiały Włodzimierza Antoniewicza
(J. Mizikowski) 15–97
Materiały Zofii Wartołowskiej
(J. Mizikowski) 98–103

Nr 37 (1996)

Materiały Stanisława Srokowskiego
(M. Wrzoskowa) 20–60
Materiały Edwarda Stenza
(J. Mizikowski, E. Sztraj) 61–93

Nr 38 (1997)

Materiały Jana Reychmana
(H. Szymczyk) 14–113

Nr 39 (1998)

Materiały Janusza Groszkowskiego
(A. Kulecka) 29–89

Materiały Witolda Nowackiego
(J. Lewandowska) 90–112

Nr 40 (1999)

Materiały Ludwika Kolankowskiego
(M. Wrzoskowa) 42–64
Materiały Rocha Morcinka
(E. Sztraj) 65–73
Materiały Michała Sczanieckiego
(E. Sztraj) 74–94
Materiały Józefa Siemieńskiego
(T. Epsztein) 95–105

Nr 41 (2000)

Materiały rodziny Baudouin de Courtenay
(D. Zamojska) 23–60
Materiały Stanisława Szobera
(B.B. Hulewicz-Szczepanowska) 61–76
Materiały Stanisławy Przybyszewskiej
(E. Ruta-Solarska) 77–94

Nr 42 (2001)

Materiały Aleksandra Gajkowicza
(A. Chodkowska) 6–33
Materiały Jana Dąbrowskiego
(T. Dymaczewski, W. Kaczmarek) 34–47
Materiały Juliana Adama Majewskiego
(J. Mizikowski) 48–69
Materiały Dobrosława Stróżeckiego
(S. Biały, G. Ciemierska,
M. Gaszkowska, K. Markowski) 70–82

Nr 43 (2002)

Materiały Wacława Sierpińskiego
(A. Kulecka) 6–65
Materiały Kazimierza Kuratowskiego
(A. Kalbarczyk, I. Szulc, H. Szymczyk) 66–95
Materiały Hugona Steinhausa
(A. Chodkowska, M. Wawrowska) 96–138

Nr 45 (2004)

Materiały Henryka Elzenberga
(A. Chodkowska, H. Dymnicka-Wołoszyńska,
J. Mizikowski, J. Stasiak) 15–57
Materiały Władysława Witwickiego
(G. Milewski) 58–74

Nr 46 (2005)

Materiały Szczepana Szczeniowskiego
(J. Dudziński) 8–19
Materiały Ludwika Wertensteina
(D. Pietrzkiewicz) 20–53
Materiały Mieczysława Wolfkego
(M. Flis, H. Szymczyk) 54–68

Nr 47 (2006)

Materiały Stanisława Herbsta
(H. Szymczyk) 16–139

Nr 48 (2007)

Materiały Stanisława Bełcha
(J. Malinowski) 12–25
Materiały Tadeusza Cypriana
(P. Dembiński, J. Matysiak) 26–69
Materiały Witolda Jakóbczyka
(R. Dąbrowski) 70–109
Materiały Zdzisława Kaczmarczyka
(P. Dembiński, J. Matysiak) 110–149
Materiały Wacława Pytkowskiego
(M. Boksa, E. Zielińska) 150–171
Materiały Adama Wodziczki
(P. Dembiński, J. Matysiak) 172–204

Nr 49 (2008)

Materiały Piotra Bańkowskiego
(A. Chodkowska) 12–101
Materiały Kazimierza Konarskiego
(A. Chodkowska) 102–109

Materiały Witolda Suchodolskiego
(A. Chodkowska) 110–117
Materiały Franciszka Olszewskiego
(A. Chodkowska) 118–129

Nr 50 (2009)

Materiały Benedykta Dybowskiego
(J. Arvaniti, I. Gass, H. Krajewska) 12–29
Materiały Leona Barszczewskiego
(J. Arvaniti, S. Chankowski, Z. Kolankowski) 30–43
Materiały Karola Nereusza Bohdanowicza
(J. Arvaniti) 44–51

Nr 51 (2010)

Materiały Tytusa Chałubińskiego
(T. Dobrzyński, K. Słojkowska) 12–19
Materiały Stanisława Bilewicza
(A. Chodkowska, J. Mizikowski) 20–29
Materiały Seweryna i Heleny Krzemieniewskich
(J. Buda, M. Norkowski, H. Szymczyk) 30–47
Materiały Jerzego Hersego
(J. Stasiak) 48–57
Materiały Witolda Sławińskiego
(J. Stasiak) 58–71
Materiały Bronisława Edwarda Sydowa
(J. Arvaniti) 72–77

Nr 52 (2011)

Materiały Zygmunta i Natalii Batowskich
(K. Słojkowska) 14–63
Materiały Janiny Bemówny
(M. Kmita, P. Michałowski, J. Stasiak) 64–71
Materiały rodziny Kalinowskich
(A. Chodkowska) 72–125
Materiały Janiny Zakrzewskiej
(A. Bodecka, A. Chodkowska, U. Roguska) 126–149

Nr 53 (2012)

Materiały Stanisława Tołwińskiego
(A. Chodkowska) 8–85
Materiały Czesława Trębickiego
(A. Chodkowska) 86–89
Materiały Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma
(M. Błażczak, K. Słojkowska) 90–95
Materiały Mikołaja Dzikowskiego
(Ł. Gawin, J. Stasiak) 96–104

Nr 55 (2014)

Materiały Jadwigi Braun-Domańskiej
(A. Mieszkowska) 10–29
Materiały Mariana Massoniusa
(S. Chankowski, K. Słojkowska) 30–37
Materiały Lecha Niemojewskiego
(A. Chodkowska, A. Kulecka, C. Sikorska) 38–67
Materiały Kazimierza Twardowskiego
(J. Stasiak) 68–79

Nr 56 (2015)

Materiały Heliodora Święcickiego
(J. Matysiak) 10–25
Materiały Jana Grochmalickiego
(J. Matysiak) 26–35
Materiały Stefana Błachowskiego
(K. Banaś, J. Matysiak) 36–93
Materiały Andrzeja Sołtana
(M. Ciara) 94–115
Materiały Jerzego Pniewskiego
(M. Ciara) 116–131
Materiały Bronisława Kuchowicza
(M. Ciara) 132–175

INWENTARZE ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–55 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ alfabetyczny)

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Abgarowicz Kazimierz	19	24–35
Abraham Władysław	21	41–54
Antoniewicz Włodzimierz	36	15–97
Antoniewski Stanisław	27	22–35
Artymiak Antoni	11	65–85
Bachulski Aleksy	3	33–39
Baley Stefan	21	55–93
Bańkowski Piotr	49	12–101
Barszczewski Leon	50	30–43
Bassalik Kazimierz	9	35–54
Batowscy Zygmunt i Natalia	52	14–63
Baudouin de Courtenay	41	23–60
Bełch Stanisław	48	12–25
Bemówna Janina	52	64–71
Benzelstierna-Engeström Wawrzyniec	53	90–95
Bilewicz Stanisław	51	20–29
Błachowski Stefan	56	36–93
Bohdanowicz Karol Nereusz	50	44–51
Borowski Stanisław	3	44–48
Braun-Domańska Jadwiga	55	10–29
Chałubiński Tytus	51	12–19
Chmaj Ludwik	11	86–111
Chodźko Witold	12	40–81

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Cyprian Tadeusz	48	26–69
Czubalski Franciszek	12	82–97
Dąbrowski Jan	42	34–47
Dembińska Anna	35	95–106
Dembiński Bronisław	15	11–71
Dembowski Jan	20	10–32
Demetrykiewicz Włodzimierz	22	35–59
Drewnowski Kazimierz	22, 26	60–78, 88–98
Drzewiecki Stefan	29	21–28
Dybowski Benedykt	50	12–29
Dybowski Władysław	25	21–44
Dziewulski Eugeniusz	11	112–120
Dziewulski Władysław	11	121–148
Dzikowski Mikołaj	53	96–104
Dzwonkowski Włodzimierz	15	72–100
Eckert Ludwik	16	26–52
Ehrenkreutz Stefan	28	29–40
Elzenberg Henryk	45	15–57
Folkierski Władysław	29	29–38
Gajkowicz Aleksander	42	6–33
Gąsiorowska-Grabowska Natalia	21	94–116
Gieysztor Marian	20	33–54
Golonka Zygmunt	27	36–61
Górka Olgierd	3	50–61
Grodeccy Józef i Katarzyna	13	26–84
Grodek Andrzej	23	31–101
Grochmalicki Jan	56	26–35

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Groszkowski Janusz	39	29–89
Grzegorzewski Jan	32	17–29
Hahn Wiktor	15	101–182
Herbst Stanisław	47	16–139
Herse Jerzy	51	48–57
Hirszfeldowie Ludwik i Hanna	25	45–148
Iwaszkiewicz Janusz	7	33–53
Jakóbczyk Witold	48	70–109
Joszt Adolf	24	15–42
Kaczmarczyk Zdzisław	48	110–149
Kalinowscy Stanisław, Zofia i Ewa	52	72–125
Kamieniecki Witold	28	41–50
Karwowski Stanisław	18	19–41
Kaznowski Lucjan	27	62–75
Kętrzyński Stanisław	3	64–69
Kipa Emil	28	51–66
Kłodziński Adam	3	69–71
Knapowska Wisława	4	31–71
Kolankowski Ludwik	40	42–64
Komisja Naukowa Obchodu Roku Mickiewicza PAN (1953–1956)	11	30–64
Konarski Kazimierz	49	102–109
Kontkiewicz Stanisław	31	14–71
Kossuth Stanisław	22	79–106
Kowalenko Władysław	33	21–60
Kowalski Tadeusz	16	53–99
Kozierowski Stanisław	26	8–87
Kozikowski Aleksander	19	36–54

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Krzemieniewscy Seweryn i Helena	51	30–47
Kuchowicz Bronisław	56	132–175
Kuratowski Kazimierz	43	66–95
Lande Jerzy	18	42–54
Lednicki Aleksander	7	54–70
Lewiccy Marian i Irena	32	30–90
Liebfeld Alfred	29	39–60
Lubicz-Niezabitowski Edward	19	55–63
Łuniewski Tymoteusz	27	76–100
Magdański Marian	18	55–62
Majewski Julian Adam	42	48–69
Makowiecki Tadeusz	28	67–80
Manteuffel Jerzy	3	73–77
Manteuffel Tadeusz	33	61–132
Mańkowski Tadeusz	8	13–54
Marchlewski Teodor	20	55–81
Massonius Marian	55	30–37
Metallmann Joachim	14	18–26
Miklaszewski Jan	27	101–105
Miłobędzki Tadeusz	29	61–72
Moczarski Zygmunt	7	71–93
Morcinek Roch	40	65–73
Moszyński Kazimierz	30	23–43
Namysłowski Władysław	3	77–86
Niemojewski Lech	55	38–67
Niklewski Bronisław	22	107–144
Nowacki Witold	39	90–112
Olszewski Franciszek	49	118–129

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Ormicki Wiktor	8	55–78
Pawłowski Bronisław	17	39–48
Peretiatkowicz Antoni	14	27–66
Pierwszy Kongres Nauki Polskiej (1949–1951)	5	23–70
Pniewski Jerzy	56	116–131
Podkowińska Zofia	34	11–33
Pollakówna Marzena M.	28	81–103
Polskie Towarzystwo Historyczne (1886–1939, 1947–1968)	6	39–79
Przybyszewska Stanisława	41	77–94
Przybyszewski Eugeniusz	3	86–89
Pytkowski Wacław	48	150–171
Rawita-Witanowski Michał	18	63–124
Reychman Jan	38	14–113
Reyman Edmund Jan	17	49–81
Ręgorowicz Ludwik	9	55–81
Rodowicz Kazimierz	24	43–52
Rygiel Stefan	13	85–117
Salska Helena	3	89–93
Schechtel Edward	8	79–96
Schramm Wiktor	10	20–106
Sczaniecki Michał	40	74–94
Siemieński Józef	40	95–105
Sierpiński Wacław	43	6–65
Skałkowski Adam	3	93–109
Skubiszewski Ludwik	7	94–105
Sławiński Witold	51	58–71

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Sołtan Andrzej	56	94–115
Srokowski Stanisław	37	20–60
Steinhaus Hugo	43	96–138
Stelmachowska Bożena	13	118–161
Stenz Edward	37	61–93
Stróżecki Dobrosław	42	70–82
Strumiłło Tadeusz	14	67–105
Styś Wincenty	21	117–153
Suchodolski Witold	49	110–117
Sydow Bronisław Edward	51	72–77
Szczeniowski Szczepan	46	8–19
Szober Stanisław	41	61–76
Szymański Adam	9	82–87
Śliwiński Artur	4	72–126
Święcicki Heliodor	56	10–25
Terlikowski Feliks Kazimierz	16	100–125
Thullie Czesław	32	91–114
Tokarski Julian	31	72–115
Tołwiński Stanisław	53	8–85
Tomkiewicz Władysław	35	25–72
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953)	1	21–77
Trębicki Czesław	53	86–89
Twardowski Kazimierz	55	68–79
Tync Stanisław	17	82–125
Ułaszyn Henryk	30	44–112
Walicki Michał	35	73–94
Wartołowska Zofia	36	98–103

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Wertenstein Ludwik	46	20–53
Witwicki Władysław	45	58–74
Wodziczko Adam	48	172–204
Wolff Adam	34	34–60
Wolfke Mieczysław	46	54–68
Woliński Janusz	23	102–150
Wróblewski Antoni	6	80–127
Zakaszewski Czesław	24	53–74
Zakrzewska Janina	52	126–149
Zawirski Zygmunt	14	106–125

SUMMARY

ARCHIVE INVENTORIES

The subjects covered in 56th issue of "Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences" are mainly related to two important anniversaries: the forthcoming 100th anniversary of the creation of the Poznań University and the 60th anniversary of the creation of Nuclear Research Institute. In this issue of the "Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences", we are launching a cycle presenting the inventories of founders, rectors and professors of Poznań University that are held at the Poznań Division of PAS Archives. This annual volume contains the inventories of: Heliodor Święcicki, gynaecologist, social activist and philanthropist, one of the founders and the first rector of Poznań University (1919–1923); Jan Gabriel Grochmalicki, zoologist, professor and rector of the University after World War I (1926–1928), remembered for his active and entrepreneurial spirit; and Stefan Błachowski, psychologist, vice-rector and first rector on the University after World War II, who took this position right after the re-launch of the University's activities after the military operations in Poznań ceased (1946–1948) and who, apart from his research and teaching activities, became engaged in the reconstruction of Psychology Institute and other university buildings and homes of professors in Poznań, destroyed by the Nazis.

This volume presents also, based on the collections of the Archives of the Polish Academy of Sciences, inventories of three eminent Polish nuclear physicians cooperating with the Nuclear Research Institute: Professor Andrzej Sołtan, creator and first director of the Nuclear Research Institute and co-founder of the United Nuclear Research Institute in Dubna; Jerzy Pniewski, assisting professor at the Institute of High Energies in Nuclear Research Institute, experimenter in the fields of physics of atomic nucleus and elementary particles, whose discoveries were deemed worthy of a Nobel; and Bronisław Kuchowicz, assisting

professor of outstanding merits and the Nuclear Research Institute in 1955–1963.

These inventories are accompanied by interesting articles on related topics, as well as texts popularising the collection of PAS Archives and its divisions and presenting the work of the Archives in the field of popularisation of Polish scientific achievements in 2015.

POLISH ACADEMY OF SCIENCES, ARCHIVES IN WARSAW

In the reporting year, the Archives of the Polish Academy of Sciences employed 32 persons, including in Warsaw 27 persons (19 on a part-time basis), in Poznań 4 persons (2 on a part-time basis), in Katowice 1 persons. The majority are responsible for the statutory activity of the Archives; 8 persons hold a PhD.

On 5th March, a meeting of the Scientific Council of the PAS Archives was held, chaired by Professor Leszek Zasztowt. Birthday dates of Nicolaus Copernicus and Stanisław Staszic were included in the calendar of anniversaries celebrated at the Warsaw PAS Archives. Scientific events are organised on such days, and flowers laid at monuments of these persons. Special guests of the Scientific Council were Tadeusz Manteuffel's family members: his daughter, Prof. Małgorzata Cymborowska, his son-in-law, Prof. Bronisław Cymborowski and his grandson, Prof. Piotr Szarota, who participated in the opening of the exhibition dedicated to this outstanding scientist. Małgorzata Cymborowska shared her memories of her great father, who was the President of the Scientific Council of the PAS Archives from 1961 until his death.

The meeting of the Scientific Council was followed by the Management meeting, attended by division heads and representatives of the PAS Archives in Warsaw.

In 2014, the archives increased by 262.97 linear meters. In Warsaw, 24.00 linear meters of private materials were received and 36.53 linear meters of institutional materials. The resources of the Poznań Division increased by 15.38 linear metres of private materials and 1.65 linear metres of institutional materials, while the resources of the Katowice Division increased by 35.37 linear metres of private materials and 150.04 linear metres of institutional materials. The general resource state is at present 3,092.68 linear metres of files and file documentation, of which 2,399.19 is in Warsaw, 442.58 in Poznań, and 250.91 in Katowice.

The Methodology Commission, presided by Hanna Szymczyk, PhD, approved 23 inventories and developed comments to 10 inventories from Warsaw and divisions.

The Commission for Purchase Evaluation met on 17th December and decided, based on the opinion of Prof. Alicja Kulecka and Andrzej Klubiński, PhD, to purchase the collection of Tadeusz Kowalik.

The Commission for Archive Qualification of Documents issued 17 positive responses to requests for the rejection of ca. 246 linear meters of non-archive documentation in PAS units.

The Commission for the Qualification of Standards offered 41 consultations and recommendations per e-mail and telephone. 5 sets of office instructions, factual file lists and instructions for the organisation and scope of an entity archive were consulted and assessed. 23 controls of PAS units were carried out with reference to file documentation maintenance and the functioning of entity archives.

The collection of photographs amounts to 30,890 photographs, negatives, postcards and photocopies and 24 CDs.

The collection of microfilms did not increase and amounts to 1,129,047 negative frames and 3,225,478 positive frames. The medal collection was rearranged and confronted with the documentation held at the Archives; the collection contains 1,062 recorded items.

The book collection in Warsaw increased by 199 book volumes and 51 volumes of periodicals, in Poznań by 23 book volumes and in Katowice by 12 book volumes and 4 volumes of periodicals. The collections in Warsaw and in divisions amount in total to 28,437 book volumes and periodicals.

Fragments of correspondence from the collection of Roman Andrzejewski and photographs from the collection of Ryszarda Hanin were renovated. The renovation of diaries of W.L. Jaworski (653 cards) was continued.

In the reporting year, PAS Archives in Warsaw undertook several initiatives aimed at the popularisation of the history of science and the presentation of its collections to the general public.

In relation to Tadeusz Manteuffel's birthday, an exhibition *Tadeusz Manteuffel, a Man of Noble Heart, Great Mind and Unfaltering Character* was organised. The exhibition was also presented during 5th Warsaw Archives Picnic, which took place on 7th June.

On 18th November, an exhibition prepared for the 100th anniversary of the outbreak of World War I, entitled *Roads to Independence in the Collections of PAS Archives in Warsaw,* was opened, showing Poles' efforts at regaining independence, from the Kosciuszko Insurrection up till the announcement of independence on 11th November 1918. The exhibition is being presented in Staszic Palace until now.

In December, an exhibition was prepared entitled *Only Photographs Have No Consideration for Time*, which presents selected items from a unique collection of photos from the beginning of the 20th century featuring views of towns, villages, landscapes and people, coming from the album of Professor Robert Rembieliński, pharmacist and historian from Łódź.

PAS Archives in Warsaw participated in Museums at Night — a nationwide event, during which it showed an exhibition prepared on the occasion of 220th anniversary of Kosciuszko Insurrection, *Kosciuszko's War in the Iconography of Polish Academy of Sciences Archives in Warsaw*, as well as an exhibition for the 70th anniversary of the outbreak of the Warsaw Uprising, entitled *Warsaw Uprising in the Collections of Polish Academy of Sciences Archives in Warsaw*. On 20–21 September, PAS Archives' employees participated in the events organised at the Conference and Meeting Centre in Jabłonna within the framework of the 18th Festival of Science. Lectures, multimedia presentations and workshops of the Festival were also organised on 27th September in Staszic Palace.

The majority of events organised by the Archives were accompanied by presentations in the mass media. 18 press, radio and TV interviews were given, and the film *60 Years of PAS Archives* was broadcast in the TV programme *Good Morning, Warsaw* and placed in the Internet platform of the Orange Foundation TV.

In recognition of her contribution to the popularisation of history science, PAS Archives in Warsaw Director Hanna Krajewska, PhD, was awarded a Memorial Medal at the 15th anniversary of the Association of Polish Museologists, Mazovian Division, and a special distinction of the Science and Scholarship in Poland and Polska Agencja Prasowa SA — *Science Populariser 2014*.

PAS Archives in Warsaw co-organised two conferences: *Warsaw Has Many Faces* from the Warsaw Archival Autumn cycle, and *Archives in Science, Science in Archives*. Five scientific symposiums and meetings

were organised, including a symposium on Nicolaus Copernicus on his 541st birthday, and on Ludwik Hirszfeld commemorating the 60th anniversary of his death. On the occasion of 250th anniversary of the coronation of king Stanisław August Poniatowski, a scientific session was organised in the framework of the cycle Archives — Museums — Collectors, accompanied by an exhibition *Replicas of Polish Coronation Insignia.*

The Director and employees of the PAS Archives in Warsaw participated in numerous national scientific meetings, i.a., an international congress on archives *The Great War: Economy, Society and Human Stories*.

In the reporting year, an exhibition on Heliodor Święcicki was opened, accompanying the 4th scientific seminar *Founders of the Poznań University: Professor Heliodor Święcicki.*

The Archaeological Museum in Poznań presented documents and materials from the collection of Józef Kostrzewski, enriching the exhibition entitled *Not only Biskupin. Józef Kostrzewski in the Eyes of His Contemporaries*.

Materials from the collection of Witold Skalski could be seen in the Reading Room of the Library of the Poznań University of Economics and Business, in the framework of the exhibition *Professor Witold Skalski, Creator of the Poznań School of Accounting.*

The exhibition *Women in Science*, very popular in the region of Silesia, was presented in local libraries and schools in Czernica, Lyski, Godowo, Żory, Suszec, Radostowice, Kryry and Pawłowice.

The Archives' Division in Katowice also participated in the Museums at Night with a presentation entitled *Archival Legacy of Silesian Scientists as Examples of Family Archives.*

The celebration of the 40th Anniversary of the Polish Academy of Sciences Archives' Division in Katowice took place on 3rd December and was attended by numerous guests. The event included the premiere of a film *40 Years of PAS Archives' Division* and an exhibition *The Most Valuable Collections in the Polish Academy of Sciences Archives in Warsaw.*

The cycle Representatives of Silesian Science in the seat of the Katowice Archives Division included an exposition *Charta constat immortalitas hominum*, presenting the collection of chemist Józefa Wąsowska.

PAS Archives employees from Poznań and Katowice participated in numerous scientific conferences and events, with a total of 12 presentations. In January, the Katowice Division organised a scientific meeting in the framework of the cycle *Between Past and History*, entitled *Women's Stories...*, at the Faculty of Social Sciences of the University of Silesia in Katowice.

On 23rd September, Mateusz Sobeczko, MA, successfully defended his doctoral dissertation entitled *Polish United Workers' Party in Katowice versus the Catholic Church in the Years 1970–1980*.

The 55th volume of the "Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences" was published. Employees of the Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw and in local divisions published ca. 50 articles and other information materials.